

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Kolding

Koldingbogen 2008

KOLDINGBOGEN 2008

KOLDINGBOGEN 2008

38. årgang

Udgivet af Kulturudvalget i Kolding

Redigeret af stadsarkivar Birgitte Dedenroth-Schou

Sats og tryk: Jørn Thomsen A/S, Kolding

ISSN 0901-8077

Forsidebilledet: Jernbanegade set fra rådhuset, 1930.

SPONSORER

O. Adsbøll & Sønner A/S

Arbejdernes Landsbanks Oplysnings- og Uddannelsesfond

Bech & ABC Flytteforretning

Business Kolding

Danske Bank

Fiberline Composites A/S

Home, Lynggaard & Hansen

JydskeVestkysten/Syddanske Medier, Kolding

Jørn Thomsen A/S

Munk Bog & Idé

Sparekassen Kolding's Fond

Sydbank A/S

Lokalhistorien er – bl.a. formidlet gennem Koldingbogen – med til at give alle, der bor i Kolding Kommune eller på anden måde har tilknytning til Kolding, en fælles forståelse for nærsamfundet, som det fungerer i dag. Lokalhistorie giver samhørighed og rigtig meget at snakke om på tværs af generationer.

På internettet er der også i dag masser af muligheder for at læse og formidle lokalhistorie, bl.a. gennem Kolding Leksikon, som Stadsarkivet står for og løbende udbygger. Men der er også stadig brug for bogen med den grundige gennemgang og de større beretninger, man kan fordybe sig i og vende tilbage til.

Tak til alle forfatterne, til Stadsarkivet for redaktionsarbejdet og til de lokale virksomheder for deres sponsorbidrag.

Marlene B. Lorentzen
Kulturudvalgsformand

INDHOLDSFORTEGNELSE

<i>Kolding Erhvervsråd 1976-2006</i> Erling Winther	5-30
<i>Christiansfelds markering af Slaget ved Kolding den 23. april 1849</i> Lorenz Asmussen	31-37
<i>Schøller, Castonier og Suckow Koldings militærkommandanter i 1808</i> Steffen Riis	38-46
<i>Flytningen af Rutebilstationen – Fra Torvegade til Mazantigade</i> Søren Agerskov	47-73
<i>Old Timers – et swingband i Kolding</i> Aksel Høi-Hansen	74-80
<i>Jens Sørensen Hundevad (1577-1659) – Hans liv og samtid</i> Per Andersen	81-92
<i>Christiansfeld kommune – et grænsetilfælde</i> H. C. Jensen	93-120
<i>Da Koldings sidste store sejlskib forliste</i> Niels Jørgen Østergaard	121-132
<i>Dreng i midtbyen omkring 1950</i> Paul Frederiksen	133-143
<i>40 år i Lunderskov Kommune</i> Richard Andersen	144-149

<i>Skolegang i krigens skygge</i> – Sct. Nicolai Skole 1941-1943 Jytte Sørensen	150-154
<i>Frøken Juhl og Sct. Nicolai Skole</i> 1947-1952 Kjeld Rossen	155-163
<i>Quo Vadis – til tjeneste</i> Johannes Kirk Søndergaard	164-172
<i>Kolding Musikskole gennem fire årtier</i> Peder Hansen	173-186
<i>Qværas Viator – Du spørger</i> <i>vandringsmand</i> – Latinskolens indvielsestavle i nyt lys Jesper Ratjen	187-195
<i>Forsvarsbrødrene i Kolding</i> Svend Aage Sørensen	196-203
<i>Tre gode lærere fra</i> <i>Kolding Gymnasium</i> Sven Arvid Birkeland	204-212
<i>Det gamle Vestergade</i> Erik Broch Hansen	213-222
<i>Kolding Nærradio</i> <i>Den første lokalradio i Kolding</i> Gunnar Storm Thomsen	223-236
<i>Bogens forfattere</i>	237-238

KOLDING ERHVERVSRÅD 1976-2006

AF ERLING WINTHER

Kolding er i dag en af landets mest internationalt orienterede byer – og sådan har det i øvrigt været gennem århundreder.

Lige siden middelalderen har byens geografiske beliggenhed betydet, at der har været en stor vareudveksling og transport gennem byen. Kolding var grænseby til hertugdømmet Slesvig, og fra 1864 til 1920 tæt på grænsen til Tyskland. Selv om grænsen er flyttet sydpå, har byen bibeholdt og siden 1970'erne udbygget sin status som vareudvekslingssted. Først var det havnen, der stod for hovedparten af varetransporten. Så blev det jernbanerne, og i dag er det lastvognene. Etableringen af motorvejene gennem Kolding betød, at engroshandelen og speditiønsfirmaerne voksede i antal og størrelse.

Kolding har gennem de sidste 30 år oplevet en kolossal vækst, som er blandt de allerhøjeste i landet. Den geografiske beliggenhed har haft stor betydning for byens udvikling. Det er især engroshandelen og transporterhvervet, som drager fordel af motorvejsforbindelserne og den centrale beliggenhed. I dag har de to erhvervsgrøner ca. 7.000 arbejdspladser. For de øvrige 42.000 arbejdspladser i den nye Kolding kommune hersker der samme grundvilkår som for alle andre byer i landet.

Oliekrisen i 1973 betød enden på én lang optur siden 1950'erne for økonomi og be-

skæftigelse i Danmark. Regeringen mente i første omgang, at der var tale om en midlertidig lille pukkel på vejen, men det skulle vise sig ikke at holde stik. Arbejdsløsheden, som havde været meget lav, begyndte at stige i hele landet, således også i Kolding.

Regeringen underbudgetterede og pumpe penge ud i samfundet, men det var ikke nok. I Kolding kom man til den erkendelse, at man ikke kunne sidde og vente på, at et eller andet effektivt skete fra centralt hold, som kunne bringe økonomien tilbage på sporet. Og godt for det. For bortset fra enkelte konjunktur-opture og efterfølgende nedture er der gået 30 år, før man igen har fået fuld beskæftigelse i Danmark.

I Kolding tog man selv ansvar for egen skæbne. Der blev iværksat en lang række initiativer for at fremme beskæftigelsen, og Kolding klarede sig gennem perioden langt bedre end både landet som helhed og de øvrige byer i Trekantområdet. Erhvervsrådet og senere Kolding Erhvervsudvikling spillede en central rolle i denne proces. Det skal der fortælles om på de efterfølgende sider.

FORHISTORIEN

Kolding Erhvervsråd blev oprettet i 1941 for at afbøde krigens problemer med at skaffe råvarer m.v., men havde efter krigens ophør

Møde i Kolding Erhvervsråds bestyrelse i 1975. Fra venstre: borgmester Peter Ravn, viceborgmester Bent Rasmussen, Poul Gregersen (gæst), Jørgen Houmann, Poul Merrild Knudsen og Bent Grau (med ryggen til). Foto: J.E. Friis.

ikke nogen fuldtidsbemanding. Aktiviteten var derfor beskeden. Erhvervslivet ekspanderede, og alt gik jo også af sig selv – indtil 1973. Denne del af Erhvervsrådets historie er beskrevet af Birgitte Dedenroth-Schou i 40 års-jubilæumshæftet fra 1981.

Junior Chamber, der havde været aktive i at revitalisere erhvervsrådsarbejdet siden 1970, udarbejdede i 1975 en indstilling til Erhvervsrådet og Byrådet om at ansætte en fuldtids erhvervschef. Baggrunden var den stigende ledighed.

Det job fik jeg – med start den 1. april

1976. Baggrunden var formentlig, at jeg med i bagagen havde en bred erhvervsbaggrund med shipping, eksporterfaring fra Fritz Hansen Møbler og Danfoss og senest som leder af det danske handelskontor i Hannover for Industriministeriet.

Hovedopgaven var i startfasen at hjælpe virksomhederne med at komme ud på nye markeder for at kompensere for det faldende hjemmemarked. Dengang var eksportandelen af virksomhedernes salg betydeligt mindre end i dag, og for mange små virksomheder var den ikke eksisterende. Det var før

Det Indre Marked i EF blev etableret, og der var masser af tekniske handelshindringer, som gjorde eksportarbejdet besværligt.

Jeg blev rigtig godt modtaget i byen og ikke mindst af Erhvervsrådets bestyrelse med Bent Grau i spidsen. Bent Grau var fremragende til at skabe en god stemning og få folk med sig.

DEN FØRSTE TID, 1970ERNE

Erhvervsrådets midler var beskedne og rakte ikke til gage og kontorfaciliteter, så denne del indvilligede kommunen i at stille til rådighed. En besynderlig men praktisk konstruktion, da arbejdsgiveren var den private organisation Kolding Erhvervsråd. Denne ordning eksisterede, indtil vi flyttede i eget hus på Akseltorv 8 i 1992. Man kan ikke bebrejde virksomhederne, hvis de uindviede har troet, at vi var en del af Kolding Kommune, al den stund at kontoret var i en kommunal bygning, og at man skulle gennem Kolding Kommunes omstilling for at få forbindelse med sekretariatet.

I 1981 var kommunens bidrag blot kr. 75.000 samt betaling af gager og kontorhold. I betragtning af de mange opgaver, der lå foran os foranlediget af den høje ledighed, ikke mindst blandt unge, det høje renteniveau og den lave indtjening i virksomhederne sendte LO og Dansk Arbejdsgiverforening en fælles skrivelse til kommunen, hvori man anbefalede en væsentlig forhøjelse af bidraget.

Lokaliseringen hos kommunen har ofte givet knubs, når en virksomhedsleder, man besøgte, skulle afreagere over nogle afgørelser eller manglende afgørelser fra f.eks. Tek-

nisk Forvaltning. Og det har vel også blokeret for en dialog med enkelte her og der. Men omvendt har der også været fordele ved arrangementet. Det har været let at få en dialog på virksomhedernes vegne med de kommunale forvaltninger. De har formentlig følt, at vi var en del af familien.

Erhvervsrådsarbejdet havde fra 1970 til 1976 hvilet på frivilligt arbejde fra en række erhvervsledere suppleret med sekretariatsbistand fra en deltidsmedarbejder i kommunens økonomiske forvaltning. Det gjorde man godt ud fra de givne omstændigheder. Der var en række udvalg, som tog sig af f.eks. kontakt til virksomhederne, PR og kursusvirksomhed. Disse aktiviteter blev videreført af det nye sekretariat med udvalgene som inspirationskilder i den første tid.

Efter min tiltrædelse i 1976 blev denne del af arbejdet naturligt nok omlagt. Udvalgene eksisterede stadig, men nu mere som inspiratorer. Arbejdet blev delt op i to faser. En med kort horisont og en med en horisont på to år. På den korte bane var opgaven at komme rundt og sige goddag til alle betydende virksomheder, organisationer og myndigheder og herunder rekruttere nye medlemmer. Dem var der under 100 af. Der skulle samles data om virksomhederne, så vi vidste, hvor vores styrkepositioner og svagheder i erhvervsstrukturen lå. Samt naturligvis yde forskellig bistand, ikke mindst i afsætningssspørgsmål. Kortlægningen blev et kæmpeprojekt over 6 måneder med 8 ledige (gratis), fortrinsvis akademikere. Nu kendte vi erhvervsstrukturen til bunds og vidste, hvor skoen trykkede. På den lidt længere bane, når vi vidste, hvor vi stod, skulle der udvikles en ny erhvervsstrategi.

Møde i et af udvalgene i Kolding Erhvervsråd i 1977. Fra venstre arkitekt Erik Madsen, formand for Kolding Erhvervsråd Bent Grau, Erling Winther, borgmester Peter Ravn og advokat Hessel Mortensen.

UDFORDRINGERNE

Udfordringer var der nok af. Afsætningsproblemer i virksomhederne var en af dem, men der blev også hurtigt meget andet at tænke på.

Mange virksomheder blev solgt i slutningen af 1970erne. Fra at have været startet og drevet af koldingensere, kom der nu en hel bølge af salg af virksomheder til fortrinsvis udenlandske investorer. Det vakte nogen betænkelighed hos firmaernes medarbejdere. Var de opkøbt med nedlæggelse for øje, eller ville jobantallet blive reduceret væ-

sentligt? Ville man kunne beholde sit job? De hang jo ikke på træerne i 70erne.

Laurids Knudsen Maskinfabrik A/S var som den første tidligt i 70erne blevet solgt til svenske Alfa Laval. Stilskiftet og den efterfølgende omstilling var ikke uden problemer. Fra at være en lokalt ejet virksomhed, hvor man kunne skifte strategi efter behov, skulle man nu inkorporeres i en stor, multinational koncern, der lagde vægt på langsigtet planlægning.

Sidst i 70erne blev det FDBs Chokoladefabriks tur. De var blevet optaget i det fællesnordiske kooperativ Nordchokolad med kon-

cernledning i Sverige, og derefter blev Dansk Kraftemballage solgt. Købt af Assi Domän, ligeledes svensk, i dag Smurfit Kappa.

Den næste var De Danske Mejeriers Maskinfabrik, DDMM, byens første og største rigtige maskinfabrik og moderen til det, der senere skulle blive – og stadig er – byens industrirygrad, fødevarmaskinindustrien eller den rustfri stålindustri, som den benævnes i daglig tale. Den blev købt af De Danske Sukkerfabrikker og slået sammen med to andre aktører i mejerimaskinbranchen i hhv. Silkeborg og Horsens og kom til at hedde Pasilac Therm. Senere blev de opkøbt af englændere og omdøbt til APV Invensys og i 2008 til SPX APV Danmark A/S. Produktpaletten blev stærkt barberet. I Kolding gik man fra at lave komplette mejerianlæg til udelukkende at lave pladevarmevekslere. Der skete en væsentlig reduktion af medarbejderstaben, som det tog nogen tid at få opslugt af andre virksomheder i den rustfri branche i byen. Ingeniørerne fik tilbud om at rejse med til Silkeborg, hvilket blev afslået af de fleste.

Til gengæld startede flere af dem deres eget ingeniørfirma, Koldinggruppen med Erik Jørgensen, Kaj Kjær og Jens Chr. Nielsen i spidsen. Og det var et stort held for Kolding. Hvis de var rejst, ville en meget stor del af byens ingeniørviden være borte. Det ville have været katastrofalt for byen og ikke mindst for de mange underleverandører i området. Koldinggruppen konstruerede med tiden en del egne produkter, som blev produceret af byens mange dygtige underleverandører. En anden positiv effekt var, at direktøren for DDMM, Aage Søndergaard Nielsen, startede egen virksomhed i plade-

varmevekslerbranchen, Sondex, der i dag har over 650 medarbejdere, heraf 250 i Danmark.

FRISK BLOD TIL GAMLE FIRMAER

Mange firmaer kom under pres, og for nogle betød det lukning eller rekonstruktion. Blandt andet gik Sumas i Agtrup i betalingsstandsning. Af Sumas ruiner etablerede ledere i virksomheden en række nye firmaer, som videreførte Sumas produktprogram. Det største blev Tresu, som Johannes Berger, Finn Bygum og Finn Jensen videreførte med produktion af flexoprintmaskiner samt fungerede som underleverandører af både svejste og og spåntagende emner. AB Electric blev etableret af Niels Erik Lund og videreførte el-installationer og produktion af styreenheder til maskiner, og Hamo med Jørgen Hauerslev etablerede sig med smedeunderleverandørarbejde. Inden lukningen af Sumas var engroshandel med komponenter til trykkeribranchen skilt fra og blev videreført af Danarota Teknik med Bjørn Olesen, nu ejet af amerikanske Montalvo Corporation.

Det var selvfølgelig trist, at Sumas og andre virksomheder måtte lukke, men ofte kom der i den sidste ende noget positivt ud af det set fra samfundets side – og fra medarbejdernes. I dag er der mere end dobbelt så mange ansatte som i det gamle firma. Et andet eksempel er lukningen af Adomatic i Seest. Her besluttede 3 medarbejdere sig for at etablere sig i samme branche. Det blev til Tricon, i dag ejet af den ene af stifterne, Jørn Lund. Tricon med datterselskaber har i dag 210 medarbejdere. Flere gange mere end det

Kolding Erhvervsråds salgsmappe fra 1979, hvor Vamdrup og Lunderskov også var kommet med i samarbejdet.

gamle firma. De startede i øvrigt i FDBs nedlagte fabriksbygning i Brostræde 3 i et lille lokale på 3. sal på 60 kvm til en meget billig husleje. Efter at de havde haft til huse dér i 5 år og efterhånden havde bredt sig over det meste af 2 etager, flyttede de til deres nuværende domicil på Gejlhavegård. Kommunen havde overtaget FDBs bygninger, og Erhvervsrådet fik opgaven at indrette en trediedel, 8.000 kvm, til iværksætterhus i 1979. Iværksætterhuset blev i øvrigt undervejs reduceret til 2.000 kvm, da der skulle findes plads til Revalideringsinstituttet,

til sportsklubberne og til en detailhandel, KOMO Kontorforsyning.

Erhvervsrådets rolle var at bistå de nye ejere så godt som muligt, hvis de ønskede det, så de ikke gav op undervejs. Det kunne typisk være i strategiprocesen eller ved at finde eksperter blandt byens andre virksomheder, som ville give en gratis hånd med. Til formålet blev etableret et iværksætterudvalg bestående af statsaut. revisor Ole Rasmussen, Deloitte, produktionsdirektør Jørgen Aagaard, marketingdirektør Kurt Bachmann, begge Gori – og ad hoc medlemmer

afhængigt af sagen. Tilsammen dækkede vi de fleste af de discipliner, som en iværksætter havde behov for at få viden omkring. Ellers skaffede vi det udefra. Gratis. Eksempelvis tilbød alle statsautoriserede revisorer i byen at yde nogle timers gratis konsulentbistand, så iværksætterne havde et godt beslutningsgrundlag, som så i øvrigt kunne bruges, hvis man skulle tale med banken. Den ordning findes den dag i dag i en udbygget form. Andre byer så idéen i vores system, og alene i 1990 startede fire byer iværksætterrådgivning efter vores model.

VAMDRUP OG LUNDERSKOV INTEGRERES

I Vamdrup og Lunderskov havde virksomhederne deres egen Håndværker- og Industriforening, som var et godt lokalt samlingspunkt, men det var vanskeligt at gennemføre større arrangementer med det begrænsede antal medlemmer, der nu engang kan være i to kommuner med i alt 11.000 indbyggere. Andreas Schou fra Schous Farve- og Lakfabrik i Vamdrup og autoforhandler Niels Aunsbjerg Nielsen i Lunderskov tog derfor i 1977 kontakt til Kolding Erhvervsråd for at undersøge mulighederne for, at virksomheder i de to kommuner kunne optages i Kolding. Alle var positivt stemt, og de to kommunalbestyrelser bakkede op. Også Kolding Byråd med borgmester Bent Rasmussen i spidsen fandt ideen god. Fra 1978 var Vamdrup og Lunderskov fuldgældige medlemmer af Kolding Erhvervsråd, og de to kommuner betalte det samme pr. indbygger, som man gjorde i Kolding. Andreas Schou og senere Johan Møller fra GKN kom med i bestyrel-

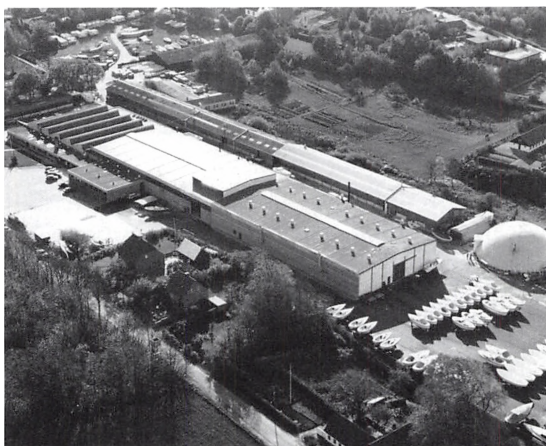
sen, og de to kommuners borgmestre kom med i repræsentantskabet. Erhvervsrådet havde nu samme forpligtelse til at sikre en god erhvervsudvikling i Vamdrup og Lunderskov som i Kolding.

Det gik generelt set rigtig godt, selv om der ind imellem har været lidt knurren, når noget kom til Kolding, som man mente burde være kommet til Vamdrup eller Lunderskov. Men det er jo kunden, der bestemmer, og der var ikke mere ballade, end at det kunne klares over en kop kaffe.

CHRISTIANSFELD KOM OGSÅ MED

Christiansfeld havde etableret deres eget erhvervsråd i 1982 og var forankret i samarbejdet med de øvrige erhvervsråd i Sønderjylland. Men man kunne jo godt se, hvor det sneede. Man ville gerne med i det samarbejde, som var etableret i Trekantområdet. Udviklingschefen, Poul Erik Jørgensen, og borgmester Jørgen From lavede derfor i 1991 en aftale med Kolding Erhvervsråd om, at virksomheder fra Christiansfeld kunne deltage i Erhvervsrådets arrangementer til medlemspris mod at Christiansfeld Udviklingsråd betalte et årligt gebyr. Samarbejdet gik så godt, at Christiansfeld Kommune blev fuldt integreret i Erhvervsrådet fra 1997 på samme måde som Vamdrup og Lunderskov.

Dette erhvervsamarbejde fik skabt en forbindelse på tværs af det gamle kulturskel mellem Kongeriget og Sønderjylland. Det gode samarbejde, som her udviklede sig, var udslagsgivende, da Christiansfeld i forbindelse med kommunesammenlægningen i 2006 skulle vælge side: Haderslev eller Kolding?

LM Glasfiber i Lunderskov. Foto: Friis Fotografi, 1977.

80ERNE

Alt i alt kom der pæn gang i væksten igen i slutningen af 70'erne. Det blev der lavet grundigt om på, da oliekrise nummer to kom i 1980. 80'erne blev en meget turbulent periode. Først i årtiet var der alvorlig krise i Danmark. Efter regeringsskiftet i 1982 og en ny erhvervs politik kom der ny optimisme og aktivitet, men det holdt kun få år. Betalingsbalanceunderskuddet og underskuddet på statens finanser kunne ikke fortsætte. Så kom kartoffelkuren, hvor der skulle ryddes grundigt op. Masser af mennesker måtte gå fra hus og hjem. Byen stod igen med ryggen mod muren.

Der måtte tænkes nyt. Den aktive bestyrelse, nu med Jørgen Houmann i spidsen, blev suppleret med et idéudvalg, som skulle komme med friske, nye idéer. Udvalget kom til at bestå af Jørgen Houmann, Kurt Bakmann (begge Gori), Ole Rasmussen (Deloit-

te), Flemming Skouboe (LM Glasfiber), Karsten Billegrav (Lisberg), Per Bødker Andersen (byrådsmedlem) og mig selv. Senere kom Michael Jepsen (Hotel Koldingfjord) til.

Det første tiltag var at tage fat på en strategiplanproces. Vi havde i Erhvervsrådets lille 4-mandssekretariat plukket alle de lavt-hængende frugter. Nu skulle der mere perspektiv og langsigtede tanker på bordet. Strategigruppen kom til at bestå af ca. 15 personer med ledergruppen i Gori og Lisberg som de bærende sammen med Idéudvalget og andre fremsynede erhvervsledere udefra.

Resultatet blev fremragende. De valgte indsatsområder blev prioriteret, således at alle vidste, hvad man med rette kunne forvente af Erhvervsrådet. Det var første gang her i landet, at et erhvervsråd arbejdede på denne systematiske måde. Selv om planen var omfattende, var den alligevel til at overskue og få kommunikeret ud til byrådet og virksomhederne. Alle støttede op. Det var virkelig et vendepunkt. Planen gik fire år frem med enkelte ledestjerner, der rakte op til 10 år frem i tiden.

Planen blev forelagt for byrådet i februar 1981. På det tidspunkt havde byen 3.600 fuldtidsledige ud af en arbejdsstyrke på ca. 29.000! Der burde virkelig gøres noget radikalt. Formanden, Jørgen Houmann, bad om en ekstrabevilling på kr. 200.000 til en ekstra konsulent, hvilket blev bevilget.

En af de store erkendelser under processen var, at vi ikke mere skulle fokusere på tilflytning af virksomheder fra andre dele af landet, specielt ikke fra København, som der ellers havde været megen fokus på blandt landets erhvervsråd. Der skete ganske enkelt ingen udflytning. I stedet blev det besluttet

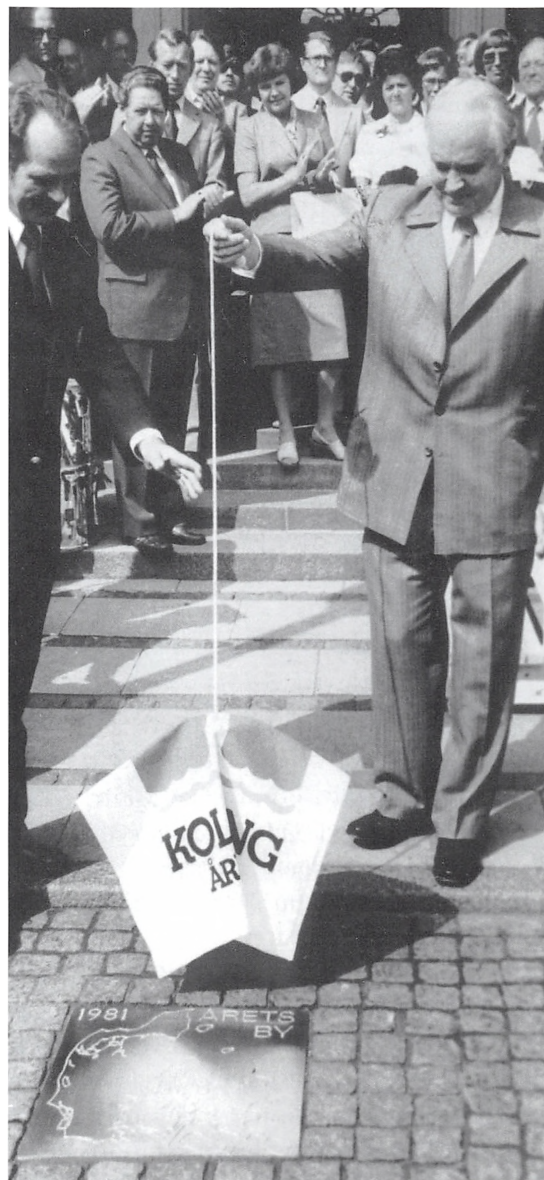
at fokusere på tiltrækning af udenlandske virksomheder, og starten blev fastsat til 1982. Herom senere.

ÅRETS BY

De mange nye initiativer, som først og fremmest var koncentreret om udbygning af de lokale virksomheder, vakte megen opsigt ude i landet. Vi var derfor ikke specielt forbausede, da Kolding i 1981 blev udpeget til "Årets By" af Morgensavisen Jyllands-Posten. Temaet var – og er – hvert år forskelligt. Et år er temaet f.eks. hvilken by der har gjort en særlig indsats for de gamle eller for udbygning af folkeskolerne osv. I 1981 var temaet "Hvilken by har gjort en særlig indsats for at fremme det lokale erhvervsliv"? Det tema havde aldrig været brugt tidligere eller senere for den sags skyld. Udnævnelsen var det nærmeste, man kunne komme på et Danmarksmesterskab i erhvervsfremme. Det gav yderligere fokus og goodwill fra omverdenens side, og det blev lettere at komme igennem over for byrådet med ønsket om at komme i gang med det næste store projekt: USA-projektet.

USA-PROJEKTET

I begyndelsen af 80erne var tilflytningen af virksomheder fra København og andre dele af landet meget begrænset. Så antagelsen var, at en yderligere vækst skulle komme fra udlandet. En analyse af Danmarks konkurrencesituation viste, at landet burde kunne få en pæn andel af specielt de amerikanske investeringer, som strømmede ind i Europa. Vores skøn var, at vi kun fik 10% af den del,

Indenrigsminister Henning Rasmussen afslører bronzepladen foran Kolding Rådhus i forbindelse med Morgensavisen Jyllands-Postens udnævnelse af Kolding til Årets By 1981. Foto: Morgensavisen Jyllands-Posten.

Fra Kolding Erhvervsråds generalforsamling i februar 1982. På talerstolen Erhvervsrådets formand, direktør Jørgen Houmann. Til højre for ham borgmester Bent Rasmussen. Jørgen Houmann har været formand i to perioder fra 1978 til 1983 og igen fra 2001 til 2003.

som Danmark rent faktisk burde kunne tiltrække. Andre europæiske lande var meget aktive i deres markedsføring, men Danmark gjorde ingenting. Grunden var formentlig både manglende vision og det faktum, at landets økonomi var elendig. Finansminister Knud Heinesen talte om "afgrundens rand".

Derfor besluttede vi at prøve på egen hånd. Gennem den internationale studenterudvekslingsorganisation AIESEC fik vi fat i en nyuddannet MBA'er fra Los Angeles,

Jeff Gray, som i seks måneder analyserede Danmarks og Koldings chancer set med amerikanske briller. Vores antagelser om Danmarks konkurrencedygtighed, dvs. et sammenkog af timelønninger, sociale omkostninger, sygefravær, strejkedage, effektivitet etc. viste sig være korrekte og fuldt på højde med andre europæiske lande, som havde succes med deres tiltrækningsaktiviteter. Det, det skortede på, var ganske enkelt, at ingen gjorde opmærksom på, hvad vi havde at byde på.

Som sagt havde vi intet håb om, at staten ville gå ind i arbejdet. Derfor måtte vi selv udarbejde et dokumentationsmateriale, der både viste, hvad Danmark stod for, og hvad Kolding havde at tilbyde. Men intet salg uden salgsindsats. Derfor forlængede vi aftalen med Jeff Gray, men nu skulle han arbejde ud fra Los Angeles. Københavns Handelsbanks repræsentationskontor i L.A. udlejede et af deres kontorer til os på meget favorable vilkår. 47. etage i Crocker Bank Building i Down Town L.A. med udsigt til Stillehavet og Hollywood – når smoggen ellers tillod det! Det var noget andet end udsigten til P-pladsen i Borchs Gård. Ud fra L.A. bearbejdede Jeff Gray amerikanske virksomheder.

Fokus var i første fase det helt nye fænomen “Silicon Valley”, altså IT-sektoren. Resultatet var ikke opløftende. Vi havde ganske enkelt ikke nok ekspertise i Kolding til at friste amerikanske virksomheder til at flytte til Kolding. Men derimod var der god respons fra maskinindustrien, hvor Koldings styrke lå. Maskinindustrien i USA er imidlertid koncentreret i Midtvesten og på Østkysten, hvorfor kontoret flyttede til Chicago.

Jeff Gray ville ikke med, da hele hans familie var i Los Angeles-området, så der blev i stedet lavet en aftale med marketingfirmaet Martec, som på vores vegne kontaktede potentielle investorer. Bearbejdningen blev fulgt op af en amerikansk medarbejder på kontoret i Kolding, og de mest lovende kontakter blev besøgt af først mig og senere hen Ole Buhl (nyligt pensioneret direktør for Dansk Esso) ved to årlige rejser godt hjulpet af de danske generalkonsulater og ambassaden i Washington. De understøttede os også

ved at skabe kontakt til handelskamrene, og sammen med dem afholdt vi en række symposier om Kolding og Danmark som investeringsland.

På en af rejserne deltog undervisningsminister Bertel Haarder, direktøren for Elektronikfabrikantforeningen Frede Ask, Erhvervsfremmestyrelsens direktør Mogens Kring samt ledere fra relevante ATV-institutter. Det åbnede virkelig døre! Vi besøgte en række store virksomheder samt afholdt et stort møde hos NASA på rumfartscenteret i Cap Canaveral i Florida med deltagelse af alt, hvad der betød noget inden for fly- og rumfart. IBM fløj bl.a. eksperter ind fra hele USA. Koldings rolle i denne seance var selvfølgelig beskeden, men vi høstede megen

I november 1985 deltog undervisningsminister Bertel Haarder i Kolding Erhvervsråds rejse til USA. Han benyttede her lejligheden til at stå på hænder foran Cape Kennedy. Foto: Erling Wintner.

goodwill blandt de danske deltagere, som senere kom os til gode. Det direkte udbytte var derimod beskedent. Da jeg mødte Bertel Haarder et par år efter, var vi enige om, at det ville have hjulpet, hvis vi havde haft forsvarets indkøbsrekvisitioner med!

Økonomien i projektet byggede på en femårig bevilling fra byrådet på kr. 600.000. Det var et udmærket beløb, da budgettet blev lagt. Da stod dollaren i seks kr. To år senere stod den imidlertid i 12 kr., og det kunne virkelig mærkes, at der nu kun var det halve beløb at gøre godt med i USA. Men med god hjælp fra flere sider gik det da.

Resultatet af kampagnen var, at vi fik rigtig mange interessenter, der var interesseret i Danmark, men ikke nødvendigvis i Kolding. To virksomheder etablerede sig i Kolding, Montalvo Corporation og Indiana Tube, og herudover kom der en række eksportordrer for lokale virksomheder og en teknologioverførsel som sidegevinst. Så alt i alt fik vi pengene hjem i de direkte resultater. Men indirekte fik vi langt mere. Den presseomtale, som projektet havde affødt i hele landet, gjorde, at vi fik masser af henvendelser og efterfølgende etableringer fra danske firmaer, som havde fået øje på byen.

Undervejs i projektet fik vi kontakt med Upjohn, en stor medicinalvareproducent. De ønskede at etablere en forskningsinstitution i Europa med 300 forskere og en investering på en milliard kroner. Centeret skulle forske i hjertesygdomme og fertilitetsproblemer for kvinder. Vi overvejede, om vi kunne have en chance. Medicinalvareindustrien var og er jo ikke en styrkeposition i Kolding, men vi besluttede at prøve alligevel.

Der blev lavet et godt dokumentationsmateriale om Danmarks fortræffeligheder og til vores store glæde og lille forbavselse, blev jeg inviteret til at uddybe vores tilbud i Upjohns hovedkvarter i Wisconsin. Det samme var repræsentanter for den britiske, franske og tyske regering, der alle havde store nationale investeringsfremmeorganisationer med kæmpebudgetter til at tage sig af den slags.

Alt materiale fra de enkelte lande – og Koldings – blev sammenlignet. Og Koldings kom ud på en førsteplads. Vores oplysninger var de mest troværdige, og derfor ville man give os førstechancen. Betingelsen for, at det kunne blive til noget, var, at vi skulle identificere den absolutte topleder, der kunne påtage sig opgaven samt formå vedkommende til at bosætte sig i Kolding. Den mundfuld var for stor for os, men hvis den danske regering havde været klædt på til opgaven, kunne landet have fået et kæmpeaktiv. Det synspunkt tog Jyllands-Posten op. Samme dag, som de havde bragt en helside om vores projekt, kom der en opringning fra industriminister Ib Stetters sekretær, som bad mig komme til København dagen efter.

Jeg troede i min naivitet, at der nu var skabt forståelse for at Danmark som nation skulle på banen, men deri tog jeg fejl. Ib Stetter mente, at man da gjorde alt, hvad man burde gøre. Man svarede høfligt på alle henvendelser og gav oven i købet både kaffe og kage. Det havde jo ikke meget med markedsføring af et land i et hårdt internationalt miljø at gøre. Vi besluttede ikke at lade os feje af banen og gik i gang med at lave et uopfordret oplæg til regeringen. Det blev til en komplet markedsføringsplan med angiv-

velse af mål, målgrupper, salgsorganisation (Udenrigsministeriet), økonomi, organisation osv.

Oplægget blev sendt til statsminister Poul Schlüter og udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen, som begge takkede høfligt. Det ville man da overveje ved lejlighed. Vi regnede ikke med at høre mere til den sag. Men allerede to uger senere var der regeringsmøde på Sauntehus, hvor oplægget kom på bordet og blev vedtaget. Der blev bevilliget de foreslåede 20 mio., og et lille sekretariat blev dannet i Udenrigsministeriets regi, der skulle styre slaget på markederne. Jeg blev bedt om at indtræde i styregruppen i "Regeringens Investeringsfremmeudvalg", hvor jeg var med i 10 år, indtil den nye organisation "Invest in Denmark" blev dannet. Nu var Danmark endelig kommet på omgangshøjde med andre lande i Europa. Og det har virkelig kunnet ses på investeringerne i Danmark. Dog mest i København, der har et godt sekretariat til at viderebearbejde de potentielle investorer. Her sover man i provinsen.

UDENRIGSMINISTERIETS FILIAL I KOLDING

På grund af den megen eksportaktivitet i Vestdanmark – og det gode samarbejde, som var opstået under USA-projektet, besluttede Udenrigsministeriet at oprette en lille afdeling af Udenrigsministeriets Handelsafdeling i Kolding med kontorfællesskab med Kolding Erhvervsråd. Handelsråd Per Lassen var den lokale kraft. Senere blev Per Lassen generalkonsul i Sydney. Nogle år forinden havde Industrirådet, i dag Dansk Industri, oprettet afdeling på Pakhustorvet.

FOKUS PÅ KOLDING

Årets By, USA-projektet, vores små morsomme annoncer på bagsiden af Børsen og måden at arbejde på, systematisk med involvering af mange lokale kræfter og efter en langsigtet plan, betød, at vi fik en enorm pressedækning i de landsdækkende medier. Vi blev inviteret med som foredragsholdere overalt, deltog i kommissionsarbejde i Kommunernes Landsforening, blev brugt af EU-kommissionen som eksempel på lokal erhvervsfremme for bl.a. græske kommuner, som kom på besøg i flere omgange. Selv FN inviterede os med i et kommissionsarbejde. Vi fik massevis af besøg fra kolleger, ministre, byrådspolitikere fra andre dele af landet og fra udlandet – og til sidst blev det for meget. For det første var det svært at overkomme, og for det andet skal man passe på ikke at være mere i pressen end sagen kan bære på sigt. Ellers mærker man på et tidspunkt boomerang-effekten.

*Erling Winther viser Kolding på kortet, 1991.
Foto: Bent Schmidt Jørgensen.*

For at dæmme op for de mange henvendelser fra kolleger og kommuner arrangerede Idéudvalget i 1984 et seminar på Byggecentrum i Middelfart (det var før Kolding fik sine konferencehoteller). Der blev fuldt hus med 200 udenbys deltagere, og derfor måtte det dubleres en måned senere for folk på ventelisten. Med en indtægt på 1000 kroner pr. deltager og næsten ingen udgifter var det et velkomment supplement til den altid slunkne kasse.

VIRKSOMHEDSLUKNINGER OG ÅBNINGER

Koldingområdet har i næsten alle 30 år haft fremgang i beskæftigelsen. Det betyder ikke, at der ikke har været sorger undervejs. Der har fundet rigtig mange virksomhedslukninger sted, specielt i 80'erne, og ganske særligt inden for fødevarersektoren.

Det var et chok, da Danish Crown lukkede svineslagteriet og nogle år efter også kreaturslagteriet. Derefter fulgte Nordchokolad og Fjerkræslagteriet Danpo i Vamdrup. Der var rigtig mange ufaglærte kvinder ansat i disse virksomheder, som det ville være svært at finde alternativ beskæftigelse til. Kommunerne og Erhvervsrådet gjorde derfor alt, hvad der stod i deres magt for at overbevise ejerne om, at de skulle undlade at lukke, alternativt at de hjalp med til at finde anden beskæftigelse til de berørte.

Alle virksomheder blev lukket men på mere eller mindre elegant vis. Danish Crown var pæne mennesker og gjorde, hvad de kunne. Modsætningen var Danpo, der var totalt kolde og ikke ville bidrage med noget som helst, ikke engang et tilskud til en an-

nonce, der skulle gøre andre virksomheder opmærksomme på den arbejdskraft, der nu var til rådighed. Senere blev direktøren i øvrigt selv fyret – og så måtte han endda lide den tort at måtte tage til takke med et job som erhvervschef. Så kunne han lære det, kunne han!

Men for de gamle som faldt kom der nye overalt

På trods af høje danske lønninger og skarp konkurrence senest fra Østen er det lykkedes for rigtig mange iværksættere at etablere deres egen virksomhed. Gode eksempler er Fiberline, Sondex, Rool Maskinfabrik og Tora Maskinfabrik. Bare for at nævne de lidt større produktionsvirksomheder.

Andre ekspanderede voldsomt. Et godt eksempel er LM Glasfiber, der sideløbende med bådproduktionen optog en produktion af vindmøllevinger. Bådene er droppet for mange år siden. LM blev i 2001 overtaget af det britiske investeringsselskab Doughty Hansen & Co. LM har nu 5.000 ansatte. De fleste på fabrikker i udlandet.

Engrosvirksomhederne er også vokset kolossalt. F.eks. Würth og alle beklædningsvirksomhederne.

Mest synlig i landskabet er Glasuld, i dag Isover, og Dansk Auto Logik, som det efter en stor salgsindsats lykkedes at få til at etablere sig i Vamdrup.

KOLDING SOM TRANSPORT- KNUDEPUNKT

I slutningen af 80'erne fik Koldingområdet en chance, som man ikke lader gå fra sig. Etableringen af Det Indre Marked og vedtagelse af en fast forbindelse over Storebælt, ville

Pakke-Trans bil ved et Mærsk Air fly i Billund Lufthavn, 1990. Foto: Kolding Folkeblad.

medføre, at al jernbanegods sydfra og det meste af lastvognsgodset fremover skulle passere Kolding. Der blev i 1988 udarbejdet en meget omfattende transportanalyse, der skulle danne grundlag for den indsats, som skulle finde sted. Resultatet blev en massiv salgsindsats overfor speditører og grossister. Alle Erhvervsrådets medarbejdere fik træning i telemarketingsalg, og der blev ringet og skrevet til mange hundrede potentielt tilflyttende virksomheder og med et godt resultat.

De mange nye grossister og transportfirmaer fylder godt. Kolding er i dag centrum for al privat pakketransport i landet. Den lokale initiativtager, Egon Eltved, startede

PakkeTrans som den første, større, private pakkeoperatør i landet, og derefter kom A-Post. Efter en træg start kom også UPS og DPD med. Navnene er skiftet undervejs i forbindelse med opkøb.

På samme måde med speditørfirmaerne. I 60'erne var de næsten alle lokalt ejede med H. Daugaard og Gregers Larsen i spidsen. Siden er der kommet utroligt mange til, og de fleste af de danskejede er kommet på udenlandske hænder. Koncentrationen af lastbiler i Kolding er i dag større end i Padborg takket være etableringen af EU's Indre Marked, der har elimineret toldprocedurerne ved grænsen.

Erhvervsrådets rolle har været at få flest mulige speditører til at etablere sig netop her og samtidig etablere et godt netværk imellem dem. Et godt forhold til kollegerne kan reducere tomkørsel, øge specialiseringen og dermed effektivisere driften. Et vigtigt redskab hertil var etableringen af Koldingegnens Transportklub, der også stod for kursusvirksomhed og anden inspiration. Sekretariatet lå hos Erhvervsrådet. Klubben er nu fusioneret med de tilsvarende klubber i nabobyerne og hedder i dag Trekantområdets Transportforum.

TREKANTOMRÅDET

Transportundersøgelsen medførte et biprodukt, som skulle vise sig at blive lige så vigtigt som hovedproduktet. Undersøgelsen havde afsløret, at medarbejderpendlingen på øst-veststrækningen fra Middelfart til Vejen var langt større end nord-syd fra Haderslev til Vejle. Det samme gjaldt ejerskab til virksomhederne. Det fik Idéudvalget til at reflektere over, hvad det kunne bruges til.

Hvis denne pendling og forretningsaktivitet var en naturlig del af befolkningens hverdag – hvorfor var det så ikke en naturlig del af kommunernes aktivitet? Kolding, Vamdrup og Lunderskov havde gennem 10 år haft et tæt erhvervsamarbejde, og der havde også været enkelte kommunale samarbejdsprojekter, men med de øvrige kommuner i området var samarbejdet beskedent. Der kunne ligge betydelige gevinster ved at gøre noget ved det. Borgmester Per Bødker Andersen, som var medlem af Idéudvalget, greb idéen og indbød i begyndelsen af 1989 de øvrige 5 kommuner på strækningen til et

møde på Kolding Rådhus, hvor idéen blev forelagt. Alle syntes om tanken. Bare det ikke kostede noget. Et samarbejde på erhvervsfronten lå lige for.

Erhvervscheferne fremlagde i 1991 et oplæg til fælles aktiviteter. Resultatet blev et tættere samarbejde på iværksættersiden, fælles inspirationsarrangementer rettet mod virksomhederne samt tiltrækning af udenlandske investorer.

Også kommunerne fik gang i deres samarbejdsprojekter, hvorfor der blev dannet et fælles sekretariat for Båndbysamarbejdet, som

Ole Tandrup, formand for Kolding Erhvervsråd 1983-1995. Foto: Studio 14, Kolding.

det hed den gang. Først beliggende i Fredericia, senere flyttet til Kolding, hvor det stadig er. Efter et par år kom Vejle med, da Båndbysamarbejdet ønskede at få titel af landsdelscenter. Miljøministeriet med Svend Auken i spidsen var positive, men kun på den betingelse, at Vejle og Børkop også kom med.

De gik begge med, men Vejle kun halvhjertet i starten. Arbejdet gik næsten i stå, men pludselig så man lyset, og Vejle blev i en periode nærmest en drivkraft. På erhvervssiden blev der lavet et fælles erhvervsudviklingsprogram, som alle parter havde stor gavn af. Vejle og Kolding skiftedes til at lede programmet i 4-årsperioder. Der er opnået pæne resultater – på det kommunale område f.eks. affaldshåndtering, vand/varme/energi, fælles arealplanlægning og erhvervs tiltag. Der er dog mere at hente både for kommunerne og ikke mindst i forhold til borgerne. Her er Trekantsamarbejdet stadig en velbevaret hemmelighed. Tænk, hvis vi vidste mere om hinandens faciliteter og tilbud – så ville vi kunne matche langt større byer!

NETVÆRK

Transportvirksomhedernes netværk i regi af Transportklubben var ikke det eneste. Også eksportvirksomhederne havde et sådant, Eksportklubben 4X. Her kunne de eksportende firmaer finde inspiration, viden og samarbejdspartnere. Også dette sekretariat lå hos Erhvervsrådet.

Herudover blev der etableret en underleverandørklub med 25 medlemmer, hvoraf de 13 etablerede et fælles salgsselskab med en fælles salgschef. Lokale pengeinstitutter havde doneret hver 30.000 kr. i etableringshjælp/

underskudsgaranti. Det eksisterede i tre år, hvorefter det formelt blev lukket, men de tre virksomheder, som havde fået mest ud af det, fortsatte på egen hånd.

Senere er der dannet netværk mellem indkøbscheferne, kvalitetskontrolcheferne, chefsekretærerne og andre grupper, når der har været behov for det.

De vigtigste netværk, som Erhvervsrådet har taget initiativ til, har uden tvivl været de netværk mellem virksomhedslederne, som er opstået gennem deltagelse i de såkaldte Steensgaard-seminarer. Navnet kommer fra herregården Steensgaard ved Fåborg, som vi lejede to dage hvert år gennem 25 år. Her deltog 15 lokale virksomhedsledere i et seminar ledet af den svenske erhvervspsykolog Bertil Björkman med emnet Psykologiske Mekanismer i Virksomhedsledelse. Nye folk hver gang. Kurserne var meget lærerige, morsomme og gavnlige i sig selv. Men det vigtigste var, at man fik lært hinanden at kende. Paraderne var nede, og den gode snak opstod. Det blev klart, hvem der havde specielle videnstyrker, og ved at bytte viden fik man pludselig en masse ressourcer til rådighed – helt gratis og lige rundt om hjørnet. Eksempelvis blev det klart, at Danfoss var rigtig langt fremme med kvalitetskontrol. Danfoss arrangerede derfor et kursus for kvalitetskontrolfolk fra andre lokale firmaer.

Virksomhedsledere er ofte ensomme folk, specielt de, der kommer udefra. De har intet netværk lokalt. Vi mener at kunne se, at virksomhedslederne i Koldingområdet ikke blev skiftet så ofte ud, som i andre områder af landet. Det er vi ubeskedne nok til at mene, at Steensgaard-netværket og de andre erhvervsrådsfora kan have en aktie i.

ERHVERVSRÅDETS ROLLE

Erhvervsrådets rolle i forhold til de eksisterende virksomheder var – og er – generalistens. Kun på ganske enkelte områder er man i sagens natur, det lille sekretariat taget i betragtning, i stand til at rådgive på ekspertniveau. Det kan private konsulentvirksomheder gøre langt bedre. Rollen er mere at holde sig orienteret om, hvad der foregår, få folk sat sammen, som har fælles interesser, indgå i strategisammenhænge og udrede tråde i forhold til offentlige myndigheder – og så i øvrigt inspirere til nytænkning på forskellig vis.

Virksomhedernes eksportbestrebelse blev understøttet på forskellig vis. Gennem mange år gennemførte vi bl.a. rigtig mange charterflyvninger til messer og udstillinger i Europa. Ud og hjem samme dag. Det blev en helt god indtægtskilde, specielt efter at de øvrige erhvervsråd i amtet promoverede turene over for deres egne virksomheder.

De såkaldte Inspirationsmøder blev også vel modtaget. Til 20 foredragsarrangementer fordelt over året har der været op til 2.000 deltagere. Emnerne var bredt sammensat. Der var både noget om Best Practice, som det hedder i dag, og om personlig udvikling. Det sidste trak flest deltagere.

Herudover afholdtes mere fagspecifikke foredrag og iværksætterarrangementer, som har samlet lige så mange deltagere. Det har givet et ganske godt tilskud til Erhvervsrådets drift, men vigtigst af alt: det har givet en fantastisk kontaktflade til virksomhederne. Uden den ville vi ikke have kunnet fået opbakning til de mange tiltag. Et af de tiltag, som virkelig har haft stor betydning for by-

ens virksomheder, skal omtales i det følgende.

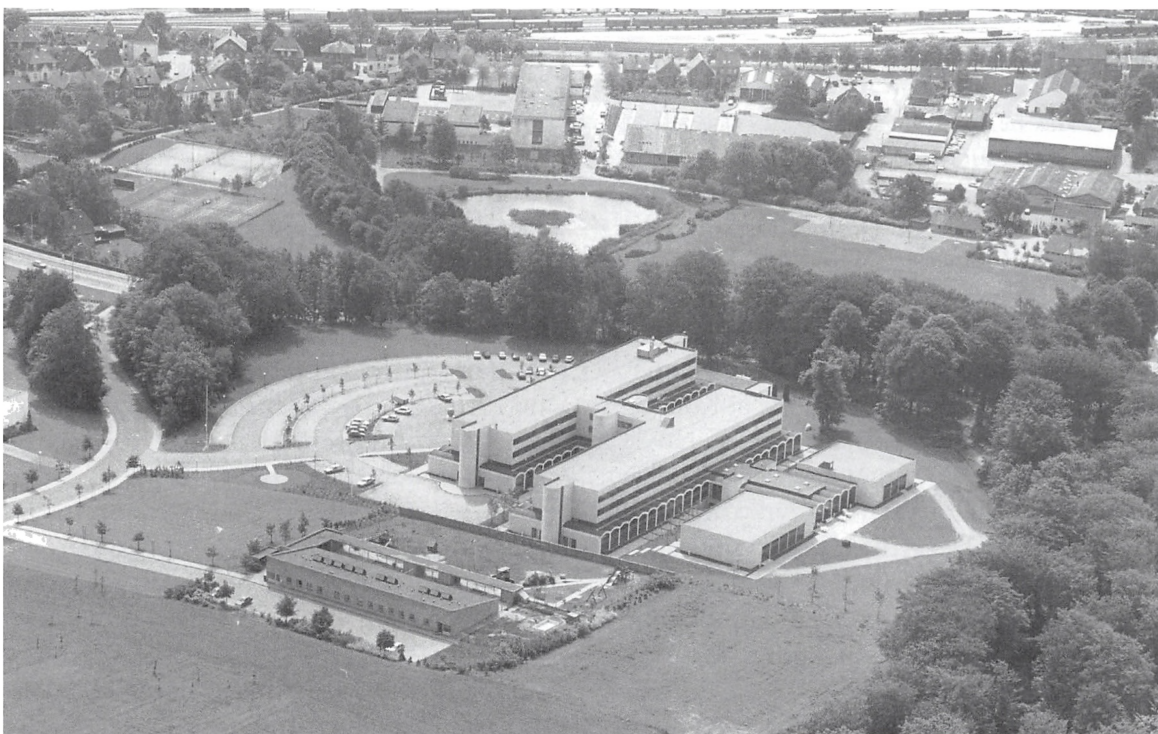
LEAN PRODUCTION

Gennem Teknologisk Institut, som vi havde et godt samarbejde med omkring scanning af markedet for nye produktidéer til lokale virksomheder, fik vi i 1983 kontakt med en japansk produktionseksperter, Kei Abè, som vi fik til Kolding for at orientere produktionsvirksomhederne om en helt ny, effektiv produktionstankegang, Flow Production, som han havde været udvikler af hos sin gamle arbejdsgiver, Toyota. I dag hedder metoden Lean.

Alle var begejstrede. Specielt Elektrogeno kunne se så store perspektiver i metoden, at de godt ville knytte Kei Abè til sig en uge som konsulent. Men 80.000 kr. for noget, som ingen rigtig havde hørt om før, var en stor satsning. Vi lavede derfor den aftale, at Erhvervsrådet stod for hyren. Elektrogeno betalte 40.000 kr., og fem andre virksomheder fik lov til at kikke med over skulderen mod at betale 10.000 kr. hver. Så vi fik lidt for ulejlighed. Ved et aftenarrangement holdt Kei Abè endnu et foredrag med nye deltagere, nye kunder, nye aftenarrangementer. Således kørte det over seks år, indtil over halvdelen af Koldings produktionsvirksomheder havde fået budskabet – og havde anvendt metoden i større eller mindre omfang.

HOTELSITUATIONEN

I 70'erne var hotelsituationen en helt anden end i dag. Det eneste rigtige hotel var

Hotel Scanticon set fra luften 1987. Foto: Ludvig Dittmann.

Hotel Tre Roser (i dag Hotel Byparken). Saxildhus var kørt helt ned, og en stor del af bygningen var blevet indrettet som kontorer og fast udlejede værelser. Hotel Kolding på Axeltorv var også umoderne og i dårlig stand.

På generalforsamlingen i Erhvervsrådet var hotelsituationen et fast punkt. Behovet for moderne hotelværelser var stigende, da byen blev mere og mere internationalt præget. Virksomhederne beklagede sig over den ringe kapacitet og standard. Derfor besluttede Erhvervsrådet i 1978 at nedsætte et hotelvalg til at komme med forslag til løsning af problemet.

Det udvalg havde ikke nogen let gang på jorden. Renten var tårnhøj. Helt op til 22%. Ingen turde binde an med hotelbyggeri.

Det lettede i starten af 80'erne. Renten kom ned og et hotelprojekt dukkede op. Det blev til Hotel Scanticon (i dag Comwell) i 1984. Pludselig gik der hul på bylden. Nu ville Scandic også bygge i Kolding. De blev bedt om at klappe hesten et par år. Byrådet var bange for, at den pludselige ekstrakapacitet var for stor en mundfuld på en gang. Mange i Erhvervsrådets kreds købte aktier i Scanticonprojektet for at være sikre på, at det denne gang skulle lykkes for Kolding at få et hotel. Flere bestyrelsesposter blev besat

af lokale aktionærer. Jørgen Houmann blev formand for bestyrelsen.

Det 3. store hotelprojekt, Hotel Koldingfjord, kom få år efter. Det skulle vise sig at blive en stor succes og en betydelig image-skaber for Kolding. Bygningerne var oprindeligt opført som tuberkulosehospital (det første Julemærkesanatorium i landet), men overgik i 50'erne til hjem og skole for evnesvage, Koldingfjordskolen. Den funktion var blevet nedlagt i midten af 80'erne, og amtet, som nu ejede bygningerne, tilbød at Kolding Kommune kunne købe dem. Det havde ingen interesse, og amtet var ved at sælge bygningerne til private, der ville indrette ejerlejligheder. Det syntes Erhvervsrådet var en meget dårlig idé. Bygningernes rummelighed, udseende og beliggenhed burde kunne anvendes til formål, som kunne få større betydning for byen.

Økonomiudvalget accepterede argumentationen og købte i 1986 bygningerne (12.000 kvm under tag og 30 tdr. land fredskov) for 11 mio. kr., og gav Erhvervsrådet opgaven at finde en god anvendelse, så de kunne videregives inden for et år. Et entreprenørfirma i København blev koblet på sagen sammen med et arkitektfirma fra Odense. De havde begge vist, at de i tidligere opgaver havde formået at omskabe ældre bygninger til nye formål. De satsede hårdt på at sælge bygningerne til et koncernhovedkvarter, en højere uddannelsesinstitution eller en forskningsinstitution og gjorde et stort salgsarbejde, specielt i USA. Men det blev i Danmark, de fandt kunden: Sygeplejerskernes og Hjemmesygeplejerskernes Pensionskasse – og formålet blev hotel. Alle var glade. Efter Koldinghus er der vel næppe nogen anden byg-

ning i byen, der har været ramme for så prestigefyldte politiske begivenheder som Hotel Koldingfjord. Østersøtopmødet, EU-minister-rådsmøder osv.

Nu havde Kolding pludselig tre konferencehoteller af høj klasse. Samt stadigvæk Hotel Byparken, Saxildhus, som er blevet bragt på fode igen samt det sidste nye skud på stammen, Hotel First, tillige med en række kroer af høj standard. Rigtig mange danskere – og et stigende antal udlændinge – mødes nu i Kolding, og det har i høj grad sat Kolding på Kortet, som et af vore projekter en gang blev døbt.

ØGET SAMARBEJDE MED TURIST-FORENINGEN OG HANDELSRÅDET

Efter at gadeforeningerne i Koldings centrum i 1988 havde stiftet Kolding Handelsråd som paraplyorganisation og talerør for den samlede detailhandel i byen, var der nu hele tre aktører, som markedsførte Kolding, ganske vist overfor hver sin målgruppe. Alle tre foreninger modtog bidrag fra Kolding Kommune til sekretariaterne og de udadvendte aktiviteter. Det var derfor naturligt, at der fra politisk hold blev sat fokus på samordning af budskaber og aktiviteter for at undgå overlappning.

Der blev fra 1989 holdt regelmæssige møder mellem turist-, handels- og erhvervscheferne og også mellem deres formænd. I dette sidste forum deltog også formanden for Handelsstandsforeningen. Samarbejdet blev internt kaldt SAMK (De Samarbejdende Markedsførende foreninger i Kolding). Byrådet så gerne en endnu højere grad af integration, og bl.a. derfor ændrede man tilskuddene til

de tre foreninger til et samlet tilskud plus et markedsføringsbidrag på kr. 800.000, som man så måtte dele indbyrdes på en måde, så kommunen fik mest mulig værdi for pengene.

Samarbejdet gik egentlig udmærket, dog uden de store fælles projekter. Der er ganske enkelt ikke det store overlap. Politikerne så dog gerne, at man blev endnu mere integrerede, gerne i én samlet forening, så de kun havde en forhandlingspartner. En forudsætning herfor var fælles lokaler, og da ingen af de tre foreninger havde plads til de øvrige, gik søgningen ind efter et nyt fælles sted at være.

90ERNE

I 1991 kom Den Danske Banks ejendom på Akseltorv 8 til salg.

Den var perfekt til formålet, og prisen var rimelig, 3 mio. kr. Til formålet blev oprettet en særlig fond, Erhvervenes hus Fond, som ejer huset. Erhvervsrådet indskød 300.000 kr, og Turistforeningen og Handelsrådet hver 100.000 kr. Industriforeningen var kommet til penge efter salget af teatersalen i Jernbanegade og ydede 500.000 kr. De skulle kun have et lille kontor og adgang til mødelokaler, så det var meget generøst. Senere betalte de også et stort tilskud til møblementet i mødelokalerne. De sidste 2 mio. kr. blev optaget som lån.

Men huset skulle gennem en tiltrængt renovering og udbygning med mødelokaler i de tidligere karlekammerværelser for bank-eleverne under loftet. Det kostede 2 mio. kr., som blev betalt af Kolding Kommune mod afbetaling over ti år. Indflytningen skete i slutningen af 1992.

Cheferne for de tre organisationer, der flyttede ind i Erhvervenes Hus i november 1992. Fra venstre handelschef Ejgil Røjkjær, turistchef Kaj Vestergaard og erhvervschef Erling Winther. Foto: Ludvig Dittmann.

KOLDING ERHVERVSUDVIKLING

Det fælles hus gav mulighed for at gøre tingene bedre for de samme penge. Vi fik fælles bogholderi, elever, omstilling, IT, mødelokaler og papirlinie. Der blev også gennemført en række fælles projekter, f.eks. Humorfestivalen på Scanticon i 1993 for alle landets sjove foreninger. En god imageskaber. Det næste mål skulle være én fælles forening.

Formændene fortsatte deres drøftelser om sammenslutning. Et oplæg fra Erhvervsrådets formand, Ole Tandrup, kom til drøftelse i de tre foreninger. Ingen var glade. Turistforeningen og Handelsrådet var bange for, at deres del af erhvervslivet med hhv 1.000 og 3.000 beskæftigede ville drukne mod Erhvervsrådets 32.000. Erhvervsrådet på sin side var betænkelig ved, at de to andre sektorer ville fjerne fokus fra det, som Erhvervsrådet syntes var det vigtigste. Hertil kom

problematikken omkring Vamdrup og Lunderskov. Her følte man, at det ville kunne give problemer for deres detailhandel, hvis den nye organisation også skulle omfatte Handelsrådet. Drøftelserne gik på stand-by, men byrådet gav ikke op. Man meddelte i slutningen af 1994, at man ville reducere tilskuddene, hvis man ikke fandt ud af noget.

Det signal kunne man ikke overhøre. Det blev kommunaldirektør Ingemann Olsen, der fandt en løsning. I stedet for at lave én stor forening gik forslaget på at samle hele personalet i én driftsorganisation med én chef og én bestyrelse. De tre foreninger med hver deres bestyrelse kunne fortsat bestå. De udarbejder sammen med driftsorganisationen og deres medlemsvirksomheder de langsigtede planer og godkender de årlige handlingsplaner. Den direkte indflydelse går gennem driftsorganisationens bestyrelse, som bestod/består af 8 medlemmer. Her stiller Erhvervsrådet med 3, Handelsrådet med 1, Turistforeningen 1, Kolding Kommune 2 og Vamdrup, Lunderskov og Christiansfeld kommuner deltes om 1. Ingen enkelt gruppe kunne således bestemme alene. Formand blev Erhvervsrådets nye formand Niels Egly, og næstformand blev borgmester Per Bødker Andersen.

Samtidig skar kommunen igennem al eventuel snak om besættelse af lederstillingen ved at pege på mig som ny direktør for Kolding Erhvervsudvikling, som driftsorganisationen kom til at hedde. Det viste sig heller ikke at give problemer, da turistchefen havde søgt og fået et andet job nærmere sin bopæl i Juelsminde, og handelschefen var fratrådt. Den nye organisation var en realitet pr. 1. september 1995.

DEN NYE ORGANISATION I ARBEJDSTØJET

Forventningerne til den nye organisation var store. Under hele sammenlægningsprocessen kørte det daglige arbejde uden problemer, men der var behov for mere langsigtede planer, så vi var sikre på, at alle havde den samme opfattelse af målet. Vi skulle også udnytte den fordel, der var i, at vi nu var 14 personer i hele organisationen i stedet for 6. Det var nu muligt at ansætte folk med specialviden på nøgleområderne.

Turistforeningen og Handelsrådet havde skiftet ledere med 1-2 års mellemrum gennem 90'erne og havde ikke haft den samme tradition som Erhvervsrådet for at lave 4-årige strategiplaner og detaljerede handlingsplaner, så det blev der taget fat på. Da vi var enige om, hvor vi skulle hen, kunne der opstilles profiler på de nye ledere, som skulle ansættes.

Kortene blev blandet på en ny måde. I stedet for en turistchef og en handelschef i traditionel forstand blev der ansat en turistsalgschef og en kombineret bureauchef og handelschef. Det var ud fra den betragtning, at en meget rejsende turistchef ikke havde mulighed for også at være tilstrækkelig tilstede til at kunne udvikle turistbureauet. Nogle år senere gik vi tilbage til de oprindelige funktioner med en turistchef og en handelschef. Medvirkende hertil var dels, at handelsafdelingens aktiviteter var kommet op i omdrejninger, så der var behov for en fuldtidsperson, og dels at omverdenen havde nemmere ved at forstå de oprindelige titler, og hvem der havde ansvaret for hvad.

For ikke at få for mange nye folk ind på

Glasuld i Vamdrup, i dag kaldet Isovær. Foto fra 1997 af Ludvig Dittmann.

samme tid besatte jeg selv erhvervschefstillingen indtil begyndelsen af 1997, hvor en nye erhvervschef tiltrådte. I 2003 blev stillingen delt i en erhvervschefstilling og en udviklingschefstilling. Erhvervschefen havde ansvaret for iværksætteraktiviteterne og samarbejdet med områdets virksomheder. Udviklingschefen tog sig af de langsigtede opgaver, som skulle bringe nye aktiviteter til området.

DE LANGSIGTEDE OPGAVER – DEN RUSTFRI STÅLINDUSTRI

Konjunkturerne var gode i sidste halvdel af 90'erne. Beskæftigelsen steg i stort set alle erhvervsgræne, bortset fra landbruget. Men inden for de enkelte erhvervsgræne var der

store forskydninger. Industrien, som beskæftigede ca. 11.000 medarbejdere ud af 44.000 i de fire kommuner, blev koncentreret omkring jern- og metalindustrien, især den rustfri industri. De øvrige industrigræne havde uændret eller faldende beskæftigelse. Det, Koldingområdet var god til, blev man bedre til, og det, man var mindre god til, mistede betydning. Men det er ingen naturlov, at det skulle blive ved på denne måde.

Der var opstået nye markeder i Østeuropa efter murens fald i 1989 og i Fjernøsten – men der var også kommet nye konkurrenter. Den position, Koldingområdet havde på det rustfrie område, skulle forsvares og udbygges, ellers ville beskæftigelsen og områdets økonomi få meget svære tider, da indkom-

sten og skatten fra de beskæftigede i denne industrigren lå et pænt stykke over gennemsnittet.

Det var baggrunden for, at der blev iværksat en række udviklingsprojekter sammen med Syddansk Universitet (SDU), Kolding Tekniske Skole og Biotechnisk Institut (senere Teknologisk Institut). En kortlægning foretaget af SDU af hele Trekantområdets underleverandører viste, at vi har Europas største koncentration af underleverandører inden for det rustfrie område. Det er godt støttet op af uddannelsesmuligheder for produktionsmedarbejdere på Kolding Tekniske Skole og AMU-centret. På ingeniørsiden er der imidlertid ingen tilbud. Forsøg på at etablere en ingeniøruddannelse er blevet afvist fra centralt hold. Der er i forvejen for mange ingeniøruddannelsessteder i Danmark. Problemet for Koldingområdet er, at de nyuddannede helst bliver boende i de byer, hvor de har studeret.

Nogle af Erhvervsrådets projekter gik derfor på at tilbyde traineejobs for unge ingeniører i lokale virksomheder, formidle udviklingsopgaver til afgangsstuderende, køre kampagner på uddannelsesmesser sammen med Trekantområdets sekretariat samt formidle ægtefællejobs. Hvis man i dag skal tiltrække én højtuddannet, skal der i virkeligheden skaffes job til to højtuddannede.

Sammen med virksomhederne etableredes en brancheforening, Stålcetrum, og der blev iværksat et meget stort projekt, som blev landsdækkende, omkring hygiejne i fødevarerindustrien. Filosofien var, at hvis vi ikke kan slå de nye spillere østfra på prisen, skal vi kunne gøre det på kvalitet og know how. Der deltog 120 virksomheder i et tre-årigt

projekt, både producenter og brugere. Brugere var vigtige at have med. De skulle stille krav til producenterne omkring hygiejnisk design og montage. Alle de vigtige var med – med Arla, Danish Crown, Novo Nordisk og Landbohøjskolen i spidsen. Styrelsen lå hos Erhvervsrådet, Syddansk Universitet, Stålcetrum, Kolding Tekniske Skole og Biotechnisk Institut, som også forestod den praktiske gennemførelse af projektet. Staten understøttede i første omgang med 4,6 mio. kr. Projektet er blevet videreført ud over treårsperioden, og staten har støttet med nye midler.

UDVIKLINGSPARK

Der var også behov for indsats over for andre erhvervsgrupper. Koldingområdet har gennem mange år haft et pænt antal iværksættere sammenlignet med andre provinsbyer. Der er som tidligere nævnt et godt, lokalt rådgivningssystem, men der manglede en metode til at fastholde og understøtte de mest perspektivrige. Vi manglede en forsker- og udviklingspark, hvor iværksætterne kunne udvikle sig i et kreativt miljø sammen med små videnbaserede virksomheder, og samtidig et sted, hvor større, eksisterende virksomheder kunne placere deres udviklingsafdelinger. Det ville kræve nogle bygninger af en vis størrelse, og nogen, der skulle eje dem og leje dem ud.

Det var let nok at finde investorer, men som i så mange andre tilfælde krævede de, at der skulle være fuldt eller næsten fuldt udlejet fra starten. Ellers var der ikke økonomi i det. Og den garanti kunne ingen give. Derfor var der kun kommunen tilbage. Her var man også principielt positive.

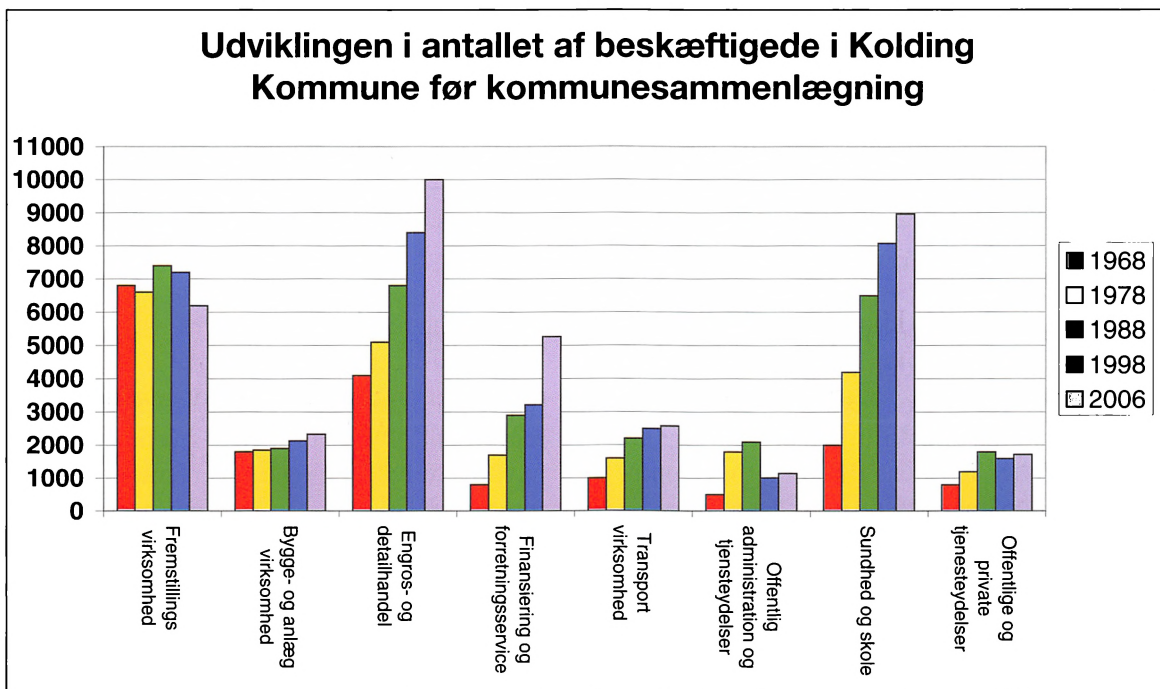
Eksisterende, egnede bygninger af en vis størrelse hang ikke på træerne, men efter nogen søgning dukkede CF-bygningerne på Lykkegårdsvej op i 1999. De var sat til salg og var meget velegnede, men kommunen fandt dem for dyre. Ny søgning, intet resultat. I stedet tegnede arkitekt Lars Edmund et spændende projekt i Åparken med paviljoner på stolper ude i området forbundet med gangbroer hævet 1,5 meter over terrænet. De kunne udbygges efter behov. Det blev godt modtaget, men så dukkede der et nyt forslag op. IBC havde brugt Hviidsminde som undervisningsted for designmanagers, men havde ikke længere brug for ejendommen. Da kommunen i den sidste ende ville hænge på bygningerne, hvis de ikke kunne

sælges, blev vi bedt om at kikke på dem. Bygningerne på Hviidsminde havde nogle gode kvaliteter, men der var for lidt plads, så hvis de skulle kunne anvendes til formålet skulle der bygges til. Igen det samme problem med finansiering før udlejning.

Endelig i 2004 lykkedes det at komme i gang. Nu på Klostergården med projektet V25. Senere er denne aktivitet flyttet til Skatteforvaltningens tidligere bygninger i Jernbanegade 27. Der er ikke så stort som ønsket, men så kom man da i gang.

DER VAR MANGE, DER BAR

Det tog altså 5 år at komme igennem med et projekt, som i vores øjne var helt indlysende

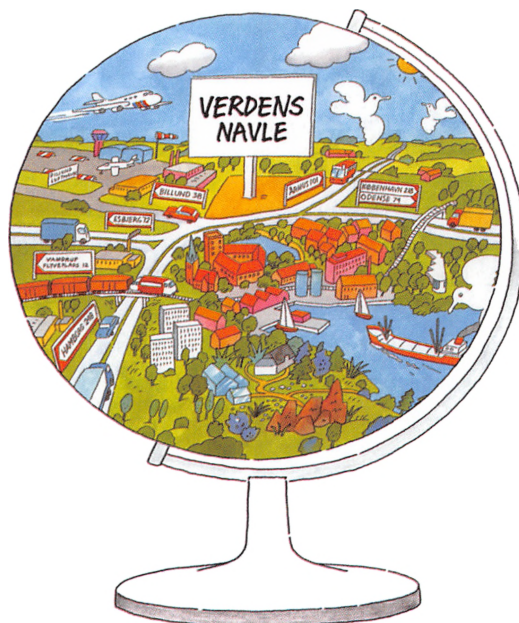
og nødvendigt at få gennemført for at sikre byens indkomstgrundlag i fremtiden. Det er alt for lang tid, men sådan kan det ind imellem være i denne branche. Kan man ikke holde fokus og være tålmodig på den lange bane, kører man træet.

Til gengæld tog det i 2004 mindre end et år at overbevise et enigt byråd om, at der skulle satses 22 mio. kr. over en 4-årig periode for at sikre 3.900 ekstra videntunge arbejdspladser i løbet af 10 år. Ikke bare arbejdspladser, men VIDENarbejdspladser. Sådan kan det også være. De blev anbefalet placeret i Åparken tæt på IBC, Designskolen og det kommende universitetsbyggeri på Grønborgrunden samt eksisterende virksomheder. Et stort samlet, synligt videncenter har store chancer for at blive selvforstærkende. Den første bygning er ved at være færdig.

Generelt må man sige, at de fire byråd med Kolding Byråd og særlig borgmesteren i spidsen har været meget interesseret i erhvervsudviklingen og har støttet op om de forslag, der er kommet på bordet. Grunden hertil er i høj grad, at man har set, at erhvervslivet har engageret sig i Erhvervsrådet. Der er ydet en fantastisk indsats fra rigtig mange virksomhedsledere både i bestyrelse og repræsentantskab men også uden for denne kreds. Vi er sjældent gået forgæves til en lokal virksomhed for at få opbakning til afvikling af en aktivitet, eller når der er kommet en opfordring til at påtage sig en post i en arbejdsgruppe, brancheklub, projekt eller andet. Det er Koldings helt store særkende i forhold til de fleste andre byer.

Medarbejderne har også brændt for sagen. Der er ikke nævnt navne i denne artikel. Det

ville være uretfærdigt at nævne den ene frem for den anden. Alle har på hver deres felt ydet en engageret indsats for at fremme Koldingområdet erhvervsudvikling.

Tegning fra jubilæumsskriftet "Fortiden former fremtiden" fra 1991.

EFTERSKRIFT

Jeg har i denne artikel forsøgt gennem eksempler at give et billede af byens erhvervs-mæssige udvikling og Erhvervsrådets aktiviteter fra 1976 til 2006. Der er kun nævnt et udpluk af de tusindvis af små og store aktiviteter, som Erhvervsrådet har været involveret i. Den årlige redegørelse "Afholdte aktiviteter", der er udarbejdet hvert år siden midten af 80'erne, giver flere oplysninger.

CHRISTIANSFELDS MARKERING AF SLAGET VED KOLDING DEN 23. APRIL 1849

AF LORENZ ASMUSSEN

Efter markeringen i Christiansfeld af Slaget ved Kolding den 23. april 1849 i 2007 blev en gruppe af de involverede: pastor Jørgen Bøytler, pastor Helge Rønnow, major Børge J. Madsen, skoleinspektør Leif Gr. Thomsen og undertegnede enige om, at historien om, hvorledes traditionen for denne markering er opstået i Christiansfeld, og hvorledes den har udviklet sig, skulle fortælles.

Slaget ved Kolding den 23. april 1849 fandt sted midt i Treårskrigen 1848-1850. Baggrunden for krigen var, at en del af befolkningen i Hertugdømmerne Slesvig-Holsten krævede en fri forfatning og Slesvig-Holsten som delstat i en tysk forbundsstat. Størstedelen af befolkningen i den nordlige del af Slesvig – nutidens Sønderjylland – ønskede derimod at være en del af Danmark. Den danske regering ønskede også en fri forfatning og Danmark til Ejderen.

De slesvig-holstenske oprørere fik støtte fra Preussen og begyndte krig mod Danmark i april 1848. Den 20. april 1849 blev Kolding besat af slesvig-holstenske tropper. Den danske hærledelse besluttede, at Kolding skulle generobres, og danskerne gik til angreb den 23. april 1849 kl. 6 om morgenen. General Schleppegrell førte sine tropper ind ad Snoghøj-landevejen, general Moltke sine ad Vejle-landevejen, mens general Rye tog linien Seest/Ejstrup/Harte. Det lykkedes Schleppe-

grell og Moltke at trænge slesvig-holstenerne tilbage over Sønderbro, men den tyske general Bonin opstillede sit artilleri på bakkerne ved Bellevue og bombarderede byen derfra.

Pga. den voldsomme beskydning beordrede den danske overgeneral Bülow tilbagetog, og slesvig-holstenerne trængte ind i Kolding, hvor det kom til voldsomme kampe især i Søndergade og Helligkorsgade. På de forskellige kamppladser i og ved Kolding døde den 23. april 145 danskere, 393 blev såret og 118 meldt savnet. På tysk side var der 52 dræbte, 265 sårede og 89 tilfangede.

Under og efter slaget blev de sårede både fra dansk og tysk side bragt til forskellige lazaretter, bl.a. til lazarettet i Brødremenighedens Kirkesal i Christiansfeld.

MINDESMÆRKERNE PÅ GUDSAGEREN I CHRISTIANSFELD

På Brødremenighedens Kirkegaard findes to militære gravsteder. Det ene er forsynet med et jernmonument med et jernkors.

På forsiden står (med nutidig retskrivning): Fred med eder, I bolde kæmpere, som fik banesåret under Slaget i og ved Kolding den 23. april for Danmarks retfærdige sag. På bagsiden står: Mænd af Tyrstrup Sogn

satte dette minde over 14 af deres danske krigere, der her fandt hvile. På korsets forside står 1849 og på dets bagside 1851.

På marmorpladen, der ligger foran mindesmærket står:

- P. R. Svendstrup, Artillerikonstabel,
død 27. april 1849*
- N. N. Gaarde, 5. Linie Bataillon,
død 23. april 1849*
- L. R. Woldtofte, 5. Linie Bataillon,
død 11. Mai 1849*
- L. I. Windeleff, 6. Linie Bataillon,
død 23. April 1849*
- I. I. Borringskov, 7. Linie Bataillon,
død 23. April 1849*
- R. H. Gylling, 7. Linie Bataillon,
død 23. April 1849*
- C. O. Svenstrup, 7. Linie Bataillon,
død 19. Mai 1849*
- I. K. Houtved, 9. Linie Bataillon,
død 23. April 1849*
- I. E. Eskildsen, 1. Jægerskorps,
død 23. April 1849*
- C. S. M. Poetzhold, 1. Jægerskorps,
død 25 April 1849*
- C. H. Lassen, 1. Jægerskorps,
død 25. april 1849*
- I. C. I. Ludstrup, 1. Jægerskorps,
død 24. April 1849*
- P. P. Flade, 1. Jægerskorps,
død 23. april 1849*
- C. I. Leisten, 4. Res. Bataillon,
død 23. april 1849*

Disse er formentlig alle fundet efter slaget af de slesvig-holstenske tropper og ført til Christiansfeld som døde eller sårede.

I en anden grav på Gudsageren markeret med en marmorplade hviler frivillig skarp-

skytte ved 1. Jægercorps Carl Thorwald Marinus Poetzhold, der var født 10. juni 1819, blev såret den 23. april 1849 i Slaget ved Kolding og døde i Christiansfeld kun to dage efter.

I 1864, efter tyskernes overtagelse af Sønderjylland, krævede de tyske myndigheder mindesmærket på Gudsageren fjernet, hvor-efter det blev hengemt.

Det lykkedes dog for de dansksindede i 1883 med preussernes rimeligt velvillige holdning og sædvanlige grundighed at få kortlagt og ført tilsyn med samtlige danske grave i hertugdømmerne og de tyske forbundsstater. Der har således fra tysk side været ført tilsyn med gravene på Gudsageren i perioden 1864-1920. Dog måtte der ikke gennemføres kranselægning.

På 60 års dagen for Slaget ved Kolding, den 23. april 1909 blev mindesmærket efter tysk tilladelse genrejst på Gudsageren. Samme dag blev mindesmærket forsynet med en jernplade opsat på mindesmærkets nordside. Pladen bærer følgende tekst: Dette mindesmærke, fjernet fra sin plads på kirkegården i Christiansfeld i 1864 genrejstes her 1909. Kommende slægter vil frede dette minde.

Under Danmarks besættelse i årene 1940-1945 blev denne plade fjernet efter pres fra besættelsesmagten. Hengemt på loftet hos fhv. borgmester Kjær hvilede pladen gemt og glemmt indtil den på 150 års dagen den 23. april 1999 igen under mindehøjtideligheden blev påsat mindesmærket af borgmester Jørgen From.

I juni 1917 under den 1. verdenskrig skulle alt metal afleveres til omsmelting til krigsindustrien i Tyskland. Brødremenighedens kirkeklokke, kobber- og messingtøj og orgelpiberne blev afleveret, men gode dan-

Mindesmærke for de faldne under Slaget i og ved Kolding 23. april 1849 opsat af mænd i Tyrstrup Sogn på Gudsageren i Christiansfeld 1851. Foto: Peter D. Jensen.

ske mænd sørgede for at gemme mindesmærket, så det undgik omsmeltning.

Efter Genforeningen med Danmark i 1920 blev mindesmærket igen opsat på krigergraven.

CHRISTIANSFELD I TREÅRSKRIGEN 1848-1850

Christiansfeld var i 1848 meget stærkt belagt med indkvartering af både danske og

tyske tropper. Natten mellem 1. og 2. maj 1848 var der 1500 preussiske soldater i Christiansfeld, som derefter drog nordpå.

Da det var umuligt at indkvartere så stor en styrke i privatboligerne, måtte kirkesalen tages i anvendelse, hvilket var tilfældet i perioden fra juni til september, hvorfor Søstrehusets Korsal måtte bruges som kirke. Brødrehusets Korsal blev anvendt som lazaret. Her døde 2 af tyfus, og de blev begravet på Gudsageren.

Med tilbagetrækning af de tyske styrker fra Jylland kom der igen tyske tropper i byen, men ifølge den indgåede våbenhvile trak begge hære sig tilbage, så den 5. september 1848 havde samtlige tyske tropper forladt byen.

Den 26. marts 1849 udløb våbenhvilen. Kirkesalen blev igen indrettet som lazaret. Efter det blodige slag ved Kolding og Gudsø fyldtes lazarettet. 150 senge var opstillet i 5 rækker i salen.

Den 23. april 1849 kom fra formiddagen til hen på natten vogn efter vogn med hårdtsårede fra Slaget i Kolding, og da salen ikke kunne rumme alle, blev et toetagers hus indrettet til optagelse af sårede med feber. Mange af de sårede var under transporten afgang ved døden eller døde kort efter ankomsten. Den 24. april måtte 38 mand om aftenen begravnes på Gudsageren. 8 danske og 30 slesvig-holstenske soldater blev alle, mand ved mand, begravet i den samme grav. Det må have været et chokerende syn. Ved den åbne grav blev holdt en kort tale, der fulgte Brødreminighedens begravelsesritual.

Ifølge Brødreminighedens kirkebog blev der i alt begravet 117 tyske soldater på Gudsageren under krigen 1848-50.

Den 6. juli 1849 gentog scenen fra 23. april sig. Efter udfaldet fra Fredericia den 6. juli 1849 blev et stort antal hårdt sårede soldater bragt til lazarettet i kirkesalen i Christiansfeld. Efter våbenhvilen 10. juli 1849 trak de tyske tropper sig igen mod syd. Efter slaget ved Isted den 25. juli 1850 blev kirkesalen igen indrettet til lazaret, denne gang til danske soldater, der som sårede og rekonvalescenter, 200 i alt, blev behandlet og forplejet.

Efter Genforeningen i 1920 påtog Krigsministeriet sig tilsyn med og vedligeholdelse af i alt 450 krigergrave og 30 monumenter i Sønderjylland og Sydslesvig. Derfor er der siden hvert år den 23. april blevet lagt en krans fra Hæren ved mindesmærket på Gudsageren. Garnisonskommandanten i Haderslev har denne opgave.

LOKALE TRADITIONER I FORBINDELSE MED MARKERING AF 23. APRIL

Garnisonskommandanten i Haderslev havde ikke mulighed for at foretage kranselægning under den tyske besættelse 1940-45. Private kunne gøre det, men om det er sket i Christiansfeld vides ikke med sikkerhed. Pastor H. Rønnow fortæller, at Brødreminigheden holdt sig udenfor, for "når vi træder over dørtærskelen, er vi alle brødre".

Efter befrielsen i 1945 blev de traditionelle kranselægninger genoptaget over hele landet, også i Christiansfeld, men der blev ikke gjort et stort nummer ud af det. For Haderslevgarnisonens vedkommende sendte man iflg. kaptajn H. Moosmann vagthavende sergent med en krans. Heller ikke på 100-års dagen i 1949 ser det ud til, at der er gjort noget særligt ud af begivenheden.

I garnisonskommandant, oberst Gabel-Jørgensens tid tog hotelforpagter ved Brødreminighedens Hotel, Sigfred Stricker, i sin egenskab af formand for den lokale turistforening initiativ til en kraftigere markering af kranselægningen, idet han inviterede på en god frokost for deltagende officerer.

Major Børge J. Madsen meddeler, at han i 1970'erne blev vagthavende officer, og at han ligesom oberst Gabel-Jørgensen ønske-

de, at højtideligheden blev tydeligere markeret og at det kulinariske kom i anden række. Major Børge J. Madsen ønskede fra 1976 personligt at lægge kransen. Pastor Helge Rønnow fra Brødremenigheden holdt for første gang en tale ved mindesmærket i 1976.

EFTER 1990

Traditionen med at lægge en krans fra Hæren den 23. april på Brødremenighedens kirkegård fortsatte. Garnisonskommandanten i Haderslev fra 1989, oberst Leif Nielsen, tilbød efter at have deltaget i markeringen i 1990, at Slesvigske Fodregiments Musikkorps for fremtiden skulle medvirke, dels med en koncert på Prætorius Pladsen foran hotellet dels ved kranselægningen på Gudsageren.

Pensionerede officerer bosiddende i Christiansfeld Kommune, repræsentanter fra regimentet samt Brødremenigheden deltog derefter i sammenkomst hjemme hos undergenede.

I 1995 blev Christiansfeld Kommune inddraget i markeringen, idet borgmester Jørgen From, der havde aftjent sin værnepligt ved Livgarden, mente, at kommunen skulle være vært ved et efterfølgende samvær på hotellet. Endvidere skulle soldaterforeninger, Hjemmeværnet, nationale foreninger, Kolding Kommune samt Brødremenighedens Ældsteråd indbydes. Dette initiativ gav til resultat, at der blev meget stor tilslutning og foreninger med faner mødte op. Til arrangementet på hotellet var der normalt 90 deltagere. H. E. Ingolf, Greve af Rosenborg og Grevinde Sussie blev faste deltagere i markeringen.

Major Lorenz Asmussen foran mindesmærket på Gudsageren i juli 1990.

Når markeringen har fundet sted på en søndag, indledes dagen med deltagelse af musikkorpset i Brødremenighedens gudstjeneste.

I 1997 havde garnisonen igen fået en ny chef, oberst P. Hvidberg. Obersten foreslog, at markeringen fremover indledtes i kirken, hvor deltagerne blev orienteret om begivenhederne den 23. april 1849, inden musikkorpset gav koncert i kirken. Efterfølgende marcherede fanekommandoer, deltagere og musikkorpset til Gudsageren, hvor kranselægningen fandt sted. Efterfølgende var der samvær på hotellet, hvor kommunen var vært.

Gardehusarerne på Fynsvej den 23. april 1999 i anledning af 150-året for Slaget ved Kolding 23. april 1849, hvor en træfning fandt sted netop her. Foto: A. Kernwein.

I 1998 blev der for første gang anvendt et særligt sanghefte, med et udvalg af sange fra Treårskrigen. Sangheftet er siden blevet anvendt hvert år. Regimentsfanen deltog med fanekommando.

150 året for Slaget ved Kolding blev særligt markeret den 23. april 1999 i et nært samarbejde mellem Kolding kommune, Christiansfeld kommune, Brødremenigheden, Garnisonen i Haderslev samt Forsvarets Sundhedstjeneste.

Markeringen startede i Kolding ved mindestenen på Fynsvej i Kolding, hvor angrebet på skansen fandt sted. 24 ryttere fra Gardehusarregimentet, soldater i historiske uniformer, soldaterforeninger m.fl. deltog. Slesvigske Fodregiments Musikkorps førte delta-

gerne til Kolding Gamle Kirkegård, hvor kranselægning fandt sted ved Mindehøjen for de faldne i Treårskrigen og 1864.

I Christiansfeld åbnede grev Ingolf i Enkehusets korsal en særudstilling om feltlazaret anno 1849 samt lægekorpsets historie gennem 400 år. Derefter var der mindegudstjeneste i Brødremenighedens kirke, hvor musikkorpsen og Forsvarsbrødrenes Sangkor fra Kolding deltog.

Herefter fulgte en kranselægning på Brødremenighedens kirkegård. For første gang deltog også repræsentanter for det tyske mindretal og den tyske generalkonsul fra Aabenraa.

Efterfølgende var der stort samvær på Brødremenighedens Hotel med deltagelse af

220 inviterede gæster. Kolding og Christiansfeld kommuner var værter.

Regimentet i Haderslev er nu sammenlagt med regimentet i Holstebro, hvorfor Danske Divisions stabschef har opgaven som garnisonskommandant i Haderslev.

Da Christiansfeld Kommune blev nedlagt med udgangen af 2006 vedtoges det efter forhandlinger mellem Garnisonen i Haderslev, Brødremenigheden og Kolding Kommune, at planlægningen og gennemførelsen af markeringen fra 2007 skulle lægges i hænderne på Officersforeningen i Kolding, Tu-

ristbureauet i Christiansfeld og Brødremenigheden, og at Garnisonen i Haderslev og Kulturudvalget i Kolding Kommune står som indbydere.

Markeringen af begivenheden er herefter fortsat som hidtil.

LITTERATUR

Danske Mindesmærker og Krigergrave i Sønderjylland fra krigene 1813, 1848-50 og 1864 udgivet i 1940 af Slesvig Forlag.

Kim Mikkelsen: Det glemte Slag. Kampene omkring Kolding 23. april 1849.

Fra processionen gennem Christiansfeld fra Brødremenighedens Kirke til Gudsageren den 23. april 2007. Foto: B. Dedenroth-Schou.

SCHØLLER, CASTONIER OG SUCKOW KOLDINGS MILITÆRKOMMANDANTER I 1808

AF STEFFEN RIIS

I foråret 1808 bliver Kolding by tildelt en opgave af hidtil ukendt størrelse. En opgave, der krævede en overvældende kompetence i logistik.

Byen, hvis daværende indbyggertal var knap 2000, skulle indkvartere og forsyne 33.000 fremmede soldater. Disse soldater var ganske vist på gennemmarch, men skulle have overnatningsmuligheder og proviant i form af kød, brød, grøntsager, brændevin og øl. Den danske kronprins Frederik (senere kong Frederik 6.) var den ansvarlige for invitationen af Napoleons hjælpetropper. Tanken var, at de med hjælp af danske soldater (ca. 14.000 mand) skulle angribe Sverige.

Da kronprinsen på daværende tidspunkt stort set kun lyttede til militære rådgivere, når beslutninger om landets ve og vel skulle træffes, blev det også lagt over til den militære overkommando, feltkommissariatet, at gennemføre processen. Kommissariatet udnævnte hurtigt de såkaldte stadskommandanter i de byer, der – som Kolding – skulle have indkvartering.

CASPAR VON SCHØLLER

Magistraten (byrådet) i Kolding får søndag (fastelavn) den 28. februar 1808 et brev fra oberst Caspar von Schøller fra Stoustrup (ved Fredericia), hvori han meddeler, at han

er udnævnt til den fremtidige kommandant i Kolding, og at han agter at rejse til byen næste dag, mandag 29. februar (1808 er skudår), og i den anledning beder han Magistraten om at *foranstalte kvarter til ham selv samt 4 officerer. Endvidere staldplads til 3 heste i hans eget kvarter, ligesom et kvarter for regimentadjudanten og dennes hest samt kvarter for regimentskriverne, hvoraf han medbringer 2 personer yderligere.*

Der er ingen tid at spille, så Magistraten i Kolding må hurtigt finde kvarter til 8 mand og 3 heste. Caspar von Schøller får ophold i madam Madsens gæstgiveri i Helligkorsgade (omtrent beliggende hvor forretningen BR Legetøj er i dag).

Magistraten har samme dag, den 28. februar, med trommeslag hidkaldt byens borgere for at give en forhåndsorientering om de forventede fremmede troppers ankomst. Der udstedes samtidig ordre om, at alle slagtere, bagere, ølbryggere og brændevinsbrændere skal møde op næste formiddag for nærmere aftaler, når den nye stadskommandant var ankommet.

Hvem var så denne Caspar von Schøller? Han var 52 år gammel, født i Odense og ud af en adelig slægt, der havde en lang tradition som militærfolk og embedsmænd. Caspar von Schøller havde således også lige fra konfirmationsalderen været tilknyttet mili-

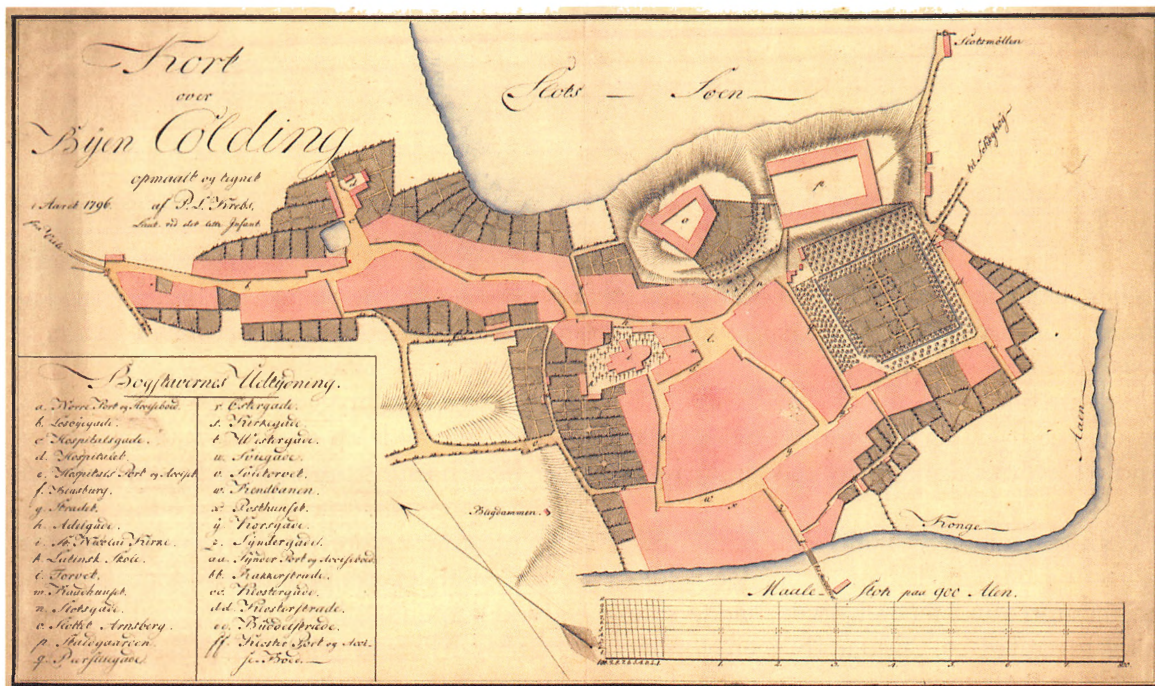
tæret. Han blev gift, medens han var udstationeret i Aalborg og fik 5 børn. Men ægteskabet blev opløst i 1802. Samme år blev han med rang af oberst chef for 2. Østre Jyske Landeværnsregiment, der havde sæde i Fredericia. Da dette regiment blev nedlagt i foråret 1808 kom han kort tid på ventepenge, indtil han 21. februar blev udnævnt til Koldings kommandant.

Der er ingen tvivl om, at Schøller var den rette mand til jobbet. Han var en erfaren mand i planlægning og organisation. Trods det faktum, at han måtte være præget af den livslange militære løbebane, var han også en person, der forstod nødvendigheden af et snævert samarbejde med den lokale magi-

strat under ledelse af borgmester Hans Diechmann. Man læser således tydeligt i rådstueprotokollen fra disse hektiske dage i marts 1808, at deres sammenspil fungerede upåklageligt.

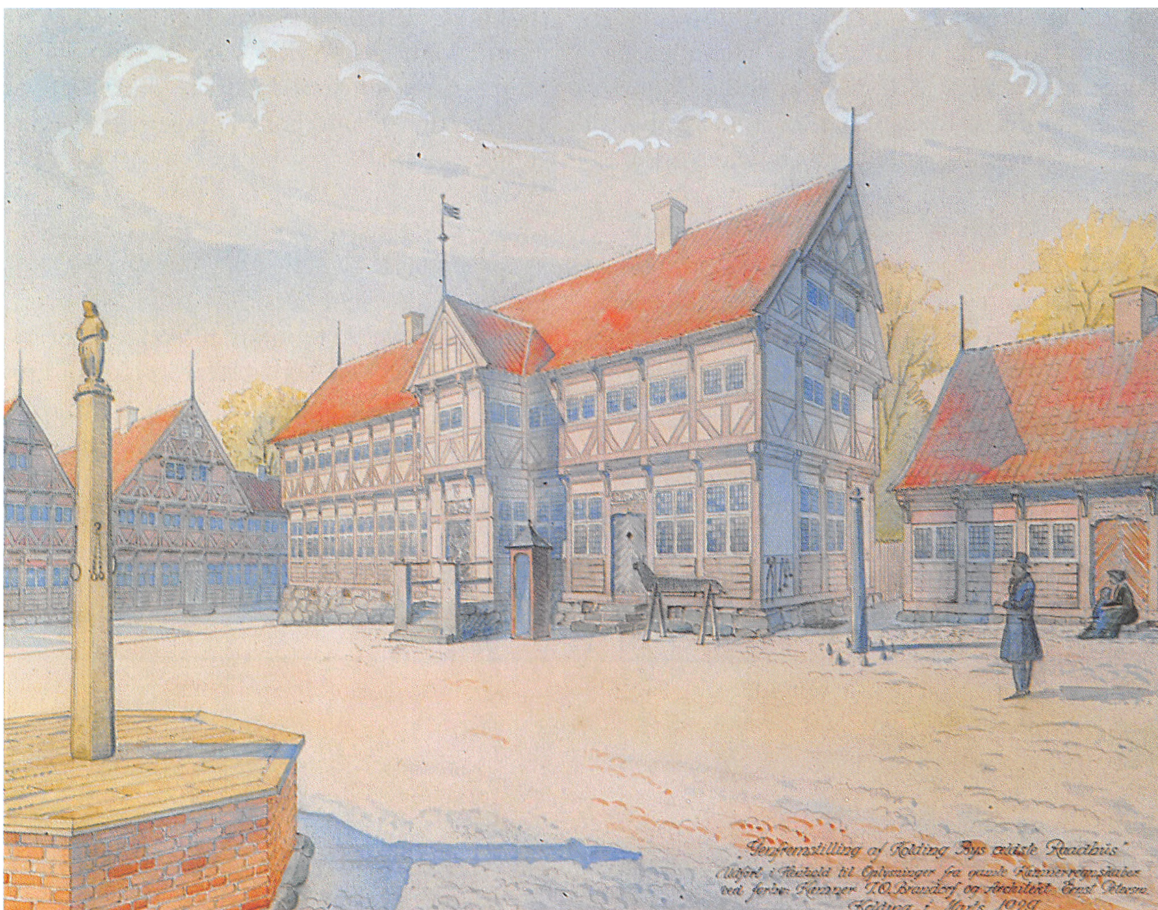
RÅDSTUE MØDERNE

Straks efter Schøllers ankomst til byen, mandag den 29. februar, indkaldes der til møde sammen med Magistraten på Kolding Rådhus. Planlægningen var i gang. Den overordnede køreplan for soldaternes ankomst lød på, at der dagligt skulle komme ca. 2000 mand, der efter 1 døgns hvile skulle videre til Snoghøj og Middelfart, medens næste

Kort over Kolding 1796, opmålt og tegnet af P.S. Krebs. Original i Rigsarkivet.

Rekonstruktion af Kolding Rådhus, som det så ud først i 1800-tallet baseret på I.O. Brandorffs arkivstudier. Tegningen er udført af arkitekt Ernst Petersen først i 1920'erne. Originaltegningen hænger på Kolding Rådhus.

hold på nye 2000 mand rykkede ind i Kolding.

Først og fremmest skulle man skaffe indkvarteringsmuligheder for de mange soldater, menige som officerer. Byen havde som tidligere nævnt ca. 2000 indbyggere fordelt på 275 matrikelnumre. Halvdelen af disse boliger blev udvalgt til indkvarteringer.

Den næste store opgave lå i fremskaffelsen af ressourcerne til bESPisningen af de fremmede. I ordren fra kongen lå nemlig, at der skulle leveres pr. dag pr. soldat: 1½ pund brød, ½ pund kød, ¼ liter (1 pægl) brændevin og 1 liter (1 potte) øl samt en passende mængde grøntsager som kartofler, gulerødder eller kål. Disse rationer var gældende for

menige og underofficerer. For officerer af højere rang var reglerne noget anderledes, de havde bl.a. ret til på danskernes regning at indtage måltiderne på gæstgiverierne med vin, rom og kaffe som en fast bestanddel af måltidet.

Man indkaldte derfor dagen efter (1. marts) byens slagtere, bagere, ølbryggere og brændevinsbrændere og fik efter nogle dages forhandlinger og drøftelser en for alle parter rimelig ordning sat i kraft. Kun ølbryggerne var lidt tøvende med deres accept. For var det overhovedet muligt at klare så stor en produktion på så kort tid med de begrænsede korn- og maltbeholdninger, der var til rådighed? Senere skulle det vise sig, at deres bekymring bestemt ikke var ubegrundet. Den 6. marts var indkvarteringslisterne færdige, og borgerne blev nu gjort bekendt med deres opgaver og forpligtelser over for de fremmede soldater, der fem dage senere skulle strømme ind i Kolding.

Byens trommeslager Johan Ewald blev sendt ud til byens torve og samlingssteder, hvor han efter nogle trommeslag skabte ørenlyd og oplæste budskabet fra Magistraten. De, der måske ikke helt havde fået fat i meddelelsens fulde ordlyd, kunne senere læse opslaget på Rådhuset.

Der var få protester fra borgerne, og opgaverne blev lettere at acceptere, da Magistraten vedtog at udbetale forskud til de fattigste, som det hed. Over halvdelen af borgerne, der skulle have indkvartering, mødte op og fik et forskud! For ophold og kost skulle borgerne have 2 mark pr. soldat pr. døgn. Til sammenligning var en murersvends dagløn i 1808 mellem 3 og 4 mark.

Da borgerne i Kolding ikke i almindelig-

hed forstod fransk eller spansk, blev betjent Anders Jensen, der beherskede det franske sprog og også lidt det spanske, udnævnt til officiel tolk i byen, og efter hans senere fremsendte regninger at dømme var han fuldt beskæftiget omtrent i alle døgnets 24 timer igennem de næste 2 måneder.

Borgerne blev orienteret om, at soldaterne skulle modtages som landets gæster. Der måtte ikke opstå situationer, der kunne danne grundlag for klager. Ved mørkets frembrud skulle der sættes lys i vinduerne, og tændte lygter anbringes i gaderne.

SOLDATERNE ANKOMMER

Den 12. marts om eftermiddagen kom første hold. Det var det franske 14. Rytterregiment samt det 5. Lette Infanteriregiment, i alt 2038 mand og 458 heste. Først 3 dage senere – den 15. marts kommer spaniolerne, nemlig rytterregimentet Barcelona samt et belgisk regiment, i alt 2155 mand og 915 heste.

Det skal her lige tilføjes, at prinsen af Ponte Corvo, Jean Baptiste Bernadotte sammen med hustruen Désirée og sønnen Oscar havde overnattet på Koldinghus natten mellem 11. og 12. marts. De var hastet videre til Odense, og derfra var Bernadotte taget over Storebælt til København.

Her i Kolding var alt ikke gået helt efter planen. Blandt andet havde man ved de første soldaters ankomst fået oplyst, at der ikke "kun" ville komme 20.000 soldater, som først oplyst, men 33.000.

Det gav naturligvis problemer med forsyningsopgaverne. Men igen, uden tvivl grundet Schøllers autoritet og overblik, fik man truffet nye aftaler med leverandørerne, selv

om det betød et mindre løft i deres honorar. Hvis ikke Schøller var blevet syg på dette tidspunkt, var en del af de senere problemer nok slet ikke opstået. Det drejede sig bl.a. om etableringen af det nye franske lazaret i Hviids gård i Låsbygade og anskaffelsen af det udstyr, der var påkrævet samt adskillige ændringerne i de først fastlagte indkvarteringsbestemmelser.

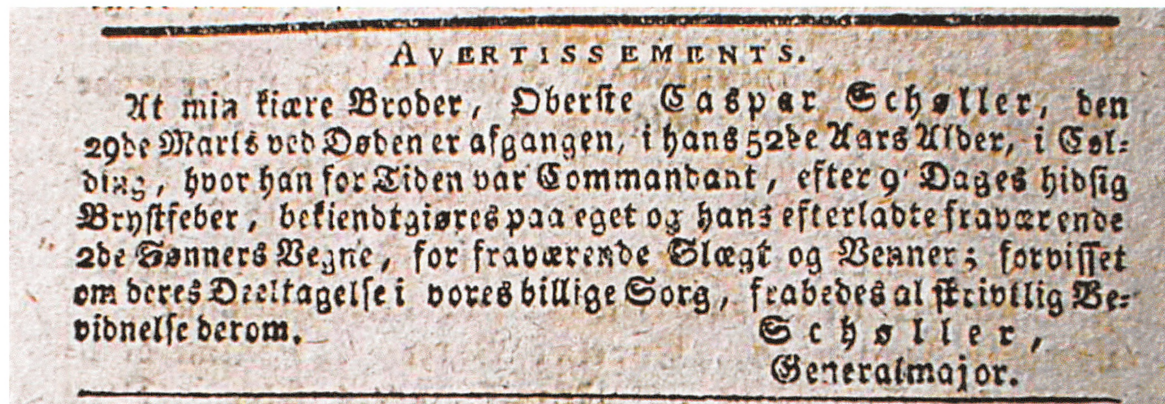
Caspar von Schøllers sygdom blev hurtigt forværret, det viste sig at være akut lunge-tuberkulose, og han døde den 29. marts kl. 19.30 efter kun 7 dages sygeleje.

Meddelelsen om hans dødsfald kommer netop under den store festbanket som Prinsen af Ponte Corvo, Jean Baptiste Bernadotte afholder på Koldinghus med alle sine officerer og byens honoratiores som gæster. Tilstede var også Caspar von Schøllers midlertidige afløser oberst Peter Daniel Isac von Castonier.

Der skal her indføres, at når Bernadotte er så ivrig med at arrangere banket for byens ledelse og sine egne officerer allerede dagen

efter sin tilbagekomst, er en del af grunden den, at han bærer på en viden, han vist helst ville have været foruden, men som nu skal frem. Nemlig den, at Napoleon til ham skriftligt den 14. marts har beordret stop for armeens overførsel ved Storebælt, hvilket i al sin enkelthed betyder, at der ikke længere bliver tale om soldater på gennemmarch, men 33.000 mand, der skal have ophold og forplejning i Jylland og på Fyn i en foreløbig ukendt periode. Ikke engang ved det senere møde med kong Frederik 6. den 17. marts var han konkret mht. ordren fra kejseren. Han prøvede i stedet at forklare det med Napoleons usikkerhed om styrken af den engelske flåde i Storebælt. Dette førte i øvrigt til, at Danmarks sidste linieskib, Prins Christian Frederik, gik tabt ved Sjællands Odde den 22. marts 1808. Frederik 6. ville vise Napoleon, at han med dette ene skib kunne holde englænderne væk og sikre de fremmede troppers overgang til Sjælland, men det blev en fatal beslutning.

Tilbage til tirsdag aften den 29. marts 1808

Dødsannonce for Caspar von Schøller i Fyns Stifts Adresse Avis, 1808.

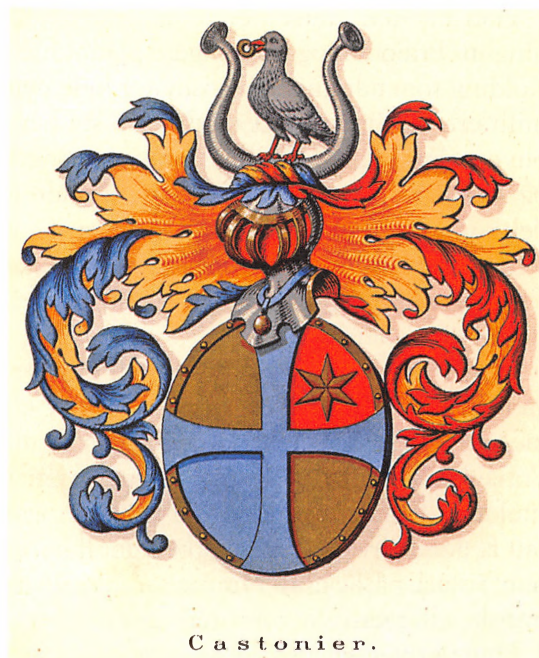
på Koldinghus, hvor den sørgelige meddelelse om kommandant Caspar von Schøllers død er blevet kendt. Her griber Bernadotte chancen for vise storsind over for sine værter. Han kender ikke Caspar von Schøller personligt, men har dog mødt ham den 11. marts, da han som nævnt havde overnattet på Koldinghus. Han lover at kommandantens begravelse skal blive værdigt markeret, og han vil i den anledning stille sin æresgarde til rådighed, så de kan ledsage den salige oberst til hans sidste hvilested.

At han lover dette, ved vi fra et brev, som oberst Castonier 2 dage senere skriver til den afdødes bror Gustav Schøller på Margaard ved Bogense.

Da Koldinghus brænder samme nat som festen har været afholdt, og Bernadotte af samme grund må flytte sit hovedkvarter til Odense, bliver der naturligvis vendt op og ned på mange planer og aftaler. Således da Caspar von Schøller bliver begravet den 5. april, er æresgarden 2 dage forinden overført til Odense, og intet sted i de efterladte papirer eller protokoller nævnes noget om en spektakulær begravelse. Den kom i øvrigt til at foregå på byens regning, da den gode oberst Schøller ved boopgørelsen kort efter viste sig, at være ludfattig og kun efterlod få personlige, men desværre værdiløse, ting og en ubetalt gæld.

PETER DANIEL ISAC VON CASTONIER

Fra Fredericia havde man som en slags vikar for den sygemeldte Caspar von Schøller i Kolding hentet Peter Daniel Isac von Castonier, der var oberst i Det fynske Infanteriregiments afdeling i byen.

Peter Daniel Isac von Castoniers våbenskjold.

Ligesom det var gældende for forgængerens var Castonier ud af en gammel adelslægt, der også havde tradition som militær- og embedsfolk. Castonier blev født på Trankebar i 1757. Han er blevet gift i 1784 og havde en datter. Også han havde en lang militær karriere bag sig. Han var netop som oberst gået på ventepenge, da der blev brug for hans hjælp i Kolding.

Egentlig var han slet ikke blevet kongeligt udnævnt som kommandant, men havde blot overtaget stillingen grundet forgængerens pludselige død. Hustru og datter blev i Fredericia, medens han tog midlertidigt ophold hos madam Kræmer, enke efter distriktskirurg Johannes Kræmer (død 1. marts 1808), i Vestergade.

Han får den værst tænkelige start, Koldinghus brænder, og de tidligere planer med Kolding som administrationsby for hele den militære aktion med Bernadotte i spidsen, bliver annulleret. Adskillige indkvarteringer og troppetransporter skal hurtigt ændres. Feltkommissariatet flytter til Christiansfeld, tempoet er skruet op, og det passer slet ikke for den stilfærdige, korrekte og noget perentlige Castonier.

Han skriver – i modsætning til sin forgænger – alle sine breve selv. Han har en meget let læselig og let erkendelig stejlskrift. Stave- eller skrivefejl forekommer yderst sjældent. Han skriver og har sikkert også talt flydende fransk, men det betyder ikke, at han i særlig høj grad sympatiserer med de franske eller spanske officerers opførsel.

Han skriver således til Magistraten i anledning af nogle indkvarteringer, der skal være klar til den spanske general Kindelan og dennes følge den næstfølgende dag: *Hvis ovenstående indkvartering ikke er klar og sendt til mig senest i morgen tidlig kl. 6½, så kan jeg ikke garantere Magistraten for, hvad den spanske general vil gøre, han kan finde på alt!!* Han sender også en klageskrivelse til feltkommissariatet over de vilkår, der bydes byens gæstgivere: *Franske og spanske officerer kræver uopholdeligt dag og nat, at disse beværtninger skal levere mad, vin og kaffe langt ud over den aftalte ration og det uden at erlægge den mindste betaling herfor*, skriver han. Han får tilsyneladende fuld opbakning fra Diechmann. Men tiden og stemningen er alligevel ikke rigtig med Castonier.

Der råbes på ham fra alle sider, franskmænd, spanioler, den danske regering via feltkommissariatet og ikke mindst Koldings

borgere. Da så yderligere den franske kommandant i byen, Coupe, forsøger at kuppe sig til magten, er Castonier ved at give op. Det hjælper, da han i fællesskab med Magistraten får sendt en klage til Bernadotte via det danske mellemed “*commisaire militaire*” Wenzell Haffner i Odense. Bernadotte reagerer prompte – oberst Coupe bliver fjernet fra posten som armeens kommandant i Kolding.

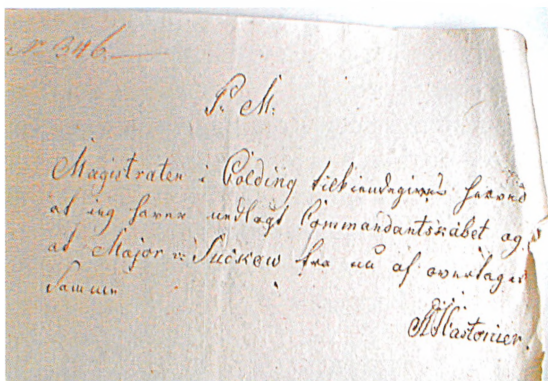
På et tidspunkt hvor utilfredsheden blandt borgerne, især med franskmændene, er i top, og alle mulige gode og dårlige undskyldninger for ikke at tage indkvartering, lander på Castoniers bord, skriver han direkte, at hvis dette bliver sådan ved, vil det gå ham som forgængerens, salige oberst Schøller. Jobbet vil tage livet af ham. På den anden side har han stor forståelse for folks uvilje ved alle de forordninger og krav, der stilles dem, og uden at de får den aftalte løn udbetalt. Han skriver et sted, at det gør ham ondt, at han må presse alle de byrder ned over borgerne, men han kan kun appellere til deres forståelse for hans stilling.

I den korte tid, han er på posten, er han ikke den, der sylter sagerne, han knokler på med arbejdet. Men til sidst bliver det ham alligevel for meget, og han sender denne korte fratrædelseserklæring til Magistraten efter at have været byens kommandant i ca. 1 måned. Dette må siges at være en kort og usentimental fratrædelses erklæring:

P[ro] M[emoria]

Magistraten i Colding tilkiendegives herved at ieg haver nedlagt Commandantskabet og at Major v: Suckow fra nu af overtager samme.

P.D.I. Castonier.

Castoniers fratrædelsesbrev i Kolding Rådstuearkiv, Landsarkivet i Viborg.

Der mangler, som så tit på den ellers så omhyggelige Castoniers breve, en dato. Men vi ved fra madam Kræmer, at han afrejser 26. april, så det må være den dag eller dagen før brevet er skrevet.

Der er ingen tvivl om, at han selv har anmodet om at blive fritaget fra jobbet. Han vil hjem til rolige og ordnede forhold hos kone og datter i Fredericia. Hans helbred, som han ellers frygtede for på et tidspunkt, holder i endnu 18 år. Han dør først som 69-årig.

MAJOR JOHAN CHRISTOPH VON SUCKOW

Hans efterfølger, major Suckow, er i modsætning til sine forgængere trods et "von" ikke adelig og er heller ikke pensionist. Han er 40 år gammel, født i København og døbt i Sankt Petri Tyske Kirke. Han er som sine forgængere også startet tidligt med den militære karriere, har kæmpet mod englænderne i slaget om København året tidligere, og før

han kom til Kolding havde han rang af kaptajn i Sjællandske Jægerkorps.

Han er altså midt i sin militære karriere, og har allerede fra slaget om København lært, at man skal passe på med afgørende beslutninger, som let kan mistolkes af den enevældige konge Frederik 6. Han har bestemt kommandanten i København Ernst Peymanns deroute i erindring. Dette kan ses på Suckows ageren, da han tiltræder stillingen i Kolding. Vi ser det, når han skal underskrive de overtagne protokoller. Han tager forbehold for, at afgørelserne er truffet af hans forgængere Schøller eller Castonier, de må stå for ansvaret. Senere bliver han mere bevidst om sin egen position i staben og vover at tage nogle selvstændige beslutninger.

Det gør også indtryk på ham, når han fra borgerne hører klager om noget af det, de franske soldater er involveret i. Således da han får et brev fra skærsliberen Strubek i juni 1808. Denne skriver: *Jeg yderst fattige mand beder underdanigst, at Deres Høj Velbårenhed nådigst vil forunde mig, der af en fransk soldat på landevejen ved Kolding blev dødelig såret i mit hoved med et sabelhug. Det er i dag 14 dage siden, han beskadigede mig, og i den tid har jeg ikke til min og kones ophold kunnet erhverve det allermindste. Derfor beder jeg om, at for disse 14 dage til natlig logi og fattig føde at måtte nyde 1 mark daglig i alt 2 Rdl. og 2 mark.* Brevet slutter således: *Jeg beder underdanig om deres Høj Velbårenheds godhed imod mig yderst trængende, som intet ejer ej heller det tørre brød. Så vil jeg også kunne se bort fra de smerter jeg har udstået og som stadig plager mig.* Ordvalget viser, at brevet nok er skrevet af en professionel skriver og ikke den sårede skærsliber. Suckow har bag på brevet skre-

vet: *Jeg og enhver må finde, at denne arme skærslibers begæring er yderst beskeden, og jeg anbefaler magistraten straks at drage omsorg for at han i det mindste får udbetalt den ønskede understøttelse.*

Suckow ender dog alligevel i kong Frederik 6.s altdominerende spotlys, da han for at tækkes franskmændene i juli 1808 lader et fransk batteri opbygge ved Stenderup Hage med de stedlige bønders arbejdskraft. Batteriet bestykses med materiel rekvireret fra feltkommisariatet i Christiansfeld. Han skal egentlig have en "næse" for det, men pga. sit ellers gode militære rygte gives han pardon for videre straf.

Da jobbet som kommandant nedlægges i Kolding den 8. november 1808, skriver Suckow et afskedsbrev til byens borgere, hvori han roser sig selv rigtig meget, og han slutter med en opfordring til, at brevet bør læses op ude på byens torve af byens trommeslager og slutteligt slås op på Rådhuset, så alle har mulighed for at læse det. I 1809 blev han udnævnt til chef for Den holstenske Artilleribrigade.

Efter at kommandantembedet er nedlagt, varer det endnu godt et halvt år, før den sidste franske soldat har forladt landet.

I Kolding forestår et større oprydningsarbejde. Mange af de private huse, der har haft indkvartering og byens marker er beskadiget af de fremmedes ophold. Sankt Jørgens Gård er svært beskadiget både indvendig og udvendig og ligeledes har Staldgården ved Koldinghus været udsat for lidt af hvert. Mange ruder er slået itu og inventaret beskadiget så voldsomt, at størstedelen må udskiftes.

Et stort antal sengepladser, sengetøj og

linned er efterladt mere eller mindre ødelagt og snavset til i en sådan grad, at ingen kunne bruge det mere. Der bliver holdt auktion over resterne, men Kolding by står alligevel tilbage med en samlet regning for Frederik 6.s 1808-eventyr med Napoleon på omkring 43.000 Rdl. eller omregnet ca. 10 millioner nutidskroner, en frustreret befolkning og et nedbrændt kongeslot.

KILDEmateriale og ANVENDT LITTERATUR:

Det kgl. Generalkommisariatskollegium: Materiale vedr. de fransk-spanske styrker i Danmark 1808-1809. (Rigsarkivet).

Kolding Rådstuearkiv 1808-1809 (Landsarkivet for Nørrejylland).

Kolding Rådstueprotokol 1808-1809 (Landsarkivet for Nørrejylland).

Kolding Politiprotokol 1805-1810 (Landsarkivet for Nørrejylland).

Fyns Stifts Adresse Avis og Avertissements Tidende 1808

Svend Orhammer Andersen: Spaniolerne, 1973.

P. Eliassen: Kolding fra middelalder til nutid, 1910.

Preben Kannik: Alverdens uniformer. Politikens forlag, 1967.

Karl Schmidt: Meddelelser om de begivenheder, som knyttede sig til de fremmede troppers ophold i Danmark i 1808, 1901.

C. Th. Sørensen: Meddelelser fra Krigsarkiverne udgivne af Generalstaben, Bind 3, (Kbh. 1888).

Otto Vaupell: Den danske hærs historie bind II, 1876.

Hans Chr. Wolter: Den danske hær i Napoleonstiden 1801-1814, 1992.

FLYTNINGEN AF RUTEBILSTATIONEN – FRA TORVEGADE TIL MAZANTIGADE

AF SØREN AGERSKOV

I Koldingbogen 2006 fortalte jeg om etableringen af den første rutebilstation, der åbnede i 1932 i den gamle fattiggård på hjørnet af Torvegade og Skolegade. Åbningen var resultatet af mange og lange diskussioner om både placering, størrelse og finansieringen af den.

Dengang var der uenighed mellem rutebilejerne om, hvor den skulle ligge, hvis man i det hele taget skulle have en fælles station. Stationens placering indgik også i en løsning af, hvor den nord-sydgående gennemfartsvej skulle placeres, og endelig kom den til at indgå i et landspolitisk spil omkring DSB's overtagelse af de store rutebilruter mellem købstæderne.

Efter flere forsøg blev den placeret i den gamle fattiggård på hjørnet af Torvegade og Skolegade, lige over for Kolding højere Almenskole (gymnasiet) og Sct. Nicolai Skole.

UDVIDELSER I SKOLEGADE

Knap var den åbnet, førend pladsproblemerne meldte sig, både indendøre og ude på bilernes holdeplads. Det sidste ses af trafikudviklingen. Da de første planer kom frem i 1925, var der 169 rutebilafgange om ugen. Efter åbningen i 1932 var det steget til 261. I sommeren 1939 var man nået op på 302 afgange. Det blev selvfølgelig indskrænket

kraftigt under krigen. Men i 1951 var tallet 575, dvs. at det 3-4 doblede, siden planerne var kommet frem. Samtidig var vognenes kapacitet også steget med det 3-4 dobbelte, fra omkring 10 passagerer i begyndelsen af 1920'erne til omkring 35-40 omkring 1950.

Desuden ankom og afgang alle ruterne omkring de samme tidspunkter, så det betød, at der flere gange om dagen var fyldt godt op på holdepladsen. F.eks. afgang alle ruter mellem kl. 15.55 og 17.00. Da der dengang var mange pakkeforsendelser, stod bilerne på pladsen et stykke tid i forvejen for at blive læsset med pakker, der forinden fyldte op i pakkeekspeditionen. Det var klart, at noget måtte der gøres.

Hertil kom, at Kolding Sydbaners økonomiske vanskeligheder blev så store, at flere kommuner truede med at stoppe dækningen af banernes underskud. På en ekstraordinær generalforsamling den 29. marts 1940 vedtog baneselskabet at indstille driften fra 1. juli 1940. Den tyske besættelse blot 11 dage efter generalforsamlingen ændrede dog fuldstændigt på trafikforholdene, så banerne fortsatte driften indtil videre, hvilket kom til at vare indtil 1948. Nedlæggelsesplanerne resulterede i en del koncessionsansøgninger til myndighederne fra rutebilejere. Kolding Kommune modtog i 1940 ansøgninger fra 6 vognmænd, som trods overlappning ville

I takt med at der kom flere bilruter til, og vognene blev større, blev pladsforholdene på rutebilstationen for trange, som billedet viser. Nogle af garagepladserne er blevet inddraget til holdepladser. I 1948 søgte man kommunen om tilladelse til at parkere reservevogne på Sviatorvet. Billede fra 1955. Foto: Jens Birchs arkiv.

have givet grundlag for i hvert fald 3 nye ruter.

I 1934 blev caféen udvidet ud i venteværelset dog uden købetvang for de rejsende. Men det var ikke nok. I 1937 sattes en ekstra etage på basarbutikfløjen ud mod Torvegade for at udvide caféen med en mødesal til 150 personer. Ombygningen kostede 20.000 kr., finansieret gennem banklån mod en forhøjelse af caféens husleje med 2.000 kr. årligt. DSB's repræsentanter i bestyrelsen var imod låneoptagelsen, fordi tilbagebetalingen ville løbe ud over 1952, hvor kommunen kunne opsigte lejemålet. Man besluttede derfor dels at forlænge interessenternes egen bindingsperiode i rutebilstationsselskabet fra 1942 til 1950 og dels at søge kommunen om uopsigelighed indtil 1962. Endelig ændredes vedtægterne efter DSB's krav, således at alle

større økonomiske dispositioner fremover krævede enstemmighed blandt interessenterne. Kommunen imødekom anmodningen om forlængelse af uopsigeligheden, så den først udløb i 1962. Dette skulle sidenhen vise sig at blive en af knasterne ved flytningen af rutebilstationen.

TRAFIKKEN FLYTTES TIL BREDGADE

Krigen og knapheden på specielt brændstof udsatte indtil videre overvejelserne om at skaffe mere plads. Dog skete der alligevel en væsentlig trafikal ændring, idet man besluttede at føre en ny gennemfartsvej gennem byen.

Jernbaneoverskæringen i Søndergade havde længe været et problem, idet både stigende togtrafik og stigende biltrafik gav lange køer, når bommene var nede. Alle var derfor enige om at erstatte den med en viadukt. Ligesom ved Torvegades gennemførelse i 1932 kunne en væsentlig del finansieres af Vejfonden, der bestod af indtægterne fra motorafgifterne.

En viadukt i Søndergade forudsatte imidlertid, at jernbanen blev løftet, og/eller at gaden blev sænket. De to eksisterende viadukter ved Buen og Vesterbrogade (nu Warmingsgade) udgjorde den tekniske grænse for, hvor meget banen kunne løftes. Desuden var Søndergade efterhånden for smal til den stigende biltrafik.

På et borgermøde den 12. april 1937 for grundejere og lejere i Søndergade fremlagde kommunen ikke mindre end fire løsningsforslag. Tre gik ud på at anlægge en ny gade (Bredgade) fra Haderslevvej ved hjørnet af Tøndervej til Rendebanen, så den passerede

banen ca. 100 meter vest for Søndergade – enten med nedrivning af Sønderbro Apotekbygningen (i dag Dyringhus) eller ved afskæring af et hjørne af Den gamle Kirkegård og en bro under banen i Søndergade for fodgængere og cyklister. Det fjerde forslag gik ud på at beholde bilerne i Søndergade ved at forlægge åen mod nord, så gaden kunne nå

så langt under banen, at bilerne også kunne komme igennem. Samtidig skulle husene på vestsiden rives ned, så gaden blev 15 meter bred.

På borgermødet var der stemning for at fortsat at give personbilerne adgang til at køre igennem Søndergade, medens lastbiltrafikken blev ledt hen til den nye bro i

Luftfoto fra 1936 med Den Gamle Kirkegård i forgrunden. Haderslevvej ses i højre side og går direkte over i Søndergade ind i den indre by. Midt i billedet skærer banelinien igennem. Sct. Nicolai Kirke og gymnasiet ses i baggrunden. Bredgade er endnu ikke anlagt, men kom til at skære et hjørne af kirkegården og forløbe under banelinien ca. 100 meter vest for og parallelt med Søndergade.

Vesterbrogade. Gadens repræsentanter var bange for, at en gade uden biltrafik blev for rolig.

De indkaldte til et nyt borgermøde den 10. maj 1937, hvor de præsenterede et konkret forslag om, at Søndergade blev ført under banen gennem en 2,25 m høj underføring, således at personbilerne kunne blive i Søndergade. Borgmester Knud Hansen (Socialdemokraterne) havde på mødet forståel-

se for synspunkterne; men han tvivlede på, at vejmyndighederne ville gå med til en løsning med en smal gade og lav gennemføring, og mente personligt ikke, at biltrafik nødvendigvis var af det gode.

Borgmesteren fik ret i sin tvivl, idet både vejmyndigheder og DSB gik imod, og da Vejfonden ville betale 90% af udgifterne på 1,9 mio. kr., var det afgørende for projektet. Ved det endelige byrådsmøde om planen den

Billedet fra 1939 giver et godt billede af, at Søndergade dengang var en tæt trafikeret gade, som skulle klare både den lokale trafik og hovedvejstrafikken mellem Sønderjylland og resten af landet. Jernbanen med bommene midt i billedet var samtidig en af de mest trafikerede jernbanestrækninger. Man forstår godt, at der nemt kunne opstå trafikpropper her.

16. januar 1939 vedtog byrådet med alle stemmer mod to den af Bredgadeløsningerne, som skar et hjørne af Den gamle Kirkegård.

Men hermed var sagen ikke afgjort, idet ingeniør G. Thomsen på vegne af gadens forretningsfolk, og søn af en af dem, havde udarbejdet et alternativt forslag med en 2,50 meter høj gennemføring, så personbiler fortsat kunne komme igennem Søndergade. Byrådet behandlede sagen igen den 17. april 1939, hvor et flertal efter halvanden times debat nu vedtog at ændre beslutningen og foreslå DSB, at der blev lavet en 2,5 meter høj og i alt 12 meter bred underføring. Hvis staten ikke ville betale merudgiften, var kommunen indstillet på selv at gøre det. Borgmesteren gik ifølge avisreferaterne nølende med til at rejse til København sammen med en deputation af byrådsmedlemmer og gaderepræsentanter for at forsøge at overbevise trafikministeren om forslaget. Ministeren viste sig imidlertid lydhør og bad om at få et konkret forslag tilsendt, hvilket blev udarbejdet i al hast og godkendt af et enigt byråd den 2. maj 1939.

Ved besigtigelsesforretningen i juni, hvor man udpegede de ejendomme, der skulle rives ned, kom det dog frem, at ministeriet havde fastholdt en gennemkørselshøjde på kun 2,30 meter. Da borgmesteren ved forretningen ikke havde protesteret mod dette, måtte han stå skoleret på det næste byrådsmøde den 3. juli. Han svarede, at de sidste 20 centimeter ville koste kommunen ekstraudgifter på ca. 100.000 kr. i gadeomlægninger, hvilket han ifølge Jydske Tidende "anså for en luksusforanstaltning". Byrådet var ikke enigt og vedtog med alle stemmer mod

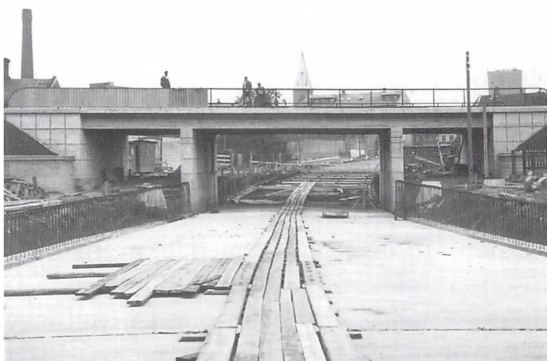
borgmesterens at sende en ny deputation af sted til København for at få gennemført en større højde.

Efter et møde den 17. august 1939 med trafikminister N. P. Fisker og banechef H. Flensborg fik deputationen indtryk af velvilje fra statens side til at forhøje gennemkørslen. To uger senere meddelte Trafikministeriet imidlertid kommunen, at man fastholdt en højde på 2,30 meter, Derved blev det. Anlægsarbejderne gik i gang i efteråret 1940, og den nye Bredgadeforbindelse blev indviet den 22. december 1942. De samlede udgifter blev på 2,6 mio. kr., hvoraf kommunen dækkede 600.000 kr. Kommunens større andel skyldtes, at der blev lavet en bedre indførsel af Dalbygade i krydset ved Haderslevvej-Tøndervej-Søndergade.

Søndergade efter at jernbanebroen er blevet færdig. Den stejle bakke viser udfordringen i inden for en kort afstand at føre Søndergade over åen og under banen, der samtidig er løftet mest muligt. Dateringen af billedet er usikker; men afspærringen og de hvide striber på cykelskærmene kunne tyde på, at det er omkring færdiggørelsen af omlægningen i 1942/43.

Bredgade under anlæg i ca. 1942 med den nye underføring under jernbanen. Den længere afstand mellem banen og åen gjorde det muligt at føre vejen længere ned under banen, så den fik standardhøjde. Det kraftige fald med stigning på begge sider af broen førte dog til, at mange meget lange lastbiler i tidens løb alligevel har siddet fast under broen. Først med motorvejen udenom byen i 1975 blev trafikproblemerne løst. Foto: Boilesen, Kolding.

Den sydlige del af Bredgadegennembruddet gav således anledning til megen debat. Derimod gik det mere stille af med den nordlige del mellem Rendebanen og Torvegade, som var budgetteret til 344.000 kr. også støttet af Vejfonden. Anlægsarbejderne gik i gang i foråret 1943 og afsluttedes senere samme år. Den længe planlagte forbindelse fra Katri negade ad Torvegade og den nye Bredgade til Haderslevvej var dermed færdig; men det var på et tidspunkt, hvor biltrafikken var næsten ikke eksisterende på grund af krigens benzinrationering.

NYE BUSRUTER EFTER KRIGEN

Under krigen blev busdriften indskrænket kraftigt, og var i den allersidste tid næsten helt indstillet. Og selvom brændstof- og bildæksituationen kun langsomt tillod fuld genopretning af bilkørslen, opstod der flere nye ruter.

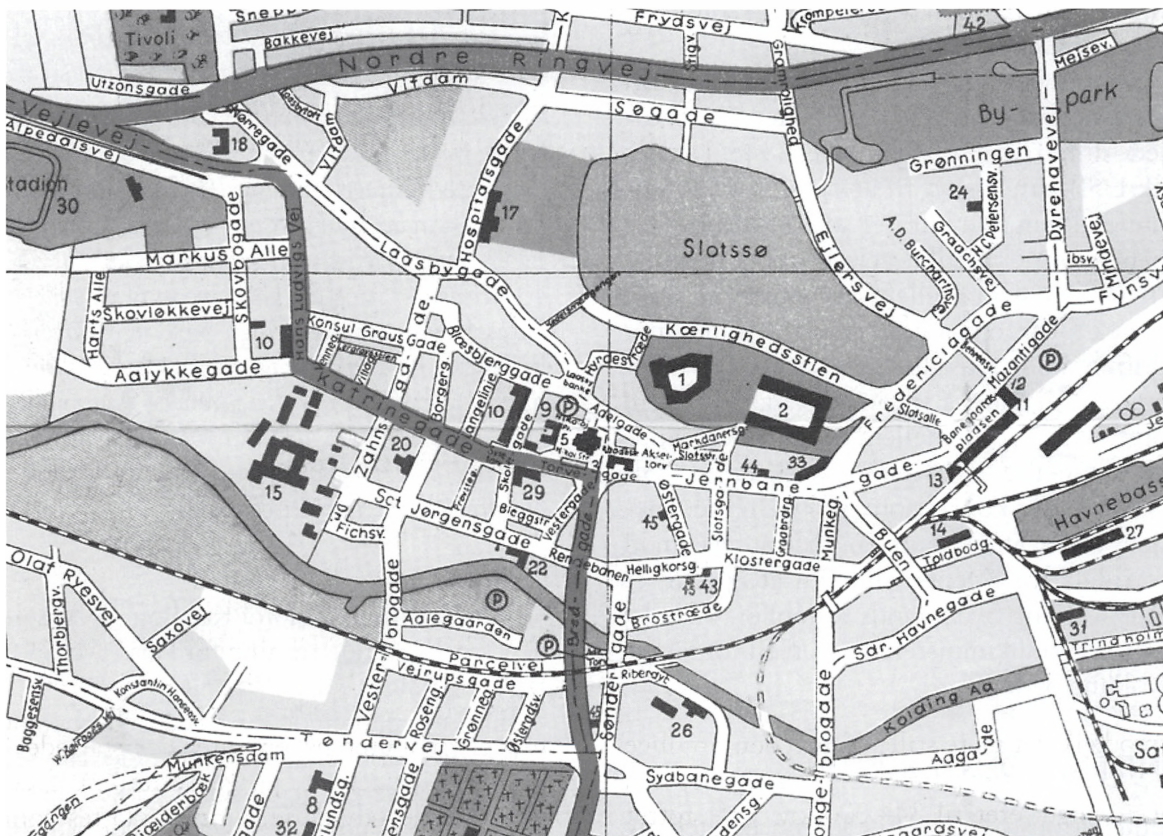
I 1947 etablerede DSB en lynbusrute mellem Kolding og Sønderborg (kun med stop i byerne) med forbindelse til lyntogene til/fra København. Samtidig startede et konsortium med bl.a. Villiam Brændekilde i Jels som deltager en rute mellem Tønder og Kolding. Desuden udvidede Brændekilde året efter sin egen Jels-rute til også at omfatte Skodborg som et modspil til, at Ruteautomobil-selskabet for Haderslev Amt og By også i 1948 åbnede en rute fra Gram over Rødding til Kolding med Haderslev Amts accept og trods Koldings protest.

Det skal erindres, at vognmændene skulle have koncession fra de bevilgende myndigheder for at kunne etablere og omlægge ruterne. Det førte dog til lidt "rutebilkrig" mellem myndighederne, idet Haderslev Amt eksempelvis havde givet "sit eget" selskab ret til at udvide driften på en delstrækning inden for amtet på en rute, der startede i Ribe Amt, uden at spørge dette amt. Den pågældende udvidelse kunne opfattes som konkurrence over for Jels-Kolding og Tønder-Kolding-ruterne, idet den gik ud på at trække trafik fra oplandet til Haderslev i stedet for til Kolding. Hvis der var uenighed mellem myndighederne, skulle trafikministeren afgøre sagen.

DSB søgte også koncession på andre lang-tursruter, bl.a. Kolding-Esbjerg og Kolding-

Ribe. Ifølge ansøgningen til byrådet i marts 1949 var man på det rene med, at behovet ikke var stort; men ruterne kunne alligevel være et supplement til togene på strækningen. DSB erkendte også, at der allerede var

en privat rutebilrute mellem Kolding og Brørup; men man formodede, at denne rute fortrinsvis ville lægge sin kørsel, hvor trafikken var størst og dermed i konkurrence med togene. Fra byrådets borgerlige side blev

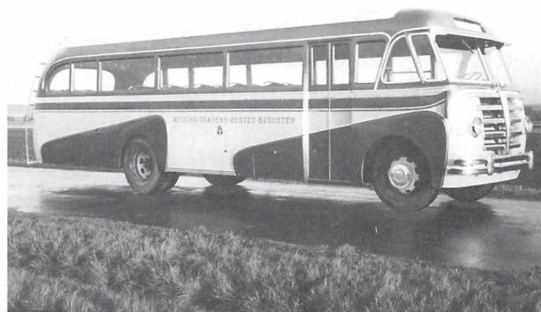
Bykortet fra 1950 viser den endelige udformning af hovedvejen gennem byen. Indtil 1924 var ruten Vejlevej-Låsbygade-Adelgade-Akseltorv-Østergade-Helligkorsgade-Søndergade-Haderslevvej. 1924-1932 gik den Vejlevej-Hans Ludvigsvej-Katrinegade-Vesterbrogade (nu Warmingsgade)-Ottosgade-Haderslevvej. I 1932 blev den fra Katrinegade ført ad Torvegade-Østergade-Helligkorsgade til Søndergade. I 1943 blev Bredgade færdig, og gennemfartsvejen fik den linieføring, der fremgik af kortet. Den daværende rutebilstation er markeret som nr. 29 på hjørnet af Torvegade og Skolegade, medens den nye blev placeret, hvor der på kortet er markeret et "P" mellem Mazantigade og jernbanen. Kort i Kolding Vej-viser 1950.

DSB beskyldt for strandhugst, medens socialdemokraterne plus kommunisterne, som havde flertallet, støttede DSB's ansøgning. Brøruprutens ejer, P. V. Bruun fortalte indigneret i januar 1950 til Jydske Tidende om, hvorledes han, efter at have opbygget og udvidet ruten efter befolkningens behov, nu havde haft besøg af Statsbanerne, som ville vurdere værdien af hans vognpark.

Derudover blussede drøftelserne om Kolding Sydbaner op igen, og banerne indstillede driften den 30. september 1948. I stedet fik DSB koncession til at oprette ikke mindre end fem nye bilruter som erstatning for banelinierne. Nedlæggelsen gav anledning til en del strid mellem kommunerne, idet man i første omgang overvejede, om bane driften skulle indstilles etapevis, og selskabet gradvis omdannes til et busselskab. Senere opstod der strid mellem Kolding og landkommunerne, idet Kolding ønskede, at DSB skulle have koncession på bilruterne, medens landkommunerne ønskede at tage imod et tilbud fra Brændekilde om at oprette et A/S Kolding Sydoplands Rutebiler. Til sidst afgjorde trafikministeren sagen til fordel for Kolding og DSB.

INTERNATIONALE BUSLINIER

Endelig opstod der efter krigen en helt ny trafikform nemlig internationale fjernbusruter. Dengang havde de dagsetaper med stop for spisning og overnatning med passende mellemrum. Fra København eller Hälsingborg til det sydlige udland var Kolding et velplaceret stop. Det svenske Liniebuss A.B. lod i sommeren 1947 90 ture passere med middagspause i Kolding i sydgående retning

Da de første rutebiler kom frem omkring 1910, kunne de medtage omkring 10 passagerer, hvilket var standarden langt op i tyverne. Omkring 1950, hvor billedet er fra, var der plads til 35-40 passagerer. Vognen blev leveret til rutebilejer Hans Kaad, der drev ruten Kolding-Gravens-Bredsten. Den er i øvrigt meget dansk. Chassis'et var fremstillet på De forenede Automobilfabrikker i Odense, mens karrosseriet var fremstillet på J. Ørum-Petersens Karrosserifabrik i Herning. Foto: Jens Birchs arkiv.

og overnatning på Hotel Kolding på Akseltorv i nordgående retning fra Paris, Milano, Basel og Prag.

Busserne parkerede først ved Sct. Nicolai Kirke eller Låsbybanke; men byrådet gav senere tilladelse til, at busserne parkerede på Akseltorv lige ud for hotellet. Byrådet valgte dermed at overse sit eget løfte fra 1931 til långiverne bag Rutebilstationens anlægslån om at henvise alle busser til rutebilstationen for at skaffe tilstrækkelige indtægter som sikkerhed for lånet.

I 1948 kom både selskabet Europabus og selskabet Schweitzerbus til med hver deres rute til Basel, og Vikingkontinentalbus kom

med en rute fra København over Kolding til Hamburg, Hengelo, Bruxelles og Paris. Under fællesnavnet Europabus havde alle disse ruter ekspedition på rutebilstationen om formiddagen og om aftenen.

Senere oprettede flere europæiske statsbaner, herunder DSB, et fælles net af turistbuslinier blandt andet en rute København-Hamburg med afgang fire gange om ugen. Denne havde dog spiseophold på DSB's egen restaurant ved Lillebæltsbroen. Dette busnet blev drevet under navnet EUROPA-BUS ikke at forveksle med Europabus ovenfor. DSB drev i perioder desuden en forbindelsesbus mellem Kolding og Aalborg-Frederikshavn.

PLAN FOR POSTHUS OG RUTEBILSTATION I MAZANTIGADE

De nye ruter gav selvsagt pladsproblemer, og i 1948 opsigde man de private lejere af garagepladser (gav ganske vist færre indtægter), idet garagerne om dagen kunne anvendes som holdepladser. Ved Sydbanernes nedlæggelse senere samme år blev 6 garager nedlagt og omdannet til 5 holdepladser.

Til gengæld var de gamle planer om en rutebilstation i Mazantigade på Egtvedbanens gamle areal ved Kolding Banegård dukket op igen. Arealet havde ligget ubenyttet hen siden 1930, og i 1946 henvendte kommunen sig til DSB om at måtte leje det til offentlig parkeringsplads. Til Jydske Tidende oplyste borgmester Søren M. Jensen (S) 20. august 1946, at man derudover kunne overveje også at flytte rutebilstationen derhen, når lejekontrakten for den nuværende station udløb i 1951. Han må i skyndingen

have glemt, at lejekontrakten 9 år tidligere var blevet forlænget til 1962.

Samtidig viste det sig, at det nye posthus fra 1930 til højre for stationsbygningen allerede var ved at være for lille.

På et møde 22. april 1947 mellem borgmesteren, DSB og Post- og Telegrafvæsenet aftaltes en fælles løsning af posthus-, parkeringsplads- og rutebilstationsspørgsmålet, hvor der opføres et posthus på den østlige side af Banegårdspladsen med adgang for postbiler fra DSB's areal i Mazantigade samt placering af en ny rutebilstation med indkørsel fra Mazantigade og udkørsel til Fynsvej, samt at arealet indtil videre kunne anvendes til parkeringsplads. Benzintanken, der lå på Banegårdspladsen, flyttedes i stedet hen i Mazantigade ud for indkørslen til parkeringspladsen.

Projekteringen af det nye posthus gik derefter i gang. Byggeriet startede i sommeren 1948 med ekspropriation af de nødvendige arealer, og det nye posthus blev taget i brug 1951.

Derimod gik det lidt langsommere med en rutebilstation. Den var tænkt indrettet med 12 holdepladser med mulighed for senere udvidelse med 4 pladser, hvilket godt nok var lidt i underkanten, såfremt der også skulle være plads til nye ruter, hvis Sydbanerne blev nedlagt. Et avisforlydende ville da også vide, at DSB i første omgang var interesseret i at flytte i hvert fald sine egne ruter. Det er dog tvivlsomt, om kommunen ville gå med til en aftale, der kun omfattede flytning af en del af rutebilstationen. De private rutebilejere var ikke interesserede i at flytte væk fra bycentrum, ligesom de så en økonomisk fordel i at blive på det sted, hvor de om et par

Banegården med posthuset fra 1930 i forgrunden. Posthuset var allerede efter få år for lille, og i 1951 blev det erstattet af en ny bygning på den anden side af banegårdsbygningen. Det gamle posthus fungerede derefter videre som telegrafbygning. I dag rummer den bl.a. Det Internationale Frisørakademi. Foto: "Aero" Dansk Luftfotografering, København.

år ville have indfriet gælden fra byggelånet. Endelig ville DSB's eventuelle fraflytning være en økonomisk ruin for den eksisterende station, idet DSB stod for ca. halvdelen af afgangene vel at mærke på de største af ruterne.

Efter kommunens anmodning fremkom DSB i august 1948 med et forslag med 17 holdepladser, 5 reservepladser og både ind- og udkørsel fra Mazantigade samt såvel ventesalsbygning som pakrumsbygning. Konsekvenserne af Sydbanernes nedlæggelse var nu indarbejdet. Anlægsudgiften blev anslået

til 200.000 kr., og DSB ville stille arealet til rådighed for en årlig leje af 2.000 kr., mod at kommunen eller rutebilejerne anlagde stationen.

De private rutebilejere var betænkelige, idet det nu skulle vise sig, at uopsigelighe- den det nuværende sted var en stor knast. Rutebilejerne ville være gældsfrie fra 1951. Hvis de flyttede, begyndte de forfra på nyt byggelån. Borgmesteren lovede at overveje, om kommunen enten kunne købe den gamle rutebilstation eller at opføre den nye station. Rutebilejernes bestyrelse vedtog, at de kun

Luftfotoet giver en forståelse af, hvorfor rutebilejerne protesterede mod flytningen af rutebilstationen. Den hidtidige station ses nederst i billedet lige under Sct. Nicolai Kirke ved siden af Sct. Nicolai Skole og gymnasiet (begge på venstre side) og med hele forretningscentrum omkring Adelgade, Østergade, Helligkorsgade og den smalle del af Jernbanegade lige i nærheden. Den nye station blev placeret ved banegården. På billedet er det ovenfor til højre for den fjerneste ende af Slotssøen. Det var et stykke fra centrum, navnlig hvis rutebilerne ikke fik lov til at optage eller afsætte passagerer ved den gamle station. Foto: "Aero" Dansk Luftfotografering, København.

ville flytte, hvis kommunen både finansierede byggeriet af en ny station og overtog den nuværende station for en overtagelsessum på 255.000 kr., som dækning for tabet ved at fraflytte en gældfri station 12 år før lejemålets ophør. Kasse- og Regnskabsudvalget svarede, at på de betingelser kunne rutebilstationen forblive på det nuværende sted indtil lejemålets udløb.

På rutebilstationsselskabets ordinære ge-

neralforsamling den 8. marts 1949 afviste M. P. Tranholm som formand en påstand fra borgmesteren om, at det var rutebilejerne, der havde ønsket flytningen. Pladsproblemerne ønskede man løst ved at udvide den eksisterende station, f. eks. med parkering på Sviatorvet og overtagelse af det ubebyggede naboareal mod Vestergade. DSB's repræsentanter gav udtryk for, at man stod solidarisk med de private rutebilejere, men opfordrede

alligevel til at genoptage forhandlingerne. Sagen syntes dermed at være gået i hårdknude, hvor alle ventede på alle, eller som Jydsk Tidende udtrykte det: "Alle parter giver sorteper videre". Rutebilerne ville gerne have mere plads; men de private ville ikke flytte væk fra Torvegade, dels på grund af den centrale beliggenhed og dels på grund af driftstabet ved at fraflytte de gunstige lejevilkår. Kommunen ville gerne skaffe rutebilerne mere plads og mente, at dette kun kunne lade sig gøre ved at flytte til Mazantigade; men prisen for at købe rutebilerne fri af Torvegade-stationen var for høj, og man havde formentlig ventet, at DSB ville have finansieret i hvert fald en del af den nye station. DSB anerkendte, at man som storebror havde et medansvar for pladsproblemerne, der ikke blev mindre af, at man havde overtaget rutebildriften i det gamle sydbaneopland. På den anden side mente DSB ikke, at man var forpligtet til at betale for de private rutebileres flytning. Endelig kan man fortsat mærke et modsætningsforhold mellem DSB og de private rutebilejere, der formentlig udsprang dels af striden om overtagelsen af driften af sydbaneoplandet, dels af kampen om nye busruter, og dels var en udløber af striden fra 1930'erne om DSB's overtagelse af de private ruter til Haderslev, Vejle og Fredericia. Tranholm, der jo måtte afgive Vejleruten til DSB, var stadig formand for rutebilstationen og en markant talsmand for de private rutebilejere også på landsplan.

Den eneste part, der talte varmt for en Mazantigade-løsning, var DSB. Hverken de private rutebilejere eller kommunen havde en egentlig interesse i den løsning, idet beg-

ge parter udelukkende talte for at skaffe mere plads. Rutebilerne ville helst blive i Torvegade, og kommunen havde heller ikke behov for at få rutebilerne væk derfra, idet man ikke havde andre konkrete planer med området. DSB manglede dog garageplads til de efterhånden mange rutebiler, der var stationeret i Kolding. Efter at kommunen i slutningen af 1948 havde afslået at udleje sydbanernes gamle remise, lejede DSB sig ind på Fynsvej, hvor automobilforhandler Holger Svendsen i foråret 1950 opførte et garageanlæg med plads til 16 rutebiler på det areal, der i dag er parkeringsplads ud for Parkskolen. DSB havde garage her, indtil man med overtagelsen af omnibusselskabet i 1974 fik et større og mere moderne garage- og værkstedsanlæg i Vesterbrogade (nu Warminingsgade).

PLANER OM EN "SKYSKRABER" I MIDTBYEN

Øst for den eksisterende rutebilstation lå et ubebygget areal, som staten havde erhvervet i 1943 til en politistation. Bortset fra fire beskyttelsesrum fra krigens tid var det ubebygget. Rutebilerne havde flere gange kig på det til mulig udvidelse af rutebilstationen. Efter at det var opgivet at flytte stationen til Mazantigade, havde man i samarbejde med entreprenør Kildehøj og arkitekt Noes-Pedersen fået udarbejdet et projekt for arealet, som omfattede hotel med 120 værelser, restaurant, selskabslokaler, forretninger og rutebilstation med 22 holdepladser, eller en syv-etages "skyskraber til 3 millioner kroner", som pressen omtalte det.

Planerne kom frem i efteråret 1950 og

Øverst: Facadetegning af syv-etagers kombineret hotel/rutebilstation/forretningsejendom, som arkitekt Noes-Pedersen udarbejdede på initiativ af rutebilejerne. Tegning i Jydske Tidende 8. oktober 1950.
 Nederst: Arealen mellem rutebilstationen (i højre side) og Vestergade (længst til venstre), som staten havde købt i 1941 til politistation. Der kunne dog kun skabes plads til politistationen, hvis staten enten erhvervede naboet i Vestergade eller en del af rutebilstationen.

blev præsenteret på et møde den 5. oktober for DSB, de private rutebilejere og Gade- og Vejudvalget. Sidstnævnte afviste projektet af trafikale årsager. DSB afviste det også og foretrak en flytning til Mazantigade. De private rutebilejere støttede forslaget og meddelte samtidig, at hvis rutebilstationen skulle flytte til Mazantigade, måtte DSB betale, da deres nye ruter i Sydbaneoplandet var en væsentlig årsag til pladsproblemerne. DSB svarede hertil, at man jo ikke vidste, hvem der fik koncessionerne efter 1. april 1951. Borgmester Peter Beirholm (Konservative) ville forelægge projektet for det samlede byråd, men var selv afvisende over for tanken om at udvide rutebilstationens areal på det nuværende sted.

På byrådsmødet den 16. oktober orienterede borgmesteren om mødet og projektet. Det officielle byrådsreferat siger blot, at "Borgmesterens redegørelse og de faldne udtalelser toges til efterretning". Af avisreferaterne fremgik, at ingen i byrådet kunne støtte projektet, der endda af tidligere borgmester Søren M. Jensen (S) betegnedes som "tegnebordsfilosofi, som ikke har med virkeligheden at gøre". Tilsigtet eller ej, så var der i byrådet nu et meget stort flertal for en flytning til Mazantigade, og borgmesteren gav udtryk for, at kommunen ikke kunne holde sig økonomisk uden for projektet, og tilføjede, at DSB havde halveret sit krav til kommunen om dens medfinansiering. Søren M. Jensen tilføjede dog også, at der kunne gå en rum tid endnu, før man kunne komme videre, idet rutebilejerne og DSB afventede resultatet af fornyelserne af rutebilkoncessionerne, der alle sammen udløb i 1951. DSB var ikke helt sikre på, at man efter slaget i

1948 om koncessionerne for Sydbaneoplandet kunne genvinde dem.

TRAFIK- OG POLITIPROBLEMER

Yderligere en part var nu ved at komme på banen, nemlig politimesteren, som ønskede trafikken mindsket i den indre by. Mange rutebiler kørte ad Torvegade og den smalle del af Jernbanegade forbi banegården på vej til eller fra rutebilstationen. Men det skabte trafikproblemer, og fra 6. november 1950 var der på hverdage mellem kl. 8 og 18 forbud mod rutebilkørsel på den strækning. I stedet skulle rutebilerne køre ad Bredgade-Sydbanegade-Kongebrogade-Buen og den brede del af Jernbanegade. Retur skulle køres ad Slotsalle-Fredericiagade-Buen osv.

Fra den 14. januar 1952 strammedes trafikken yderligere, idet der indførtes ensretning i den indre by. Jernbanegade blev ensrettet fra Buen mod Bredgade, medens trafikken den modsatte vej skulle køre ad de ensrettede gader, Helligkorsgade-Klostergade-Munkegade.

På dette tidspunkt ekspanderede personbilantallet nærmest eksplosivt. I 1925 var der i hele landet indregistreret ca. 35.000 personbiler. Ved rutebilstationens indvielse i 1932 var det fordoblet til ca. 75.000. I 1939 var det vokset til 109.000, men faldt lidt på grund af krigen og var i 1950 nået op på 111.000. Derefter gik det stærkt. I 1955 var det næsten fordoblet til ca. 211.000, og i 1960 passeredes 400.000 indregistrerede personbiler.

Politimesteren havde imidlertid også en anden interesse end den stigende biltrafik, nemlig politistationens pladsproblemer. Ved

retsreformen i 1937 overgik politiet fra kommune til stat. Politivagten og dommerkontoret havde fra gammel tid haft til huse på rådhuset. I forbindelse med opførelsen af Domhuset i 1918-21 ved arkitekt Ernst Petersen flyttede by- og landsrettens lokaler derop. I 1937 fulgte politimesteren og andre afdelinger efter. Ordenspolitiet med politivagt flyttede i stedet i 1943 hen i Rendebanen 10, som tidligere havde rummet biblioteket, der i 1939 flyttede hen til den nyopførte bygning på hjørnet af Fredericiagade og Jernbanegade.

Justitsministeriet havde i 1941 erhvervet det ubebyggede område i Torvegade øst for rutebilstationen for at bygge en fælles politigård. Krigen forhindrede dog, at man kunne komme i gang med byggeriet. Efter krigen erkendte ministeriet imidlertid, at arealet var for lille, og man var interesseret i en anden placering, f.eks. på Sydjysk Trælasthandels grund i Bredgade (hvor Nytorv ligger i dag).

Rutebilejerne og Justitsministeriet havde her konkurrerende interesser. Rutebilejerne foreslog flere gange, at arealet blev inddraget til rutebilstation, enten ved at kommunen eller de selv købte det. Kommunen tog henvendelserne til efterretning, medens Justitsministeriet i stedet foreslog, at rutebilstationen blev flyttet, således at begge arealer kunne indgå i en politistation.

I sommeren 1952 kom det også frem, at kommunen selv kunne være interesseret i arealet til en udvidelse af rådhuset, hvis planerne om at forlænge Bredgade frem til en ny forbindelse langs Slotssøen blev ført ud i livet. Men politiet holdt længe mulighederne åbne og havde flere grunde hertil. På et

Den nordlige del af Bredgade 1963. Fotografen står med ryggen til Sct. Nicolai Kirke. Postbuddet i forgrunden kommer fra Torvegade langs med Rådhuset og er tilsyneladende på vej over i Vestergade skråt til højre. Selvom den glade husmoder med sit nye LK Safir elkomfur liver godt op, har man en følelse af en lidt kedelig og trist Bredgade, der ser ud som om, at den er ført igennem byens baggårde. Foto: Gudrun Hechmann.

møde den 16. april 1953 mellem kommunen, rutebilejerne og politimesteren gjorde sidstnævnte det klart, at den stigende hovedvejstrafik kunne føre til, at han benyttede sin myndighed til snart at få rutebilerne væk fra Torvegade. Han erkendte dog også ifølge mødereferatet, at politiet havde en "privat interesse" i eventuelt at kunne placere politistationen her. Politimesterens kraftige trussel var nok den endelige årsag til, at man blev enige om at flytte rutebilstationen til Mazantigade.

Ved nye drøftelser i 1954 gentog Justitsministeriet sit pladsønske, eventuelt ved i stedet at overtage en naboejendom i Vestergade, som tilhørte fornikler Kjær Jensen.

Tilkørselsforholdene var dog bedst ved rutebilstationen. Kommunen ønskede ikke at opdele rutebilstationen i mindre bidder. Man arbejdede derfor videre med overtagelse af Vestergade-løsningen.

Enden blev imidlertid, at man opgav at bygge en politistation i bycentrum. I stedet erhvervede staten Domhuset, der dengang tilhørte Vejle Amt, Ribe Amt og Kolding Kommune i fællesskab. Staten var eneste beboer, og det var derfor naturligt at overveje, at staten købte Domhuset, hvilket skete i 1958 for 776.000 kr., idet det kunne udvides med en fløj til politistation (indviet i 1967). I handelen indgik, at kommunen købte Torvegadearealet for 125.000 kr.

MAZANTIGADE BLIVER LØSNINGEN

Tilsyneladende var planerne for flytning af rutebilstationen for en tid gået helt i sig selv. Først på rutebilstationsselskabets generalforsamling den 18. marts 1952 kom sagen i gang igen, idet man på initiativ af kontorchef P. E. N. Skov fra DSB's generaldirektorat enedes om at skrive til kommunen for at få genoptaget forhandlingerne. DSB og de private rutebilejere var enige i, at man foretrak at forblive i Torvegade; men DSB erindrede om, at borgmesteren havde udtalt, at man ikke kunne forvente at blive her udover 1962.

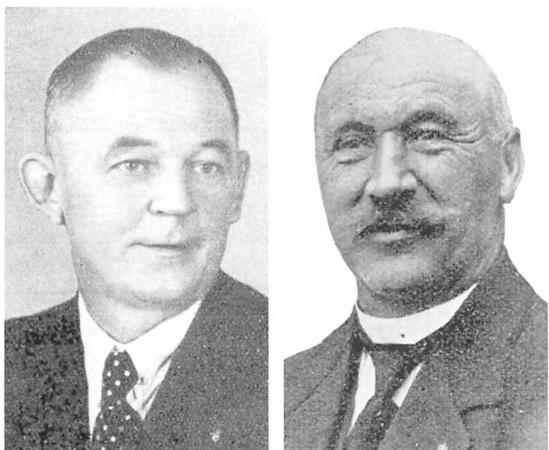
Et møde den 2. oktober 1952 mellem kommunen, rutebilstationens bestyrelse, DSB og politimesteren skulle vise sig at blive gennembruddet til en løsning. Kontorchef Skov lagde ud med at få kommunen til tydeligt at erklære, at af trafikale årsager (ind- og udkørsel mod hovedvejen) forventede den, at

rutebilstationen skulle væk fra den eksisterende plads inden 1962. DSB foreslog i stedet, at kommunen overtog rutebilejernes rettigheder og pligter på den gamle station herunder ansvaret for genudlejning mod, at lejeindtægten tilfaldt rutebilejerne minus 8.000 kr. årligt, som var den husleje, rutebilejerne betalte til kommunen. Tranholm mente, at på de økonomiske betingelser kunne man godt få de private rutebilejere til at gå med til en flytning. Borgmesteren var også positiv over for denne løsning.

Helt konkret gik løsningen i Mazantigade ud på, at

1. kommunen anlægger og bekoster holdepladsen med perroner, lys m.v. og stiller den vederlagsfrit til rådighed
2. DSB udlejer arealet til kommunen for 100 kr. årligt (hvilket var 1.900 kr. mindre end hidtidig leje som parkeringsplads, jf. ovenfor og var dermed DSB's tilskud til anlægget). DSB opfører stationsbygningen, der udlejes til rutebilstationsselskabet for en årlig leje på 5% af byggesummen, skønnet til 6.000 kr. årligt.
3. Rutebilejerne overdrager den gamle station til kommunen, slipper for en husleje på 8.000 kr. samt får en forventet nettolejeindtægt for den gamle station på 14.000 kr. om året.

Når Tranholm nu kunne meddele, at der kunne forventes positiv tilslutning fra de private rutebilejere, var det ikke udtryk for en holdningsændring. Man foretrak fortsat at blive i bycentrum; men han erkendte i både Jydske Tidende og Kolding Folkeblad, at det nødtvungent blev accepteret som et krav, at man skulle flytte til Mazantigade, og det herefter var et spørgsmål om at få

T.v. Villiam Brændekilde (1893-1961). Født i Fjelstrup, kom i 1920 til Jels, hvor han startede Jels-Kolding-bilruten. I 1947 partner i den nyoprettede Tønder-Kolding-rute. Var i 1927 en af initiativtagerne til planerne om at oprette en rutebilstation. 1931-1933 og igen fra 1958 bestyrelsesformand for I/S Kolding Rutebilstation. Bestyrelsesmedlem i Landsforeningen Danmarks Bilruter i en årrække, og formand for foreningens sydjyske kreds 1926-1947. Foto: Arkiv Jens Birch.

T.h. Mads Peter Tranholm (1874-1955), født i Jordrup, kom til Kolding 1899. Uddannet som karetmager, oprettede i 1919 bilrute Vejle-Kolding, som i 1934 blev overtaget af DSB. 1929-1933 var han formand for Landsforeningen Danmarks Bilruter. Fra 1933 til sin død var han formand for I/S Kolding Rutebilstation og var også i en årrække bestyrelsesmedlem i Vejle Rutebilstation. Var i 1934 medstifter og derefter bestyrelsesmedlem i A/S Grenå-Hundested Færgesfart, der blev oprettet af en kreds af rutebilejere som konkurrent til DSB's færger, og finansieret gennem de afståelsesbeløb, de modtog ved DSB's overtagelse af deres ruter. Foto: Arkiv Jens Birch.

kommunens hjælp til komme ud af lejemålet for den eksisterende station uden under-skud.

Byrådet tiltrådte allerede den 20. oktober 1952, at rutebilejerne kunne afstå den hidtidige rutebilstation før 1962 mod, at kommunen genudlejede bygningen og betalte lejeindtægten minus 8.000 kr. videre til rutebilejerne.

ENIGHED OM FLYTNING

På et nyt møde den 26. november 1952 mellem kommunen, DSB's rutebiltjeneste og de private rutebilejere opnåedes enighed om kommunens betaling til rutebilejerne for genudlejningen af den gamle rutebilstation. Skulle betalingen afhænge af lejeindtægten, hvilket kommunen foretrak, eller skulle man straks aftale et fast beløb fra kommunen til rutebilejerne, som dermed reelt var helt ude af den gamle station? De foretrak naturligt det sidste og gik så vidt, at det kunne blive afgørende for, om der var tilstrækkeligt flertal blandt rutebilejerne for at flytte. Det krævede nemlig to tredjedele flertal. Det blev gjort klart, at der var enighed mellem de private rutebilejere og DSB bag forslaget om, at kommunen helt overtog den økonomiske risiko, hvilket kommunens repræsentanter ikke undlod at blive højlydt irriterede over. Som Søren M. Jensen (S) udtrykte det "fandt han det upraktisk, at kontorchef Skov (DSB) ved mødet den 2. oktober stiller et forslag, som derefter på ordinær måde behandles i byrådet, medens man intet hører fra rutebilejerne om deres stilling til forslaget. Nu kommer man med et nyt forslag, som man så skal til byrådet med". Faktisk havde

Skov sagt det samme på mødet den 2. oktober, så det var nok snarere den uventede enighed mellem de private rutebilejere og DSB, der kom bag på kommunen.

Alle parter enedes dog om, at kommunen ved rutebilstationens flytning overtog den gamle station for en fast årlig leje af 8.000 kr. indtil 1962, at rutebilejerne betalte en årlig leje for den nye station på 5% af byggeudgifterne, at DSB opførte stationsbygningen, og kommunen anlagde og vedligeholdte pladsen, rutebilejerne grusede og rengjorde pladsen, vedligeholdte stationsbygningen og betalte for brandforsikring, vand og indendørs lys, medens kommunen betalte for udendørs lys. Reklameindtægterne indgik i en fond til forbedring af stationen – først og fremmest percontag; kommunen skulle godkende reklamen. Derudover finansierede kommunen udvidelse og istandsættelse af Mazantigade.

HVILKEN VEJ MÅ BILERNE KØRE TIL MAZANTIGADE?

Når aftalen var blevet bekræftet både af byrådet og alle rutebilejerne, skulle man kunne gå i gang med selve byggesagen. Men så let kom det ikke til at gå. Faktisk kom der til at gå 10 måneder, før rutebilejerne godkendte aftalen på en generalforsamling. Den ene årsag var, at rutebilejerne først ville tage stilling, når der forelå et endeligt budget for byggeriet, som viste, hvor stor den fremtidige husleje blev. Den anden var, at de ville sikre sig, at de trods flytningen til Mazantigade, der lå langt væk fra bycentrum, fik lov til fortsat at køre igennem bycentrum med stoppesteder på strategiske steder.

På den ordinære generalforsamling den

Borgmester Søren M. Jensen.

27. marts 1953 nægtede man at tage stilling til forslaget, førend der forelå endelige planer og forslag. Tranholm henstillede dog, at man ud fra de givne forhold gik ind for flytningen trods den uheldige beliggenhed. Kontorchef Skov fra DSB omtalte forhandlingerne med kommunen og udtalte sin beundring for de opnåede resultater, som han for størstepartens vedkommende tillagde Tranholms forhandlingsevner. Samtidig fandt

Skov, at DSB havde strakt sig så langt som muligt. Det væsentligste spørgsmål var beliggenheden og om man fortsat kunne få lov til at køre igennem bycentrum for at kunne optage og afsætte passagerer der, eller om rutebilerne skulle forvises til at køre ad ringgaderne til Mazantigade. Man besluttede at udskyde spørgsmålet til en ekstraordinær generalforsamling, og det var en betingelse, at bilruterne mod nord og nordvest kunne beholde et stoppested ved den nuværende station, medens ankommende rutebiler fra øst ad Fynsvej fik lov til at køre helt frem til krydset Fredericiagade-Jernbanegade-Buen inden de kørte til stationen i Mazantigade.

Dette var sagens status, da der blev holdt det ovenfor nævnte møde den 16. april 1953 mellem kommunen, rutebilejerne og politimesteren, hvor sidstnævnte gjorde det meget klart, at det snart var nødvendigt at få rutebilerne væk fra Torvegade. På mødet fastholdt han kravet om, at rutebilerne fra nord og vest skulle køre ad Nordre Ringvej til Mazantigade, medens rutebilerne fra syd skulle køre ad Sydbanegade og Buen og således alle sammen udenom bycentrum. Tranholm lod forstå, at rutebilejerne ikke var interesseret i en flytning; men at man opfattede det som et hårdt pres fra myndighederne. Driftsleder Larsen, DSB, påpegede, at ruten sydpå dels gav vanskelig udkørsel på hovedvejen fra Sydbanegade, og dels at bilerne ikke kunne passere rundkørslen ved Buen (Jernbanegade/Fredericiagade-krydset). Man aftalte, at rutebilejerne skulle komme med en fortegnelse over ønsket linieføring for de enkelte ruter, som politimesteren og Gade- og Vejudvalget derefter ville tage stilling til.

PROTESTER MOD FLYTNING

Som det fremgik af en kommentar dagen efter i Kolding Folkeblad, var det ikke udelukkende et spørgsmål om, at passagererne fik en god service ved at blive kørt helt ind til bycentrum. Spørgsmålet var også, om oplandets beboere følte, at adgangen til Koldings bycentrum blev så besværlig, at de i stedet tog rutebilerne til de andre storbyer Vejle, Fredericia og Haderslev og handlede der i stedet. Den frygt kunne være reel nok, idet flere af de store ruter jo var gennemgående til de store nabobyer, ligesom oplandsbyer som Vejen, Brørup, Vamdrup, Egtved, Gravens, Hejls og Smidstrup også havde rutebilforbindelse til nabobyerne.

Frygten blev endvidere bekræftet af, at der var en underskriftsindsamling i gang som protest mod flytningen. Protesten havde tre temaer. For det første havde angiveligt 90% af passagererne ærinde i den indre by enten som skoleelever til Realskolen eller gymnasiet, på indkøb eller på sygehuset, medens kun ca. 10% skulle videre med tog. For det andet lå pakkeekspeditionen mere centralt i Torvegade end i Mazantigade. Dengang sendtes dagligt ca. 500 pakker med rutebilerne fortrinsvis fra byens forretninger. Endelig foretrak underskriverne, at man udbyggede ved at overtage naboarealet til den nuværende station.

Protesten, der blev afleveret til borgmesteren i begyndelsen af maj 1953, havde 671 underskrifter fordelt ligeligt i tre grupper. En tredjedel var byens forretningsdrivende, en tredjedel var byens beboere, og den sidste tredjedel var fra oplandet og overvejende private. Den var sandsynligvis igang-

sat af Handelsstandsforeningen, og formanden, konsul Johs. Grønberg, var blandt underskriverne.

M. P. Tranholm understregede i Jyske Tidende den 6. maj, at hverken han eller den øvrige rutebilstationsbestyrelse var initiativtagere eller blandt underskriverne. Det skyldtes ikke, at de ønskede stationen flyttet, men de igangværende forhandlinger med kommunen og politiet. Han ville dog "ikke stå inde for, om muligt en enkelt rutebilejer fra oplandet havde skrevet under". Det sidste var klogt udtrykt, idet rutebilejer Steffen Dam, Egtved, var blandt underskriverne.

Protesten kom ikke til at gøre stort indtryk på byrådets medlemmer, idet den udelukkende optrådte i "spørgetimen" på byrådsmødet den 24. august 1953, hvor Th. Nielsen (V) spurgte til den. Borgmester P. Beirholm (K) svarede ifølge Kolding Folkeblad lakonisk, at der ikke var gjort noget ved den, idet der var kommet andre henvendelser også, og at sagen gik sin gang. Man var ved at se på de færdselsmæssige forhold samt skitserne for stationens udformning. Søren M. Jensen (S) supplerede, at han var blevet kontaktet af driftsleder Larsen fra DSB om muligheden for at have et stoppested i nærheden af den hidtidige station, hvilket han ikke kunne se noget til hinder for. Borgmesteren var enig heri.

Dermed sluttede i realiteten behandlingen af underskriftsindsamlingen; men med løftet om stoppested foregreb både Søren M. Jensen og borgmesteren de igangværende forhandlinger med rutebilejerne og politimesteren om bilernes kørsel til og fra den nye station.

ENIGHED OM KØRSELSVEJENE TIL STATIONEN

Efter at rutebilselskabets liste over bilruter var blevet gennemgået af politimesteren, blev den endelige beslutning om linieføringen truffet på et møde den 9. september i Gade- og Vejudvalget, hvor politimesteren, rutebilejerne Tranholm og Brændekilde samt driftsleder Larsen, DSB, også deltog. For ruterne ind og ud ad Vejlevej og Esbjergvej var der enighed om, at de kunne køre gennem byen med stoppested ved den gamle rutebilstation. Ruterne ind/ud ad Fynsvej skulle trods rutebilfolkenes protester køre direkte ad Fynsvej og Mazantigade, og måtte ikke slå et sving ad Fredericiagade/Buen-Jernbanegade. Ruterne ad Tøndervej og Haderslevvej skulle i indadgående retning køre ad Sydbanegade og Buen, medens de i udadgående retning fik lov til igen at køre ad Jernbanegade-Torvegade til Bredgade med stoppested på hjørnet af Bredgade og Rende-banen. Politimesteren havde ellers ønsket, at disse ruter i begge retninger fortsat kørte ad Sydbanegade. Den smalle del af Jernbanegade fik dermed igen rutebiltrafik i dagtimerne, hvilket ellers var ophørt i 1950. Med denne beslutning var rutebilfolket parat til at holde generalforsamlingen, der blev berammet til den 29. september 1953.

Forhandlingsresultatet blev på generalforsamlingen forelagt af Tranholm, og affødte en del diskussion, der tydeligt viste, at man nødtvungent og uden glæde accepterede tingenes tilstand. Brændekilde fandt således fortsat pladsen i Mazantigade for lille, og Georg Hansen, Smidstrupruten, foreslog i stedet pladsen på den nuværende station

udvidet ved at fjerne garagerne. Kontorchef Skov, DSB, henviste dog til, at det opnåede forhandlingsresultat var meget favorabelt sammenlignet med løsningen i andre byer. Landsretssagfører Valdemar Juhl, der som borgmester i sin tid var primus motor bag placeringen af den eksisterende station i 1932, opfordrede til at modtage tilbuddet. Tilsvarende gjorde Quist, Løgumkloster, idet han frygtede, at en afvisning nu ville føre til dyrere løsning senere. Det endte også med, at man i enighed uden afstemning tilsluttede sig forhandlingsresultatet.

DE ENDELIG LEJEVILKÅR

Lejemålet for området var uopsigeligt i 25 år, hvorefter kommunen havde ret til at for-

længe det med en ny 25 års-periode, medmindre DSB skulle anvende det til jernbaneformål. Når den næste 25 års periode udløb, kunne begge parter opsiges det med ét års varsel. Der måtte ikke uden DSB's tilladelse indrettes kiosk, butik eller anden erhvervs-virksomhed. I overenskomsten mellem kommunen og rutebilstationsselskabet overdrog man lejeforpligtelser og -rettigheder til selskabet med den modifikation, at kommunen vedligeholdte pladsen og perronen mod et årligt beløb på 500 kr., første gang fra 1962, medens selskabet selv stod for bygningens udvendige og indvendige vedligehold. Desuden var opsigelsesvarslet efter udløbet af de to gange 25 år blot 6 måneder. Desuden skulle selskabet selv sørge for opførelsen af læmuren ud mod baneterrænet.

Den nye rutebilstation i Mazantigade. Foto fra 1961.

Der var nogle naboforhold, der også skulle tilgodeses. Rutebilstationens areal begyndte helt ude ved Mazantigade, og der skulle sikres adgangsvej til Shelltanken, ligesom Post- og Telegrafvæsenet mod et engangsbeløb skulle have adgangsret til gårdspladsen bag postbygningen. Senere kom Hans Hansen Sølvsmide også med i denne adgangsret. Ejeren af Mazantigade 18 beholdt retten til adgang til sin garage ud for rutebilerne holdeplads. Endelig forudsattes Trolldhedebanens spor omlagt. Omkostningerne var en sag mellem DSB og Trolldhedebanen.

De enkelte ruter skulle have faste holdepladser, nogle endda to, i modsætning til den gamle, hvor man parkerede, som forholdene tillod. Oprindeligt regnede man med, at der skulle etableres 22 faste pladser. Ved den endelige projektering blev tallet 27.

Den nye stationsbygning blev noget mindre end den gamle. Der blev udelukkende indrettet pakkeekspedition, chaufførstue, ventesal med kiosk samt toiletter. Derimod blev der hverken indrettet café eller andre butikker. Dels var tiden en anden, og dels var der næppe det samme kundeunderlag som i Torvegade. Der blev heller ikke indrettet garager til rutebilerne, idet der i østenden af pladsen udelukkende blev indrettet en vaskeplads og plads til brændstofpåfyldning. DSB havde få år forinden taget sin nye garage på Fynsvej i brug, og de øvrige rutebilejere var alle sammen nu udenbys, og deres vogne overnattede i hjembyen.

ANLÆGGET GÅR IGANG

Kommunen var allerede i efteråret 1953 gået i gang med at udvide Behrensvej og Mazan-

tigade og erstatte brolægningen med asfalt. Det fik andre også glæde af, idet der senere blev rapporteret om, at Mazantigade nu blev brugt til natlig racerkørsel med knallerter.

Det aftaltes mellem parterne, at Trolldhedebanens spor skulle være flyttet inden 1. juli 1954. Pælefundering til stationsbygningen, der skulle opføres på gammel fjordbund, skulle afsluttes 1. oktober 1954, hvorefter opførelsen af bygningen gik i gang. Samtidig skulle holdepladserne etableres. Stationen skulle være færdig til at kunne tages i brug inden sommeren 1955.

Arbejderne kom imidlertid senere i gang, og flytningen af Trolldhedebanens spor blev først færdig i løbet af eftersommeren 1954. Samtidig var efteråret særdeles regnfuldt og vinteren hård, hvilket forsinkede pælefunderingen så meget, at man først kunne gå i gang med stationsbygningen i foråret 1955. Ved licitationen den 14. april 1955 kom 6 tilbud, og lavestbydende var tømrermester Alfred B. Juhl, Kolding, med 117.522 kr. Dermed overholdtes budgettet på 120.000 kr. Ny afslutningsdato for byggeriet blev samtidig sat til 1. oktober 1955.

Den 19. maj 1955 døde M. P. Tranholm 80 år gammel efter at have været formand for rutebilstationen siden 1933. På en ekstraordinær generalforsamling den 2. juni valgtes driftsleder Chr. Pedersen, DSB i Vejle, til ny formand. Valget var enstemmigt, selvom de private rutebilejere havde ønsket fortsat at beholde formandsposten og havde peget på V. Brændekilde. DSB var imidlertid nu den største bruger og havde dermed det afgørende ord. Brændekilde havde været den første bestyrelsesformand 1931-1933.

Selve byggeriet forløb planmæssigt, og

den 23. juni 1955 kunne der holdes rejsegilde. Et særligt problem var, at et af de ledefyr, der viste sejlruten for skibene ind gennem fjorden, stod på rutebilernes kørevej, og en flytning ville være ret bekostelig. Man endes med havnen om i første omgang at sikre fyrmasten mod påkørsel og lade den blive stående. Hvis den skulle flyttes, ville havnen bekoste det. Masten står dog den dag i dag.

Taxa anmodede i sommeren 1955 om til-ladelse til at oprette såkaldte radioholdepladser, dvs. holdepladser, som ikke altid var besat af ledige vogne; men hvor der var en særlig telefonboks, hvorfra kunder kunne ringe gratis efter en taxa. Kommunen godkendte etableringen af sådanne pladser 9 steder bl.a. ved den nye rutebilstation.

INDVIELSEN AF RUTEBILSTATIONEN

Selve byggeriet af stationen skred planmæssigt frem, således at den planlagte åbningsdato 1. oktober 1955 kom til at holde stik med indvielse dagen før. Også denne gang foregik indvielsen som en buskortege med en bus fra hver rute. I 1932 kørte kortegen fra banegården til den dengang nye rutebilstation i Torvegade. Denne gang fra den nu gamle station i Torvegade til den nye i Mazantigade. Begge gange blev første vogn, som sprængte snoren ved indkørslen, ført af chauffør Chr. Jørgensen, Haderslevruten.

Da busserne var kommet ind og havde fundet deres respektive holdepladser, kunne publikum tage stationen i øjesyn, medens de indbudte gæster samledes til den officielle del inde i den nye stationsbygning. Rammerne og talerrækken var dog mindre pompøse end ved indvielsen i 1932. Bestyrelses-

formanden, Chr. Pedersen, indledte med at byde gæsterne velkommen, hvorefter borgmester Peter Beirholm holdt indvielsestalen og takkede Chr. Pedersen for samarbejdet, hvorefter de to i fællesskab underskrev dokumentet med den formelle overdragelse af den færdige station. To af de øvrige talere undlod ikke at dryppe lidt malurt i glæden. Handelstandsforeningens formand, Johs. Grønberg, ønskede tillykke, men fandt, at den nye station lå for langt ude i byens udkant og endda mod den del, hvorfra Kolding havde færrest kunder, og selvom politimester Sten H. Clausen kunne glæde sig over, at den rigtige placering af stationen løste politiets dårlige samvittighed med parkerede rutebiler i Torvegade, mente han, at antallet af stoppesteder på ruterne igennem byen var for højt. Derefter blev gæsterne vist rundt i den nye bygning, hvorefter festen sluttede,

Fra rutebilstationens indvielse den 30. september 1955. Kortegen fra den gamle rutebilstation til den nye station holder klar i Skolegade. I den lyse bygning i baggrunden bor i dag Stadsarkivet. Foto: Arkiv Jens Birch.

Indvielseskortegen er ved at nå frem til den nye station. Forreste vogn førtes af chauffør Chr. Jørgensen, Haderslev-ruten, der også førte den forreste vogn ved indvielsen af den gamle station i 1932. Dengang var han ansat hos de private rutebilejere Rudolph og Henningsen, der oprindelige var modstandere af en fælles rutebilstation, og nu var han ansat hos DSB, der overtog ruten i 1934. Foto: Arkiv Jens Birch.

og driften næste dag kunne begynde fra den nye station.

HVAD BLEV TORVEGADE-STATIONEN DEREFTER BRUGT TIL?

Der gik faktisk lang tid med at få endeligt afklaret, hvad den gamle station fremover skulle benyttes til. I forbindelse med de første flytteplaner var området i kommuneplanen i 1947 udlagt som møde- og festplads. Der havde også været henvendelser om at indrette auktionshus, biograf eller garage med værksted for Liniebus AB, der var et af de busselskaber, hvis busser overnattede i Kolding på vejen syd på. Desuden havde Taxa overvejelser om at oprette hovedkvar-

ter. Som allerede omtalt var Justitsministeriet også interesseret i grunden for at kunne lægge den sammen med nabogrunden og bygge en ny politistation. Desuden havde kommunen nu selv planer for området. Der var flere gange planer fremme om at forlænge Bredgade op til Slotssøen og lave en vej langs med søen, både mod øst til Fynsvej og mod vest til Vejlevej som beskrevet i byplanen fra 1947. Hvis Bredgade blev forlænget, var det nødvendigt at rive en del af rådhuset ned. Kommunen havde derfor Justitsministeriets areal i kikkerten til et nyt rådhus.

Den gamle rutebilstation fortsatte dog indtil videre som trafikterminal, fremover for bybusserne og omdøbt til Bybuscentralen.

Kolding Omnibusselskab var indtil 1954 ejet halvvejs af kommunen og halvvejs privat. Ved en reorganisering udvidedes aktiekapitalen med private midler fra 20.000 kr. til 100.000 kr. Initiativet hertil kom fra redaktør Vilhelm Behrens, Kolding Folkeblad, der kom i byrådet ved valget i 1954 og blev den ene af kommunens repræsentanter i selskabets bestyrelse. Han lagde op til en kraftig fornyelse af busparken og udvidelse af driften. Han blev senere selskabets direktør.

Bybusserne havde hidtil haft fælles holdeplads på Kirketorvet; men driftsudvidelsen krævede mere plads. Selskabet ansøgte derfor kommunen om mere holdeplads på Kirketorvet, hvilket Gade- og Vejudvalget imødekom på sit møde den 20. maj 1954, selvom stadsingeniøren havde indstillet, at man flyttede bybussernes holdeplads hen på arealet reserveret til politistation.

Byrådet vedtog den 11. oktober 1954 efter forslag fra kommunens repræsentanter i selskabets bestyrelse at arbejde videre med en reorganisering af selskabet og herunder overtage den gamle rutebilstation med kontorer og garager. Dette var dog ikke uden sværdslag, idet kommunen i første omgang udelukkende var indstillet på at lade omnibusselskabet indtræde i den eksisterende uopsigelsesperiode indtil 1962, hvorefter begge parter kunne opsiges lejemålet med ½ års varsel. Det var efter selskabets mening for kort afskrivningstid på ombygninger i forbindelse med indflytningen. På et tidspunkt truede selskabet med at afbryde flytteforhandlingerne og forblive på Kirketorvet eller flytte til Banegårdspladsen. Enden på det blev, at uopsigeligheden forblev uændret, dog med en automatisk forlængelse i yderli-

gere 5 år til 1967. I den sidste periode kunne kommunen dog opsiges lejemålet med 2 års varsel, hvis ejendommen skulle bruges til offentligt formål. På den ene side havde kommunen behov for at få området udnyttet her og nu, og på den anden side var der spørgsmålet om gadegennembruget til Slotssøen og rådhusflytningen samt byggeri af politistation.

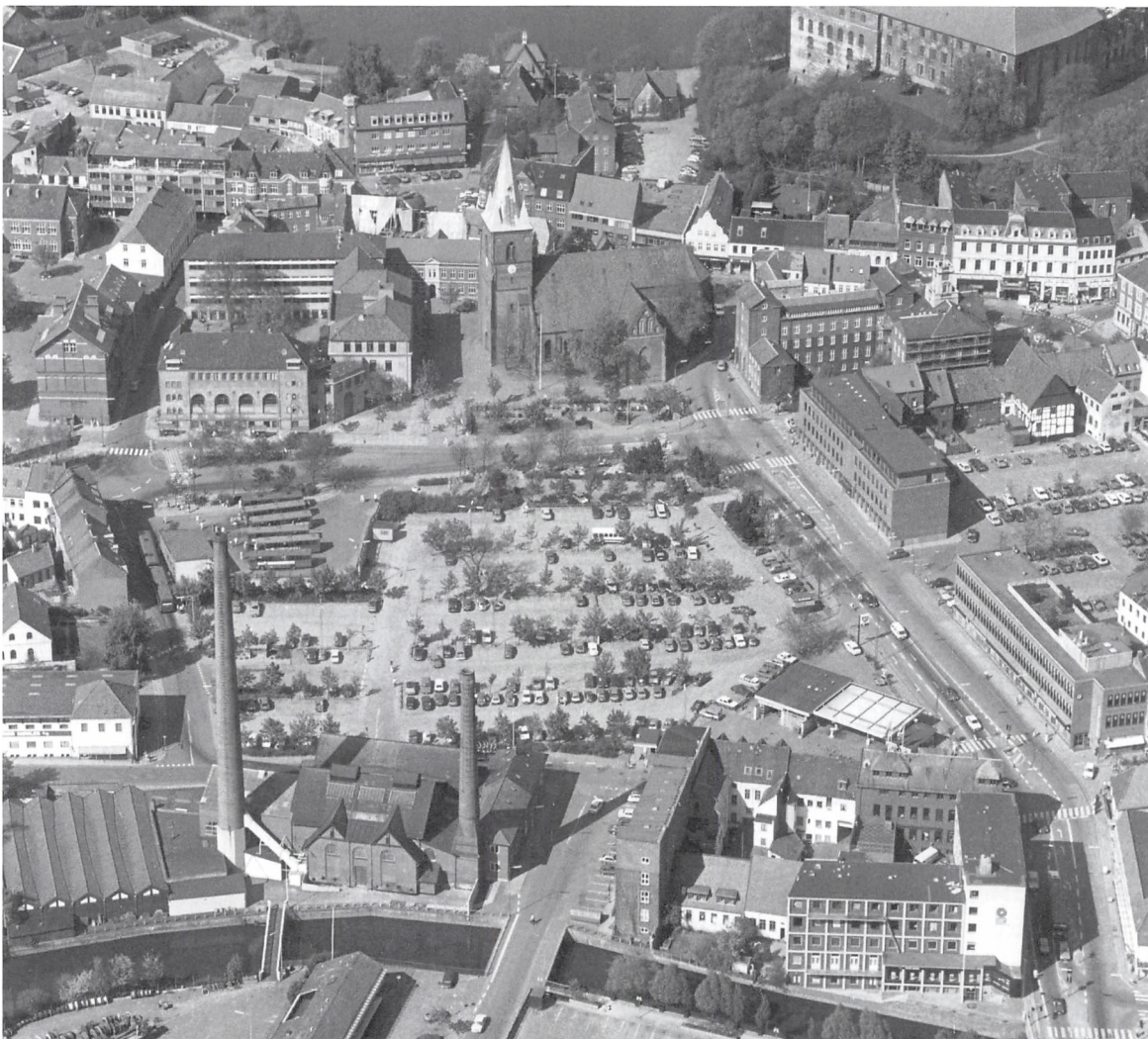
Tranholms krav om, at kommunen skulle overtage den økonomiske risiko ved genudlejningen af den gamle station, viste sig at være et klogt træk, idet lejeindtægten gik ned. De små butiksl lejere indgik på at fortsætte lejemålene på uændrede vilkår mod frafald af en husleje-forhøjelse. Derimod forlangte både restauratøren og Dansk Esso, at forpagtningsafgiften blev sat ned, hvilket byrådet måtte acceptere. To dage efter, at den nye rutebilstation kunne tages i brug, godkendte Kasse- og Regnskabsudvalget den 3. oktober 1955 alle vilkårene for både omnibusselskabets overtagelse af den gamle station og fremlejeaftalerne med lejerne.

SAMMENFATNING

Efter 30 års indsats fik byen den rutebilstation, som nu har ligget på samme sted i mere end 50 år.

Det blev også til en historie om indsatsen fra et par ildsjæle blandt rutebilejerne, nemlig Villiam Brændekilde og ikke mindst M. P. Tranholm, som dels havde held til at forene de meget egenrådige rutebilejere i en fælles sag og dels var dygtige til at manøvrere i et politisk spil, som kunne få store økonomiske konsekvenser. På et tidspunkt kom en tredje vigtig person ind på scenen, nem-

Medens ideerne for områdets anvendelse florerede, blev arealet mellem Torvegade, Bredgade, Rende-banen og Skolegade gradvist frilagt, og fra sidst i 1960'erne og ca. 20 år frem så det ud som på luftfotoet fra 1985. Bybusserne holder på Bybuscentralen i områdets øverste venstre hjørne på rutebilstationens gamle areal, medens resten af området var udlagt til parkeringsplads. Ovenfor Bybuscentralen kan foran gymnasiet ses læskurene ved rutebilernes holdeplads. Politistationen og "Skyskraberhotellet" skulle have ligget overfor kirken. Der var i tresserne en arkitektkonkurrence om bygning af nyt rådhus på arealet. Desuden havde olieselskabet BP planer om at bygge et stort hotel med parkeringskælder og benzinstation. Til højre i billedet ses Borchs Gård, hvor redaktør Vilhelm Behrens i 1929/30 havde planer om at opføre en privat ejet rutebilstation. Foto: Ludvig Dittmann, Bjert.

lig kontorchef og senere generaldirektør P.E.N. Skov, DSB. Det lykkedes for dem alle tre at gemme gammelt nag fra trediverne af vejen (DSB's overtagelse af private rutebiler mod ejernes protest) og danne en fælles front mod kommunen i kampen om, hvem der skulle betale for flytningen.

Et spørgsmål var, om placeringen i Mazantigade var for langt væk fra bycentrum med skoler, forretninger, sygehus m.v. Der er ingen tvivl om, at en forbliven i Torvegade dengang havde været mere central. Mazantigade ligger i den ene ende af byen. Men dette blev for de fleste ruters vedkommende opvejet af, at de i det mindste i afgående retning kørte igennem bycentrum med stoppesteder i nærheden af den gamle station. Her blev ruterne til Smidstrup, Fredericia og Fyn som de eneste væsentligt dårligere stillet ved flytningen.

I dag ligger mange af de institutioner, der var årsagen til modstanden mod flytningen, ikke længere i centrum. Det gælder gymnasiet og sygehuset, ligesom mange betydningsfulde forretninger nu ligger i Storcentret. Desuden er pakketransport med rutebil stort set ophørt. Før eller siden ville rutebilstationen under alle omstændigheder være blevet flyttet væk fra Torvegade, og adgang til at køre igennem bycentrum er ikke lige så vigtig for konkurrenceevnen i dag, som det var dengang.

En stor tak til driftsleder og tidligere overtrafikkontrollør ved bybusserne i Kolding Ole Bøglund for råd og bistand omkring rutebilstationens organisatoriske forhold.

ANVENDTE KILDER

Arkivalier i Kolding Stadsarkiv:

Kolding Kommunes arkiv:

Forhandlingsprotokoller for Kolding Byråd, Kasse- og Regnskabsudvalg og Gade- og Vejudvalg.

Borgmesterkontorets journalsager vedr. Kolding Rutebilstation, rutebildrift og gadegenemføringen ved Katrinegade.

Kolding Rutebilstations arkiv.

Kolding Omnibusselskabs arkiv.

Vilhelm Behrens' erindringer i Stadarkivet.

Fotos

Stadsarkivets billedsamling.

Jens Birchs billedsamling.

Bøger og andre tryksager:

Martin Gubi, Jens Åge S. Petersen og Birgitte Dedenroth-Schou, Teknisk Forvaltning 1898-1998, 1998.

Ib V. Andersen, Kolding Sydbaner 1911-1948, Ynico 1963.

Michael Sinding, Busserne fra Herning, J-bog 2004.

Danmarks Statistik.

Trap Danmark, 5. udgave.

Rutebiltrafik i 75 år, Landsforeningen af Danmarks Bilruter, 1998.

Den Lille Røde.

Busbladet, udgivet af Bushistorisk Selskab.

Aviser:

Kolding Folkeblad.

Jydske Tidende.

OLD TIMERS – ET SWINGBAND I KOLDING

AF AKSEL HØI-HANSEN

I min drengetid fandtes der ingen musikskoler. En oplagt mulighed var at blive medlem af et FDF-orkester, hvilket lykkedes for mig i en alder af 11 år, hvor jeg kom hjem med en gammel bulet kornet. FDF's orkester i Haderslev var ret nystartet og blev ledet af Jepmond Petersen, der var musiker. Han kom i øvrigt senere til Kolding og blev et skattet medlem af Kolding Luftmeldeorkester.

Det var en dejlig tid i mange år, og vi spillede hver dag i mange forskellige sammenhænge. Jeg fik også privat undervisning af musiker Kärntke, som lærte mig at spille på piano.

Da jeg var 15 år fandt jeg ud af, at der var penge i musik, så jeg spillede til bal i de sønderjyske forsamlingshuse i 8 år, hvoraf de sidste 4 år var med "Rytme Trioen". Det blev vel i årenes løb til ca. 1.000 baller. Det hele sluttede i 1960, da jeg og en anden af trioens medlemmer skulle læse HD i regnskabsvæsen. Herefter fulgte en lang årrække uden væsentlig musikalsk indsats i forbindelse med erhvervelse af eksamen som statsautoriseret revisor og efterfølgende opbygningen af en forretning inden for revision.

I 1977/78 mente jeg, at nu skulle musikken tages op igen. Jeg havde i et par år forinden spillet valdhorn i Kolding Promenadeorkester, men ville gerne til at spille noget swingmusik. Arkitekt Erik Madsen spurgte

mig i 1978 om jeg spillede klaver, hvilket jeg svarede ja til. "Kom på tirsdag", sagde han. På Lindeallé 17 sad Erik Madsen bag et kæmpe trommesæt og musikhandler Kell Valentin var ved at stemme sin bas. Skoledirektør Arne Christensen var også mødt med sin trompet. Jeg havde nogle noder med, og det syntes de var utrolig morsomt. Jeg havde ikke spillet piano med en bassist før. Kell tog en spritpen og tegnede et kryds på en af pianoets tangenter og sagde, at det der var nedenfor dette kryds, det skulle han nok klare, så det var jo en ny måde at spille klaver på.

Da vi havde oparbejdet et vist repertoire, manglede vi et publikum at spille for. Heraf opstod begrebet "Old Timers fester", der blev afholdt fra 1979 til 1995 i Palmesalen, Munkebo, næsten hvert år. Det er faktisk disse fester, der er videreført fra 2000 på Godset, hvor vi takket være Jazz6000 har mulighed for at spille på dette prægtige sted.

Konceptet for festerne har stedse været det samme. Publikum medbringer mad, og det har været alt lige fra højt belagt smørrebrød til store flæskestege. Nogle har flere retter med. Jeg laver en sangbog med 12 sange, og det hele starter med en sang. Efter maden spiller Old Timers en lille koncert og derefter er der dans i 3 sæt. Der er forsamlingshusstemning over det.

30 år er lang tid at holde liv i et band. Det

skyldes bl.a., at i perioden har kun 11 musikere været medlemmer af orkesteret. De nuværende 4 har lang anciennitet.

NUVÆRENDE BESÆTNING

Per Henriksen, bas, Jørn Loldrup Larsen, guitar og sang, Benny Palmer Christensen, trommer og Aksel Høi-Hansen, piano/vibrafon samt kapelmester. Per har 20 års jubilæum i OT, Jørn 15 og Benny 12 år.

Per Henriksen startede ligesom jeg som musikerdreng i FDF og har siden spillet i mange musikalske sammenhænge. Foruden et sublimt spil på kontrabas spiller Per også

trompet, valdhorn, saxofon, harmonika og piano. Harmonikaen elsker han højt. Per og jeg spillede i øvrigt valdhorn sammen i det tidligere omtalte orkester.

Jørn Loldrup Larsen er en fremragende guitarist. Han spiller både på elguitar og akustisk guitar. Herudover er han en god sanger og er kaldt Koldings bedste crooner. Foruden at være bandmedlem varetager han også ansvaret for vort efterhånden righoldige udstyr af forstærkeranlæg, etc.

Benny Christensen er søn af den legendariske Christian Christensen, der var chef for Kolding orkesteret "Eddie's Band". Det var ubestridt byens bedste orkester og bestod op-

Old Timers spiller ved en venneaften på Museet på Koldinghus den 19. september 2005. Fra venstre Aksel Høi-Hansen, Benny Christensen, Per Henriksen og Jørn Loldrup.

rindeligt af 4 brødre. Senere kom brødrenes sønner ind i bandet, også Benny. Benny er en meget habil trommespiller.

Til større arrangementer har vi fornøjelsen af at kunne samarbejde med Anders Kjerkegaard, der er musiker og udøver sit virke på et meget højt plan. Det er altid en fornøjelse af spille sammen med Anders. Han spiller saxofon, klarinet og fløjte.

TIDLIGERE MEDLEMMER

Erik Madsen var arkitekt og trommespiller. På hans stortromme var malet "Old Timers". Det kom orkesteret til at hedde, og det har aldrig været diskuteret, hvoraf navnet kom. Det var bare sådan. Foruden trommespillet var Erik en energisk arrangør af det, der foregik omkring Old Timers, navnlig de legen-

Fra en koncert på Biblioteket i 1979. Fra venstre Aksel Høj-Hansen, Erik Madsen, Arne Christiansen og Kell Valentin.

dariske fester i Palmesalen for vore venner og bekendte.

Han var medlem fra 1978 til 1995, da han døde 12. maj, kort tid efter en OT-fest, hvor han spillede en 10 minutter lang trommesolo.

I de år han levede, havde orkesteret fast øvelokale i et lille hus i hans have. Vi spillede fra 19.30 til 22.00, hvorefter vi fik natmad i køkkenet ledsaget af øl og Harald Jensen.

Kell Valentin handlede med musikinstrumenter og var orkesterets bassist i de første 9 år. Han var en dygtig musiker og havde spillet mange år på dette instrument. Han havde en god sangstemme, som han oplod en gang imellem.

Et legendarisk medlem af vort band var violinisten *Wandy Tworek*, som var medlem fra 1984 til 1990. Som meget andet opstod det ved en tilfældighed, at Wandy blev medlem af bandet. Vi skulle spille til en fest på Gori for Foreningen af Danske Farve- og Lakfabrikanter. Wandy optrådte med sin faste pianist Elmo Petersen. Efter koncerten, hvor vi skulle spille, kom Wandy op og spurgte, om han ikke måtte være med. Det måtte han selvfølgelig gerne, og det endte med, at han blev fast medlem.

Wandy og jeg var medlem af den daværende Kolding Vestre Rotary Klub, nu Koldingfjord Rotary Klub. Vi havde der lejlighed til at spille sammen ganske få gange. Bl.a. husker jeg en høstfest hos dyrlæge Erik Stub i Sønder Bjert, hvor jeg havde fået nogle snapse til at dæmpe en større tandbyld. Wandy kom senere direkte fra Sans Souci og ville gerne spille et stykke musik. Den hyrede musikant rystede på hovedet, da Wandy foreslår ham et nummer, de skulle

spille sammen. Så blev der kaldt på mig, og jeg foreslog Czardas af Monti, som vi heldigvis slap ret godt fra.

Old Timers var det sidste orkester, som Wandy spillede sammen med. Vi sendte naturligvis nogle gode flasker vin til hans 75 års fødselsdag og jeg kan citere følgende fra hans takkebrev: "Virket og venskabet er ting jeg sætter stor pris på, og dette samarbejde har stimuleret mig meget, og jeg er lykkelig for det. Jeg håber, dette må fortsætte langt frem i tiden og siger dig endnu engang tak og beder dig videresende denne til alle medlemmer i bandet. Du skal også vide, at dette er rene ord for pengene".

Takket være Wandy fik vi lov til at spille i både Danmarks Radio og sågar i TV før nyhedsudsendelsen. Han var en stor musikalsk begavelse og gav os megen inspiration. Dog helt problemfrit var det ikke. "Jeg hader karpelmestre" sagde han. "Det gælder også dig".

Wandy deltog i Old Timers festen i 1990, hvor han bl.a. spillede jazzvalsen Bluesette af Jean "Toots" Thielemans. Tre uger efter døde han.

Skoledirektør *Arne Christensen* var kun medlem af Old Timers i få år, før han meldte sig ud. Han var ikke helt på højde med orkesterets repertoirevalg.

Else Holgersen var orkesterets sangerinde i en længere årrække indtil 1992, hvor det blev vedtaget at ændre orkesterets stil. Else Holgersen underviser på Kolding Musikskole.

Ingeniør *Per Lange Nielsen* spillede en god tenorsax og var medlem af orkesteret fra 1988 til 2004. Han underviste på Kolding Tekniske Skole og ønskede at fratræde i forbindelse med jobskifte til Middelfart Tekniske Skole.

Fra Old Timers jazzfest 1985. Fra venstre Aksel Høi-Hansen, Else Holgersen, Per Henriksen, Wandy Tworek og Erik Madsen.

Endelig var malermester Jens Andersen medlem i en kort periode som trommespiller efter Erik Madsens død.

ANDRE MEDLEMMER

Old Timers har steds haft medlemmer, der ikke var medlem af bandet, men som bidrog til bandets virke på forskellig vis og var gode til både at give hjælp og positiv kritik til orkesterets virke.

Første medlem i denne kategori var min

tidligere partner statsautoriseret revisor Jens Erik Frandsen, der gik meget op i sit job, deltog i orkesterets øveaftener og en stor del af de engagementer, vi havde. Han var musikalsk interesseret og vidste en del om jazz og swingmusik. Han var medlem af orkesteret til 1999.

Ruhdi Burmeister var og er stadig en god og nær ven af orkesteret lige fra den første OT-fest i 1979. Han lagde mandskab til praktiske gøremål, fik lavet en bar og var dybt involveret i orkesterets virke. Hel-

digvis har vi stadig glæde af hans gode hjælp.

Min tidligere partner og gode ven statsautoriseret revisor *Poul Roest* indtrådte som medlem efter Jens Erik Frandsens død i 1999. Poul gør en stor og god indsats i forbindelse med Old Timers festerne og har derudover det vigtige job som revisor for bandet.

REPERTOIRE

Orkesterets repertoire er swingmusik fra 1930 og fremefter og omfatter mange specialarrangementer. Repertoiret bliver fortsat fornyet løbende, og når man gør det i en periode på 30 år, skal det jo blive bedre og bedre. Vi kan godt lide at gå i kast med nogle svære opgaver, fordi det er med til at holde os til ilden.

Med hensyn til øvelokaler lagde Erik Madsen som tidligere nævnt øvelokaler til i 17 år. Efter Erik Madsens død flyttede vi til PricewaterhouseCoopers. Først 3 år på Hollændervej, derefter 10 år på Nytorv 2. På Nytorv havde vi et lokale på 100 m² til rådighed på 2. sal. Heldigvis var huset forsynet med en elevator til brug for transport. Efter PricewaterhouseCoopers' flytning til Snoghøj har Lejerbo nu stillet lokaler til rådighed, og det fungerer meget fint.

Vi har i årenes løb spillet mange forskellige steder, sågar i København. Vi spiller en del til private fester, men også til større begivenheder på Museet på Koldinghus, Trapholt, Hotel Koldingfjord etc. Vi vil gerne spille 6-8 gange om året. Det bliver somme tider til flere gange, somme tider færre. Reklamer har vi aldrig anvendt. Dog er vi i 2008 kommet på internet: www.oldtimers-kolding.dk

ORGANISATION

Old Timers er en selvejende institution med navnet "Old Timers Foundation", der har hjemsted i Kolding. Alle medlemmer af Old Timers er således fondens bestyrelse og revision.

Det har altid været kendetegnende, at bestyrelsesmedlemmerne arbejder vederlagsfrit for fonden. Dog er medlemmerne berettiget til at få kilometergodtgørelse efter statens takster for anvendelse af egen bil til udfø-

Kapelmesteren ved vibrafonen ved 25 års jubilæet for Old Timers i 2003.

relse af engagementer og transport til øveaftener m.v. Endvidere kan medlemmerne få godtgjort udgifter til beklædning. Vi optræder som regel i sort smoking. Ved festlige særlige lejligheder i hvid smoking. Devisen har altid været: "Du får ingen penge med fra Old Timers, men det skal ikke koste dig noget". Dette har fungeret fint i 30 år.

Fondens midler anvendes til køb af fælles anlæg, og det er meget up-to-date. I de senere år har vi bl.a. på grund af vores stigende alder fokuseret meget på at lette vore transportproblemer.

Når årsregnskabet foreligger i revideret stand, afholdes generalforsamling hvor der

aflægges beretninger, godkendelse af årsregnskabet samt lidt diskussion om løst og fast. Der udarbejdes referat af generalforsamlingerne, og det kan faktisk være ret munter læsning. Efter generalforsamlingen deltager vore damer i en hyggelig middag på fondens regning.

De kulinariske oplevelser fandt ofte sted på restaurant "Hos Laura" i Låsbygade, hvor Laura lavede dejlig mad. Vi spillede også til restaurantens 90 års fødselsdag.

AFSLUTNING

Vi bliver ved, så længe vi kan!

Fra festen på Godset i 2005. Fra venstre Aksel Høi-Hansen, Anders Kjerkegaard, Benny Christensen, Per Henriksen og Jørn Loldrup.

JENS SØRENSEN HUNDEVAD (1577-1659) – HANS LIV OG SAMTID

AF PER ANDERSEN

I Kolding Bys første store kirkebog, der dækker perioden 1635-1712, kan man i december måned 1659 finde denne korte optegnelse: "21. Johannes Severini Hundewadius, ad æt. 83". Det latiniserede navn svarer til det danske Jens Sørensen Hundevad. Men hvem var denne Jens, der i 1659 døde i den for datiden høje alder af 83 år?

Flere oplysninger om ham kunne man se på den sten i Sct. Nicolai Kirke, der var i kirkens kor til i hvert fald i 1730. Her stod der, at han havde viet 57 år af sit liv til arbejdet for Kolding skole og kirke. Som vi skal se, var han en kort overgang skolemester (rektor) ved Kolding lærde skole for derefter i en menneskealder at være kapellan ved Kolding Kirke (Sct. Nicolai),

Han var med andre ord en "lærd" mand, og han blev født i Kolding omkring 1577. I en kilde fra 1596 ses han at gå på katedralskolen (domskolen) i Roskilde, hvor han som så mange andre disciple var optaget med "fri kost". Det er formentlig dette gratis underhold, der har lokket ham til Roskilde, og her kunne han bo på Duebrødre Kloster, der var en slags kollegium for katedralskolens elever. En betingelse for at være her var, at eleverne talte latin sammen indbyrdes, og at de skiftedes til hver søndag at prædike i Duebrødre Kirke.

Efter skoleuddannelsen i Roskilde gik ve-

jen for Jens Sørensen Hundevad videre til universitetet i København. Dette var meget naturligt, da katedralskolen betragtedes som en forskole til universitetets præsteuddannelse. I 1603 ses Jens opført i fortegnelsen for Københavns Universitets Kommunitet, hvilket vil sige, at han her fik sit underhold. Kommunitetet var blevet oprettet i 1569 ved overførsel af tiende fra et større antal gårde på Sjælland. Næsten 100 studenter kunne derved bespises to gange om ugen på Kommunitetet, der allerede inden 1600 holdt til i den lange bygning ud mod Nørregade, der går fra Frue Plads til Krystalgade, i det daglige kaldt Kommunitetsbygningen. Som ved domskolen i Roskilde var det også her fortrinsvis studenter fra de lavere stænder, der søgte optagelse på universitetet, mens de mere velstillede fik deres uddannelse i udlandet. Derfor var en del studenter så fattige, at understøttelse var nødvendig.

En anden kilde nævner, at Jens Hundevad i samme år var lærer ved Kolding Skole. Måske har han i perioder været hjemme i Kolding for at tjene penge?

Uddannelse blev der trods alt også tid til. Der var fire fakulteter ved universitetet, og studenterne startede ved det filosofiske fakultet, der var en udvidelse af og et supplement til latinskolekundskaberne. Man kunne kvalificere sig til akademiske grader på

flere niveauer: bachelor, magister eller doktor. Jens Sørensen Hundevad tog sin bachelorgrad 1611 i en alder af 34 år, hvilket fremgår af universitetets matrikel. Han har næppe fulgt undervisningen hele tiden – formentlig har han i længere perioder opholdt sig i Kolding. Han blev udnævnt til skolemester i 1610, før han fik sin embedseksamen! Eksamen afsluttedes med, at kandidaten fik overrakt to bøger – en lukket bog som symbol på, at studenten havde tilegnet sig de fag, der krævedes til graden, og en åben bog, der betød, at der endnu var meget at lære.

REKTOR I KOLDING

Ved eksamens afslutning havde Jens Hundevad allerede været rektor ved Kolding lærde Skole i et år. Rektorerne ved skolen blev udnævnt af biskoppen i Ribe, der på dette tidspunkt hed Peder Hegelund. Han har efterladt sig en række almanakoptegnelser, og det fremgår heraf, at han i 1608 indsatte sin egen søn, magister Jørgen Pedersen Hegelund som rektor ved Kolding Skole, hvor han afløste magister Paul Paulsen. Denne blev til gengæld kapellan ved Sct. Nicolai Kirke, men allerede efter to år kaldte han sønnen Jørgen hjem til Ribe, hvor han blev rektor ved skolen dér. Som ny rektor for skolen i Kolding indsatte han så i 1610 Jens Sørensen Hundevad.

Det er givet, at der i Kolding før reformationen har været en latinsk munkeskole formentlig i Gråbrødreklostret i nuværende Klostergade. Den protestantiske latinskole blev efter reformationen oprettet i henhold til kirkeordinansen af 1537. Den bestemte,

at der i hver købstad skulle være én – og kun én – latinskole. Skolen i Kolding eksisterede i hvert fald fra 1542. Skolens første beliggenhed kendes ikke, men i 1566 opførte enkedronning Dorothea efter indtrængende opfordring af den kendte Kolding-borgmester Søren Kjær et nyt skolehus sydvest for Nicolai Kirke.

Kolding lærde Skole var en såkaldt “trivialscole”, og der var fire klasser. I første klasse undervistes i ABC og stavning, i færdvor, trosbekendelsen og de ti bud. Anden klasse indeholdt undervisning i latinsk grammatik og Erasmus af Rotterdams samtaler. De to øverste klasser havde udvidet latinundervisning, og der taltes altid latin. Foruden skolemesteren (rektor) var der oprindeligt én lærer (kaldet hører). Mellem 1558 og 1572 blev dette udvidet til to lærere, og mellem 1580 og 1593 til tre lærere. Det skønnes, at der i 1500-tallet var omkring 100 elever på skolen. Rektor var skolens leder og klasselærer for den ældste klasse. Rektor førte regnskabet, passede bogsamlingen, havde den øverste straffende myndighed og tilsyn med lærernes undervisning og forhold. Desuden skulle han prædike i kirken hver torsdag og ved aftensang på alle festdage, gå i kor til kirken to gange om dagen, lede sangopvartningen ved alle kirkelige handlinger, og ved fornemme bryllupper aftenen forud med hørerne og eleverne synge og musicere på gaderne foran folks døre. Han må have haft sin dag godt optaget!

REKTORBOLIGEN

Skolen har oprindeligt haft en stor uopvarmet skolestue. Det har været brugt som fæl-

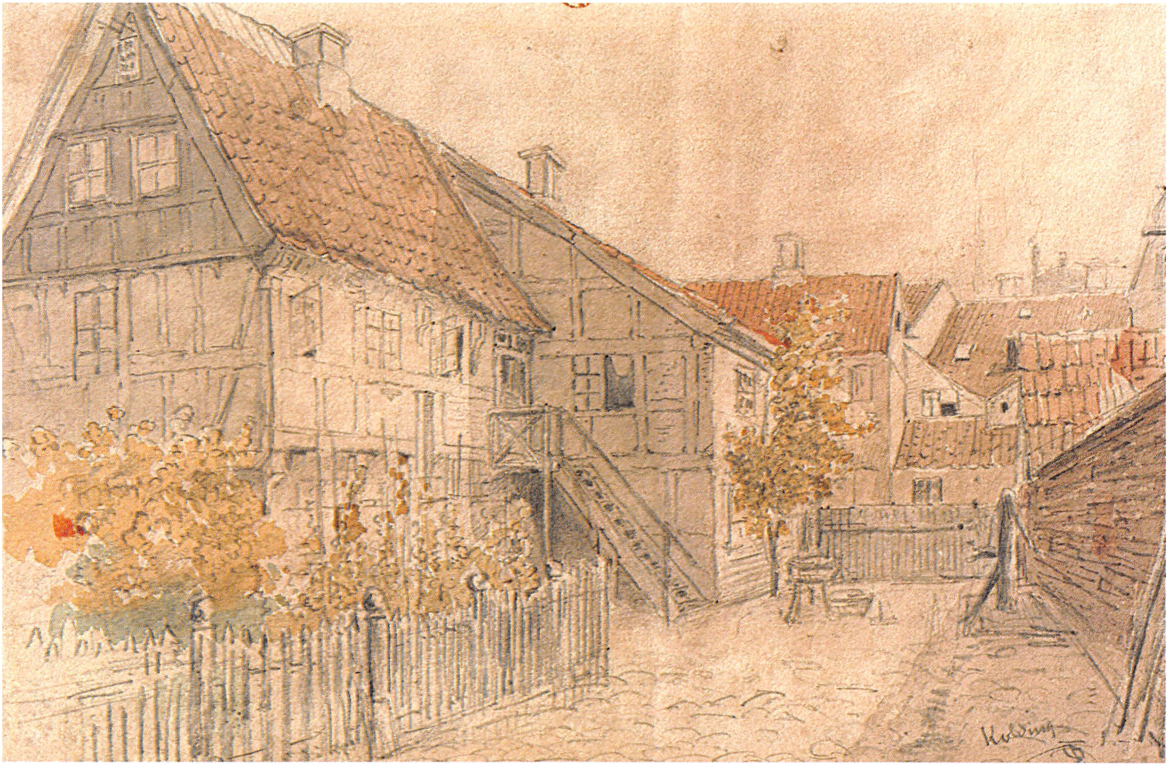

Udsnit af Brauns og Hogenbergs prospekt af Kolding fra 1587. B er Kolding Kirke, N er Kolding Latinskole.

les læserum for alle elever. Det var et langt forholdsvis smalt lokale med lerklinede vægge, gulvet af mursten eller stampet ler, synlige loftsbjælker og ikke ret mange, højtsiddende vinduer. Ruderne har været små og blyndfattede, halvt uigennemsigtige med en pukkel i det grønne glas som bunden af en flaske. Fra 1590 da skolen begyndte at dimittere til universitetet, er rummet blevet opdelt med en halvmur og derover et tremeværk. I det adskilte værelse er ældste klasse blevet undervist af rektor, de tre andre klasser af hørerne.

Det var kirkens opgave at skaffe skolens personale beboelse, så det har været årsagen til, at kirken i 1598 indrettede den såkaldte "rektorresidens" på kirkegårdens østre side, en stor bindingsværks bygning i to etager med trægavl, blyndfattede ruder, kælder, stald, gårdsrum og have, som bolig til rektor og den tredje hører. De to andre hørere boede på selve skolen på 1. sal. Her var der indrettet to kvistkamre med små kakkelovne som beboelse for to ugifte hørere. Rummene kunne på grund af opvarmningen også anvendes til undervisning om vinteren.

Den gamle rektorbolig malet af P. Toft.

Efter skoleanordningen af 1546 skulle undervisningen om sommeren begynde kl. 5.30 om morgenen, i de mørkeste vintermåneder dog "først" kl. 6.30. Det skal erindres at læsetimerne kun var en del af pligtarbejdet, idet den daglige korgang morgen og aften, sangopvarmningen og den tvungne kirkegang både om søndagen og visse hverdage lagde stærkt beslag på deres tid.

Fra 1580 sørgede Frederik 2. for en årlig bevilling på 250 rdl. til skolen, nemlig til underhold for rektor, hørerne og et antal trængende elever. Af beløbet skulle rektor årligt have 25 rdl. Pengene blev dog ikke ud-

betalt, men skulle bruges til fælles bespisning hos en udvalgt borger i Kolding. Der kendes bordregler fra den tid, der foreskriver, at man skulle møde med vaskede hænder, medbringe en ren kniv, tage det nærmeste stykke af fadet, ikke støtte på albuerne eller læne sig ind over maden som et svin. Og så i øvrigt måtte man ikke drikke sig fuld. Sidstnævnte regel har nok været nødvendig. I Kolding som i det øvrige Danmark var der samme fylderier med mad og drikke. Det fortælles, at i 1593 var hørerne mødt berusede både i skolen og i kirken. At også eleverne ved lejlighed har drukket sig fulde,

kan man slutte af, at Caspar Markdaner så sig nødsaget til at rationere øllet ved majfesten. Det er betegnende, at så sent som 1623 forbyder kongen, at "i det mindste før prædikenen at udkænke drikke, for at følget kunne gå ædru i kirke".

Rektor har også haft andre indtægter. Fra gammel tid fik rektor indtægt fra klokkerne ved begravelser. Han skulde have 8 skilling af de to mindste klokker, når der blev ringet til begravelse, mens tre klokker kunne indbringe 12 skilling. Ønskede man at få ringet med den store stormklokke til begravelse, skulle der betales 1½ daler, hvoraf de 24 skilling tilfaldt byen, som holdt den vedlige, mens de 8 skilling udbetaltes til skolemesteren, som lod den ringe.

KAPELLAN VED KOLDING KIRKE OG PRÆST I ALMIND

Socialt og økonomisk var rektors stilling lavere end både præsternes og kapellanernes. Vejen fra rektor til kapellan ved Sct. Nicolai Kirke var derfor naturlig, hvilket også havde været tilfældet med den tidligere rektor Paul Paulsen. Da han nu i 1612 blev præst ved Sct. Nicolai Kirke skulle der findes en ny kapellan. Af biskop Peder Hegelunds optegnelser kan vi se, at han den 6. maj 1612 har noteret, at Jens Sørensen Hundevad blev ordineret til kapellan ved Sct. Nicolai Kirke i Kolding. Denne stilling fik han altså i en alder af ca. 35 år. Embedet gav ham mulighed for at gifte sig, og i 1612 blev han viet til den unge Cathrine Hansdatter, der var født i 1596 i Kolding. Hun var altså kun 16 år, da de blev gift.

Sct. Nicolai Kirke betegnedes dengang

som Kolding Kirke, for der var ikke andre. Den er bygget ca. 1250. Den oprindelige grundform var et kor, et bredt midterskib og to smalle sideskibe. Den sydlige korsarm var en middelalderlig tilbygning, mens den nordlige korsarm blev opført i 1575 af kong Frederik 2. og dronning Sophie som deres personlige andagtsrum. På den vestlige væg ses en sandstenstavle med de kongeliges våbenskjold og indskrift på latin. Kirken blev i 1880'erne fuldstændig ombygget, men grundplanen er stadig omtrent den samme.

I begyndelsen af 1600-tallet var det stadig efter reformationen et rigt udsmykket kirkerum. Væggene var prydet med et spraglet dække af mindetavler, våbenskjolde og epitafier. I gulvet var et stort antal af større og mindre ligsten med indhuggede relieffer, bibelske skriftsteder og kærlige mindeord på latin, dansk eller tysk. Det var dog kun de rige, der lå begravet inde i kirken – de mindre bemidlede var begravet på kirkegården udenfor. Koret var det fornemste sted. Her lå borgmestre, rådmænd og præster, mens andre velstillede borgere måtte nøjes med et stykke af kirkens gange nær familiens faste stolestade til deres sidste hvilested. Caspar Markdaner var på den tid kongens lensmand på Koldinghus. Han havde foræret kirken altertavlen i 1589-90 og prædikestolen i 1591. De pryder stadig kirken.

I det 16. århundrede havde kirken som nævnt 4 klokker. Samme år, som Jens Sørensen Hundevad blev kapellan, fik kirken den såkaldte svenskeklokke. Klokkeren blev sejlet fra København til Kolding, og juleaften 1612 kørte Jens Hummelmand den fra broen til smeden for ½ mark. Den gamle stormklokke blev omstøbt af Adam Nielsen

(Grydestøber) i 1613, og det metal, der her blev i overskud, blev brugt til betaling af den svenske klokke. Stormklokken har grundtonen F. Det fremgår af inskriptionen på klokken, at den blev støbt på byens bekostning, mens Christian 4. var konge, Caspar Markdaner lensmand, Ancker Mogensen og Jep Hansen Bøgvad borgmestre, Paul Paulsen sognepræst, Jens Sørensen Hundevad kapellan og Gregers Ottesen og Anders Andersen Nygaard byens kæmnerne.

Jens Sørensen Hundevad havde ikke alene arbejdet som kapellan at se til, men derudover også to andre hverv. Han var slotspræst ved Koldinghus, når det behøvedes, og desuden var han præst ved kirken i Almind. Sidstnævnte ordning var blevet indført i 1552, hvor det blev bestemt, at Almind Sogn "til evig tid" skulle være anneks til kirken i Kolding. Det betød at kapellanen i Kolding desuden skulle være præst i Almind.

Ordningen synes dog at blive ændret, efter at Christian 3. døde på Koldinghus i 1559, og dronning Dorothea som enke havde fået Koldinghus len som sit underhold. Hun afskaffede for en periode Almind som anneksogn til Kolding, men efter hendes død foreligger der fra 1573 et brev fra kongen, hvoraf det fremgår, at den ordning som Dorothea havde indført skulle ændres til den gamle ordning, "således at Almind sogn til evig tid skal blive et anneks til Kolding bykirke". Denne ordning kom til at vare helt til 1857.

En indberetning fra 1649 gør nøje rede for, hvilke indtægter Jens Sørensen Hundevad havde af sit tredobbelte embede:

- ❖ Løn fra Kolding by, 6 daler
- ❖ Renter af kirkens formue

- ❖ Fra Mats slagters ejendom i Vestergade, 6 daler
- ❖ Fra Christen Bramdrups gård på Rendebanen, 6 mark
- ❖ Fra Lars Dalbys ejendom i Låsby, 5½ mark
- ❖ Fra Carsten Pottemager på Kirkegården, 3 mark
- ❖ Af et stykke øde jord uden for Nørreport, 4 mark
- ❖ Af Kolding kirkeregnskab, 1 daler
- ❖ Fra tre offerdage, hvor de fleste er tjenefolk, omkring 12 daler hver gang
- ❖ Et stykke havejord ved Jørgen Gaards Lykke
- ❖ 25 tønnder [havre] af Koldinghus, fordi han skal gøre kirketjeneste på slottet når det begæres
- ❖ I stedet for præstegården i Almind, som sognepræsten i Kolding bebor, gives af Koldinghus 2 ørtug rug, 2 ørtug byg og 1 ørtug havre
- ❖ Hver offerdag på slottet, hvor lensmanden beder om gudstjeneste, 7 daler
- ❖ Ikke noget fra begravelser eller bryllupper i Kolding
- ❖ Hver offerdag i Almind, ca. 4½ daler
- ❖ Korntiende og kvægtiende fra Dons mølle til præsten alene, 6 skæppe mel for korntiendet og 1 lam for kvægtiendet efter gammel skik. Korntiendet takseres til 9 ørtug rug, 9 ørtug byg og 3 ørtug havre
- ❖ I 1644 intet. I 1645 alle 3 parter 1 lam. Forgangne sommer 1 kalv, 5 lam, 2 grise og 10 følpenge
- ❖ Indtægt fra barselskvinder er uvisse. Der er kun få – det forgangne år kun 4 kvinder
- ❖ Til vin og brød 1½ ørtug rug, en lille eng ved åen og fra kirkegården et læs hø

- ❖ Fra Læborg og Vejen tjenende kongen 18 ørtug rug og 10 ørtug byg
- ❖ Kvægtiende på omkring 10 lam, 2 kalve, 1 gris, 5 følpenge eller 6 skilling, undertiden kan man beholde noget af det, undertiden dør det skrøbelig kvæg

Jens Sørensen Hundevad havde altså både tjeneste at gøre i Almind som præst og i Kolding som kapellan ved kirken. Han havde derfor – som forgængerne – behov for at komme frem og tilbage mellem kirkerne i Almind og Kolding. Efter en bestemmelse fra 1575 skulle en af kronens bønder i Almind sørge for befordring for kapellanen mellem Kolding og Almind.

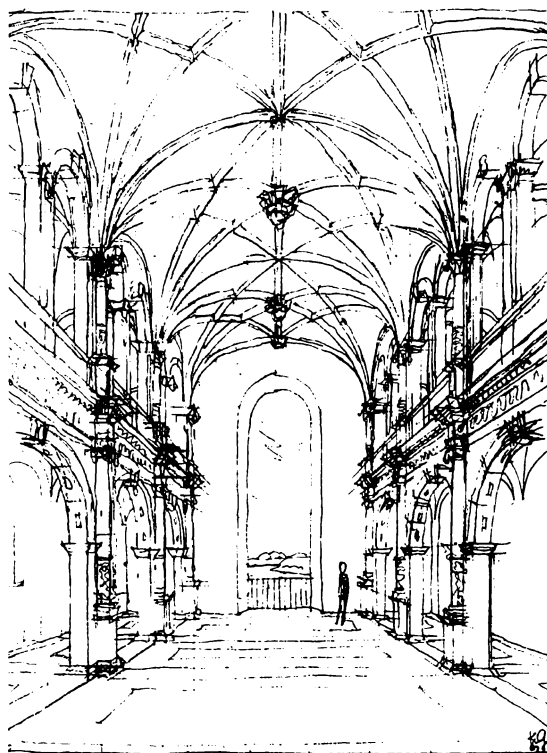
HOFPRÆST PÅ KOLDINGHUS

Som nævnt var Jens Sørensen Hundevad også hofpræst ved Koldinghus. Christian 4.s kirkerum var næsten nyt, da Jens fik præsteembedet indrettet med en fyrstelig pragt, der vist ikke tidligere var set i Danmark. Kirken blev planlagt af Hercules van Oberberg og fuldført af Hans Barchman. Gulvet var lavet af blå og hvidt marmor, og de sandstenspiller, der bar galleriet langs de to langvægge og den sydlige endevæg, var udsmykket i tidens stil med (nederst) joniske og (øverst) korinthiske halvsøjler. Pragtstykkerne var Hans Barchmans prædikestol af marmor og alabast, og ikke mindst Claus Lauridsens altertavle af alabast "og anden sten", der leveredes i 1605.

Jens Sørensen Hundevad var kapellan, hofpræst og præst i en imponerende årrække fra 1612 til sin død i 1659. Fra slutningen af 1620erne blev det en urolig tid for alle i Kol-

ding pga. svenskekrigene. Christian 4., der følte sig som de protestantiske fyrsters naturlige leder, blandede sig i Trediveårskrigen, og det førte til, at svenskerne og deres allierede i 1627, i 1644 og i 1658 førte fjendtlige tropper op igennem Koldingegnen og Jylland.

Første gang var i september 1627, hvor kongen selv reddede sig over til Fyn, men efterlod sine lejetropper i Kolding. De begyndte at plyndre byen. Byfogeden og rådmanden gik til slottet for at bede om hjælp, men slotsfogeden mente ikke, at han kunne

Rekonstruktion af slotskirken på Koldinghus ved K. Gottlieb, 1966. Bygningsinspektoratets arkiv.

hjælpe. Nogle af byens borgere havde alligevel søgt tilflugt på Koldinghus, hvor de havde forskanset sig sammen med den del af slottets personale, der var blevet tilbage, og da lejetropperne stod uden for den lukkede port, skød slottets brygger en løjtnant, der nærmede sig slottet. Herefter standsede lejesoldaterne deres plyndringer i byen og koncentrerede sig om slottet, der blev stormet og plyndret. De, der havde forskanset sig, undslap gennem havetårnet. Elleve dage senere drog Wallensteins tropper ind i Kolding, og de tog, hvad kongens egne lejetropper havde overset. Jylland var nu besat i næsten to år, og da kongen i sommeren 1629 igen fik Koldinghus tilbage, var det ødelagt og mishandlet. Kolding var ligeledes ødelagt, og beboerne kunne finde deres gårde og huse afbrændte eller i ruiner. Bohavet var ødelagt, kvæget slagtet og skovene fældet. Det hedder i en beretning, at "borgerskabet i byen er slet forarmet, er aldeles ingen sæd, men de fleste køber mel på torvet, som føres dertil fra Riberhus og Lundenæs [Ringkøbing] len".

I 1632 fremgår det af Kancelliets Brevbøger, at kirken i Kolding er meget forfalden, og at kirkens og skolens huse sammesteds er næsten øde. Da byen ikke er i stand til at opbygge dem igen uden hjælp, har kongen bestemt, at de kirker i Koldinghus len, som har forråd, skal komme nævnte kirke, skole og kirkehuse noget til hjælp, hver efter sin evne". Præsten Paul Paulsen så ved samme lejlighed sit snit til at få kongens accept af, at bidragene også skulle dække den gæld, som kirken havde til ham.

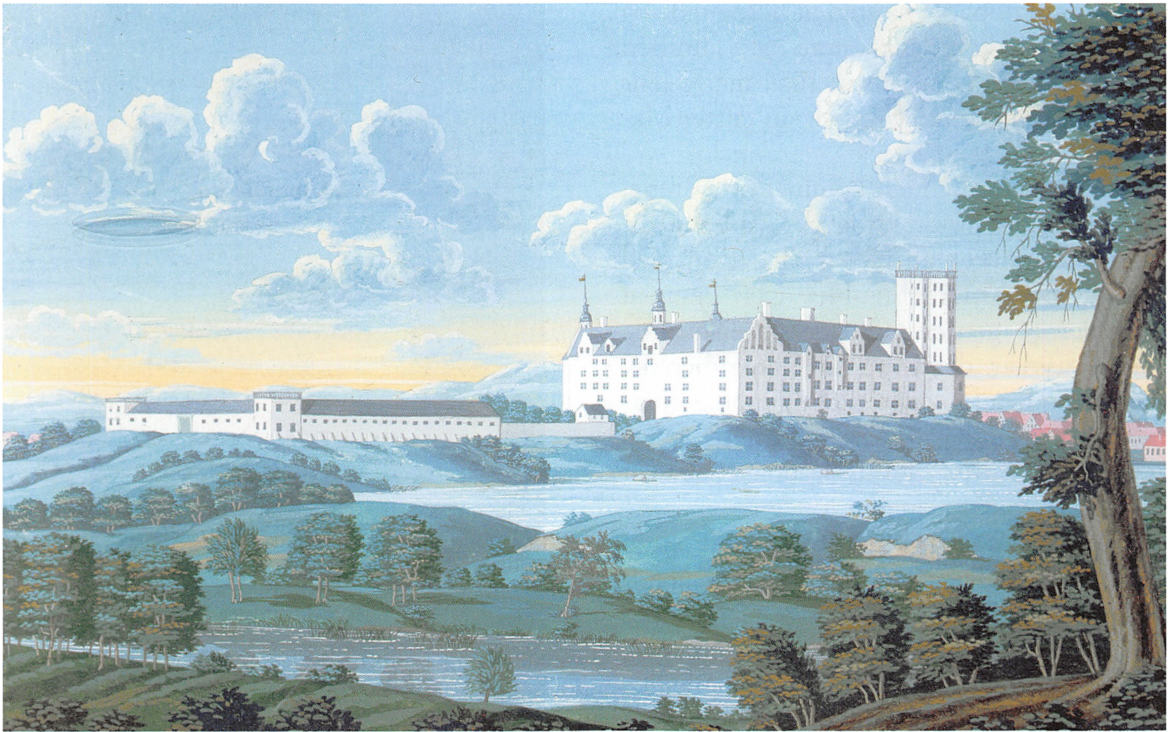
Genopbygningen skulle vise sig at tage sin tid, specielt med rektorboligen, der var

brændt under krigen. Stadig i 1636 fremgår det, at bygningen endnu ikke er genopført. To år senere i 1638 manglede der stadig penge til genopførelsen, og kongen beordrede at de mest formuende kirke i lenet skulle bidrage med 200 rigsdaler.

HUNDEVAD BLIVER IKKE SOGNEPRÆST

I 1635 døde præsten ved Kolding Kirke, magister Paul Paulsen. Han blev begravet standsmæssigt i kirkens kor, og han blev betegnet som en retskaffen og klog mand med stor gudsfrygt. Paul Paulsen havde først været rektor for skolen i Kolding og derefter kapellan ved kirken, begge embeder var blevet overtaget af Jens Sørensen Hundevad. Jens kunne måske have haft en forhåbning om, at dette skulle ske igen, men sådan kom det ikke til at gå – måske fordi han vist kun havde en bachelorgrad og ikke en magistergrad. I stedet blev Paul Paulsen efterfulgt af Ancher Sørensen som præst i Kolding. Denne var født i Egtved i 1608 som søn af sognepræsten dér. Han var blevet kapellan hos sin far i 1633, men det varede altså kun to år, inden han fik sit præsteembede i Kolding. I 1637 blev han i øvrigt gift med borgmester Bøgvads datter Marie.

I 1644 blev Kolding igen udsat for fremmede tropper, netop som byen var ved at komme til hæfterne igen. Denne gang var det svenskerne, der havde set sig gale på Danmark bl. a. på grund af den upopulære sundtold. I 1643 rykkede de syd fra ind i Jylland uden forudgående krigserklæring. På Koldinghus måtte man igen gøre sine forberedelser til den kommende belejring. Man måtte redde hvad reddes kunne, og kongens

Gouache af J. J. Bruun, der viser Koldinghus, som det så ud på Christian 4.s tid. Gouachen er fra midten af 1700-tallet, og malerens forlæg har formentlig været en gengivelse af slottet på et rytterbillede fra 1690erne. Rosenborg.

sengeklæder blev stuvet ned i 11 tomme vindfade, der blev sejlet med pramme til Middelfart. Elleve læs af det bedste bohaved blev ligeledes sendt til Fyn, hvor det i første omgang blev oplagret på Middelfart Rådhus.

Den 9. januar 1644 rykkede svenskerne ind i Kolding, og slottet blev stormet. Herunder blev en del ødelagt under svenskernes forsøg på at finde skjulte kostbarheder. Også Koldings beboere fik krigen at føle. De måtte finde sig i soldaternes indkvartering, bespisning, vold og plyndring. Og da svenskerne drog væk, kom en holstensk hærstyrke til

Kolding under ledelse af hertug Frederik, og de lod ikke svenskerne meget efter med hensyn til plyndring. Da man gjorde skaderne op i 1646, var over 70 gårde og huse fuldstændig ødelagt, mens yderligere 32 bygninger var delvist ødelagte. Det nævnes også, at kapellanens embedsbolig var øde og ubeboet, så hvor Jens Sørensen Hundevad befandt sig på dette tidspunkt, er uklart.

Det var ikke kun krigene, der var en belastning for Kolding. Der var også flere gange udbrud af pest, og værst gik det i 1654, hvor ikke mindre end 358 i Kolding døde af pe-

sten – det kneb for præsten at holde rede på de mange døde. Pesten ramte også familien Hundevad. Den 26. august 1654 måtte Jens Sørensen Hundevad begrave sin datter Maren, der kun blev 29 år.

Jens var efterhånden kommet op i årene. Da han fyldte 80 omkring 1657, blev Danmark igen kastet ud i en krig – igen med svenskerne. Koldinghus blev igen besat af svenskerne, men de måtte se sig slået af de polske styrker, der var Danmarks allierede. Den armod, der fulgte efter krigen, blev Jens Sørensen Hundevad dog forskånet for. Da den endelige fred blev indgået i 1660, var han afgået ved døden året før.

De fleste beskrivelser af Jens Sørensen Hundevad nævner, at han var en kendt astrolog i Kolding. Selv om det i nutidens ører kan lyde underligt, at en kapellan og præst også var astrolog, var det dengang ikke så usædvanligt. Ganske vist var interessen for astrologi på retur i 1600-tallet, men indtil da havde det ikke alene haft borgerskabets interesse, men var også betragtet som en videnskab på linie med astronomien. Blandt andre kendte astrologer kan nævnes Tycho Brahe og statholder i Slesvig, Henrik Rantzau (1526-1599), der havde studeret hos reformatoren Philip Melanchton, der også havde betragtet astrologien som en ægte videnskab. Da Jens Sørensen Hundevad gik på Københavns Universitet underviste Christen Sørensen Longomontanus, der havde været i lære hos Tycho Brahe på Hven, i matematik og i hans "Astronomia Danica" er der også fyldige afsnit om astrologiske beregninger.

Det siges, at Jens Sørensen Hundevad var blind de sidste 13 år af sit liv, en oplysning

Maleri forestillende statholder i Slesvig, Henrik Rantzau.

der stammer fra Wibergs præstehistorie. Det kan derfor ikke have været nemt for ham at passe sine embeder, også i betragtning af hans høje alder. Det menes da også, at embedet i Almind blev passet af en Lauritz Jensen Munch de sidste år af Jens' liv, indtil dennes død i 1659.

Jens Sørensen Hundevad skulle have haft 8 børn, men vi kender kun tre af disse. Datteren Maren Jensdatter Hundevad døde som 29-årig under pesten i 1654. Så vidt vides efterlod hun sig ingen børn. En anden datter

Anna Jensdatter Hundevad blev i 1637 som 17-årig gift med David Lauritzen Foss fra Stepping, der var rektor ved Kolding Skole fra 1634 til 1636, og derefter avancerede til kapellan ved Ribe Domkirke. En tredje af Jens Sørensen Hundevads døtre, Sara Jensdatter Hundevad, blev gift med Mads Poulsen Buch, der var sognepræst i Veerst og Bække.

MEN HVOR STAMMEDE JENS SØRENSEN HUNDEVAD FRA?

Den person, der mest indgående har beskæftiget sig med Hundevad-slægtens oprindelse, er nu afdøde Bodil Clausen. Hun har redegjort for, hvordan tre brødre Jens, Erich og Hans Christensen i 1540 delte faderens gårde, således at Jens Christensen fik fuldt og endeligt skøde på gården Hundevad i Vonsbæk ved Haderslev. Jens Christensen Hundevad levede endnu i 1564, men havde da overladt gården Hundevad til sønnen Erich. Sønnen Erich Hundevad var myndig i 1550 og døde i 1604. Han må altså mest sandsynligt være født mellem 1520 og 1530. Dette passer godt med, at Chresten Hundevad (i Kolding) kan være en bror til Erich Hundevad og søn af Jens Christensen. Derfor taler jo også navnekaldet.

I Kolding Bys Bog, der indeholder oplysninger om Kolding by fra 1493 til 1630, optræder der den 12. februar 1576 en Søren Hundevad, der var skattemester i byen. Da Jens Sørensen Hundevads far må have heddet Søren, kan denne Søren Hundevad være Jens' fader. Efter 1576 ses Søren Hundevad jævnligt nævnt i Kolding Bys bog som skatteopkræver, og han passer derfor ganske godt

som en del af den borgerstand, der ville lade en søn uddanne sig i det danske skole- og universitetssystem.

Der ses også en anden Hundevad i Kolding bys bog, nemlig en Chresten Hundevad. Chresten Hundevad var også skattemester og ses nævnt i bogen i 1557 og 1574. Da Søren Hundevad må være født omkring 1557 er det nærliggende at antage, at Christen Hundevad var Sørens fader.

LITTERATUR:

Bruun, Georg: Dronning Dorotheas Skolehus 1537-1725. Kolding, 1928.

Bruun, Georg: Kolding før 1700. Kolding, 1933.

Bruun, Georg: Kolding Lærde Skole 1542-1856. Kolding, 1936.

Clausen, Bodil: Frigårdene Hundevad, Gympes og Kragelund i Haderslev Herred, 1507-1710. Personalthistorisk Tidsskrift 1991:1.

Eliassen, P.: Kolding fra middelalder til nutid. Kolding 1910.

Ellehøj, Svend, Leif Grane og Kai Hørby: Københavns Universitet 1479-1979. Bind I, Almindelig Historie 1479-1788.

Hauch-Fausbøll: Patriciske Slægter, 2. samling, 1911.

Hoffmeyer, Ada Bruhn: Artibus Ingeniis. Roskilde Katedralskole gennem tiderne. Roskilde, 1965.

Jensen, Vivi: Fremmed i Kolding i 1500-årene. Koldingbogen 1991.

Jensen, Vivi: Koldinghus og Kolding på Christian IV's tid. Kolding, 1988.

Jørgensen, Tove, Vivi Jensen, Poul Dedenroth-Schou: Skt. Nikolaj Kirke Kolding. Kolding, 1987.

- Kancelliets Brevbøger ved Marquard, 1630-1632, København, 1932.
- Kancelliets Brevbøger ved Marquard, 1635-1636. København, 1940.
- Kancelliets Brevbøger ved Marquard, 1637-1639. København, 1944.
- Kjøbenhavns Universitets Matrikel, Bind 1. København, 1890.
- Kolding By's Bog 1493-1635, afskrift ved Georg Christensen.
- Kolding kirkebog 1635-1712.
- Kolding Sct. Nicolai kirke gennem 700 aar. Kolding, 1950.
- Liebing, Christian: Rektorers lange rækker. Koldingbogen 2004.
- Lindholm, Poul: Almind sogn i Brusk herred. Kolding, 1927.
- Moseholm, Knud & Aksel Nellemann: Mennesker vi mødte. Koldingbogen 1988.
- Moseholm, Knud & Aksel Nellemann: Fire glemte rektorer. I: Fra skolehus til amts-gymnasium. Kolding, 1992.
- Nellemann, Aksel & Knud Moseholm: Kolding studenter indtil 1856. Kolding, 1988.
- Oestmann, Günther: Heinrich Rantzau und die Astrologie. Braunschweig, 2001.
- Peder Hegelunds almanakoptegnelser 1565-1613. Ribe, 1976.
- Pihl, Mogens: Det matematisk-naturvidenskabelige Fakultet, 1. del. Københavns Universitet 1479-1979, bind 12. København, 1983.
- Roskilde Bys Historie, 1536-1850. Roskilde, 1998.
- Rørdam, Holger Fr.: Personalhistoriske Antegnelser. Kirkehistoriske Samlinger, 5. række, 2. bind. København, 1903-1905.
- Slottved, Ejvind: Lærestole og lærere ved Københavns Universitet 1537-1977. København, 1978.
- Stybe, Svend Erik: Universitet og Åndsliv i 500 år. København, 1979.
- Tang Petersen, Parmo C.: Kolding lærde skoles historie. Kolding, 1914.
- Vonsild Kirkebog 1659-1708 ved Hans H. Worsøe. København, 1982.
- Wiberg: En almindelig dansk præstehistorie. Odense, 1870.

CHRISTIANSFELD KOMMUNE – ET GRÆNSETILFÆLDE

AF H. C. JENSEN

I Christiansfeld Kommunes 37-årige historie har grænsen mellem kongeriget Danmark og hertugdømmet Slesvig, der efter de slesvigske krige i 1864 blev flyttet syd for de 8 sogne, spillet en væsentlig rolle både ved dannelsen af Christiansfeld Kommune ved kommunalreformen i 1970 og ved kommunalreformen i 2006, hvor størstedelen af kommunen blev sammenlagt med Vamdrup, Lunderskov og Kolding Kommuner.

Det er også historien om forholdet mellem byen Christiansfeld, der indtil 1970 havde "flække"-status med særlige rettigheder, og de omkringliggende sognekommuner. Begrebet flække var tilkommet i den tid, byen var under tysk herredømme, men lige fra dens grundlæggelse i 1773 havde byen en række købstadslignende rettigheder og privilegier udstedt af kongen, der adskilte den fra både Tyrstrup Sogn, som den var placeret midt i, og fra de øvrige landsogne i området.

EN SVÆR FØDSEL

Den forrige kommunalreform fandt som bekendt sted i 1970, men allerede fra 1966 var Frørup Sognekommune parat til at indgå i storkommune med Tyrstrup Sognekommune og evt. andre kommuner. På mange områder var der allerede midt i tresserne samarbejde

mellem Frørup og Tyrstrup kommuner. Det gjaldt bl.a. skoleområdet, hvor eleverne fra 6. årgang og opefter gik i Tyrstrup, og kun de 5 første årgange gik på Frørup Kommuneskole, der ellers var blevet taget i brug som en 7-klasset skole så sent som i 1950.

Samarbejdet gjaldt også sygeplejen, der havde fælles administration for kommunerne Aller, Hjerndrup, Christiansfeld, Tyrstrup, Frørup og Stepping. Ligeledes på ældreområdet havde Frørup sikret sig aftale med Tyrstrup om indlæggelsesret for kommunens ældre medborgere, og Frørup deltog i 8 kommuners samarbejde om et fælles kommunalt plejehjem, Birkebo, i Christiansfeld. Frørup Sogneråd havde et stort ønske om, at der kunne ske en sammenlægning med Tyrstrup allerede fra 1. april 1966, men Haderslev Amt havde en anden holdning, og en sammenlægning måtte derfor vente til den store reform i 1970.

Det var Tyrstrup som den store landkommune og flækken Christiansfeld, der blev omdrejningspunktet for sammenlægningsplanerne. På et møde den 6. februar 1968 på Brødremenighedens Hotel mellem repræsentanter for sognerådet i Tyrstrup og byrådet i Christiansfeld blev der truffet en principbeslutning om, at de to kommuner fra 1. april 1970 skulle udgøre en kommunal enhed. Når det kom dertil, at de to ellers

rivaliserende kommuner kunne blive enige om at gå sammen, skyldtes det et pres fra Kommunalreformkommissionen.

For Christiansfeld betød en sammenlægning, at hen ved 200 års særrettigheder skulle ophøre, og at de to kommuners rivalisering måtte holde inde, når der ikke længere gik kommunegrænser på 4 indre sider i Tyrstrup, nemlig rundt om Christiansfeld Flække. Problemet var dog ikke løst ved enigheden om sammenlægningen af de to kommuner. De ville tilsammen kun have et befolkningsgrundlag på ca. 3000, som var noget under det minimum, som kommissionen anså for bæredygtigt. Der blev derfor på mødet på hotellet lavet en invitation til 9 andre kommuner om at sende repræsentanter til et møde, hvor der kunne drøftes mulighederne for at danne en egentlig storkommune. Her havde Tyrstrup-Christiansfeld i nogen tid tænkt på de tre sydligste sognekommuner i Vejle Amt, nemlig Taps, Hejls og Vejstrup. De havde hidtil ikke vist interesse, men de fik i hvert fald en invitation sammen med Aller, Bjerning, Fjelstrup, Hjerndrup, Frørup og Stepping.

At skulle acceptere et så tæt samarbejde med flækken Christiansfeld med dens særrettigheder, der var erhvervet allerede ved grundlæggelsen, var en svær kendsgerning at sluge for Tyrstrup Sognekommune. Men med Tyrstrup som den største kommune i hele området, var Christiansfeld Flække afhængig af dette samarbejde, som gennem mange år da også havde foregået på bl.a. ældreområdet og i forbindelse med projektering og bygning af renseanlæg.

Omeognssognene var heller ikke uvillige til at samarbejde med Tyrstrup. Hjerndrup

og Frørup havde samarbejde på flere områder. Det var da også først og fremmest Tyrstrup man tænkte på som partner i en fremtidig storkommune. Og de var da også indstillet på, at Christiansfeld skulle med, selv om det var med større betænkeligheder, at landsognene så på denne bykommune. Da Tyrstrup og Christiansfeld endelig havde udtrykt enighed om at ville danne stammen i en ny storkommune, var de tre vestlige kommuner positive over for ideen. Selv om Stepping havde koketteret med, at der jo også var forhandlinger længere mod vest, viste denne kommune stor opbakning til projektet i hele forberedelsesperioden.

De tre kommuner fra Vejle Amt Hejls, Vejstrup og Taps havde ikke megen sympati for at skulle med i samarbejdet. Aller var nok indstillet på det, men lurede alligevel lidt på, hvordan Fjelstrup fik sig placeret. Fjelstrup og Bjerning havde helt tydeligt større sympati vendt mod Haderslev Købstad. Navnlig hvis de nordlige kommuner ikke kom med i en Tyrstrup-Christiansfeld kommune, mente man i Fjelstrup, at en kommune mellem Haderslev og Kolding ville blive alt for lille til at kunne klare sig. Et forslag fra Strukturkommissionen om at dele Fjelstrup Kommune mellem Tyrstrup-Christiansfeld og Haderslev Købstad blev ikke positivt modtaget. Der var således ikke den mest positive stemning til stede i området mellem Haderslev og Kolding for dannelsen af en storkommune.

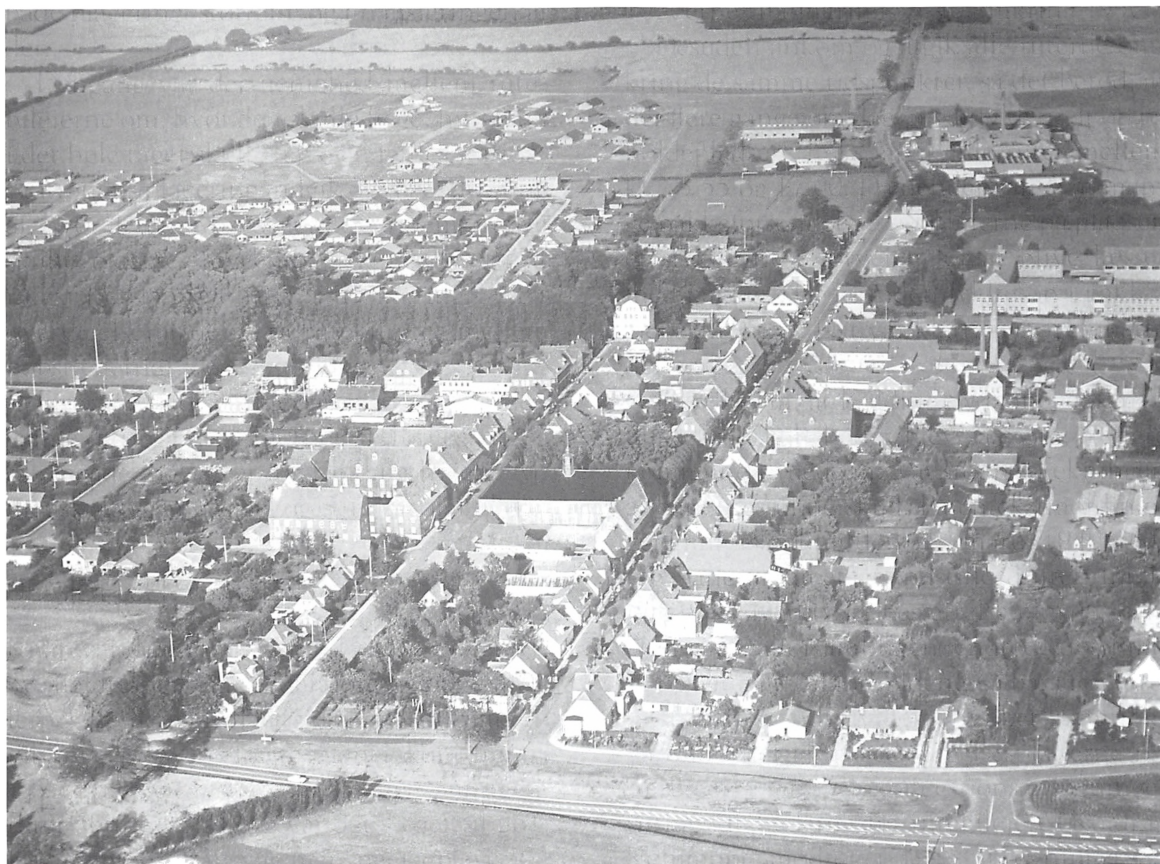
Efter Tyrstrup og Christiansfeld kommuners principielle beslutning om at indgå i kommunalfællesskab, og de to kommuners invitation ud til 9 andre sognekommuner, blev der allerede 5 dage efter, den 11. februar

1968, holdt et indledende møde mellem repræsentanter fra de i alt 11 kommuner. Af avisreferat fra dagen efter fremgår det, at der ikke var udelt begejstring for tanken om et fælles projekt.

Aller, Frørup og Hjerndrup sagde ja til samarbejdet uden forbehold. Fjelstrup kunne hverken sige ja eller nej. Hejls var positivt interesseret, men så længe der var forhandlinger i gang nord for den gamle grænse, var det ikke muligt at give et endeligt svar. Både

Taps og Vejstrup fremførte, at man et par dage efter skulle til forhandling med Kolding Købstad, og derfor kunne man ikke på nuværende tidspunkt give endelig besked om kommunernes stilling. Endelig sagde Stepping ja til projektet, men der var også forhandlinger i gang om en eventuel sammenlægning vestpå, så der var alligevel forbehold.

Borgmester Bunkenborg, Christiansfeld, konstaterede, at med de kommuner, der

Luftfoto af Christiansfeld by, ca. 1970-80.

havde givet tilsagn, ville der blive et befolkningsgrundlag på omkring 5000 mennesker, hvilket fik sognerådsformand Kaj Schultz fra Aller til at tage forbehold. Med en så beskeden sammenlægning ville Aller hellere orientere sig mod Haderslev. Mødet resulterede i, at alle kommuner med undtagelse af Taps og Vejstrup indvilgede i at udpege hver 3 repræsentanter til et udvalgsarbejde, der skulle arbejde videre med planerne om en storkommune. Taps og Vejstrup ønskede at drøfte med de hjemlige sogneråd, hvorvidt man ville udpege repræsentanter til udvalgsarbejdet.

Gennem hele den forberedende periode forud for kommunalreformen i 1970 havde Tyrstrup og Christiansfeld udtrykt ønske om at inddrage Taps, Hejls og Vejstrup i det nye kommunale samarbejde for at sikre et tilstrækkeligt befolkningsgrundlag til en kommune mellem Haderslev og Kolding. Den idé vakte ikke gehør i de tre kommuner, ikke mindst fordi Vejle Amt var meget imod at dele amtet og afgive kommuner tilbage til Sønderjylland. Vejle Amt havde derimod en idé om at skabe en kommune bestående af de fleste af de 8 sogne, der i 1864 ved grænsedragningen blev skilt fra det øvrige Slesvig og lagt under kongeriget og indlemmet i Vejle Amt. Forslaget fra Vejle Amt gik ud på at etablere en kommune af Hejls, Vejstrup, Taps, Sdr. Stenderup, Bjert og Ødis Bramdrup samt de sydlige dele af Vonsild og Dalby kommuner. De nordlige dele af disse to kommuner skulle så tillægges Kolding Købstad. En sådan landkommune ville man kalde "Skamling Kommune". Hvis Strukturkommissionen ikke ville anerkende en sådan kommune, der ville få ca. 6000 indbyg-

gere, ønskede Vejle Amt alle kommunerne lagt sammen med Kolding Købstad.

Amtsrådet i Haderslev udtalte sig ikke direkte om idéen med at indlemme de tre sogne nord for den gamle grænse i Tyrstrup-Christiansfeld, men stiftsamtmand Jens Pinholt gav på et møde i Årøsund udtryk for, at den planlagte storkommune omkring Tyrstrup-Christiansfeld vaklede. Dels fordi et forslag om at dele Fjelstrup og Bjerning mellem Haderslev Købstad og den planlagte kommunedannelse mod nord ikke blev anset som hensigtsmæssig, og dels fordi han ikke anså det for muligt at inddrage de tre kommuner fra den anden side af amtsgrænsen.

Strukturkommissionen havde den klare opfattelse, at der skulle være en kommune mellem Haderslev og Kolding. Kommissionens opgave var i første omgang at ordne byernes forhold, og så var der lagt op til, at landkommunerne i vid udstrækning kunne finde frivillige kombinationsmuligheder. Sådanne frivillige sammenlægninger, som f.eks. Frørup havde lagt op til, fandt sted flere steder i landet allerede med virkning fra 1966, bl.a. på Fyn.

Men her kom hensynet til Christiansfeld ind. Christiansfeld var en flække, altså en by med særlige rettigheder, og derfor skulle der altså i kommissionens planer også være en kommune, hvor Christiansfeld kunne indgå som udgangspunkt. For at opnå et acceptabelt befolkningsgrundlag bestemte Strukturkommissionen, at storkommunen skulle bestå af Tyrstrup, Christiansfeld, Frørup, Stepping, Hjerndrup, Aller, det meste af Fjelstrup, det meste af Bjerning og de tre kommuner fra Vejle Amt, Hejls, Vejstrup og

Taps. I alt næsten 10000 indbyggere. Kun amtsråd og sogneråd/byråd havde lejlighed til at udtale sig før den endelige afgørelse. Folkeafstemning var ikke et tema i forbindelse med kommunalreformen i 1970.

De sammenlagte kommuner havde den 27. september 1965 følgende befolknings-tal:

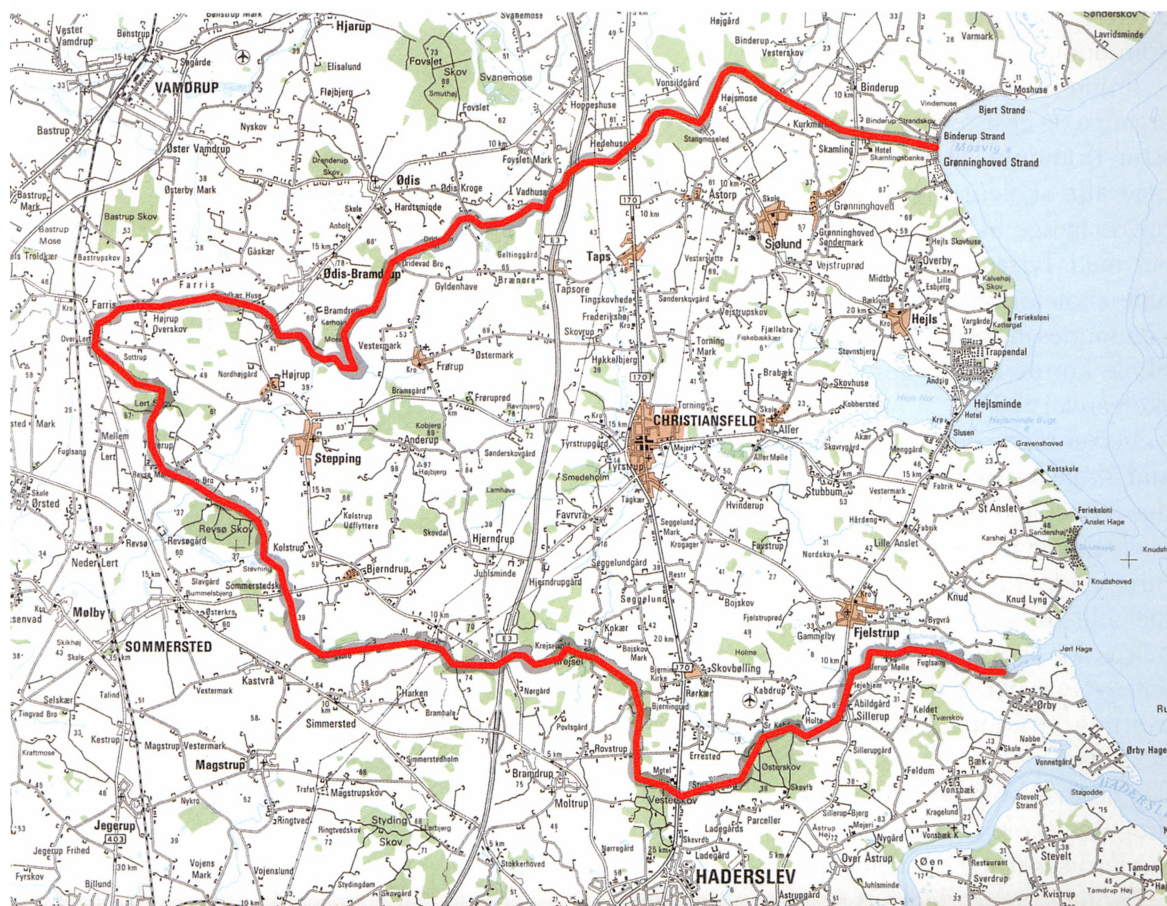
Tyrstrup 1905, Stepping 964, Hjerndrup 349, Fjelstrup 1354, Bjerning 381, Aller 521,

Frørup 374, Vejstrup 1120, Taps 742, Hejls 885 og Christiansfeld 858.

SKOLERNE

En meget betydelig del af en kommunes virksomhed er skolerne. Det er derfor også på dette område en meget stor del af den politiske debat har været ført.

Da de 11 små kommuner i 1970 blev sam-

Kort over Christiansfeld Kommune ved udgangen af 2006.

let til Christiansfeld Kommune, var der 9 kommunale skoler. Bjerning var i 1969 den eneste af de små landkommuner, der ikke havde en skole, idet skolen allerede midt i 1960'erne var blevet nedlagt, og børnene henvist til enten Fjelstrup Kommune eller Tyrstrup Kommune. Desuden havde Christiansfeld Flække heller ikke en kommunal skole, idet undervisningen i byen blev varetaget af *Christiansfeld Realskole*, der var en privatskole. Den havde dog som den eneste i landet en ministeriel tilladelse til både at fungere som privatskole og som skole for kommunen.

Frørup Skole underviste kun de yngste 5 årgange og eksisterede i 1969 kun, fordi Tyrstrup Kommune ikke havde plads til at modtage alle skolens elever. Frørup Kommune havde længe haft et ønske om, at samarbejdet med Tyrstrup Kommune skulle omfatte hele skoleforløbet, og det klare ønske ved kommunesammenlægningen var, at Frørup Skole kunne nedlægges ved overgangen til skoleåret 1970/71.

Ved et møde den 16. april 1969, hvor bl.a. amtsskolekonsulenten deltog, blev den mulige fremtidige skolestruktur drøftet. *Tyrstrup Skole* havde netop afsluttet en større tilbygning, men ville ikke være i stand til at rumme alle de ældste elever fremover. Enten måtte der endnu en større tilbygning til, eller også var det nødvendigt at tænke på nybygning af endnu en skole til at modtage de ældste elever. Skolekonsulenten foreslog dog, at man som en midlertidig løsning inddrog Realskolen i planerne og her foretog en modernisering og evt. tilbygning.

Skolens ejer og leder Åge Muurholm, der så en vanskelig fremtid som privatskole i

Øverst Tyrstrup Skole, derefter Christiansfeld Realskole, nu Christiansfeld Skole, Hjerndrup Skole og nederst Aller Skole.

møde, nu da kommunen selv skulle tilbyde realskoleundervisning, tilbød at sælge skolen til den nye kommune, så den kunne indgå i det samlede skolevæsen. Strukturen skulle senere afgøres af Fællesudvalget, der ikke var enige om fremtiden. Nogle ville bygge nyt, mens andre ville nøjes med mindre. K. Schultz fra Aller Kommune udtalte: "Hellere en nødløsning frem for skolebyggeri".

Resultatet blev, at Frørup blev nedlagt fra udgangen af skoleåret 69/70, og kommunen købte Christiansfeld Realskole, ansatte Muurholm som skoleinspektør, og lærerpersonalet blev ansat som lærere i folkeskolen. Dermed startede den nye storkommune med 9 skoler, 2 overbygningsskoler og 7 skoler med elever indtil 7. årgang. Taps, Hejls og Vejstrup lovede at bidrage positivt til samarbejdet ved at tilmelde elever efter 7. klasse til storkommunens skoler.

Ved byrådsmødet i februar 1972 skulle Byrådet tage stilling til, om *Hjerndrup Skole* skulle nedlægges. Det skete uden debat, idet kun et byrådsmedlem havde en kommentar. Kjeld Bodholt (RV) henviste til, at amtet gik ind for årgangsdelte skoler på 6-7 klasser, og han nævnte, at ved et møde i Hjerndrup om skolenedlæggelsen, mødte kun få forældre op. Han kunne derfor støtte nedlæggelsen, selv om han principielt havde sympati for mindre skoler. Nedlæggelsen blev vedtaget. Ingen stemte imod.

Den daværende skolelov gav mulighed for at forlænge skolens levetid, hvis der blandt beboerne i distriktet kunne skaffes underskrifter fra 190 ud af 250 stemmeberettigede, der udtrykte ønske om en folkeafstemning om nedlæggelsen. Der foregik nu

en livlig debat med deltagelse af såvel forældre i skoledistriktet som unge og ældre, der ikke havde skolesøgende børn. Underskrifterne fik skolenævnet skaffet til veje, og ved afstemningen i april 1972 var der 191 stemmer for at bevare skolen, 11 stemte imod og 2 afleverede ugyldige stemmesedler. Hermed kunne skolen fortsætte indtil et fremtidigt byråd måtte vedtage en nedlæggelse.

Allerede det næste byråd (1974-78) havde Hjerndrup Skole på programmet, og i maj 1976 besluttedes det at nedlægge skolen. Denne gang var der ingen mulighed for at forlænge dens levetid med en afstemning. Skolen sluttede sin virksomhed ved udgangen af skoleåret 1976/77. Børnene fra distriktet skulle herefter til Stepping for at gå i skole.

Der blev sat spørgsmålstegn ved *Aller Skoles* fremtidige muligheder midt i 1980. Børnetallet var for nedadgående, og et forslag om at ændre skoledistrikter, så børn fra Christiansfeld skulle til Aller, faldt ikke i god jord hos befolkningen i Christiansfeld by, så det blev frafaldet, og mens Aller Skole holdt 75 års fødselsdag, besluttede Byrådet sidst på året at nedlægge skolen. Lovgivningen gav imidlertid også her mulighed for at et flertal af beboerne i skoledistriktet kunne hindre det i den aktuelle byrådsperiode. 80% af befolkningen i Aller skrev under på, at der skulle foretages afstemning om skolens fremtid, og ved en folkeafstemning i februar 1981 var der 382 ud af 480 stemmeberettigede, der afgav deres stemme. 367 stemte for skolens bevarelse, dvs. 96%, mens 11 var imod og 4 afleverede blanke stemmesedler.

Beslutningen om nedlæggelse gav anledning til, at en gruppe forældre og lokale be-

boere startede en fond med det formål at samle midler til en friskole, hvis det senere skulle blive alvor med en nedlæggelse af skolen. Ved budgetforhandlingerne i efteråret 1987, blev Aller Skole igen et tema, og da budgettet for 1988 blev vedtaget, var Aller Skole ikke at finde. Med andre ord, den blev nedlagt fra august 1988. Den lokale byrådsrepræsentant Peter Gråsbøl måtte høre en del for ikke at have sagt fra i denne budgetfase, men han forsvarede sig og beholdt sin opbakning fra lokalbefolkningen ved næste valg.

Fra august 1988 startede så Aller Friskole i de tidligere folkeskolebygninger. Aller Almene Fond købte skolebygningen af Christiansfeld Kommune for 500.000 kr. og yderligere 100.000 kr. for inventar. Fonden udlejede derefter bygninger og inventar til Aller Friskole. Formanden for friskoleforeningen, Thomas Lauritsen, var tilfreds og sagde til Folkebladet, at friskolen nu fik et bedre og bredere fundament, og eleverne kunne identificere sig med stedet.

Christiansfeld private Realskole, der ved kommunesammenlægningen i 1970 overgik til at være en del af Christiansfeld Kommunes skolevæsen, fik navnet *Christiansfeld Skole*. Skolen havde siden Genforeningen i 1920 fungeret som dansk realskole med Alfred Jørgensen som skolebestyrer. Før den tid havde skolen fra starten i 1775 og i sine nuværende bygninger fra 1788 fungeret som Brødremenighedens drengeskole, senere drengedagskole og senest skole for både drenge og piger.

I 1955 ønskede Brødremenigheden at sælge bygningerne, og Realskolebestyrer Alfred Jørgensen købte skolen. Da han var

rigsdagsmand og var meget væk fra skolen, kom hans datter Ellen og hendes mand Åge Muurholm til skolen og overtog ledelsen ligesom de overtog ejerskabet af skolen. Christiansfeld Flækkekommune havde ingen skole selv, og den private realskole varetog undervisningen for kommunens børn, betalt af kommunen. Skolebestyrer (og -ejer) Muurholm deltog i Skolekommissionens møder som leder af kommunens skolevæsen.

Som tidligere beskrevet solgte Muurholm skolen til den nyetablerede Christiansfeld Kommune, og han fortsatte som skolens leder indtil 1986, hvor han lod sig pensionere. Christiansfeld Skole gennemgik i den periode meget store bygningsmæssige forandringer. Først blev en række faglokaler og klasselokaler færdigprojekteret og opført langs Nørregade, hvor tidligere to tobakslader af træ havde været beliggende. Skolefløjen blev derfor benævnt "Laden". To naboboliger til skolen i Lindegade, nr. 13 og 11, blev omdannet til skoleformål, først nr. 13, der blev indrettet som bibliotek, og senere nr. 11, hvor der blev indrettet børnehaveklasse. I 1972 blev der opført en gedigen skolebygning langs den gamle traverbane, hvor der tidligere lå en kørestald. Huset, der naturligvis blev kaldt "Stalden", indeholdt 3 store lyse klasseværelser med kip. Nok den bedste skolebygning i Christiansfeld Kommune i 1970'erne.

I 1974 besluttede Byrådet at foretage en etapevis udvidelse til i alt 3,6 mio. kr. af Christiansfeld Skole i stedet for at bygge en ny skole for 20 millioner. Området ved Luneskoven var nævnt i en dispositionsplan. Men det blev til en ombygning af den fredede bygning "Vaskeriet" ved arkitekt Jan

Boye Runge og med indretning af 4 moderne undervisningslokaler og bevarelse af bygningsens ydre, der kunne indvies i 1976. Trods protester fra en lang række borger- og idrætsforeninger blev der i 1980 opført en stor moderne gymnastiksal, der siden har fungeret som ramme om både idrætsundervisningen i skolen og idrætsforeningens aktiviteter, ligesom salen har været ramme om koncerter, optræden og foredrag både i skoleregi og andres regi.

Christiansfeld Skole og den daværende Tyrstrup Skole var de eneste skoler med undervisning af de ældste klasser i Christiansfeld Kommune. I mange år var der 0.-10. klasse på begge skoler. Senere var 10. klasse kun på Tyrstrup Skole. I kommunens seneste år har det været 0.-9. årgang, idet det i 2002 blev besluttet at samarbejde med Haderslev Kommune om tilbud for elever på 10. årgang. Der var efterhånden et så begrænset antal elever, der valgte 10. klasse, at det var vanskeligt for Tyrstrup Skole at lave et attraktivt tilbud. I stedet kom de unge fra 2002 på Skolen ved Kløften i Haderslev, hvilket viste sig at være en succes, idet der kom et stigende antal ansøgninger til 10. klasse.

Elever fra Hejls og Stepping havde Christiansfeld Skole som overbygningsskole, mens elever fra Taps, Vejstrup og Fjelstrup fortsatte efter 6. klasse i *Tyrstrup Skole*. Tyrstrup Skole har gennem kommunens historie været den absolut største. Den havde navnlig i kommunens tidligere år langt over 500 elever, men havde dog omkring 400 det meste af tiden. På Christiansfeld Skole har der i enkelte år været over 300 elever, helt op til 360 i skoleåret 1979-80, men det meste af tiden lige under 300 elever.

I 2003 besluttede Byrådet at samle de to skoler til en institution, der kunne rumme al undervisning i Christiansfeld by og samtidig fungere som overbygningsskole for hele kommunen. En ny leder blev ansat 1. januar 2005. Beregninger gik på, at en udvidelse af Tyrstrup Skole til at rumme alle, ville kunne gøres for 70 mio. kr., mens en helt ny skole ville koste det dobbelte, og derfor vedtoges udbygningen af Tyrstrup Skole.

Da finansieringen af et nyt plejecenter først skulle på plads, blev den endelige beslutning om skoleprojektet ikke klar før i 2006, og derfor var det nu Sammenlægningsudvalget i den nye kommune, der skulle give grønt lys. Her blev det imidlertid besluttet at udsætte en endelig godkendelse, til en samlet analyse af den nye kommunes samlede skolevæsen ville være på plads i løbet af 2007. Det har betydet, at den nye samlede skole, der har fået navnet *Christiansfeld Skole* fortsat fungerer på de to samme adresser som tidligere, men med én ledelse og et samlet personalekorps. Bygningerne bliver anvendt på den mest hensigtsmæssige måde, så hele indskolingen foregår i bygningerne i Lindegade og undervisningen af de ældste elever i skolen på Gl. Kongevej.

Hejls Skole. Foto Gunnar Krag, 2008.

Hejls Skole og Vejstrup Skole har begge gennem den sidste halve snes år haft et vigende elevtal. Enkelte årgange var af rimelig størrelse, men andre årgange kunne være helt ned til 5-6 elever. Det har været klart for alle, at det var en meget dyr politik at videreføre skolerne som selvstændige, navnlig hvis der skulle være årgangsdelt undervisning på alle trin. På et tidspunkt blev der vedtaget en tildelingsnøgle, der lagde sig meget tæt på udviklingen i elevtallet, så skolerne havde få timer, hvis der var få elever, og flere timer, hvis der var et større elevtal. Det betød, at det i nogen grad var nødvendigt at samlæse klasser fra flere årgange i et eller flere fag. Dette gjorde det muligt i nogle år at sikre skolernes selvstændighed.

Byrådet i Christiansfeld havde benyttet nogle muligheder i skolelovgivningen til at lave forsøg med fælles ledelser af børnehaven, SFO og skole. Hejls Skole var foregangs eksempel. Skoleleder, børnehaveleder og SFO-leader søgte i fællesskab at afprøve muligheden, og forsøget i Hejls var en succes, hvor alle parter var tilfredse og gerne ville fortsætte. Politikerne ønskede at succesens skulle udbredes til de øvrige skoler, men på de øvrige skoler og børnehaver havde hverken lederne eller bestyrelserne lyst til at ændre på forhold, de mente gik udmærket.

Da loven blev ændret fra forsøg til almen mulighed for kommunerne til at etablere fælles ledelser, traf Christiansfeld Kommune en principbeslutning om, at der på de små skoler skulle etableres fælles ledelse af børnehaven, SFO og skole, ligesom skolebestyrelse og forældrebestyrelsen i børnehaven skulle erstattes af en fællesbestyrelse. Kun i Fjelstrup var modstanden så bastant, at der

aldrig i kommunens levetid blev etableret fælles ledelse der.

Da lederstillingen i Hejls Skole blev ledig, blev lederen af Vejstrup Skole også indsat som leder af Hejls skole, SFO og børnehaven. Der var stadig en fællesbestyrelse i hver af byerne, men Byrådet håbede, at det kunne føre til en sammenlægning af skolerne. I første omgang var der tilfredshed lokalt med den nye ledelsesform, men der var ikke lokalt ønske om en egentlig sammenlægning af de to fællesinstitutioner. Da elevtallet for skoleåret 2005-2006 så ud til at udvikle sig meget negativt på de to skoler, gik ledelse, medarbejdere og bestyrelser sammen for at finde en løsning, der kunne sikre, at der fortsat kunne drives skole i lokalområdet. Det endte med en fælles henvendelse til Byrådet med anmodning om, at skolerne kunne sammenlægges, så der var en fælles ledelse, fælles medarbejderkorps og en fællesbestyrelse.

Dygtigt arbejde i lokalsamfundet, fællesbestyrelsen og ledelsen har efterfølgende ført til, at der ikke alene blev sikret fremtidig skole og institutioner i området. Man har flyttet alle skolebørnene til Vejstrup og fået motiveret politikerne i Kolding Kommune til at bevilge et anseeligt millionbeløb til ud- og ombygning af Vejstrup Skole, så den kan rumme alle eleverne. De ledige undervisningslokaler i Hejls danner nu i stedet rammen om hele områdets daginstitution.

BØRNEPASNING

Ved kommunens start i 1970 var der kun én børneinstitution i hele kommunen, nemlig Brødremenighedens Børnehaven i Christiansfeld, der kun havde halvdagsplader. Des-

uden var der en børnehaveforening i Fjellstrup, der havde forventet, at en børnehave var blevet oprettet i forbindelse med Vie-kærbyggeriet. I en behovsanalyse, som kommunen iværksatte i 1971, svarede 500 ud af 1400 familier, at der var behov for børnepasning både i byen og i landområderne. I 1977 analyserede man igen behovet for børnehavempladser, og Byrådet anmodede nu på baggrund af analysen Brødremenighedens Børnehave om at oprette 12 heldagspladser. På dette tidspunkt havde børnehaven 2x35 halvtidspladser, der blev afviklet inden for

en åbningstid fra 7.45 om morgenen til 16.15.

Der var også planer om at bygge en helt ny institution i Christiansfeld, men økonomien rakte ikke til det, og i 1978 blev der indledt forhandling med Sct. Georgsfonden om at stå for opførelsen af en institution til 48-60 børn i driftsoverenskomst med kommunen. Sct. Georgsgården blev bygget ved Borgmestervej som en aldersintegreret institution. Allerede i 1979 ønskede Socialudvalget, at der blev oprettet 20 vuggestuepladser i forbindelse med institutionen, idet

Christiansfeld Byråd 1970-1974. Siddende fra venstre: Jørgen Søberg, Willy Bunkenborg, Niels Ebbesen Hansen (borgmester), Nis Bork, Jens Jensen. Stående i midten fra venstre: Arne Vaupell-Christensen, Peter Gøbel, Bent Skriver, Aage Skovsgaard Nielsen, Karen Bjørnsen, Kjeld Bodholdt, Holger Damm, Georg Skøtt. Øverst fra venstre: Niels Detlef, Aksel Halcken. Ikke til stede: Peter Jessen og Karl Bork.

behovet var meget stort. Dagplejen var normeret til 150 børn, men man passede på daværende tidspunkt 210 børn og havde 12 børn på venteliste. I juni 1980 kunne der så holdes rejsegilde på Sct. Georgsgården og ved udgangen af året var der således 2 børneinstitutioner i Christiansfeld. Samtidig opnormeredes dagplejen til 225 børn.

Mange problemer med indeklimaet på Sct. Georgsgården resulterede i, at Christiansfeld Kommune fra 1. januar 1996 overtog institutionen. Vuggestueafdelingen er senere ændret til børnehave og navnet er ændret til Regnbuen. Allerede i 1989 var fritidshjemsdelen blevet nedlagt og børnene henvist til de nyoprettede SFO-ordninger på skolerne.

I 1983 påbegyndtes planlægning af en daginstitution i Fjelstrup i forbindelse med Viekår. Det skulle være en aldersintegreret institution med 12 fritidshjemspladser og 20 børnehavepladser.

Mens der i løbet af 1980'erne og de første år i 1990'erne oprettedes børnehaver i Vejstrup, Hejls, Taps og Stepping, var behovet i Christiansfeld først i 1990'erne akut. I 1993 købte Christiansfeld Kommune Christiansfeld Idrætsforenings klubhus og ombyggede det til børnehave, så der nu blev 3 daginstitutioner i byen.

På grund af stigende børnetal efter år 2000 kom Brødremenighedens Børnehave i søgelyset, da pladserne blev forholdsvis dyre for kommunen. Planerne om at nedlægge Brødremenighedens Børnehave blev mødt af stor folkelig modstand, der gav sig udtryk i en større demonstration ved Rådhuset, da Børne- og Kulturudvalget skulle tage beslutning om spørgsmålet, men i 2003 blev driftsver-

enskomsten med den selvejende institution opsagt, og Christiansfeld by har igen kun to daginstitutioner.

ÆLDREOMSORG

Allerede i 1964 var der startet forhandlinger mellem en række landkommuner og Christiansfeld Flække om oprettelse af et plejehjem, der kunne optage beboere fra de forskellige landkommuner og Christiansfeld. Den 11. august 1968 kunne man så indvie den nye institution Birkebo, der var bygget efter de mest moderne principper.

Ud over dette plejehjem havde kommunen ved sin oprettelse Tyrstrup Plejehjem, Engbo i Hejls, Lærkebo i Sjølund og Rosenvang i Fjelstrup, der var et fællesprojekt sammen med Haderslev Kommune.

I starten af 1990'erne vedtog Byrådet en ældreplan, der bl.a. indebar, at plejehjemmene i lokalbyerne blev omdannet til ældreboliger uden plejefaciliteter. Inden da var

Plejehjemmet Birkebo. Foto fra 1980.

plejehjemmet Rosenvang i 1984 blevet ombygget for godt ½ million kroner. Da der var tale om et fælleskommunalt hjem sammen med Haderslev, skulle en del af pengene betales herfra. Engbo i Hejls overgik til at være forsamlingsbygning.

I 1989 blev plejehjemmet Søndervang i Tyrstrup om- og udbygget for 25 mio. kr. Efter indvielsen skrev Jydske Tidende begejstret, at plejehjemmet nu fremstod som et af de mest funktionelle og moderne plejehjem. Allerede efter 10 år måtte der imidlertid nedsættes en arbejdsgruppe vedrørende en ombygning af Søndervang pga. påbud fra Arbejdstilsynet. Arbejdsgruppen, Socialudvalget og Byrådet kom imidlertid frem til, at det ville være mest hensigtsmæssigt at bygge et helt nyt plejecenter i stedet for at foretage de nødvendige store ombygninger. Efter mange drøftelser og forslag om placering af et nyt center, blev det besluttet at plejecentret skulle ligge på engen syd for byen ned mod Taps Å.

Projekteringen blev sat i gang, men forskellige forhold udsatte starten på byggeriet. Først var der arkæologiske udgravninger, der skulle afsluttes, dernæst var der indsigelser fra Danmarks Naturfredningsforening omkring å-beskyttelseslinien, men plejehjemsbyggeriet blev startet og næsten fuldført i Christiansfeld Kommunes tid. I 2007 var beboerne flyttet ind, men på grund af en oversvømmelse ved et ekstremt regnvejr i juli 2007 måtte beboerne evakueres og indkvarteres i Kolding, mens skaderne blev udbedret. Indvielsen af Kongebrocentret er derfor først sket i foråret 2008.

Søndervang blev solgt til Tyrstrup Andelsboligforening og er nu ombygget til lej-

ligheder. Også plejehjemmet Birkebo har gennemgået adskillige om- og tilbygninger, og hele institutionen er blevet ændret til en skærmet enhed for demente.

RÅDHUSET I CHRISTIANSFELD

I mange nye storkommuner, blev der årene efter 1970 brugt mange ressourcer på at bygge nye rådhus til at rumme administrationerne for de nye enheder. I Christiansfeld blev hovedparten af administrationen henlagt til Nørregade 12, der i forvejen havde dannet rammen om Flækken Christiansfelds styre.

Nørregade 12 var en af de oprindelige bygninger i Brødremenighedsbyen bygget i 1784 til pigekostskole. Senere overtog kommunen bygningen, og flækkekommunen havde som nævnt rådhus i bygningen, hvor den let kunne rumme de få medarbejdere, der var.

Med de mange ny kommunale funktioner i storkommunen blev der hurtigt pladsman-

Nørregade 12, rådhus i Christiansfeld Flække og Christiansfeld Kommune frem til 1983.

gel i de historiske omgivelser. Navnlig sociallovgivningen betød en forøgelse af personalet, og det var ved at sprænge rammerne. Hertil kom, at Sygekassen blev afviklet i 1973 og opgaven overført til kommunalt regi. Rådhuset blev derfor uden større respekt for arkitektur og historisk baggrund ombygget og udvidet med først en enkelt og senere endnu en pavillon, der kunne rumme den stadigt voksende socialforvaltning. Disse pavilloner blev formentlig som andre steder i landet med pludselig pladsmangel betragtet som midlertidige foranstaltninger, men de står endnu mere end 30 år senere.

Allerede i 1979 var planerne klar til at bygge et nyt rådhus til erstatning for Nørregade 12, der efterhånden var blevet alt for trangt, selv med pavilloner. Der blev afsat

penge til det i budgettet for 1980 og overslagsår, samlet 13,5 mio. kr. Først i 1982 blev planen om nyt rådhus realiseret, idet Byrådet besluttede at købe et par forretningsjendomme ved H. C. Ørstedsvej for 2,6 mio. kr. I april 1983 blev der efter en ombygning til 3,7 mio. holdt "rejsegilde", og umiddelbart derefter startede indflytningen.

I juni 1983 blev der holdt åbent hus for borgerne. Jydske Tidende udtalte sig begejstret om kommunens nye ansigt udadtil – dels fordøren, der var dekoreret med kommunens smukke byvåben – og dels Ulla Krøløkke. Hun skulle modtage borgerne og ekspedere 300-400 telefonsamtaler pr. dag. Hun havde desuden direkte omstilling til rensningsanlægget, fortalte Jydske Tidendes reporter.

Christiansfeld Rådhus, H.C. Ørstedsvej 1, 1983-2006.

BIBLIOTEK OG MUSIKSKOLE

Allerede i 1979 besluttedes det, at Christiansfeld Kommune skulle have et heltidsbibliotek. Biblioteket holdt dengang til på Tyrstrup Skole, men først da det gamle rådhus blev ledigt i 1983, blev beslutningen om et heltidsbibliotek ført ud i livet. Frem til starten af 1990'erne fungerede biblioteket som hovedbibliotek med filialer i Aller, Taps, Fjelstrup, Vejstrup, Hejls og Stepping. Filialerne i Aller og Taps blev nedlagt i 1989, så fulgte de andre efter få år, og så var alle kommunens borgere henvist til at bruge biblioteket i Christiansfeld.

Fra starten i 1973 havde Christiansfeld Musikskole ikke et eget tilholdssted, men der undervistes på skolerne i de musiklokalteter, der fandtes der. Musikskolelederen drev institutionen fra sit kontor i hjemmet. I starten af 1990'erne var musikskolevirksomheden blevet så omfattende, at det blev nødvendigt med et fast tilholdssted. Efter et lederskifte i 1991 blev førstesalen i det gamle Rådhus i Nørregade 12 først Musikskolens kontor, derefter lykkedes det at få indrettet etagen til undervisningslokaler m.m. Elevtilgangen til Musikskolen har været støt stigende, og det har været muligt at knytte dygtige lærerkræfter til. Da det er svært at beskæftige lærere fuldtids inden for det instrument, som de er specialuddannede i, har medarbejdergruppen mest bestået af lærere, der har fordelt deres undervisningsarbejde på flere musikskoler.

Ved starten i 1973 var der tilmeldt 70 elever til musikskolen. Ud over elevbetalingen blev der det første år givet 25.000 kr. fra kommunen og 10.000 kr. fra Sønderjyllands

Biblioteket i Christiansfeld. Foto fra 1992.

Amt til drift af skolen. I kommunens sidste år var der godt 200 elever tilmeldt, og kommunens nettoudgift til musikskolen beløb sig i 2006 til 1.343.648 kr. Til sammenligning var Christiansfeld kommunes nettoudgift til Folkebiblioteksvirksomhed i 2006 2.561.602 kr.

DISPOSITIONSPLAN OG ATOMKRAFT

I storkommunens første byrådsperiode blev der som i alle andre kommuner udarbejdet en dispositionsplan, der skulle danne grundlag for udviklingen af Christiansfeld by og hver af de områder, som Byrådet havde besluttet skulle udvikle sig som lokalbyer. Der var en meget stor interesse i befolkningen for planerne. Der blev i 1971 holdt en række medborgermøder forud for den endelige vedtagelse af planen. I Fjelstrup deltog 200 mennesker fra hele kommunen, på Skamling mødte 400 op, og afslutningsvis var der 250, der kom for at høre om planerne på et møde på det daværende Frej i Christians-

Christiansfeld Byråd 1974-1978: Siddende fra venstre Kristian Hjorth, Aage Skovsgaard Nielsen, Bent Skriver (borgmester), Holger Dam, Aage Johansen. 2. række fra venstre: Nis Bork, Peter Gøbel, Jørgen Halcken, Jens Jensen, Willy Bunkenborg, Karen Bjørnsen, Johan From, Carl Freytag. 3. række fra venstre: Arne Vaupell-Christensen, Poul Jørn Bertelsen, H. D. Kloppenborg-Skrumsager. Ikke til stede: Ilse Søgaard.

feld. Navnlig var der mange deltagere fra de områder, der ikke havde fået lokalområdestatus i planen.

Der blev gjort et stort og grundigt arbejde for at lave de bedste udviklingsplaner. Dispositionsplanen for Christiansfeld by har således stort set uændret dannet grundlag for planlægning af såvel boligområder som erhvervsområder frem til kommunens ophør i

2006. Ligeledes har også planlægningen af de øvrige byer haft dispositionsplanen som udgangspunkt i alle årene. Også for Fjelstrup var der udarbejdet en detaljeret dispositionsplan.

Og det var her, atomkraften kom til at spille en rolle. I foråret 1974, i slutningen af første byrådsperiode udtalte formanden for ejendomsudvalget, Bent Skriver: "det er en

alvorlig sag, hvis vi skal have et atomkraftværk”. Årsagen til udtalelsen var, at et tværministerielt udvalg havde peget på Ørby Hage, Jørlev Hage og Brandsø som mulige placeringer af et atomkraftværk i Danmark. “Med en 10 km sikkerhedszone vil det berøre især Fjelstrup. I værste fald kan det torpedere Christiansfeld kommunes planlægning”, udtalte Bent Skriver. Som bekendt blev der aldrig bygget atomkraftværk i Danmark. Og i 1978 var der i hvert fald ingen betænkeligheder ved at flytte til Fjelstrup. Fra mandag den 28. juni skulle der sælges byggegrunde i området. Men allerede torsdagen før kørte de første interesserede købere i deres campingvogn op foran teknisk forvaltnings dør. De ville være sikre på ikke at komme for sent til at erhverve en attraktiv grund.

MODERNISERINGSPROJEKTET

Et af de største projekter i Christiansfeld Kommunes historie var det såkaldte “moderniseringsprojekt”, der blev sat i søen i 1998. Efter flere års drøftelser om den forvaltningsmæssige struktur i kommunen, som politikerne ønskede tilpasset til de ændringer i lovgivning på bl.a. socialområdet og børne- og skoleområdet, der foregik i 1990erne, blev planen præsenteret i 1998 af kommunaldirektør, Benny Balsgård, der havde et par års ansættelse i kommunen på bagen.

Planen gik i korthed ud på at afskaffe forvaltningerne og dermed overflødig gøre forvaltningscheferne. I stedet skulle de forskellige fagområder betjenes af en stabsfunktion med en afdelingsleder. Ansvar og kompetence skulle uddeles længst muligt ud til

den enkelte medarbejder og det enkelte arbejdsteam. Institutionsledere skulle have direkte reference til direktionen, og lederne skulle i samarbejde fordele midler til fagområdet og forestå den faglige udvikling med stabsassistance af den faglige afdeling på Rådhuset. Direktionen skulle bestå af 3 direktører. Stillingerne blev omgående opløst. En række forvaltningschefstillinger blev nedlagt, og 2 chefer, der ikke var medtænkt i moderniseringsprojektet fratrådte i foråret 1999. Benny Balsgård søgte stillingen som kommunaldirektør og blev i starten af 1999 igen ansat som kommunaldirektør. Antallet af direktører var blevet reduceret til 2, og i stillingen som udviklingsdirektør blev ansat Ib Østergård Rasmussen. Efter sin tiltrædelse midt på året i 1999 skulle han færdiggøre en opgave i Letland. Under sin rejse fik han et telefonopkald fra Christiansfelds borgmester, der meddelte, at Byrådet ikke længere havde tillid til Benny Balsgårds ledelse af forvaltningen, og at man ville bede ham om at overtage eneansvaret som kommunaldirektør. Således rejste Ib Østergård Rasmussen ud som udviklingsdirektør og hjem til Christiansfeld som kommunaldirektør og enedirektør.

Der har været forskellige opfattelser af værdien af den flade struktur, som moderniseringsprojektet indebar, alt afhængig af, hvor i den kommunale virksomhed, man havde sit udgangspunkt. Tilhængerne af systemet har lagt vægt på den øgede arbejdstilfredshed hos medarbejderne, der havde fået øget indflydelse på løsning af opgaverne, og det efterfølgende ansvar. Man har fremhævet den kortere kommandovej direkte fra medarbejder/institutionsleder til direktion

uden et "forvaltningsfilter". Den enkelte institutionsleder skulle selv forelægge sager for det politiske fagudvalg og også selv modtage den politiske afgørelse direkte fra politikerne. Kritikere af modellen har fremført, at der uden en samlende forvaltning for et område blev stor forskel på, hvordan de enkelte institutioner forvaltede opgaverne og hvordan de udviklede sig. Politikerne kunne føle forvirring ved at have så mange forskellige fagpersoner til at forelægge sagerne. Man kunne som politiker savne sikkerhed for, at en gruppes forelæggelse af forslag til fordeling af

økonomiske midler inden for et område ikke var domineret af enkeltpersoners særlige indsigt på området og være favoriserende for enkeltinstitutioner.

Ved kommunesammenlægningen havde den flade struktur bl.a. den konsekvens, at når man "kun" havde afdelingsledere og ikke forvaltningschefer, fik Christiansfeld Kommune ingen repræsentanter i den nye kommunes chefniveau. Kommunaldirektør Ib Østergård Rasmussen, der fik tilbudt en direktørstilling for sundhed og IT, valgte i stedet i 2005 at blive kommunaldirektør i

Christiansfeld Byråd 1998-2001: Siddende fra venstre: Arne Philipsen, Vagn W. Andresen, Jørgen From (borgmester), Arne Vaupell-Christensen, Kent Glumsø. Stående fra venstre Vagn Egon Erlang, Oluf Lykke Nielsen, Peder Graasbøll, Mary M. Jensen, August Juhler, Knud Erik Dinesen, Kaj I. Paaske, Ulla Kroløkke, Kristian Sølvsten Grøn, Magrethe Foged, Christian Gøttig. Fraværende Aage Erbs.

Guldborgsund Kommune. Vicekommunaldirektør Helge Gellert, der blev kommunaldirektør i kommunens sidste år, valgte en chefstilling i Haderslev Kommune.

GRÆNSEN IGEN IGEN

Indtil 1864 strakte det slesvigske hertugdømmes sig fra Ejderen i syd til Kolding Fjord mod nord. Fra Sønderbro i Kolding i øst, syd om Seest og Vamdrup og videre mod vest til Vadehavet, bl.a. langs Kongeåen. Da Danmark ikke havde samme succes i krigen mod Preussen og Østrig i 1864 som i Treårskrigen 1848-50, måtte det ende med et tab af territorium. Og da danskerne i en pause i krigen sagde nej tak til en mulighed for at dele Slesvig omtrent hvor den nuværende grænse ligger, men fortsatte krigen, endte det jo endnu værre.

Den våbenstilstand, der blev indgået på Brødremenighedens Hotel i Christiansfeld i 1864, dannede baggrund for den endelige fredsslutning i Wien. Nederlaget betød, at hele Slesvig skulle underlægges Preussen, men som erstatning for nogle kongerigske enklaver længere nede i Slesvig, fik kongeriget Danmark tillagt halvdelen af Tyrstrup Herred, nemlig de 8 nordligste af herredets sogne, Dalby, Vonsild, Bjert, Sdr. Stenderup, Vejstrup, Hejls, Taps og Ødis. Disse sogne blev tillagt Vejle Amt.

Grænsen kom derfor til at følge den Slesvigske grænse fra vest, bl.a. langs Kongeåen, men fra Vamdrup gik den så syd om de 8 sogne og ud til Lillebælt ved Hejlsminde. Grænsen mellem kongeriget Danmark og Preussen, det senere Tyskland, lå fast her, indtil der efter 1. Verdenskrig blev afstem-

ning i Slesvig om tilhørsforholdet til de to lande. Resultatet blev som bekendt den nuværende grænse fra Flensborg Fjord til Tøndermarsken, en grænse, der indtil nu har ligget fast i 88 år, mens grænsen, der delte Tyrstrup Herred i 2 dele kun lå fast i 56 år.

Forud for Kommunalreformen i 1970 var det sognene nord for den gamle grænse og Vejle Amt, der udtrykte den største modstand mod at samle en kommune på tværs af delingen fra 1864. Der var endda kraftige advarsler imod at komme sammen med "dem" syd for grænsen. Christiansfeld og Tyrstrup, med tilslutning fra de omkringliggende sogne, talte derimod meget varmt for at inddrage Taps, Hejls og Vejstrup i forhandlingerne om en ny storkommune. Det var som tidligere nævnt strukturkommissionen, der i sidste ende lagde det endelige pres og fik dannet en kommune, der gik på tværs af den gamle grænse og på den måde fik et befolkningstal, der kunne være bæredygtigt.

Da det i 2005 stod klart, at der ville komme en kommunesammenlægning, der for Christiansfelds vedkommende kunne betyde enten en sammenlægning mod syd til Haderslev eller mod nord til Koldingområdet, blev grænsen igen et centralt emne.

Denne gang var der ikke betænkeligheder fra nord, men da Byrådet i Christiansfeld havde signaleret stor enighed om sammenlutning med Kolding, gav det derimod anledning til stærke følelser for at bevare det sønderjyske og Sønderjylland for sig selv.

Det var især den del af befolkningen, der fra deres forældre havde kendskab til tiden før 1920, der følte det vigtigt at markere grænsen mellem "det gamle land" og det

Sønderjylland, der havde stået sammen og stemt sig til Danmark i 1920. For dem følte grænsen af så stor betydning, at hvis Hejls, Vejstrup og Taps blev sammenlagt med Kolding, så skulle resten af Christiansfeld Kommune naturligvis indgå i en sønderjysk sammenhæng. Følelserne blev ikke mindre stærke af, at Byrådet ikke ville acceptere en folkeafstemning om sammenlægningsspørgsmålet.

Efter at den første udmelding fra Indenrigsministeriet gik på, at det var hele kommuner, der skulle sammenlægges, åbnede Folketinget en såkaldt "kattalem" for et område i Nordjylland, der fik et ønske om folkeafstemning opfyldt. Så måtte ønsker fra sogne i Christiansfeld Kommune naturligvis også efterkommes, og efter to afstemninger blev det endelige resultat så, at Fjelstrup, Bjerning og Hjerndrup blev sammenlagt med kommuner omkring Haderslev, mens tilhængerne af den gamle grænse i Christiansfeld/Tyrstrupområdet kom i mindretal og måtte acceptere en sammenlægning med kommuner omkring Kolding sammen med kommunens øvrige sogne, hvor der også var flertal for Kolding på tværs af den grænse, der i 56 år betød en deling af Tyrstrup Herred i 2 næsten lige store dele.

SAMMENLÆGNINGEN MED KOLDING KOMMUNE

Det var næppe Christiansfeld kommune, som evangelisten Lukas havde i tankerne, da han brugte vendingen "de første skal blive de sidste" i beretningen om Den Snævre Port. Men i hvert fald var Christiansfeld og samarbejdspartnerne blandt de første til at

Lunderskovs borgmester Hans Peter Andersen, Christiansfelds borgmester Jørgen From og Koldings borgmester Per Bødker Andersen ved Vingstedmødet den 9. januar 2004, hvor Strukturkommissionens betænkning blev præsenteret. Foto: Jørgen Hjorth. Foto i Kolding Stadsarkiv.

starte det forberedende arbejde med en kommunesammenlægning, og Christiansfeld var den absolut sidste Kommune, der kom plads.

Efter borgmestersonderinger kom det første møde for kommunalbestyrelsesmedlemmerne fra Lunderskov, Kolding og Christiansfeld i stand på Skamlingsbanken den 17. november 2003. Da det lå klart, at regeringen ville lægge op til en kommunalreform, var alle i Christiansfeld Byråd enige om, at det ville være det fornuftigste at søge et samarbejde rettet mod Kolding.

"Vi er 3 veldrevne kommuner, der vil have nemt ved at samarbejde", sagde Jørgen From (V) forud for mødet. Knud Erik Dinesen (S) udtalte, at "med det samarbejde, vi har med Kolding Erhvervsråd, er det helt naturligt for os at indgå i sådant et samarbejde". Kent

Glumsø (SF) var enig i, "at en kommune, som der her lægges op til, er interessant. Skal vi vælge med hjertet, ville vi nok vælge Haderslev, men fornuften siger nordpå, for der er gang i Koldingområdet", tilføjede han.

På det første møde blev man enige om, at administrationerne skulle udarbejde en vision for en ny kommune og forelægge den inden 1. april 2004.

Strukturkommissionen fremlagde sin rapport på et stort møde i Vingstedcentret den 9. januar 2004, og så var debatten for alvor i gang. På spørgsmål fra JyskeVestkysten afviste alle byrådsmedlemmer en folkeafstemning om forholdet. Dog var der enkelte, der gav udtryk for, at hvis der rejste sig et folkeligt krav, så ville de måske overveje en afstemning. JyskeVestkysten afholdt en afstemning på nettet, der viste ca. halvdelen til hver af byerne Haderslev og Kolding. Bortset fra en pensionistgruppe og beboerne i Bjerning, var der ikke mange reaktioner i denne periode.

Efter et nyt møde mellem alle kommunalbestyrelsesmedlemmer, denne gang også med Vamdrup kommune, blev det besluttet, at der i Christiansfeld skulle holdes et borgermøde den 16. februar. Ved et byrådsmøde erklærede vikarierende byrådsmedlem Steen Nielsen, at han gik ind for folkeafstemning. Kent Glumsø ville støtte afstemning, hvis 1000 borgere skrev under på et krav. Ved borgermødet i Cuben var der ca. 650 deltagere. Der var en livlig debat, og mange rejste kravet om folkeafstemning. Hvorfor ikke Haderslev? spurgte en deltager. Jørgen From svarede, at ved et møde med deltagelse af borgmestrene fra Vojens, Haderslev og Christiansfeld, havde begge de to øvrige borgme-

stre sagt: "Vi kan selv". "Så vi har ikke følt behov for at trænge os på", sagde borgmester Jørgen From.

Dagen efter borgermødet kunne JyskeVestkysten offentliggøre en meningsmåling, som bladet havde haft Jysk Analyseinstitut til at foretage. Analysen var udarbejdet på basis af interviews med 705 borgere i Christiansfeld Kommune fra alle områder, ca. 10% af vælgerne. Den viste, at 58% gik ind for sammenlægning med Kolding, 36% foretrak Haderslev. Der var imidlertid stor forskel på de enkelte områder, idet postnummerområdet 6100 havde et flertal på 71% for Haderslev og kun 28% for Kolding, mens det store 6070-område havde flertal på 58% for Kolding og 35% for Haderslev. I 6093 Vejstrup var der kun 12%, der ville til Haderslev, mens de 88% ville til Kolding. Knap så markant i 6094 Hejls, hvor der var flertal på 68% for Kolding mod 21% for Haderslev.

Nu gik en række borgergrupper i gang med at samle underskrifter, der for de flestes vedkommende havde som tema, at man ønskede en afstemning. Borgmesteren modtog 2097 underskrifter på forskellige lister. Byrådet afviste dog stadig en afstemning, bl.a. med den begrundelse, at der ikke kunne opstilles et entydigt valgteama.

Sidst i marts 2004 indsendte Byrådet i Christiansfeld et hørings svar til Indenrigsministeriet med anbefaling af en sammenlægning med Kolding, Lunderskov og Vamdrup, men det blev langt fra den eneste korrespondance med regering og Folketing i de næste måneder. I sommeren 2004 sendte Haderslev Kommune et brev til indenrigsministeren, hvor man spurgte, om Christians-

fjelds sydlige områder kunne komme med til Haderslev. Efter sommerferien svarede ministeren, at han ikke ville tage stilling til lokale territorielle spørgsmål. Det fik borgmester Jørgen From til at udtale "nu er den sag lukket."

Men en såkaldt Sindal-model var begyndt at spøge. Der havde et lokalområde fået lov til at stemme om at komme med i en anden kommune end den, størstedelen af Sindal skulle sammen med. Det gav grobund for nye forsøg med protester. Der blev startet ny underskriftindsamling i Fjelstrup, og en borgergruppe fra Christiansfeld, anført af tidligere viceborgmester Peter Chr. Jacobsen, Bjerning, fik foretræde for Folketingets Kommunaludvalg.

I marts 2005 besluttede Folketinget, at der skulle afholdes afstemning i Fjelstrup, Bjerning og Hjerndrup. Det fik borgergruppen i Christiansfeld til at arbejde for, at der skulle stemmes i flere sogne, og gruppen deltog i endnu et møde på Christiansborg. Byrådet fastsatte den 19. april som afstemningsdag for de tre sogne, men den 14. april blev folkeafstemningen afløst. Indenrigsministeren havde besluttet at sende en opmand til Christiansfeld. Han fik til opgave at undersøge, om der skulle være afstemning i alle 7 sogne syd for den gamle grænse, og alle grupper og enkeltpersoner, der ønskede at tale med ham, kunne få foretræde den 28. april.

Tidligere Århusborgmester og indenrigsminister, Thorkild Simonsen, var ministerens udsendte opmand. Han havde været i en del andre kommuner, hvor der var problemer med den endelige fordeling, og Christiansfeld var hans sidste mission i denne omgang. Han kom allerede den 27. april og

holdt et møde med de implicerede borgmestre. Da han så listen over grupper, der ville tale med ham, efterlyste han unge mennesker, som ikke var repræsenteret. Næste morgen blev Rådhuset kimet ned af unge, der da gerne ville tale med Simonsen, og besøgslisten blev forlænget.

Selv om møderækken startede med et kvarters forsinkelse om morgenen, var tidsplanen indhentet inden middag, og alle grupper og enkeltpersoner blev hørt, inden dagen var omme. Alle, der havde været i kontakt med opmanden, udtrykte stor tilfredshed med behandlingen, både unge og ældre. Han var lyttende og vidste meget om problemstillingen. Han spurgte ind til alle grupper og fik et nuanceret billede.

Den 4. maj 2005 forelagde Thorkild Simonsen resultatet af sine forhandlinger i Christiansfeld for Folketingets Kommunaludvalg, og han kunne foreslå afstemning i de 7 sogne, som hans mandat omfattede. Men indenrigsminister Lars Løkke Rasmussen foreslog udvalget at beslutte, at hele kommunen skulle til afstemning. Desuden blev der en "kattede" for de sogne, der ikke ønskede at følge flertallet. Det forudsatte, at man i sognene samlede underskrifter fra 30% af de stemmeberettigede inden 14 dage.

Byrådets uvilje mod at lade foretage en afstemning og uvilje hos en hel del borgere – især de ældre – mod at komme sammen med Kolding medførte en hård debat. Splittelsen skabte en ubehagelig atmosfære i hele lokal-samfundet i 2004 og 2005, indtil det endelige resultat forelå. Det sønderjyske blev betonet kraftigt fra en hel del af dem, der deltog i den offentlige debat, men desværre var der også skarpe udfald mod personer og person-

grupper. Ikke mindst borgmester Jørgen From stod for skud, dels fordi han som bosat i Fjelstrup, hvor et flertal ønskede Haderslev, arbejdede for samarbejde med Kolding, men også kritik af borgmesteren som person fjernede fokus fra det saglige indhold. I det hele taget blev debatten kørt mere på følelser end på saglige argumenter. Thorkild Simonsen bemærkede også den skarpe tone i debatten, men han formåede at nå ind til de saglige argumenter hos alle de grupper, der havde foretræde for ham. Selv om det ikke var hans forslag, men indenrigsministerens, der blev resultatet af hans forhandlinger, så har han nok påvirket med en vejledning af ministe-

ren med den salomoniske løsning, at hele kommunen skulle deltage i afstemningen. Denne afgørelse hjalp på den trykkede stemning i området. Hvem der har ansvaret for kattelømmen står hen i det uvisse.

Den 25. maj 2005 stemte Christiansfeld Kommune om det fremtidige tilhørsforhold enten til Lunderskov, Vamdrup og Kolding eller til Gram, Vojens og Haderslev. 60,4% eller 3376 personer stemte for Kolding, mens 39,6% eller 2214 personer stemte for Haderslev. Derefter blev der samlet underskrifter i Hjerndrup, Stepping, Bjerning og Fjelstrup og Christiansfeld. De 4 sydlige sogne fik lov at stemme igen den 16. juni 2005. Resultatet

Christiansfeld Byråd 2002-2006. Siddende fra venstre: Mary Jensen, Magrethe Foged, Jørgen From (borgmester), Ulla Krolykke, Hanne Holgaard, Vagn Egon Erland. Stående fra venstre: Kent Glum-sø, August Juhler, H.C. Jensen (denne artikels forfatter), Knud Erik Dinesen, Kristian Grøn, Oluf Lykke Nielsen, Carl Leerskov, Christian Gøttig, Steen Nielsen, Kaj Paaske, Jens Peter Raun.

blev, at Fjelstrup og Bjerning stemte sig til Haderslev med et pænt flertal, mens der kun var 6 stemmers flertal for Haderslev i Hjærdrup. Stepping havde flertal for Kolding.

Endelig – næsten 2 år efter det første møde på Skamling, var Christiansfeld Kommunes fremtidige tilhørsforhold afklaret. De 4 sydlige sogne blev sammenlagt med Gram, Vojens og Haderslev. Det drejede sig om godt 17% af Christiansfeld Kommunes befolkning. De resterende 83% skulle fremtidig høre sammen med Kolding, Lunderskov og Vamdrup.

31. december 2006 var 37 års funktionstid for Christiansfeld storkommune slut.

MARKANTE POLITIKERE I CHRISTIANSFELD KOMMUNE

Når man læser avisnotitserne fra Christiansfeld, der omhandler kommunale temaer gennem de 37 år, kommunen har bestået, så er der 4 navne, der går igen mange gange. To borgmesternavne og to oppositionspolitikere.

Arne Vaupel-Christensen fra Hejls, valgt af socialdemokraterne, var med i næsten alle årene. Han var oppositionens stærke mand fra 1970 til 2001, hvor han ikke genopstillede. Han var i flere perioder været viceborgmester og formand for socialudvalget. Navnlig dette område lå ham meget på sinde. Her lagde han også ryg til upopulære beslutninger. Det var bl.a. hårdt for ham, da alderdomshjemmet Engbo på hans egen hjemmebane blev nedlagt og omdannet til forsamlingssted. Men han tog denne og andre vanskelige situationer i stiv arm, og opbakningen fra baglandet led aldrig afgørende

skade. Han formåede at få afgørende indflydelse på den politiske udvikling i kommunen ved at indgå i et konstruktivt samarbejde med flertallet bag de skiftende borgmestre. Selv om han i sin sidste periode var med til at beslutte, at det nye plejecenter i Christiansfeld skulle bygges, så har han efterfølgende aldrig lagt skjul på, at hvis han havde haft indflydelse, så var centret aldrig blevet placeret der, hvor det nu ligger.

I 25 år fra 1982 til 2006, har Byrådet i Christiansfeld haft en særdeles aktiv og engageret opposition i SF-eren *Kent Glumsø* fra Fjelstrup. Indtil 1998 var han sin egen énmandsgruppe og gruppeformand, men han fik efterhånden samlet så mange stemmer sammen, at der de sidste to perioder i kommunens levetid var basis for en fordobling af gruppen. Kent Glumsø satte sit helt personlige præg på byrådsmøderne i Christiansfeld og skaffede sig den største spaltepads i lokalaviserne af samtlige byrådspolitikere, inklusive de siddende borgmestre. Med spørgsmål, argumenter og forslag og i særdeleshed budgetforslag bidrog han til debatten på en måde, der fik modstanderne til at tale med store bogstaver, før han resignerede og med et lille smil sagde “bare vent”. Han kunne flere gange senere påpege, at forslag fra ham, der blev totalt afvist, nogle år senere dukkede op igen som forslag fra et af de andre partier og så vedtaget. Uanset diskussioner og uenighed, så har Kents holdning altid været den, at når en sag er besluttet, så er det Byrådets beslutning, og så er det et fælles ansvar at føre beslutningen ud i livet. Selv om byrådskolleger ofte har været irriterede over de evindelige diskussioner med Kent Glumsø, så har de fleste altid udtrykt stor respekt for

Christiansfeld Byråd 1986-1989. Siddende fra venstre: Vagn W. Andresen, Jens Chr. Andersen, Bent Skriver (borgmester), Arne Vaupell-Christensen. 2. række fra venstre: Jørgen From, Rasmus Jessen, Kent Glumshø, Peter Graasbøll, Preben Jørgensen, Kristian Degn, Arne Philipsen. 3. række fra venstre: Poul Jørn Bertelsen, Aksel Gram, Peter Gøbel, Johannes Larsen, Hans Chr. Wiborg, Peter Chr. Jacobsen, Holger Hansen.

hans flid og grundighed i forberedelsen af de politiske sager.

Den ene af de borgmestre, hvis navn ofte er gået igen i pressen, er *Bent Skriver*, som allerede i den første periode gjorde sig bemærket som formand for Ejendomsudvalget, der bl.a. havde ansvaret for udarbejdelsen og vedtagelsen af perspektivplanen. Tømmerhandleren fra Hejls, der var borgmester 1974-1989, har sat sit helt personlige præg

på udviklingen af kommunen. En af hans visioner var at få slettet grænsen, der gik midt gennem kommunen. Den "gamle" grænse fra 1864. Han ønskede, at kommunen skulle fremtræde som en samlet enhed, og at alle dele af kommunen skulle føle sig som en del af helheden. Han var også en af hovedmændene bag udviklingen af sommerhusområderne omkring Hejlsminde, ligesom han var initiativtager til at købe brugt, da der blev

Holger Hansen, borgmester 1990-1993.

behov for et større rådhus. Han var valgt på en lokalliste i Hejls og var utrolig populær. Ved et af valgene fik han så mange stemmer, at han trak yderligere et medlem på listen ind i Byrådet.

Også kommunens første borgmester, *Niels Ebbesen Hansen*, gårdejer fra Frørup og valgt på en lokalliste, var en populær person. Ikke alene i Frørup, hvor han havde deltaget i det kommunale arbejde fra 1945 og været sog-

nerådsformand fra 1958, men også i den øvrige del af den nye storkommune var han afholdt. Han fik således halvdelen af sine personlige stemmer uden for Frørup ved det første kommunevalg. Han stillede ikke op ved det følgende valg, og hans hovedopgave i 1970-1974 var at løbe den nye kommune i gang efter det grundige forarbejde, han selv havde været en meget aktiv del af i årene forud.

Efter disse to borgmestres tilsammen 20-årige regeringstid blev der valgt en borgmester fra et politisk parti. Det var det konservative Folkeparti, der var det politiske bagland for *Holger Hansen*, der fik en enkelt periode på 4 år at lede kommunen i. Holger Hansen vil blive husket som en blændende dygtig erhvervsmand som leder af mejerikoncernen i Tyrstrup, hvor han havde fulgt udviklingen over i Mejeriselskabet Danmark, det nuværende Arla. Og han var arkitekten bag udviklingen af friskvareterminalerne, hvor en af de største stadig er placeret i Christiansfeld. Holger Hansen gik til den politiske lederopgave med en vision om, at han kunne overføre ledelses- og styringsprincipper fra det private erhvervsliv til den kommunale virksomhed. Ikke overraskende måtte han erkende, at det ikke umiddelbart lod sig gøre at "køre" en kommune som en privat koncern. Han forstod dog at tilpasse sig den politiske ledelseskultur og blev en afholdt borgmester i perioden 1990-1993. Han kunne dog ikke samle politisk flertal for at fortsætte efter næste valg og måtte nøjes med at være formand for teknisk udvalg i sin sidste periode i Byrådet.

Ved valget forud for byrådsperioden, der startede januar 1994 fik Christiansfeld en

Jørgen From, borgmester 1994-2006.

borgmester, der de sidste 13 år af kommunens levetid har markeret sig som en særdeles synlig kommunal lederpersonlighed. Agronom og gårdejer *Jørgen From*, der dengang blev valgt på en lokalliste i Fjelstrup, havde et smittende humør, der lod sig høre på Rådhuset. Kun når tvære embedsmænd fra ministerier og styrelser sendte uforståelige skrivelser eller kom med indsigelser, der gik på tværs af den lokale planlægning, blev det til barsk borgmesterhumor, der ikke altid blev forstået i København. *Jørgen From* blev ved senere valg opstillet og valgt på Venstres fællesliste. Som alle markante personligheder havde *Jørgen From* kanter, og ikke alle havde de bedste erfaringer med samarbejdet med ham. Kunne man argumentere og vinde hans respekt, så kunne man imidlertid have et konstruktivt og godt samarbejde

med borgmesteren. “Moderniseringsprojektet” var et af *Jørgen Froms* betydeligste politiske aftryk. Og han havde pondus til at gennemføre de strukturelle ændringer og personudskiftninger, som projektet medførte. At *Jørgen From* i forbindelse med kommunesammenlægningen måtte lægge krop til en helt urimelig beskyldning om at have dikteret de øvrige byrådsmedlemmer til at gå ind for Kolding og andre grove beskyldninger var ikke en særlig gemytlig måde at tage afsked med det kommunale arbejde på for en markant borgmesterpersonlighed. Men til det at være en markant personlighed hører nu engang at kunne både give og tage. Også det grove.

CHRISTIANSFELDINITIATIVET

Jørgen From havde en meget store andel i, at Fonden Realdania og Brødremenigheden i Christiansfeld blev bragt sammen. Selv om Christiansfeld Kommune ikke var part i selve projektet til renovering af de historiske brødremenighedsbygninger, så var den personlige kontakt mellem *Jørgen From*, folk fra Byfornyelse Danmark og Fonden Realdania baggrunden for den første konference i “Christiansfeldinitiativet”. Der dannedes et partnerskab med repræsentanter fra de nævnte organisationer og Brødremenigheden og med kommunen som tilforordnet, der satte skub i planerne om en renovering. Den første konference i 2000 havde prinsesse Alexandra af Berleburg som protektor og deltager. I konferencen deltog repræsentanter fra bl.a. Unesco og Howard Universitet i USA, og et af målene var at få Christiansfeld optaget på Unescos Verdensarvs-

Christiansfeld Kommunes byvåben.

liste. Da det blev klart, at det nok ikke kunne lykkes alene, var opgaven at få kommuner i alle lande med en brødremenighedsby samlet optaget på en sådan liste. Derfor har repræsentanter fra Realdania, Byfornyelsesselskabet, Brødremenigheden og bl.a. Jørgen From fra Christiansfeld Kommune besøgt en række brødremenighedsbyer for at skabe grobund for en samlet ansøgning.

At der nu er foretaget flere store renoveringer i Christiansfeld er naturligvis ikke Jørgen Froms fortjeneste alene, men han har haft en afgørende indflydelse ved at få skabt kontakten mellem Realdania og bygnings-ejerne, Brødremenigheden. Uden denne kon-

takt var partnerskabet ikke kommet i stand, og der var ikke foretaget renoveringer i det omfang, der har været tale om gennem de senere år, og som Kolding Kommune nu er medvirkende til vil fortsætte.

KILDER:

Dagbladet Sønderjyden (Indtil oktober 1972)
Dagbladet Danevirke/Hejmdal (Indtil 1972)
Dagbladet Vestkysten (1972-1991)
Dagbladet Jydske Tidende (Indtil 1991)
Dagbladet Kolding Folkeblad (Indtil 1995)
Dagbladet Jydske Vestkysten (Fra 1991)
Lokalhistorisk arkiv i Christiansfeld
Research: N. P. Wiborg og H. C. Jensen.
Dele af teksten har været trykt i en avis om Christiansfeld Kommunes historie, der som indlæg i Tyrstrup Herreds Tidende/Christiansfeld Avis blev husstandsomdelt i Christiansfeld Kommune i efteråret 2006.

Om Christiansfeldinitiativet se: <http://www.ensure.org/Christiansfeld/intro.htm>

Med mindre andet er nævnt, er fotos venligst stillet til rådighed af Tyrstrup Herreds Tidende og Christiansfeld Lokalhistoriske Arkiv.

DA KOLDINGS SIDSTE STORE SEJLSKIB FORLISTE

AF NIELS JØRGEN ØSTERGAARD

Fredag den 4. januar 1929 sidst på eftermiddagen strandede og forliste det 282 brutto-registertons store sejlskib "Ella Eff" på den sydamerikanske nordkyst nær havnebyen Paramaribo.

Årsagen til grundstødningen, som skete i stille vejr med regnbyger, var angiveligt, at skibets kaptajn havde problemer med at få sikker landkending og fejlagtigt antog, at skibet var under indsejling til Surianama flodens munding. I stedet var skibet ud for den nærliggende Saramacca flod, hvor det gik på grund med fuld sejlføring på 2 favne vand. Besætningen forsøgte uden held at komme flot ved hjælp af sejlene, men forgæves. Det lykkedes heller ikke at opnå kontakt med land, som lå ca. 14 sømil borte.

Dagen efter grundstødningen huggede skibet hårdt i grunden, og på et skibsrådsmøde, som blev afholdt ombord, blev det besluttet at forlade skibet i redningsbåden. Hen under aften begyndte det at blæse op, og hele den følgende dag forhindrede en orkanagtig storm besætningen i at gå i redningsbåden. Først den 7. januar bedrede vejret sig, og ved 11-tiden kunne den 8 mand store besætning forlade skibet. Om eftermiddagen den følgende dag ankom redningsbåden til Tijgerkreek, hvorfra man fik telefonisk kontakt til Paramaribo og således ad den vej fik sendt meddelelse om forliset hjem til Danmark.

Inden besætningen kunne rejse hjem, blev der den 15. januar 1929 afholdt søforklaring i Paramaribo. Søforklaringen afslørede ikke nogen uregelmæssigheder, og "Ella Eff" blev kondemneret og solgt billigt til en hollandsk vragsfisker.

Med henblik på at afdække det faktiske hændelsesforløb og de omstændigheder, som førte til "Ella Eff"s forlis blev der ved byretten i Kolding den 11. februar, 3. og 13. marts 1929 afholdt søforhør, hvor både kaptajnen og besætningen aflagde søforklaring. Søforhøret bragte intet for dagen, som kunne antyde, at "Ella Eff" ikke var forlist på en naturlig måde. Sagen blev derfor henlagt.

Kort tid efter begyndte der at dukke rygter op om, at skibets forlis havde været såre belejligt for både skibets fører, kaptajn Madsen og den korresponderende reder, Valentin Eff. De to havde i fællesskab købt "Ella Eff" halvandet år forinden forliset. "Ella Eff", som var en bramsejlskonnert, var på det tidspunkt en bedaget dame, som var sakket agterud i kapløbet med de dieseldrevne stålskibe.

"ELLA EFF" UNDER 1. VERDENSKRIG

Det var Valentin Eff's far, kaffegrosserer og vicekonsul Christian Eff, der sammen med C. E. Mikkelsen, Thurø havde fået bygget

Elisabeth Eff med tydeligt navn og nationalitets-tilhørsforhold påmalet skibssiden. Foto: Svendborg Søarkiv.

“Ella Eff” på Ring-Andersens skibsværft i Svendborg i 1916.

Allerede i 1914 var Christian Eff gået ind i rederibranchen, idet han forudså, at for et neutralt Danmark kunne krigssituationen medføre stigende fragtrater og måske mangel på tonnage. Sammen med C. E. Mikkelsen, Thurø dannede han “Sejlskibsselskabet Elisabeth Eff” v/C. E. Mikkelsen & Co., Thurø.

Aktieselskabet bestilte en klipperbygget 3-mastet bramsejlsskonnert på Ring-Andersens skibsværft i Svendborg til levering i 1914. Skibet, der var på 185 bruttoregister-ton, blev navngivet “Elisabeth Eff” efter Christian Effs ældste datter. Hvervet som korresponderende reder blev varetaget af C. E. Mikkelsen. Indtil 1918, hvor “Elisabeth Eff” blev solgt til et andet rederi, var skibet hovedsageligt beskæftiget i Nord-Østersø-fart, men besejlede også Canada og USA. Det viste sig at være en så god forretning, at rederiet allerede i 1916 kontraherede endnu et skib på Ring-Andersens skibsværft.

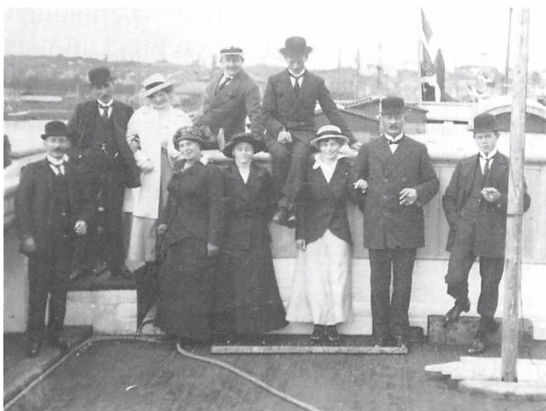
Det var ligesom “Elisabeth Eff” en 3-mastet bramsejlsskonnert bygget i eg og bøg, men væsentligt større, idet det var på 282 brutto-registertons og lastede ca. 420 tons død-vægt. Skibet, der blev bygget i en forholdsvis billig periode, kostede 85.500 kr. I november 1916 var værftet i Svendborg klar til at levere nybygningen, der blev navngivet “Ella Eff” efter Christian Eff’s næstældste datter.

Prøvesejladsen fandt sted den 16. november 1916 i Lunkebugten mellem Tåsinge og Langeland. Ombord var foruden besætningen skibets reder og skibets bygmester samt flere andre notabiliteter. Efter at have gennemført forskellige manøvrer blev der ankeret op, hvorefter de indbudte gæster kunne sætte sig til frokostbordet.

Efter at have indtaget udrustning og proviant til ca. 6 måneder stod “Ella Eff” dagen efter ud på sin jomfrurejse. Det blev en rejse, der skulle vise sig at blive både særdeles farefuld og langvarig. Næsten 4 år gik, inden “Ella Eff” igen genså Danmark.

Endnu inden skibet havde gennemført sin jomfrurejse, havde betingelserne for de neutrale landes søfart ændret sig dramatisk. Tyskland havde med virkning fra den 1. februar 1917 indført den uindskrænkede ubåds-krig. Den stærkt forøgede risiko for både søfolk og redere lammede for en stund den danske skibsfart. Hvad værre var, det skulle desværre vise sig, at “Ella Eff” på mange måder var en ulykkesfugl.

For at undgå truslen fra de tyske ubåde søgte “Ella Eff” på sin første rejse op langs den norske kyst og nord om Skotland, hvorfra kursen blev sat vest- og sydover til den amerikanske østkyst. Efter 81 døgn sejlads

Skibets gudmoder, Ella Eff sammen med sin far og nogle af de øvrige gæster, der deltog i prøvesejladsen i Lunkebugten. Foto: Svendborg Søarkiv.

ankom "Ella Eff" den 8. februar 1917 i god behold til Jacksonville i Florida.

I Jacksonville blev "Ella Eff" lastet med en ladning pitchpine fra American Tie and Timber Co. Ltd. bestemt for Liverpool, men endnu inden lastningen var tilendebragt, kom der kontraordre. Den uindskrænkede u-bådskrig, som rasede ikke alene i Nordsøen men også langt ude i Atlanterhavet, gjorde sejladsen risikabel. Derfor blev skonnerten taget ud af aktiv tjeneste og lagt op. Først da der ved krigens slutning kom orden i befragtningsforholdene, kom "Ella Eff" igen ud at sejle, men inden hun blev frigivet til det frie marked, måtte hun gennemføre 6 pligtrejser med sveller fra Jacksonville til Cuba.

UNDERSKUD OG NYE EJERE

Først omkring 1920 kom "Ella Eff" tilbage til danske farvande, men på det tidspunkt var

bunden gået ud af fragtmarkedet, og sejlskibenes tid var ved at være forbi. Selvom situationen tegnede sig faretruende for "Ella Eff", fortsatte hun de næste 7 år med at sejle langfart til bl.a. Amerikas østkyst, men det stod klart, at det var en stakket frist. På den ordinære generalforsamling den 20. marts 1923 i "Sejlskibsselskabet Ella Eff" blev der fremlagt et regnskab, som påviste, at det ikke var lykkedes at vende forrige års underskud på 38.124,56 kr. til et overskud. Tværtimod var underskuddet vokset til 40.517,19 kr. På en ekstraordinær generalforsamling den 5. april 1923 blev det vedtaget at forsøge at sælge skibet. Christian Eff, som var stærkt misfornøjet med, at skibet allerede havde påført ham et underskud på 100.000 kr., gav udtryk for, at hvis det stod til ham, kom skibet ikke ud at sejle mere. Det kunne for hans skyld blive liggende i havnen i Svendborg til det rådnede op.

Det sortsyn, som havde grebet parthaver-

"Ella Eff" med alle sejl sat. En tremastet bramsejlskonnert var kendetegnet ved at fokken bar et gaffelsejl og tre råsejl. Foto: Svendborg Søarkiv.

ne, kom også til udtryk i den påskehilsen, som den korresponderende reder i forbindelse med den ekstraordinære generalforsamling sendte til regnskabsføreren for Svendborg Sø-Assurance:

Hrr. Fd Nielsen

*Indlagt sender vi dig et nyt Regnskab over 3 ma-
stet Skonnert "Ella Eff", da der ved sidste Møde
blev vedtaget at afholde en Extraordiner Gene-
ralforsamling på Thurø Kro den 5 April 1923
Kl 3 Emd. Forslag om Skibets Likvidation. Det
gaar godt Kære Ven med vores Skibe paa vejen
til Fattigdom.*

Med højagtelse.

Venlig hilsen. C. E. Mikkelsen & Co.

Glædelig Paaske.

I juli måned 1927 fik "Ella Eff" nye ejere. Det var overraskende nok vicekonsul Christian Eff, der købte skibet sammen med kaptajn Mads Peter Madsen fra Assens. Købesummen var 45.000 kr. Som følge af det nye ejerforhold fik skibet hjemsted i Kolding, og skibets korresponderende reder blev Valentin Eff – vicekonsulens næstældste søn, som netop med faderens hjælp havde etableret sig som skibsmægler på havnen i Kolding.

"Ella Eff"s nye kaptajn var den 53-årige Mads Peter Madsen fra Assens. Han havde sejlet som styrmand over det meste af verden, hvorefter han var gået i land og havde forsøgt sig med en madrasfabrik i Gjelsted. Da det ikke gik, søgte han hyre igen som styrmand og fik plads på færgen "Sønderjylland", der sejlede mellem Assens og Årø-sund. Madsen, som havde det lidt kedelige skudsmål, at han var "fræk som en slagterhund og lidt af en børste", havde bemærket

skibet i havnen i Svendborg og så en mulighed for at blive skibsfører, hvis han kunne få skibet i drift igen. Han skrev derfor til Christian Eff og gjorde opmærksom på, at han var interesseret i skibet.

Det var Valentin Eff, der anbefalede sin far, at Madsen fik "Ella Eff" sat i drift igen mod, at han selv betalte de 7.500 kr., som det kostede at udruste skibet. Selve finansieringen af købet blev tilrettelagt på den måde, at Madsen skulle figurere som køber.

OVERENSKOMST MELLEM FAMILIEN EFF OG KAPTAJNEN

Dermed kunne der optages et statslån i skibet, hvilket ikke ville have været muligt for Christian Eff. Madsen kom således til at hæfte for et statslån på 20.000 kr., som havde 1. prioritet og et 2. prioritetsobligationslån på 25.000 kr. til Christian Eff. Til brug for optagelse af statslånet blev "Ella Eff" vurderet til 34.000 kr., hvilket af hensyn til statslånets sikkerhed var en relativ lav vurdering.

Det første halve års tid forelå der ikke nogen fast aftale mellem Eff og Madsen om udbyttets fordeling. Madsen skulle have 250 kr. om måneden i fast løn plus 5 % af bruttofragten. Senere blev der oprettet en overenskomst mellem Eff og Madsen, hvorefter Madsen i 1928 fik skøde på "Ella Eff" og således stod som den formelle ejer af skibet, mens de ifølge overenskomsten skulle deles om skibets drift. Det var dog således, at Eff skulle have 5 % af bruttoindtægten af fragten samt yderligere 400 kr. som kontorholds-godtgørelse. Dette beløb blev senere hævet til 600 kr. En generalfuldmagt til Valentin

Vicekonsul Chr. Eff, 1921. Foto: Thyra Holt Sørensen.

Eff gav ham eneretten til som reder at indgå kontrakter for skibets last.

At økonomien i det nye selskab allerede fra begyndelsen har været anstrengt synes at fremgå af en brevveksling mellem Valentin Eff og kaptajn Madsen vedrørende et mindre havari, som "Ella Eff" led på sin første rejse for de nye ejere. Under en rejse med træ fra Gävle til Bilbao i efteråret 1927 havarerede "Ella Eff" i hårdt vejr i Biscayen og var nær

blevet oversejlet af en engelsk damper. I den anledning skrev Valentin Eff til kaptajn Madsen: "Det er jo en Skam, at Skibet ikke tog saa megen Skade, at det kunne kondemneres". Hertil svarede Madsen bl.a.: "Bare jeg havde faaet Deres Brev af 25. ds., så havde Skibet nu været fuldstændig borte, men jeg kendte ikke Deres Mening og Tanke ret før nu, og her var ellers den fineste Lejlighed".

DEN SIDSTE REJSE

I begyndelsen af marts 1928 indledtes den rejse, der skulle blive "Ella Eff"s sidste. Skibet sejlede i ballast til Mors, hvor der skulle lastes chamottesten til New York. Mens skibet lå i havnen i Nykøbing Mors, kom Valentin Eff på besøg to gange. Formålet med besøgene var tilsyneladende at ordne de sidste formaliteter, herunder spørgsmål vedrørende forsikringsdækningen, inden skødet kunne overdrages til kaptajn Madsen. Skibets forsikringer var i februar 1928 blevet overført fra kaptajn Madsen til Valentin Eff. Til gengæld havde Valentin Eff forpligtet sig til at dække kaptajn Madsens tab ved et eventuelt forlis ved at tegne en interesseforsikring på 10.000 kr.

Under Valentin Effs besøg blev der drukket en del spiritus, og et af møderne – et frokostmøde – trak ud fra kl. 9 om formiddagen til langt ud på natten. Også skibets dårlige økonomi blev drøftet, og en af de mere fantasifulde ideer, som blev fostret af Valentin Eff, gik ud på at sejle til Canada og laste skibet med whisky, som efterfølgende skulle smugles ind i USA, hvor der på grund af spiritusforbuddet var udsigt til lettjente penge.

Eventuelt kunne der vise sig en mulighed for at afhænde skibet til mafiaen.

Men også andre mere suspekte og fordægtige forslag blev tilsyneladende behandlet. Fornemmelsen af, at sådanne sager har været drøftet, næres bl.a. af, at Valentin Eff på et natligt drikkelag på et af byens hoteller sammen med kaptajn Madsen skulle have stillet styrmanden i udsigt, at han i tilfælde af "Ella Eff"s forlis kunne blive styrmand på en damper. Ligeledes mere end antyder en efterfølgende brevveksling mellem Valentin Eff og Madsen, hvori Eff skriver, at han "kun kan se en Udvej til at faa Penge ud af Baaden, og den er De lige saa klar over som jeg!", at mulighederne for at arrangere "Ella Eff"s forlis har været drøftet.

En selvfølgelig forudsætning for at kunne indkassere en gevinst ved et eventuelt forlis er, at genstanden er godt forsikret. Det var "Ella Eff". I forsikringselskabet "Nordisk Union" var der tegnet en kaskoforsikring på 50.000 kr. og en fragtforsikring på 8.000 kr. Foranlediget af den forestående tur til New York var der yderligere i "Nordisk Union" tegnet en tillæggsforsikring på 15.000 kr. Hertil kom den personlige interesseforsikring på 10.000 kr., som Valentin Eff havde tegnet i "Svendborg Sø-assurance". Med andre ord ville et totalt forlis udløse en erstatningssum på 83.000 kr. – Ikke dårligt i betragtning af, at skibets reelle handelsværdi blev anslået til 50-55.000 kr.

Uvidende om den skæbne, der var tiltænkt dem, kastede besætningen fortøjningerne og begyndte rejsen til New York. Turen gik via Den engelske Kanal og Atlanterhavet mod syd mod Madeira for at fange passatbæltet. Den 17. april, da "Ella Eff" be-

fundt sig på en position ca. 200 sømil NØ for Madeira, opdagede besætningen, at der var 36 tommer vand i skibet, og vandet blev ved med at stige, selvom mandskabet var kaldt til pumperne. Der blev afholdt et kort skibsråd, hvor det blev besluttet at forlade skibet.

Mens besætningen arbejdede med at klarlægge redningsbåden og forsyne den med diverse hjælpemidler og proviant, gik kokken ned i proviantrummet, der lå under kaptajnens kahyt, for at hente noget tørmælk. Mens han opholdt sig her, kunne han høre vandet plaske ind i "kælderen" under proviantrummet. Han kikkede ind i rummet og så, hvordan vandet fossede igennem en åbning i garneringen (den indvendige beklædning af lastrummet). Han råbte til kaptajn Madsen, at han havde fundet lækken. Madsen kom hurtigt til og huggede med en økse et hul i garneringen, så man kunne komme frem til hullet i skibssiden. Hullet blev tætnet ved, at en stok blev banket ind i hullet.

Da skibet var pumpet læns, fortsatte den afbrudte rejse til New York, som man uden yderligere uheld anløb den 2. juni 1928. I New York fjøede kaptajn Madsen endnu en lille og ubetydelig brik til det puslespil, som, når alle brikker er lagt, viser sammensværgelsen mod "Ella Eff".

Kaptajn Madsen rapporterede i den såkaldte søprotest havariet, men det var udelukkende af hensyn til lasten, der havde taget skade af vandet. Han omtalte ikke hullet i skibssiden, og det blev heller ikke repareret.

Fra New York sejlede "Ella Eff" til Newport News for at laste kul til den lille franske ø Saint Pierre syd for Newfoundland. Efter

udløsning gik turen videre til en canadisk plads, hvor det lastede træ til Bristolkanalen i England. Efter udløsningen her sejlede "Ella Eff" til Llanelly i Wales. Mens skibet lå i havnen, blev der ført forhandlinger om et eventuelt salg af skibet. Valentin Eff kom tilrejsende i et forsøg på at fremme salget. Det var faderen, der havde finansieret hans rejse og ophold i den hensigt, at han enten kunne få skibet solgt eller hentet hjem. Kaptajn Madsen var også indstillet på at sælge "Ella Eff", men under den forudsætning, at hans kontante indskud på 7.500 kr. blev udbetalt kontant. Salget blev ikke til noget, fordi købereren fandt, at "Ella Eff" ikke var stærk nok til at kunne gennemføre en Grønlandsfærd.

I mellemtiden havde Madsen på egen hånd indgået en aftale om at sejle en last kul til Paramaribo i Hollandsk Guyana i Sydamerika. "Ella Eff" var imidlertid ikke udrustet på en måde, der gjorde hende egnet til at sejle i troperne. Træskibe, der sejlede i tropiske farvande, var stærkt udsat for angreb af pæleorm, råd og svamp. For at hindre at træplankerne blev nedbrudt, blev skibsbunden enten kobberforhudet eller smurt med en slags bundmaling, som var virksom overfor både begroning af bunden og angreb af skadedyr. "Ella Eff" havde ikke denne beskyttelse af skibsskroget, men Valentin Eff lovede at tegne en tillæggsforsikring, når han var hjemme igen.

Straks efter sin hjemkomst fra Llanelly den 30. oktober 1928 henvendte Valentin sig til Forsikringselskabet "Nordisk Union" i København for at få selskabet til at forny skibets assurancer på sejlturen til Paramaribo. Da der var tale om et helt andet fartområde end det, som "Ella Eff" hidtil havde væ-

"Ella Eff"s besætning og reder fotograferet på trappen til Valentin Effs mæglerkontor på havnen i Kolding. Valentin står bagest i døren og i 2. række yderst til højre ved trappegelænderet står kaptajn Madsen. Foto: Svendborg Søarkiv.

ret forsikret til, ønskede forsikringselskabet at indhente en ekspertudtalelse om det forsvarlige i at lade et træskib gå til troperne uden metalsmøring af bunden. Derfor betingede selskabet sig, at "Ella Eff" blev doksat i Llanelly med henblik på, at forsikringselskabets ekspert i England kunne syne skibsskroget.

Uden at røbe, at "Ella Eff" allerede var fuldtlastet og derfor ikke var i stand til at gå i dok, indvilligede Valentin i, at skibet blev doksat, men da forsikringselskabets engelske ekspert ankom til Llanelly, viste det sig,

at "Ella Eff" allerede den 27. oktober havde forladt Llanelly med kurs mod Paramaribo.

Forsikringsselskabet følte sig ført bag lyset og fandt i det hele taget hele sagen så besynderlig og usympatisk, at det foranledigede selskabet til at ophæve de løbende forsikringer i skibet pr. 1. november 1928 med den begrundelse, at der var sket et brud på forudsætningerne for assuranceforhandlingerne. Valentin Eff påstod efterfølgende, at han foræves havde forsøgt at standse skibet, idet han havde telegraferet til Lloyds i London med anmodning om, at "Ella Eff" skulle søges meddelt, at det skulle anløbe Madeira for at blive undersøgt og bundsmurt.

At "Ella Eff" således var uden forsikringer, fik Christian Eff til at gribe ind med en indtrængende anmodning til forsikringsselskaberne Svendborg Søassurance og Nordisk Union om at forny policerne, så de i det mindste dækkede statslånet og Effs andel i skibet. Christian Eff deltog personligt i forhandlingerne med forsikringsselskaberne, og samtidig udnyttede han sin bestyrelsespost i "Fjerde Søforsikringsselskab" til også at bringe dette forsikringsselskab på banen. Resultatet blev, at "Nordisk Union" tegnede en forsikring mod totalforlis for hans parthaverinteresser og statslånet på 45.000 kr. a metà (aftale om fordeling af omkostninger mellem to parter) med "Fjerde Søforsikringsselskab".

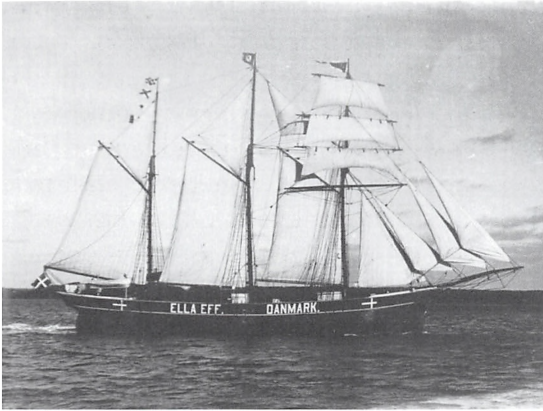
Under den efterfølgende retssag erkendte direktør Møller fra "Fjerde Søforsikringsselskab", at a metà-aftalen med Nordisk Union var kommet i stand for at gøre Christian Eff en tjeneste.

I den sikre overbevisning, at "Ella Eff" stadig var forsikret for 73.000 kr. (policen gjaldt

kun turen til New York), fortsatte kaptajn Madsen sejladsen mod Paramaribo. Turen forløb uden dramatik indtil skibet i juledagene nærmede sig den sydamerikanske kyst. Det stod hurtigt besætningen klart, at "Ella Eff" var ude af kurs. Den lange ensartede kystlinie afslørede ikke et eneste fyrtårn eller sømærke, som kunne hjælpe besætningen med landkending. Det var heller ikke muligt at foretage en sikker stedsbestemmelse, idet skibets kronometer var gået i stykker under sejladsen. Kronometeret, som var et meget præcist ur, var et uundværligt redskab til at foretage bestemmelse af længdegraden; men ikke så uundværligt, at kaptajn Madsen havde følt sig foranlediget til at nævne det i skibsdagbogen. Heller ikke med sekstanten var det muligt at breddegradsbestemme skibets position for i stedet for horisonten lå der en bred bræmme land, som umuliggjorde en præcis måling af solhøjden.

Efter en uges sejlads på må og få kom de endelig på prajehold af en hollandsk damper, der kunne give dem den rette position og samtidig fortælle, at de var langt forbi Surianamaflodens udløb. Efter nok 3 dages sejlads langs den mørke, ensformige kyststriben fik de den 4. januar endelig landkending med noget, der kunne minde om en flodmunding. Kaptajn Madsen besluttede at sejle tættere på land for bedre at kunne få landkending. Selv om han blev adviseret om den ringe vanddybde, fortsatte han ufortøvet med fuld sejlføring, indtil "Ella Eff" sad uhjælpeligt fast på en mudderbanke:

Efter et par dages forløb begyndte vandstanden i lastrummet at stige faretruende, og i et skibsråd ombord blev det besluttet at forlade skibet i redningsbåden. Hele den 8

Ella Eff, udateret.

mand store besætning kom i land i god behold og vendte senere tilbage til Danmark.

SKIBETS VIDERE SKÆBNE

”Ella Eff” blev kondemneret og solgt billigt til en hollandsk vragsfisker. Under en besigtigelse af vraget havde han opdaget det famøse borehul i lastrummet. Han slog en prop i hullet, lænsede skibet for vand og fik det trukket fri af grunden. Skibet blev sejlet til Rotterdam og kom til at sejle under hollandsk flag, men kun kort tid, inden det blev solgt videre til Finland. Her blev det beskæftiget i trælastfarten på Østersøen. I 1932 blev der indlagt en 90 hk hjælpemotor, men skibet beholdt sin store sejlskibsrigning indtil 1942, hvor den blev rigget ned. I 1944 blev ”Ella”, som var skibets finske navn, inverteret i Tyskland. Det blev frigivet i 1945. I 1954 blev det solgt til en reder i Åbo, der havde skibet i drift indtil 1958, hvor det endegyldigt var slut for det hårdtprøvede skib. Skonnerten blev rigget ned og slæbt ud til

en skærgårdsø på Ålandsøerne og sat på grund. Her kunne man så sent som i 1976 stadig se vraget af den engang så stolte bramsejlskonneret.

DOM FOR FORSIKRINGSSVIG

Herhjemme fortsatte rygterne med at beskæftige sig med omstændighederne ved forliset, som man fandt mærkværdige. Især forlydender om, at der under vandlinjen var fundet huller, der så ud til at være frembragt med vilje, satte yderligere skub i rygtestrømmen.

Noget tøvende og afventende tog retsvæsenet langt om længe fat på at afdække, om der var blevet begået noget kriminelt. Politiet i Assens, hvor kaptajn Madsen var hjemmehørende, begyndte at beskæftige sig med sagen. Kaptajn Madsen blev afhørt, men nægtede på det bestemteste, at forliset var arrangeret. Politiet i Assens foretog også fornyede afhøringer af mandskabet, hvoraf en del var hjemmehørende i Assens. Mandskabets forklaringer syntes på flere punkter at underbygge rygterne. Politiet i Assens bad derfor kollegerne i Kolding afhøre de i Kolding boddende personer, der var impliceret i sagen.

Søndag den 5. januar 1930 – næsten på årsdagen for forliset – tog sagen en opsigtsvækkende vending. Et timelangt forhør af Valentin Eff på politigården i Kolding sluttede med, at han blev anholdt og sigtet for meddelagtighed i ”Ella Eff”s forlis. Politiet i Kolding var så småt ved at frigøre sig fra den magiske kraft, der var knyttet til Eff-navnet; men dog ikke mere end at beslutningen om at bede Valentin Eff komme til afhøring først

blev drøftet på et møde med politimester Thalbitzer. Samme politimester fandt det også betimeligt, samme aften som Valentin Eff blev anholdt, at aflægge vicekonsul Christian Eff et besøg i privatboligen, hvor de tilbragte aftenen sammen.

Uanset hvor velment dette politimesterbesøg end var tænkt, kunne det kun medvirke til at bestyrke fornemmelsen af, at sagen skulle dysses ned af hensyn til et af Koldings fine navne. – En fornemmelse som næredes af de socialdemokratiske aviser i både Kolding og København, der efterhånden skrev ret uforbeholdent om, at der var begrundet mistanke om, at sagen – som følge af det kendte frimureri inden for provinsbyernes “spidser” – skulle dysses ned.

Sagen tog endnu en opsigtsvækkende vending, da kriminaldommer Kaarsen afviste politiets begæring om at forlænge fængslingsfristen over Valentin Eff. I sin kendelse sagde dommer Kaarsen, at der ikke var “skellig grund til at antage, at anholdte har gjort sig skyldig i nogen af de nævnte forbrydelser”. Anklagemyndigheden påkærede straks kendelsen til Vestre Landsret.

At dommer Kaarsen således medvirkede til, at Valentin Eff blev sat på fri fod, fik straks Kolding Socialdemokrat til at se en sammenhæng med det middagsselskab, som Christian Eff gav to dage før sønnens anholdelse. I middagsselskabet skulle efter avisens oplysninger bl.a. politimester Thalbitzer og dommer Kaarsen have deltaget. Avisen kunne yderligere berette, at aftenen før Valentin Effs anholdelse, havde Christian Eff arrangeret et selskab, hvor politifuldmægtigen i Kolding, cand. jur. Regnar Jensen og Valentin Eff mødtes.

Politimester Thalbitzer, 1930.

Det fik Kolding Folkeblad til – på lederplads – at tage bladet fra munden. Avisen skrev bl.a. at da dommer Kaarsen afsagde den kraftige kendelse om løsladelse, følte nogle “hæsblæsende sensationsaviser” sig snydt og narret. “Man saa dem i Bestræbelserne paa at rehabilitere sig i deres alt for vidtgaende Slutninger hengive sig til den ækleste, mest hensynsløse og Sagen ganske uvedkommende Roden i privat Kolding-Selskabelighed og Komsammen, naar blot den mindste personlige Forbindelse kunne skimtes med de i Sagen indblandede Navne. Det svirrede med baade halve og hele Insinuationer baade mod Dommer og Politi.”

Kolding Social-Demokrat fandt det også særdeles påfaldende, at politimester Thalbitzer havde taget sagen fra den opdager, der oprindeligt havde startet efterforskningen mod Eff, og overgivet den til en politimand, om hvem avisen vidste, at han hverken var

særlig sagkyndig eller vant til at arbejde med vanskelige kriminelle sager. Bladet hæftede sig også ved, at den pågældende kriminalassistent i en periode havde siddet sammen med Christian Eff i Kolding Byråd, hvor de begge repræsenterede de konservative, og her havde de haft et nært samarbejde.

Dommer Kaarsen benægtede dog at have deltaget i det omtalte middagsselskab. Han havde kun én gang – nemlig i oktober – været sammen med vicekonsulen.

Torsdag den 16. februar sivede det ud, at Vestre Landsret havde afsagt en kendelse i ankesagen fra Kolding. Kendelsen, der gik imod dommer Kaarsens kendelse, skulle først have været offentliggjort den følgende dag, men da nyheden allerede var sluppet ud, besluttede politimesteren at skride til anholdelse af Valentin Eff allerede torsdag aften. To kriminalbetjente opsøgte derfor ved halvtiden om aftenen Valentin Eff på privatbopælen for at meddele ham Landsrettens afgørelse. Den kom ikke som nogen overraskelse for ham, idet han i 3 timer havde været vidende om udfaldet. Den pågældende dag havde han fejret sin søns et års fødselsdag og havde netop sammen med familien sat sig til kaffebordet. Politiet ventede derfor en halv times tid, inden de skred til en anholdelse. Man kan ikke andet end at betegne politiets handlemåde som yderst taktfuldt og fintfølende, men hvorvidt den taktfølelse, som politiet udviste ved denne anholdelse, var en standardprocedure, som normalt anvendtes ved anholdelser, forekommer at være tvivlsomt.

Der blev udarbejdet anklageskrift mod både kaptajn Madsen og mod Valentin Eff. De blev begge tiltalt for overtrædelse af

straffelovens § 286, II om forvoldelse af skibbrud og § 259 om assurancesvig. Valentin blev desuden tiltalt for overtrædelse af § 51 om anstiftelse til skibbrud og assurancesvig.

Den 22. juni 1930 afsagde nævningetinget i Odense sin kendelse. Kaptajn Madsen blev fundet skyldig i forvoldelse af skibbrud ved forsætligt at sætte "Ella Eff" på grund ved Saramaccafloden og skyldig i assurancesvig. Madsen blev frikendt for forsøg på at forvolde skibbrud ved at have boret hul i skibet og forsøgt at sænke det ved Madeira. Nævningene fandt det heller ikke bevist, at Madsen havde forvoldt skibbrud ved at tage stokken ud af hullet, da skibet stod på grund. Valentin Eff blev fundet skyldig i anstiftelse til at forvolde skibbrud samt for assurancesvig ved i breve og ved løfter, trusler eller andre forestillinger at have bestemt føreren til at sænke skibet. Nævningenes kendelse kom fuldstændig bag på Valentin Eff, der hele tiden havde erklæret sin uskyld. Han var så sikker på en frifindelse, at han havde inviteret vennerne til frokost på Grand Hotel i Odense samme dag.

Ved strafudmålingen blev Madsen idømt 5 års forbedringshusarbejde, og Valentin Eff blev idømt 4 års forbedringshusarbejde.

HISTORIEN SOM ROMAN

Dermed var det sidste ord i denne sag ikke sagt. I 1944 debuterede Alf Zebis på forlaget "Skandinavisk Bogforlag" i Odense med romanen "Kommende begivenheder". Romanen, der var en nøgleroman, beskrev, hvordan en brutal og tyrannisk kaptajn og en skrupelløs reder, Viggo Thorning, lod skonerten "Britta Thorning" lide skibbrud på

en mudderbanke ud for Saramaccafloden i Sydamerika. "Britta Thorning"s sidste rejse var ned til mindste detalje identisk med den sidste rejse, som "Ella Eff" foretog.

Romanen gav en rystende skildring af forholdene ombord på den 12 år gamle skonnert, der var dårligt vedligeholdt og i en elendig forfatning. Ligesom i virkelighedens verden var det Viggo Thornings far, der var den reelle ejer af skibet. Bogens forfatter var Alf Zebis fra Strandhuse ved Kolding. Som 19-årig havde han været påmønstret som letmatros under "Ella Eff"s sidste, skæbnesvangre rejse. Sidenhen gjorde han en ihærdig indsats for, at "Ella Eff"s forlis ikke skulle gå i glemmebogen.

Christian Eff brød sig imidlertid ikke om, at der blev rejst fornyet interesse om sagen; men da han ikke kunne hindre bogens udgivelse, opkøbte han i stedet hele oplaget af bogen.

LITTERATUR:

Henning Thalund: "Ella Eff – skibet med et hul i bunden". Årbog for Svendborg & Omegns Museum 1992

F. Holm-Petersen: "Skibe og søfolk fra Svendborgsund", 1969

Emil Hansen: "En thuriner med en prop for meget", Lampemanden 1981

Østre Landsrets domme (juni 1930).

Dansk Søulykke-Statistik 1929. Udgivet af Ministeriet for Søfart og fiskeri, november 1930.

Alf Zebis: "Kommende begivenheder", Skandinavisk Bogforlag, 1944, Odense

Kolding Folkeblad, 1930

Kolding Avis, 1930

Jydske Tidende, 1930

Kolding Social-Demokrat, 1930

Fyns Tidende, 1930

Ekstrabladet, 1930

Svendborg Søarkiv

Kolding Stadsarkiv

DRENG I MIDTBYEN OMKRING 1950

AF PAUL FREDERIKSEN

STEDET

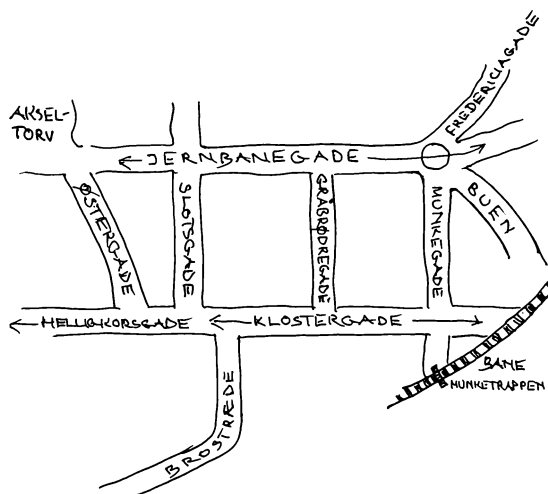
Kommer man fra de omgivende bakker mod nord, syd eller vest, kører man direkte ned i Kolding. Mod øst har vi den lange fjord, som i de andre af vore østjyske byer. Så byen ligger faktisk i et hul, måske i tidligere tider et beskyttet hul, men her er noget, som ikke findes i de andre fjordbyer. Ruinen af en kongeborg, nu delvis restaureret, omgivet af en by, der i disse år breder sig voldsomt ud til alle verdenshjørner – her er virkelig tale om en by i vækst.

Sådan så her næsten også ud i den tidsperiode, som der skal fortælles lidt om – sidst i 40'erne, først i 50'erne, når ses bort fra restaurering af Koldinghus og den store tilvækst af byen. Men den kan da genkendes.

UDGANGSPUNKTET VAR KLOSTERGADE

Det Kolding-kvarter, her er tale om, kan vist ikke kaldes for “Den gyldne Firkant”, for rig på mammon var det ikke mig bekendt. Men for os knægte var det et “rigt” område, en verden helt for sig – og der fandtes naturligvis ikke magen til i byen. Gaderne, der udgjorde firkanten, var Jernbanegade, Slotsgade, Klostergade og Munkegade – og i midten Gråbrødregade. Her skete altid noget – en livlig bydel – den gamle forbindelse til havnen, der blev lukket, da Buen blev an-

lagt og åen flyttet omkring 1920. Mange værtshuse, som ikke just var trestjernede, lidt “let kavaleri” – den slags. Her var der stadig nogle få gaslamper, som blev betjent af en kommunal lygtetænder, f.eks. på Munke-trappen, som førte over banen til Kongebrogade. Her var mange butikker, en smede- og maskinfabrik, Jydsk Telefon, en vognmand, Missionshotellet Ansgar og ikke mindst en stor afdeling af FDBs Fabrikker. Det gav dobbeltrettet trafik med hestevogne, lastbiler, cykler osv. Af butikker husker jeg i Klostergade, hvor jeg selv havde mit hjem, to slagtere, en personalebrugs, to købmænd – den

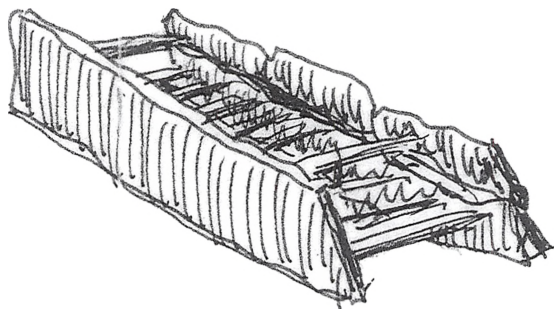
Kvarteret. Kort tegnet af forfatteren.

ene hed nu aldrig andet end melhandleren, to bagere, en fiskemand, en skomager, en mælkemand, en sølvsmed, en urmager, et vaskeri, en legetøjsforretning, en barber, en herrekonfektion, en rullekælder. Ofte var der knyttet boliger til butikkerne, og der boede mange mennesker i de to-tre etagers ejendomme. Villakvartererne var ikke så omfattende den gang.

MUNKENES SKELETTER

På et tidspunkt skulle der graves fjernvarmelodninger ned i kvarteret, og det lavede selvfølgelig en frygtelig ravage. Der var "skyttegrave" overalt, kvarteret var nærmest lukket for gennemkørende trafik i den periode. Men spændende var det for vi drenge, for efter arbejdstid kunne vi jo lege i udgravningerne – og hvad fandt vi der? En anelig mængde skeletdele, som vi ikke kendte navne på, men vi kunne se, at der var kranier og lårknogler, selv om ingen af os endnu havde haft anatomi i skolen.

Vi fik at vide, at her havde været et Gråbrødrekloster og en dertil knyttet kirkegård

Munkekiste på Museet på Koldinghus. Tegning af forfatteren.

– og at skeletdelene stammede herfra. Franciskanermunkene eller Gråbrødremunkene (også kaldet tiggermunke) var her i perioden ca. 1288-1530. Vi troede, vi havde gjort de helt store arkæologiske fund, noget i stil med Guldhornene, vi samlede tappert knogler i papkasser og sække, bragte nogle af dem til Museet på Koldinghus, helt sikkert i det forfængelige håb, at det måske ville give en lille skilling til at supplere de beskedne lompepenge, vi fik. Men nej tak, man var vist rigelig forsynet med den slags trofæer! Hvad der blev af alle de indsamlede skeletdele, véd jeg ikke, men vi gemte dog nogle eksemplarer i en sæk i vor kælder. Efter nogen tid var de væk. Mon ikke det var min mor, der var blevet lidt træt af at huse dem?

LEGE- OG SKOLEKAMMERATER

Inden skolealderen var mine legekammerater hovedsagelig de børn, som boede i vor egen og de tilstødende ejendomme. Det var en verden vi kunne overskue, vi var i nærheden af vort hjem, mor, far, vore søskende, og det vi kendte, trygheden med andre ord!

Men så skete der noget! Vi kom i skole, og for mit vedkommende var det i Sct. Nicolai Skole i Skolegade. Skolen blev senere nedlagt, men er genopstået som kulturkomplekset Nicolai. Jeg nåede vist igennem alle bygningerne i løbet af de seks år jeg gik der, inden jeg skiftede til mellemskolen. I skolen fik jeg andre og nye kammerater. En del var fra mit eget kvarter, men de kom naturligvis også fra andre dele af byen. Skolen var sammensat af elever fra mange forskellige "samfundsklasser". Dem, jeg især kom til at være sammen med var 2 x Knud, Erik, Poul Hen-

Legekammerater i Gråbrødregade. Stående fra v.: Ukendt, Leif Lyng, Kitty Lyng, Ib Thomsen m. ukendt barn på skuldrene, Knud Holst, Peter Dømmestrup (søn af Højskolehjemmets bestyrer), Erik Rasmussen (søn af Maja Rasmussen, Industrien), Thomsen fra Cykelstalden. Siddende fra v.: Erik Holst, Børge ?, Preben Kjeldsen.

ning, Poul Erik, 2 x Ib, Svend Adler, Arne – dertil kom andre fra kvarteret, nogle af dem lidt ældre og desuden nogle stykker fra andre skoler: Ole, Peter, Hanne, Ove, Kitty, Leif. Vi udgjorde en fasttømret flok, der næsten altid var sammen efter skoletid, om sommeren også tit om aftenen, og legen var som regel koncentreret i den før omtalte firkan, dog med afstikkere til andre områder.

HØJSKOLEHJEMMET – BORGEN I MIDTEN

Hotellet Kolding Højskolehjem, placeret på hjørnet af Jernbanegade og Gråbrødregade, var i nogle år omdrejningspunktet i vore vilde lege. Her mødte vi en ånd og forståelse,

som ikke mange af os var så kendte med. Vi legede meget på hotellets grund, ja, vi var faktisk over hele hotellet.

Familien, der bestyrede hotellet, hed Dømmestrup. De havde tidligere været forstanderpar på en gymnastikhøjskole på Fyn. Meget rare mennesker med et vist dannelsesniveau og meget interesseret i idræt. Deres børn var foruden Ole, min gode kammerat, lillebror Peter, søster Hanne på min alder og i hvert fald én storebror, som hed Aksel, men han var "ældgammel". Han boede heldigvis ikke hjemme, men vi oplevede ham da ved flere lejligheder. Ole sagde, at han så franske film udelukkende for skuespillets og instruktionens skyld. Det forstod vi simpelthen ikke. Jeg tror nu ikke Oles far altid var begejstret for vor tilstedeværelse, for der var mange store arrangementer på hotellet, og vi larmede temmelig meget. Der var ca. 100 værelser fordelt på flere etager. Stort velfungerende køkken med en ulækker kok og en del køkkenpiger, som der gik en del historier om. Gangpiger var der selvfølgelig også, og fruene var selv oldfrue. Hotelkarl til det tunge, Mains hed han, han var lille og bred og bomstærk. Ham havde vi respekt for, når han jagtede os rundt på gangene. Han var hurtig, og øretæverne faldt præcis. Han mente, han skulle holde os lidt i ave, og han var meget nidkær.

I den store, brolagte gård var der parkering og garager til hotellets gæster, men der var også cykelparkering for alle og enhver. Tidligere havde her været opstaldning af heste og hestekøretøjer, når der var landbomøder eller fester på hotellet, og det bar gården præg af. Der var tegn på et begyndende forfald. Bestyreren af parkeringen hed Nie-

Den smalle del af Jernbanegade, som den så ud i slutningen af 1930'erne. Til venstre med skiltet Hotel ses Højskolehjemmet.

mann, ham kunne vi absolut ikke lide – og det var gensidigt, men han havde en ældre mand, Thomsen, til hjælp, og ham var vi glade for. Han og hans lille gemytlige kone boede på stedet, og vel kunne de da blive lidt sure på os, men der skulle meget til. Tolerancen var stor, der var højt til loftet i deres lave stuer i denne gård med ind- og ud-kørsel til Gråbrødregade. I gården havde også en karetmager til huse – mon ikke det var en af de sidste med det fag i Kolding? Hans værksted og halvtage lå direkte over for en række ildelugtende retirader.

Tømmer Petersen, som holdt til i et portværksted, var vores ven. Her fik vi bare lov

til, med hans kærlige hjælp, at boltre os lige som vi ville, men vi lærte også lidt om faget, som han beredvilligt fortalte om.

Ole var frisk og med på det hele, det var selvfølgelig også ham, der ved parkeringspladsens gamle benzinstander turde hælde sin hånd over med benzin – og så sætte en tændstik til! Det var en oplevelse, der rangerede på højde med, hvad vi havde set i Tivoli til Børnehjælpsdagene, der blev afholdt hvert fjerde år. At han turde, jeg gjorde ikke og for øvrigt heller ikke nogen af de andre tilskuere!

I tilknytning til Højskolehjemmets gård var der et større område, som blev kaldt ha-

ven. Set med nutidens øjne var det nok en lidt for smigrende betegnelse, men det var altså et stykke jord med sparsomt, nedslidt græs, som bare fik lov at passe sig selv. Naboejendommen til stedet var Kolding Laane- og Diskontokasse, og der var gennem et par baggårde adgang til Jernbanegade. Haven var kranset af en gammel to meter høj mur, som skrånede lidt ind mod Højskolehjemmet. Mod parkeringspladsen var muren erstattet af et plankeværk, som absolut havde kendt bedre tider. I et halv rundt tårn fandtes en trappe, som førte op til hotellets anden etage, en slags brandtrappe. I et hjørne af haven fandtes et meget stort gråpæretræ, som bar flittigt hvert efterår – til stor fryd for os alle sammen. Her havde nogle af os fået anbragt en slynge – en rigtig en, som den Tarzan plejede at svinge sig i. Den blev flittigt brugt af os alle, men også her var der et par stykker, som vovede det utrolige – bl.a. at stå op på tværpinden. Sikken et gys det gav, når vi susede gennem luften – frit fald!!! Ufarlig var den ikke. På området var der også opstillet en stor brøndring med en diameter på ca. en meter. Den var altid fyldt med plummervand og alger – frøer var der vist også i den, og turde man ikke overhælde sin hånd med benzin og sætte ild til, så kunne man da i det mindste drikke en kopfuld af denne ulækre væske for at blive optaget i de stores kred. De helt hårde, “himmelstormerne”, bed et lår af en levende frø – og slugte det! Vi lavede alverdens ting i den have. Vi legede røvere og soldater, vi var ridere med træsværd og skjolde lavet af krydsfinérlåg fra sæbspånetønder. Jo vildere, jo bedre. Med vore dolke og knive “huggede” vi “land”. Vi var nogle stykker, der var ret

Øverst porten til Højskolehjemmet og Låne- og Diskontokassens facade mod Jernbanegade. Nederst Erik Holst på cykel over gården, hvor bagsiderne af de samme huse kan ses.

skrappe til denne sport, og vi erobrede det ene store stykke land efter det andet.

Vi byggede forsvarsværker, så vi kunne forsvare os mod indtrængende fjender, dem var der nemlig også nogen af. Det kunne være bisserne fra Domhusparken, eller de knap så farlige drenge fra Vestergade. Så gik det løs med kæppe og stenslynger, kasteskyts, og skulle det være nødvendigt, kunne vi også bruge de bare næver! Vi var gerne en

flok på en 15-20 stykker, men antallet blev så gerne reduceret lidt efter spisetid om aftenen, når nogle af de "mindre" ikke måtte komme ud igen. Oles søster Hanne var på et tidspunkt den eneste pige i flokken, men hun hang godt nok på. Hun skulle ikke have noget af at være prinsesse eller Lady Marian, når vi legede Robin Hood og hans lystige svende. Nej, hun ville være én af svendene. Men hun tudede nu lidt mere end vi andre, når hun faldt og slog sig! Men efterhånden gik det op for os, at hun VAR en pige, det

kunne jo ikke rigtig skjules, at hun "bulede" lidt, og der var da et par stykker af os, som blev småforelskede i hende. Hun var en køn pige, gik på Realskolen, og det var ikke til at kimse af!

Ulykker blev vi ikke helt forskånet for! Vi jagtede hinanden rundt og rundt på den to meter høje mur om haven, skrå var den jo foroven, vi sprang ned på jorden og kravlede op igen. Det havde vi så tit gjort, men vilde var vi jo og følte, at vi magtede det hele, men bagerens søn på 10-11 år trådte forkert

Bagest fra v.: Peter Dømmestrup, Bent Anker, Ove Lyng, Knud Holst, Ib Jensen (Spids), Poul Erik (Pylle), Hanne Dømmestrup, Kitty Lyng. Forrest fra v.: Leif Lyng, Thomsen (gårdopsynsmand), ukendt pige, Erik Holst.

og styrtede baglæns ned i en kælderskakt i den tilstødende gård. Han brækkede det øverste af ryggen og blev sendt til Århus, hvor han blev opereret flere gange og kom hjem med korset, som han gik med i adskillige år. Han blev stiv i nakken. Det fik aktivitetsniveauet til at falde et stykke tid. Ingen blev bebrejdet noget, vi havde jo alle jagtet hinanden, men vi følte os lidt medskyldige.

Når vi bevægede os lidt uden for reviret, kunne det godt være til havnen, som ikke lå langt borte. Her var altid noget at kigge på, ind- og udgående fartøjer med kreaturer, foderstoffer osv., men det var altså et lidt forbudt område. Her var der stadig spor af tyskeres tilstedeværelse under krigen, og der blev stadig ryddet op i deres efterladenskaber. Vi fortalte aldrig hjemme, når vi havde været på "havnerundfart". Vi kunne også tage til Marielund eller Bramdrupskov, men det var jo en lidt større udflugt, så det var vist først, da vi fik cykler. Men så kørte vi også skovstierne tynde. Vi troede, at vi her først i 1950erne stadig kunne finde efterladenskaber fra 1945, da tyskerne vendte næsen hjemefter og bivaukerede her i skoven nogle nætter, men vi fandt ikke så meget som et tomt patronhylster, men bare tanken om, at de havde været her, syntes vi var spændende.

SLOTSBANKEN VAR OASEN

Men vort foretrukne sted var byens grønne oase, Koldinghus Slotshave med Staldgården og Slotssøen – her var fred og alligevel tilpas vildt til os. Her var flere niveauer i stisystemerne, og med ruinen som midtpunkt

Koldinghus fra Staldgårdsporten ca. 1960.

kunne fantasien rigtig få luft under de ungdommelige vinger, og så var det ikke langt hjemmefra. Dengang var der ikke 1. majmøder og sidste skoledags-afslutninger på den store plæne foran slottet. Her kunne vi i stedet dyrke bueskydning, og vi løb rundt og skød efter hinanden med pile armeret med rigtige projektiler af metal, indkøbt i det daværende sportsmagasin i Søndergade. Det var meget farligt, men lykken – eller hvad det nu var – stod os bi, og der skete – lidt ufatteligt – aldrig ulykker.

Vores evne til at skyde med stenslynge udviklede sig også til noget nær det perfekte, og det var da også rent og skært held, at ingen kom alvorligt til skade. Det gjorde fantastisk ondt at blive ramt af sådan en afskudt sten. Jeg prøvede selv at ramme en due på stor afstand, den døde på stedet, og jeg havde kvababbelse over det i lang tid derefter. Men da Erik blev ramt i ansigtet af en af-

skudt hundeprop, trak vi grænsen. Det var ufint!

På sommeraftener, når flagermusene flagrede om slotsruinen, prøvede vi at fange dem ved at smide vore lommetørklæder over dem, og vi forsøgte adskillige gange at klatre ind i ruinen via den nedbrudte sydмур. Opsynsmanden var ikke aktiv på denne tid af aftenen. Hvor var det dog spændende. Ove og Leif (Kang) førte vist an, og da vi først var inde, kunne vi kravle helt ind i kældrene ved at krybe på alle fire. Her var magasiner med gipsskulpturer, lidt uhyggeligt, men vi kunne jo ikke lade være, udfordringen var der jo. Rystende klatrede vi ud igen. Det var jo kun de helt "hårde", der var med på sådan et "commandoraid". Nordskrænten mellem Staldgården og Slotssøen var også et meget yndet sted at lege. Her groede vildtvoksende kæmpepileurt i et par meters højde, og her byggede vi huler. Saften af de tykke stilke kunne stilne smerterne af brændenælder – vi kaldte også planten for japansk bambus. Fra Nordskrænten kunne vi forcere et hegn ind til Staldgårdens have, hvor der var mulighed for at stjæle de dejligste pærer – det gjorde vi så!

DEN HEMMELIGE KLUB, REMMEN

Ole og et par stykker mere var kommet i tanker om, at vi skulle have en hemmelig klub. Vi var med på ideen, os, der blev spurgt. Ingen andre måtte ane noget om klubbens eksistens. Den skulle have til huse på en værelsesgang på Højskolehjemmets 3. etage, her var nemlig foruden værelserne et mindre rum ind under skunken, og det kunne fint udnyttes til "hule". Der var en lille dør ind

fra gangen, som kunne låses – også indefra. Vi gik i gang med at rydde op og smide ud, og vi fik os installeret med nogle gamle dyner og madrasser fra hotellets loft, et par taburetter og et lille bord. Bøger og navnlig blade havde vi til overflod fra restaurantens kasse-rede udvalg, men elektricitet var der ikke, så vi fik organiseret nogle stearinlys og tændstikker. Det var en ren brandfælde, der var ingen vinduer, vi kunne komme ud af, men det tænkte vi ikke på, og faktisk blev det hele meget hyggeligt. Vi døbte klubben Remmen, hvorfor véd jeg ikke rigtigt, måske var der noget bindende ved navnet, eller også kunne det stamme fra et blad, f. eks. "Skipper Skræk" – men det indebar i hvert fald, at vi skulle gå med en tynd læderrem om højre håndled, når vi var i klubben. Der blev lavet medlemskort, og vi hyggede os vældigt med ting og sager, som Peter og Ole skaffede fra hotellets køkken. Men da der i grunden ikke var noget særligt formål med klubben, tabte vi interessen i løbet af et par måneder.

Vi kunne via hotellets loft på 4. etage ved hjælp af en stige komme ud på skifertaget, højt over midtbyen med en fantastisk udsigt. Hvor var her flot og farligt! Taget havde lidt hældning, så det var virkelig om at passe på ikke at komme for tæt til kanten. Det var selvfølgelig strengt forbudt at opholde sig her, og det var jo det, der gjorde det spændende. Det var også et yndet sted at tage solbad for hotellets vinterblege piger – uden oldfruens vidende, forstås! Men de havde åbenbart en anden status end os, for de blev ikke jaget ned af en hidsig hotelkarl. Men et forkert trin havde betydet frit fald til byens dengang brolagte strøg, Jernbanegades midterdel.

Gårdens børn leger foran vaskehuset. Gennem porten skimtes det lille, gamle hus i Gråbrødregade, som forlængst er nedrevet. Fra v. Leif Lyngge og Erik Holst. Yderst til højre Knud Holst.

JERNBANEGADE, SLOTSGADE, GRÅBRØDREGADE, MUNKEGADE

Jernbanegade var en af de driftigste gader i byen. Her var tre banker, mange forskellige forretninger: manufaktur, ekvipering, grønthandler, købmand, tobaksbutikker, 2-3 skobutikker, blomsterbutikker, fotoforretning, boghandlere, urmagere osv. Megen trafik i begge retninger og ikke mindst mange mennesker på gaden – også om søndagene, hvor man gik tur for at kigge vinduesudstillinger. Endelig var her også biblioteket, som allerede dengang havde vores interesse. Her boede et par af de mest farverige og spændende af kammeraterne. Ib (Piver) boede oven over en stor tæppebutik, i hvis baggård der var et koloniallager, Brdr. Justesen, og her kunne også leges, når bare vi ikke var i vejen for den ind- og udgående trafik. Her var kældre og garager med alskens ting og sager. Pivers far var cykelsmed og havde et nordisk

mesterskab i cykling. Vi fik vore gamle cykler holdt i fin stand, og senere var vi en del, der cyklede Fyn rundt med telt og tæpper. Poul Erik, kaldet Pylle eller Pillerik havde nogle forældre, som var lidt anderledes. Faderen, P. A. Nielsen var forsikringsmand, men al hans fritid brugte han på amatørteatret. Han skrev selv stykkerne på en gammel Remington-skrivemaskine, altid i stribet badekåbe og dampende på en stor cigar. Der skulle være ro, når "geniet" arbejdede – men så var der jo familiens loft på 3. sal i ejendommen, der var nabo til det, der senere blev til biblioteksudvidelsen i Jernbanegade. Her på loftet havde Pylle et komplet dukke-teater med alt tilbehør – det var "stort" at lege med det! At spille roller, at synge, at sætte lys på kulisserne – bare det at være andre "personer" end de vante. Her serverede Pylles søde, rødhårede mor så meget tynde vermouth-sjusser for os, ligesom hun altid var god for et slag Matador – det var festlige dage!

Slotsgade var en lidt stille gade. I gaden lå Konrad Jørgensens Bogtrykkeri, hvor man bl. a. fremstillede Højskolebladet. Ved siden af lå der en lille købmandsbiks, og lidt længere mod Klostergade en antikvarboghandler, som hed Svarre, og som også handlede med frimærker, så det var en butik, der havde vores bevågenhed. Her lugtede dejligt af bøger og piberøg! Nabo til hans udendørs bogkasser var en købmand, der endnu havde sand på gulvet. Lidt halvmørkt var der, men pænt og rent og meget høflig betjening. I gaden var der også et lille hjemmebageri, en slagter m.m.

Gråbrødregade havde ingen butikker, det hele skete bag facaderne, i gårdene og por-

Gråbrødregade med indgangen til gården. Foto ca. 1960.

tene, Men her var da en elektro-mekaniker, hvis ejer havde en schæferhund, som ikke rigtig kunne lide os, måske fordi vi fra 2. sals højde skød på den med Knuds luftbøsse. Knuds far var jæger, men han havde vist ikke rigtig instrueret Knud om jagtens etik. I gaden var der en række forfaldne rødkalkede huse, som blev kaldt husvilde-boliger. Til dem hørte der en garage, hvis bruger var konditor Boesen. Konditoriet vendte ud til Jernbanegade, men selve fabrikationen foregik i bageriet i Gråbrødregade. Og så var der selvfølgelig Højskolehjemmet, som strakte sig halvvejs ned i gaden mod Klostergade.

Munkegade var en temmelig livlig gade, ligesom Klostergade. Her var et par hoteller, Hotel Hafnia – det betyder jo havn, og det var det vist for mange, Hotel Danmark, og så var der Munkecaféen, et pænt sted, hvor en del af områdets forretningsindehavere samledes til en “snak” formiddag og eftermiddag. Spisestedet Middagssalen, med et par bil-

lardborde – her spiste mange pensionærer – og i porten var der indkørsel til et større garagekompleks, som tilhørte en ligkistefabrikant Heilskov. Et kafferisteri spredte dagligt sin aroma over kvarteret, her kunne man få sig en snak med flinke, voksne mennesker som Hein, Henrichsen og Bie. I samme gård lå Spritkompagniet. Nabo hertil boede en ældre håndskomager Kyster, med hvidt hår og skæg. I hans gård boede Bent Anker og Freddie, som også hørte til flokken. På den anden side gaden lå der en købmandsgård, som tilhørte købmand Fensholt, her var jeg selv bybud en overgang. Vi var meget glade for den butik, her var et flinkt personale, som vi kendte godt. I gården var der også en farve- og lakfabrik med udsalg. Bech hed manden, som ejede den. Så var der et par kontorer, barber Krog – og et efter datidens forhold flot offentligt toilet. Opsynsmanden samlede hestepærer op på gaden til brug i kolonihaven. Toilettet hang faktisk bygningsmæssigt sammen med et lille udstyrstykke af et springvand, en lille fontæne, som vendte ud mod den rundkørsel, der var i krydset Jernbanegade, Fredericiagade, Buen, Munkegade. I en af gårdene var der et stenstrykkeri, som nogle af os var meget optagede af. Manden, der havde trykkeriet, hed Orm, og her fremstilledes plakater og etiketter i denne gamle teknik, hvor man tegnede direkte på en speciel sten. Nu bruges teknikken kun til fremstilling af kunstlitografier.

En sammenbygning på hjørnet af Munkegade og Jernbanegade rummede Radio-Specialisten, en købmand, en chokoladeforretning og en grønt- og frugtbutik. De to sidstnævnte i Jernbanegade. På 1. sal i hjørnejendommen, rned frit udsyn helt til bane-

Munkegade/Buen ca. 1955.

gården, boede radiomanden med en husbestyrerinde, som passede hans tre børn og hans chokoladebutik. Børnene var tidligere nævnte Ove, Leif (Kang) og Kitty – og vi havde vel nok megen sjov sammen. Her var frit spil, også til chokoladeforretningen, når børnene vel at bemærke var alene hjemme. Ove var meget musikalsk og gik til spilleundervisning hos en ældre dame i “Solgaarden”, men han gad i grunden ikke. Jeg havde intet klaver, men ville gerne spille! Ove spillede på det opretstående med lystestagerne tændt, Kitty dansede en dans med en afbrækket gren fra en viftepalme, vi andre grinede og så til med store øjne. På loftet var der god plads til at opmagasinere de tomme papkasser fra radioapparaterne, og af dem byggede vi et teater med tæppe, kulisser og det hele. Vi skrev selv stykkerne og opførte

dem også for de “små”. Det var som regel noget med cowboys eller Fantomet – de var virkelig populære i de år, sikkert fordi vi købte bladet “Skipper Skræk” hver tirsdag. Vi kunne godt have op til en 15-20 tilskuere til en sådan forestilling. Vi solgte selvfølgelig billetter til spotpriser, i grunden kastede vi vor “kunst” i grams, pynt med det – vi havde det vidunderligt i denne brandfælde af et loft.

Barndommen og legene gik på hæld, kammeraterne spredtes, vi fik andre interesser, men sås da indimellem. Men der var jo stadig skolegang, lidt senere lærepladser, eksaminer osv. Alt det nævnte foregik omkring konfirmationsalderen og 2. mellemskoleklasse. Den omtalte “firkant”, som vi boede og legede i, står måske i dag i et mere gyldent skær, men gør det noget?

40 ÅR I LUNDERSKOV KOMMUNE

AF RICHARD ANDERSEN

I Lejrskov-Jordrup Kommune havde de i sidste halvdel af 1940'erne noget besvær med deres kasserer. Da den fungerende kasserer pludselig døde i 1946, valgte sognerådet en anden, der ikke havde kendskab til kommunal regnskabsføring, og det gik heller ikke så godt. Efter mange drøftelser besluttede sognerådet i efteråret 1949, at de ville have en kæmner. En kæmners opgave var at være sekretær og kasserer for sognerådet og i hverdagen fungere som en "altmuligmand". Ordet kæmner stammer fra det latinske ord "camerarius", der oprindeligt var betegnelsen for pavens skatmester. Via plattysk blev navnet på dansk til kæmner. Sognerådet fik tilsynsmyndighedernes tilladelse til at ansætte en kæmner og opslog stillingen i efteråret 1949.

På det tidspunkt var jeg ansat som mejeritekniker (førstemejerist) på Jordrup Andelsmejeri. Antallet af mejerier var den sidste tid blevet færre og færre, så udsigten til en mejeribestyrerstilling var lille, hvorfor jeg i et stykke tid havde set mig om efter en anden beskæftigelse. Stillingen som kæmner havde jeg ikke søgt, da der i annoncen stod, at ansøgerne skulle være kvalificeret til stillingen, og jeg havde intet kendskab til kommunal administration. En morgen, jeg arbejdede i mejeriet, kom mejeribestyrer Lund og spurgte, om jeg havde søgt kæmnerstillin-

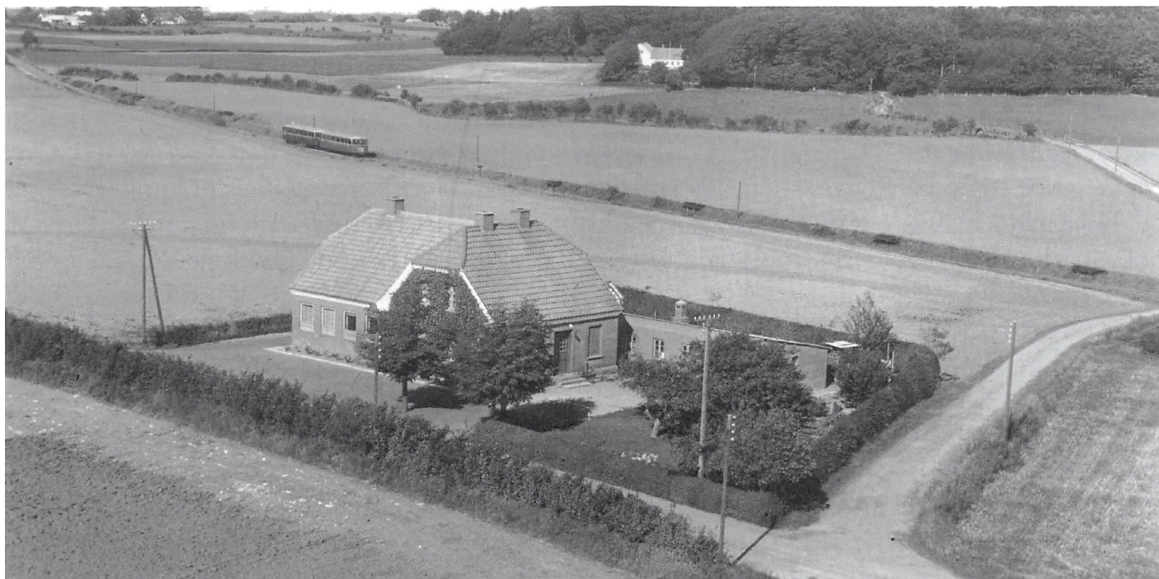
gen: "Nej", sagde jeg, "for jeg har vist ingen chancer". Lund syntes, jeg skulle søge stillingen, selvom ansøgningsfristen var overskredet. Han havde aftenen i forvejen spillet kort med nogle sognerådsmedlemmer, som fortalte, at de var begyndt at se på de indkomne ansøgninger, og blandt disse var en folkevalgt sognerådskasserer, som også var mejeritekniker. Ham var nogle af medlemmerne interesseret i, og så mente Lund, at jeg også havde en chance. Efter aftale med mejeribestyrer Lund gik jeg hjem med det samme, skrev 9 enslydende ansøgninger og cyklede rundt til sognerådsmedlemmerne med en ansøgning til hver.

Før jeg kom til Jordrup, var jeg på et mejeri ved Grenå. På dette mejeri lavede vi ikke ost, og da ostefremstilling var mit speciale, ville jeg gerne hen på et ostemejeri. Jeg søgte i et fagblad og fik brev fra Jordrup Mejeri, men da dette mejeri havde ord for at være et sted, hvor mejeristerne kom og gik hurtigt, svarede jeg ikke på mejeribestyrerens henvendelse. Nogen tid efter var der i fagbladet en annonce om en førstemejerist på et ostemejeri, og jeg lagde billet ind. Det viste sig at være Jordrup Mejeri, der søgte en ostemejerist, og jeg kunne så se, at det var meningen, at jeg skulle til Jordrup, hvorfor jeg tog mod tilbudet, og så rejste vi til Jordrup.

Der var 36 ansøgere til stillingen som kæmner. Deraf var vi seks, der blev udtaget til samtale med sognerådet, og derefter var vi tre, der blev indstillet til stillingen. Der var ni medlemmer af sognerådet, fire af disse stemte på en kommuneassistent fra Ikast, fire stemte på mig, og et medlem stemte for sognerådskassereren fra Nørup. Anden afstemning gav samme resultat, og efter reglerne skulle der i tredje omgang stemmes på de to, der havde fået flest stemmer. Resultatet af den afstemning blev fem-fire til mig, og så var jeg valgt. Sognerådets mindretal klagede til amtet over, at flertallet havde valgt mig, da der var søgt efter en kvalificeret mand. Amtets afgørelse gik på, at man på forhånd ikke kunne vide, om jeg var kvalificeret, så min ansættelse kunne ikke

ændres. Sognerådet fik en "næse" fra amtet, fordi man ikke i annoncen havde skrevet, at man søgte en kommunalt uddannet person.

Når der tidligere blev oprettet nye stillinger i det offentlige, var der ikke uddannet personale nok, og derfor blev der muligheder for folk fra erhvervslivet. Ved min ansættelse lavede vi en aftale om, at jeg for egen regning skulle hen at være på et andet kommunekontor fra 1. januar til 31. marts 1950 for at sætte mig ind i kommunal administration. Jeg forsøgte at komme til Lunderskov, men de ville ikke have mig til at gå i vejen, så jeg kom til Vorbasse, hvilket også var lettere for mig, da jeg kunne tage med toget (Troldebanen) frem og tilbage hver dag. I de tre måneder, jeg var i Vorbasse, stod jeg på ho-

Lejrskov-Jordrup Kommunekontor fra 1950 til kommunesammenlægningen i 1969. Bygningens adresse er Fynslundvej 80.

vedet for at lære så meget som muligt om kommunal administration.

En af de sidste dage i marts 1950 skulle kommunekassen gøres op, hvorefter jeg skulle overtage den og stå til ansvar for beholdning og restancer. Opgørelsen blev foretaget af sognerådsformanden, kasse- og regnskabsudvalget, den afgående kasserer og de kommunale revisorer. Det var en ynke med denne opgørelse, bl.a. blev opgørelsen af skatterestancer lavet på en ubrugelig regnemaskine, der forvekslede kroner og ører! Da opgørelsen var færdig, skrev de øvrige deltagere under, men jeg nægtede at gøre det og forlangte, at en udenforstående revisor skulle lave en ny opgørelse, hvilket også skete.

Den 1. april 1950 var tirsdag efter påske, og onsdag før påske flyttede vi alle de kommunale sager til det nye kommunekontor. Sagerne havde hidtil ligget hos sognerådsformanden, socialudvalgsformanden og hos den afgående kasserer. Det hele blev lagt på gulvet, og så måtte jeg selv om resten. Sagerne befandt sig i en syndig uorden for at sige det mildt. Jeg brugte hele påsken til at pakke ud og sætte på plads, så godt jeg kunne. Hvis ikke jeg havde haft familie, tror jeg nok, jeg havde pakket min kuffert og søgt andre græsgange.

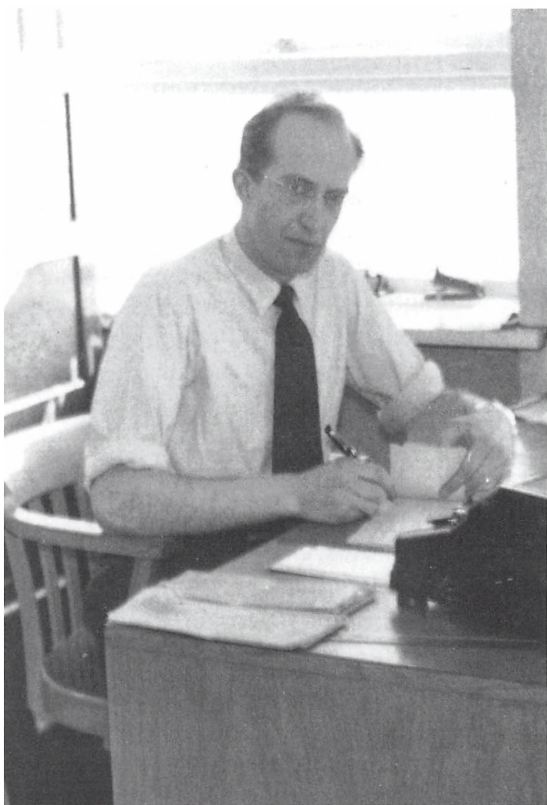
De første tre år som kæmner havde jeg ingen medhjælp, så jeg arbejdede 16-20 timer i døgnet, og det var ikke alene hverdage, men også søn- og helligdage. Min sparsomme fritid brugte jeg på at dygtiggøre mig, så jeg deltog i kurser i regnskab og i kommunal lovgivning. Desuden tog jeg eksamen som statsautoriseret ejendomsmægler for at få indsigt i juridiske spørgsmål.

Den første sommer, jeg var kæmner, blev

jeg ringet op fra Ribe Amtstue, der spurgte, om jeg havde set noget til regnskabet over formueopgørelsen fra 1945. Det havde jeg ikke, men amtsstuen bad mig så mindeligt om at lave en opgørelse, da det var ved at være på høje tid. Pengene fra formueopgørelse var kommet ind, men kommunen havde brugt dem alle, også de, der tilhørte staten og kirken. Hele formueopgørelsen var lavet på små lapper papir og notater i små lommebøger. Efterhånden fik jeg lavet en opgørelse og ringede til amtstuen, at de gerne måtte komme og revidere opgørelsen. Det ville de ikke.

Arbejdet i en sognekommune var mangeartet og afvekslende. Sognerådet og kæmneren måtte stole på hinanden, ellers kunne det ikke gå. En aftale var en aftale, og den behøvede ikke være skriftlig. Problemerne skulle mange gange løses med det samme, og det var ikke let at få fat i sognerådsformanden, der mange gange arbejdede i marken, så jeg måtte ofte selv træffe en afgørelse. Jeg "aftalte" med mig selv ved begyndelsen af min kommunale karriere, at jeg først og fremmest ville arbejde ud fra min egen samvittighed og derudfra træffe en afgørelse. Vi havde også dengang love og bestemmelser at rette os efter, men jeg har altid ment, at der er forskel på korrekt afgørelse og på hensigtsmæssig afgørelse, og denne teori arbejdede jeg efter.

Om vinteren begyndte vi med selvangivelserne. Vi havde i Lejrskov-Jordrup ca. 1000 skatteydere, som alle skulle have en selvangivelse med bilag tilsendt. Navne og adresser måtte skrives med fyldepen. Når selvangivelserne kom tilbage, skulle de med bilag sorteres og revideres. Revisionen stod

I nogle år udgjorde Richard Andersen hele den kommunale administration i Lejrskov-Jordrup.

jeg selv for. Når jeg var klar, kom sognerådet og en repræsentant for skatterådet, hvorefter den egentlige ligning begyndte. Desuden udfyldte jeg rigtig mange selvangivelser for folk, der ikke kunne finde ud af skattereglerne. Foruden mange andre ting, måtte jeg også sørge for noget at spise til sognerådsmedlemmerne med flere, så min kone Rigmor oprettede en hel restaurant. Dengang fik medlemmer ingen løn, så de skulle have noget godt at spise.

Når ligningen var færdig, skulle jeg med

håndkraft og en del hjernearbejde og logisk tænkning udregne de kommunale og de kirkelige skatter og få det hele til at stemme. Derefter skulle skatteindbetalingskort udfyldes og sendes ud til skatteyderne. Inden finansåret, der begyndte den 1. april, skulle folke- og invalidepensionerne udregnes, hvilket også var tilfældet med lærerlønninger og andet vedrørende skolevæsenet. I årets løb måtte jeg sørge for, at alle fik udbetalt, hvad de havde ret til. Kommuneingeniør havde vi ingen af, så mange tekniske spørgsmål måtte jeg også klare.

I de første år brugte jeg en del tid på at hjælpe andre kommuner med at få deres administration til at fungere. Sognerådsformanden i Vester Nebel hjalp jeg en del, hvilket også var tilfældet med den nye kæmner i Vorbasse, men det var især Harte-Bramdrup kommune, der fik hjælp, da deres befolkningstal voksede hurtigt. De havde ingen, der kunne overse det hele, så jeg brugte meget af min fritid til at hjælpe dem, så de ikke "tabte ansigt". For arbejdet fik jeg et "tak skal du ha", men jeg havde dog den tilfredsstillelse, at min hjælp var til gavn for kommunen.

I 1958 blev jeg medlem af sognerådet og af skolekommissionen. Jeg var medlem af sognerådet indtil 1970 og opnåede at blive valgt på fem forskellige lister. Da jeg kom i sognerådet, blev amtet af et sognerådsmedlem spurgt, om det var lovligt, at en kæmner var medlem af sognerådet. En kontorchef i amtet fandt ud af, at det eneste sted, der stod noget om en kæmner, var i Danske Lov fra 1683. I denne lov stod der ikke noget om en kæmners status som medlem af byens råd og mere kom der ikke ud af den forespørgsel.

Efterhånden fik jeg elever og til sidst en assistent, hvilket betød, at mine arbejdsforhold blev bedre, selvom arbejdsbyrden voksede. Men ad vejen opstod spørgsmålet om, hvorvidt kommunerne var store nok til at klare den øgede centralisering og en styrkelse af det kommunale selvstyre. Kommunallovskommissionen sagde, at der skulle større enheder til.

I 1960'erne begyndte diskussionerne om, hvem der skulle sammenlægges med hvem. Lejrskov-Jordrup Sogneråd havde flere møder med nabokommunerne om sammenlægningsspørgsmålet, bl.a. med Harte-Bramdrup nord for Kolding, der arbejdede på at få en kommune nord for Kolding, men da kommissionen havde sagt "én by én kommune", kunne de ikke komme uden om Kolding. Vi havde også møde med Kolding om en eventuel sammenlægning, men borgmester Peter Ravn sagde, at Kolding havde landdistrikter nok. Til sidst blev resultatet en sammenlægning mellem Skanderup og Lejrskov-Jordrup kommuner, da vi ikke kunne få Andst Kommune med.

Sammenlægningen mellem Skanderup og Lejrskov-Jordrup skete den 1. april 1969, og i året inden april 1970 fungerede de to kommuner som en fælles kommune med to sogneråd. Vi blev enige om, at formanden skulle være fra Skanderup og næstformanden fra Lejrskov-Jordrup, så det gik uden problemer.

Så havde vi spørgsmålet, hvem der skulle være administrationschef. Det var svært, også fordi jeg jo var medlem af sognerådet. Til sidst foreslog jeg, at Chr. Olesen fra Lunderskov skulle være kæmner, og sådan blev det. Jeg måtte så vælge, hvilket område jeg

ville beskæftige mig med, og jeg valgte socialvæsenet. På grund af omstændighederne var jeg kun socialinspektør i en kortere periode, hvorefter jeg blev kæmner.

Det krævede en stor portion takt og tone at få to selvstændige kommuner til at blive en enhed. Os, der kom fra Lejrskov-Jordrup, blev næsten betragtet som kasteløse, og alt det, vi bragte med til Lunderskov, var nærmest ubrugeligt. Med en "kun jeg alene vide" administrationschef, der var sur over, at jeg var medlem af sognerådet og en borgmester, der ikke havde noget til overs for administrationen, havde jeg mange gange lyst til at løbe fra det hele, men hvor skulle jeg løbe hen? Der var stor arbejdsløshed. Ved kommunesammenlægningen i 1970 skete det efter min mening meget forkerte, at borgmestrene blev ledere af kommunens administration. Den første borgmester i Lunderskov kunne ikke forstå, at administrationen skulle have den nødvendige medhjælp. Borgmesteren meldte sig endelig syg. Hans efterfølger var en ung mand, der ikke havde nogen erfaring med det kommunale system. Han havde heller ikke meget til overs for den kommunale administration, men han ændrede efterhånden indstilling og fik erfaring gennem arbejdet, og han udviklede sig til at blive en dygtig borgmester. På det tidspunkt lod jeg mig pensionere.

Efter pensioneringen var jeg i en periode medlem af kommunalbestyrelsen og formand for ligningskommissionen. Jeg aftalte med kommunalbestyrelsen, at jeg skulle forsøge at oprette et lokalhistorisk arkiv for Lunderskov kommune, hvilket jeg så gjorde og brugte 20 år af min tid til at få det til at køre.

Fra Richard Andersens afskedsreception. Fra venstre borgmester Bent Bechmann, Richard Andersen og de to tidligere sognerådsformænd i Lejrskov-Jordrup Kommune Peter Schelde og Julius Buch.

Ser jeg tilbage på den tid, jeg har været beskæftiget ved kommunen, har det været interessant. Men hvad fik vi kommunalfolk ud af vort slid og slæb? Med al den omorganisation inden for amter og kommuner, der nu er sat i gang, er spørgsmålet, om de igangsatte ændringer kun er af det gode. Jeg tænker her på et citat af kejser Neros finansmand, Cajus Petronius, der ved sin afsked udtalte: "Vi arbejdede hårdt, men hver gang,

det begyndte at fungere, blev nye planer om omorganisation iværksat. Jeg lærte mig senere i livet, at vi er tilbøjelige til at møde hver ny situation gennem omorganisation, og jeg lærte mig også, hvilken vidunderlig metode dette er til at skabe illusion om fremgang, mens det i virkeligheden forårsager kaos, ineffektivitet og demoralisering". Jeg håber det vil gå bedre i det fremtidige danske system, end det gjorde hos kejser Nero!

SKOLEGANG I KRIGENS SKYGGE – SCT. NICOLAI SKOLE 1941-43

AF JYTTE SØRENSEN

Jeg begyndte i 1. klasse 1. april 1941. Dengang begyndte skoleåret til april. Jeg gik i den røde bygning ud mod Blæsbjerggade. Pigerne gik på 1. sal, og drengene i stueetagen, så når vi piger gik op ad den brede trappe, prøvede de frække drenge altid at få et kig op under pigernes skørter, inden de skulle hen i deres egen klasse, og dengang havde pigerne jo altid kjole på, undtagen hvis det var meget koldt om vinteren, så havde nogle af de mest velbjergede piger skibukser på til stor misundelse hos dem, hvis forældre ikke havde råd til den slags.

For enden af gangen var der opsat håndvaske, jeg mener, det var én lang vask, hvor man kunne vaske sine hænder, hvis de for pigernes vedkommende var blevet for varme af strikketøjet, så maskerne ikke kunne glide let på pinden, eller hvis man på anden måde havde griset hænderne til.

I kælderens på samme bygning lå pigernes gymnastiksal, og jeg mener, drengenes lå i en bygning, som lå vinkelret på "hovedbygningen" med ryggen mod nabogrunden opad Blæsbjerggade, men der er jeg i tvivl, for man spurgte ikke så meget dengang og havde ingen omgang med drengene.

I Gymnastiksalen var der nogle små rum, hvori der lå sorte gymnastiksko, sorteret op efter størrelse, og dem kunne man låne til timen. Jeg havde en lærerinde, som hed

Alma Knudsen – en frøken, som aldrig skulle have været lærerinde. Hun var vel dygtig nok, men havde ikke egentlig børnetække – det var bare et job, hun havde. Man så næsten aldrig et smil på hendes ansigt, så alene det fik hende til at virke streng.

Vi startede dagen med morgensang efterfulgt af morgenbøn, fadervor, stående ved vore pladser, og der var ikke noget med at sidde med huer på i timen.

Da vi skulle lære at regne – lægge sammen og trække fra – foregik det på en enorm kugleramme, som stod på gulvet og var netop så høj, at vi kunne nå den øverste række, og vel ca 1,50 m bred. Kuglerne var tilsvarende store, og det var egentlig en god måde at lære os simpel regning. I håndarbejde havde frk. Knudsen nogle store træstrikkede pinde, hvormed hun prøvede at vise hele klassen, hvordan man strikkede en maske. Det med at slå masker op, gjorde hun for os i begyndelsen, indtil vi selv fandt ud af det, vejledt af lærerinden.

I skolegården var der ovre i bag mod nabogrundene i Langelinie en lang række toiletter, et for hver klasse, men med træk og slip og pæne, rene. Ovenover dørene stod der, hvilket toilet, der hørte til hvilken klasse.

På det tidspunkt, jeg begyndte i skolen, havde tyskerne allerede besat de bygninger, som kaldtes for Pigeskolen – altså de to byg-

Sct. Nicolai Skole, oktober 1948. "Aero" Luftfotografering.

ninger nærmest Katrinegade hen mod Svietorv. Der var sat et træærkværk op, hvortil vi måtte komme i skolegården, og på den anden side gik tyske soldater vagt. På den side, hvor tyskerne gik vagt, var der også en række toiletter, ligesom i "vores" afdeling. Går vi videre på vores runde rundt i den gamle skole, kommer vi til lokaliteterne i Skolegade. Mellem de bygninger, tyskerne havde besat og den hvide to-etagers bygning med 2 opgange, var der dengang et stort halvtag, hvor vi kunne gå ind, hvis det regnede i frikvartererne, og der var en dør ud til Skolegade. Man behøvede altså ikke gå helt om til hovedindgangen i Blæsbjerggade.

De to første skoleår gik jeg altså i den røde skole i Blæsbjerggade, men da jeg skulle i 3. klasse, fik vi ny lærerinde frk. C. Søgaard, og vi kom over i den hvide bygning, den første

opgang efter læskuret. Nedenunder var der til højre skoletandklinik og til venstre var der lægeværelse med fælles venteværelse til læge og tandlæge.

At komme til tandlæge var vores store gru. Der var ikke noget, der hed lokalbedøvelse – det var lige på og hårdt, og deres instrumenter var ikke så blide, som dem, vi er vant til i dag, så jeg sank dybere og dybere ned i tandlægestolen, efterhånden som "dybdeboringen" skred frem, men jeg blev ubarmhjertigt halet op igen. Selvfølgelig skulle tandlægen have sit arbejde gjort færdigt.

Frk. Søgaard gik med snørestøvler og var lettere invalideret, men et dejligt menneske, for hvem lærergerningen virkelig var et kald. Hun sørgede for, at selv de dårligste elever fik noget lært. Hun bestemte, hvor vi skulle

sidde, og de dygtigste elever fik plads ved de bagerste borde, mens de, som havde et dårligt syn, og de, som ikke lærte så hurtigt, kom op ved de forreste borde, så de ikke blev tabt på vejen. Vi var 32 elever i hver klasse, og vi lærte virkelig noget.

I den næste opgang i den hvide bygning – tættest mod Blæsbjerggade – gik drengene fra 3. klasse og opefter. I vores opgang gik der kun piger.

I kælderen i den midterste bygning mod Skolegade – og det må være i en af de besatte bygninger – lå "Samaritanen" eller sko-

lebespisningen, hvor mindrebemidlede børn kunne gå ned i det store spisefrikvarter og få et måltid varm mad. Én gang om året var det frikadedag, og det så man virkelig hen til. Det var et måltid, som blev sponsoreret af en af Koldings velstillede borgere – jeg husker ikke hvem. Det var ikke "fint" at spise på Samaritanen, så derfor var det kun de fattigste af børnene, der gik derned, for dengang var der virkelig fattige børn til. Mange kom fra Havneboligerne, som lå tæt ved havnen, og hvor der mange steder blev drukket lidt rigeligt. Det var også børn derfra,

Børnebespisningen, "Samaritanen" i kælderen under midterbygningen i Skolegade, hvor der i dag er Nicolai for Børn. Foto fra 1944.

som kom i skole i hullet og lappet og stoppet tøj, som tit og mange gange slet ikke passede til det barn, som havde det på.

Lærerne var gennemgående udmærkede. Frk. Knudsen var nok den eneste, der havde sit udseende imod sig. De øvrige var venlige, sørgede for at man fik plaster på, hvis man var faldet og tog på alle måder hånd om os. Men de var bestemte overfor os, og det led vi overhovedet ikke under. Man var jo også anderledes opdraget dengang. Man lærte hjemmefra, at det ikke var pænt af svare igen, at man gjorde, hvad der blev sagt, ellers vankede der en lussing – derhjemme. Det var sjældent, der faldt en lussing i de 3 år, jeg gik på Sct. Nicolai Skole, og så var det som en regel en dreng, der fik den. Gårdvagten var en ældre lærerinde, sød og venlig.

Med hensyn til at ryge på toiletterne, så var det dengang sjældent, man så nogle ryge, før de blev konfirmeret, men jeg kan huske en dreng, som engang blev afsløret på toiletterne. Det var over til skolebestyreren og få en reprimande og måske en eftersidning. Skolebestyreren hed frk. Deissner.

Træerne blev der aldrig klatret i – jeg mener også, at de allerede dengang var for høje til, at det kunne praktiseres. Hvad drengene lavede i frikvarteret, ved jeg ikke. Men vi piger både hinkede og hoppede i sjippetov. Tit hoppede vi i langreb, og af og til var vi næsten samtlige piger i skolegården, som var med om det samme reb. Ligeledes, når vi legede sanglege, såsom “I haven der har jeg et pæretræ”, “Munken går i enge”, “To mand frem for en enke”, “Tornerose”, “Bro, bro brille” og flere andre. Det blev til en stor kreds, hvor alt foregik i fordragelighed. Vi byttede også påklædningsdukker, servietter

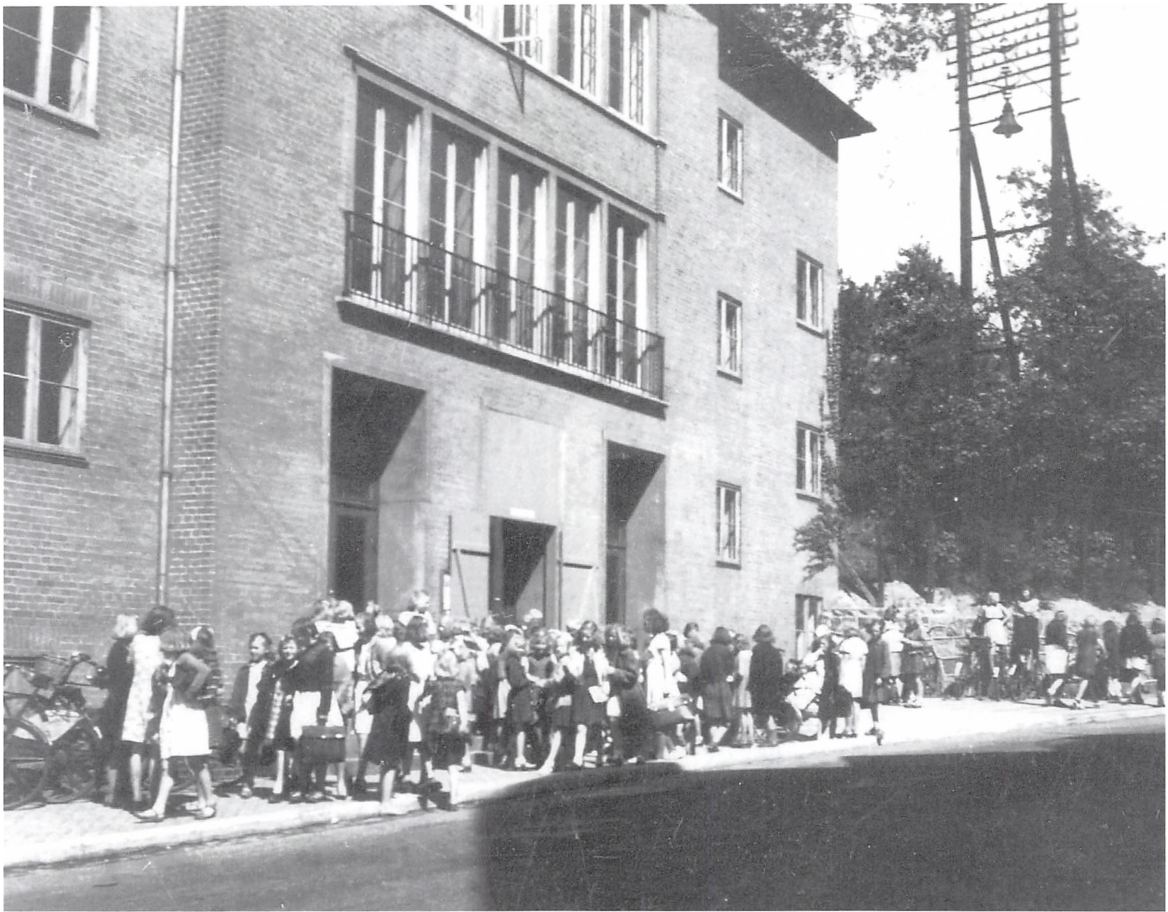

Det nazistiske flag ved indgangen til skolegården ved Pigeskolen. I baggrunden gymnastikbygningen, i dag Nicolai Scene.

og glansbilleder og “nipsede”, og der fandtes mange flotte nipsenåle. Lidt mobberi fandtes også dengang, men blev det for slemt, tog en forælder affære og fik snakket med “anførelsen”, og så faldt det hele tit på plads.

I 3. klasse kom vi på udflugt, og i den anledning fik vi omdelt en sang, som var skrevet om skolen. Den blev højtideligt omdelt, og så skulle vi lære den udenad, så vi kunne synge den, mens vi gik gennem byen ned til havnen, hvor vi det år tog med fjorddamperen “Freja” til Løverodde. Når vi havde lært sangen udenad, blev den samlet ind, og vi fik

Skolepiger foran biblioteket i Fredericiagade. Foto fra 1945.

at vide, at vi ville få den udleveret, når vi forlod skolen, men på grund af evakuering fra skolen og senere omrokning af skolerne, blev det ikke til noget.

Desværre nåede jeg ikke at gå 3. klasse ud. Pludselig en dag skulle vi pakke vore ting sammen og forlade skolen. Tyskerne skulle bruge det hele nu, og så måtte vi installeres

forskellige steder. Jeg gik på Købmandsskolen på Haderslevvej om formiddagen og to eftermiddage på Drengeskolen, nu Ålykkeskolen. Da de også blev besat, kom jeg på Biblioteket. Tre timers undervisning hver dag, mere kunne det ikke blive til, for der var også andre, der var i nød for lokaler, men jeg har såmænd klaret mig udmærket.

FRØKEN JUHL OG SCT. NICOLAI SKOLE 1947-1952

AF KJELD ROSSEN

I forbindelse med indvielsen af det nye kulturcenter i Kolding, med navnet *Nicolai* har Stadsarkivet efterlyst beskrivelser af livet på Sct. Nicolai Skole. Det var en udfordring, som jeg ikke ville sidde overhørig. Men det var jo lige med at komme i gang.

Det krævede tilløb, og da den side af sagen var overvundet blev travet lidt urent, for kan man nu tage det og det med, eller kan du nu også huske det rigtigt. Det skete også at jeg gik i stå for en tid for at fordøje erindringerne.

Min gang på Sct. Nicolai Skole var fra 1947 til 1952, så lidt har jeg oplevet dér og kan nok bidrage med noget. Det sete afhænger af øjnene, der ser, så det bliver en fortælling, der gengiver, hvad jeg har sanset og oplevet i den tid, og så bliver det min egen vurdering af oplevelsernes betydning.

Så vidt jeg ved blev skolen netop i 1947 "blandet", således, at jeg var med i den første årgang, hvor drenge og piger gik i samme klasse. Før var det en pigeskole, og mine ældre brødre kunne da heller ikke dy sig for at drille mig med, at jeg skulle gå på *Pigeskolen*. Det var selvfølgelig irriterende, men der gik nu ikke lang tid, før det spillede en mindre rolle eller faktisk var glemt.

En august dag i 1947 skulle det hele begynde. Min far og mor var taget på ferie og havde forladt byen, så det blev aftalt, at jeg

skulle følges med en pige fra den anden side af gaden og hendes mor. Sådan var det, og det gik da.

Vores klasselærer var *lærerinde* frøken Juhl. Hun er og bliver hovedpersonen i historien om a-klassen fra første til femte klasse. Vi kommer også ind på andre af lærerne, men de vil have mindre roller, i nogle tilfælde nærmest være statistere. Frk. Juhl var en højt estimeret overlærer, som virkelig fik puttet meget ind i vore hoveder. Hun kunne det, som mange har efterlyst siden, nemlig lære os at læse og skrive og regne. Og meget mere end det. Frk. Juhl var en kapacitet, ingen tvivl om det, og hun var i min erindring et venligt menneske. Vi kunne godt lide hende. Selv om hun altså var en rigtig gammel dame. Hun var næsten ligeså gammel som min far, og han var da gammel! Ikke bare dansk og regning lærte hun os. Hun var også faglærer i naturhistorie, og hun underviste i geografi og historie og bibelhistorie.

Dengang lå det ligesom i luften, at der var en sammenhæng mellem almindelig undervisning og en kristen påvirkning. Jeg vil ikke påstå, at frk. Juhl indoktrinerede os på den måde, men hun gav os en forestilling om, at Palæstina var det hellige land, og at det var Guds vilje, at det skulle være jødernes land. Oprettelsen af den jødiske stat fandt jo sted, mens vi gik i de små klasser, og en blodig

krig blev udkæmpet, men det var vi for små til at forstå.

Hun fik også grundlagt en interesse for historie med sin måde at fortælle på og måske også ved, at hun lod os tegne optrin fra historien. Jeg har endnu en tegning af kong Hans med snabelsko og en anden, der illustrerer hans ynkelige togt til Ditmarsken. Senere tabte jeg lysten til historie i takt med, at man opfattede det som et terpefag, men når jeg skriver, at hun grundlagde interessen, mener jeg det, fordi den er kommet igen. Men nu på den måde, at jeg gerne ser nærmere på historiske emner, som jeg selv vælger. Min forståelse af de slesvigske krige ligger i dag et godt stykke fra det, vi fik indpodet, nemlig det unuancerede, at prøjserne brutalt frarøvede os Slesvig-Holsten.

I slutningen af 1940erne stod tyskere ikke i høj kurs herhjemme. Vi børn havde jo selv oplevet dem marchere rundt i gaderne, og vi havde trods alt forstået den modvilje, der var over for dem. Så det var let at få os til at mene, at tyskerne også tidligere havde været de slemme. Frk. Juhl fortalte meget engageret om fæstningen "Frederits", som hun kaldte Fredericia, og om de heltedige kampe den 6. juli 1849, da tyskerne blev trængt tilbage. Vi kunne jo ikke vide, at det knap så meget var truslen fra den danske landsoldat som advarsler fra det stærke Rusland, der fik slesvigerne til at stikke piben ind.

Frk. Juhl var som sagt et venligt gemyt, men hun var ikke blødsøden. Der skulle ikke gerne være for meget pjat. En gang spurgte en forsagt dreng, om han måtte gå i gården, det betød, at han skulle på wc. Lærerinden sagde nej. Hun ville ikke have så mange for-

Lærerne fra Sct. Nicolai Skole på en busudflugt først i 1950erne. Det er frk. Kirstine Juhl forrest til højre i billedet, til venstre Carla Sørensen og på 2. række "Trille" .

styrrelser i undervisningen. Og hvad skete der så? Lidt senere lød der en pjaskende lyd helt bagtil i klassen, hvor drengen sad. Han havde ikke kunnet holde sig. Vi andre følte en blanding af skadefryd og medfølelse. Egentlig må vores frøken have haft det lidt skidt med hændelsen. Jeg mener, hun fik sagt noget i retning af, at han kunne da have sagt til, at det trængte sig sådan på. Men vi havde alle en respekt for den myndige autoritet, som man ikke kender i dag. Hun havde jo sagt nej!

Hun ville alle det godt, på sin egen håndfaste facon. En af drengene mistede ulykkeligtvis sin mor kort efter, at vi var startet i

skolen. Det fik hende til at holde ekstra øje med ham. Mange gange inspicerede hun hans ører og negle for snavs. Drengen var bestemt ikke vild med det. Det kunne godt virke pinligt; men vi vidste godt, at det var gjort i en god mening.

At holde ro i klassen var ikke noget problem for frk. Juhl. Vi havde en dreng i klassen, der var så urolig, at jeg tror, han i dag ville blive betragtet som et DAMP-barn. Den udfordring kunne hun sagtens hamle op med, men hun havde svært ved at udholde den "mangel på kultur", der gav sig udslag i, at han højlydt underholdt med en profan udgave af molbohistorierne, som han havde set i en mere eller mindre underlødige tegneserie. Hun fnøs, for i hendes øjne skulle de historier fremstilles, som de klassikere, de er.

Når jeg tænker tilbage, slår det mig, at hun havde en bemærkelsesværdig føling med, hvad der rørte sig mellem eleverne. Uden at nogen havde sagt noget, kunne hun lugte, hvis der var konflikter. Ved en bestemt lejlighed havde jeg pådraget mig flere kammeraters vrede og kunne meget vel risikere at få nogle bank. Vi havde regning i sidste time, og hun lod os få lov at gå hjem, når vi havde løst opgaverne. Den dag regnede jeg hurtigere end vanligt og slap af sted i god behold.

Om morgenen blev vi stillet op i række, inden vi kunne blive godkendt til at gå op i klassen. Det må have været gårdinspektøren, der stod for det. Set med nutidige øjne kan det nok lede tanken hen på kadaverdisciplin. I min hukommelse var det nu ikke noget større problem, vi kom som regel helkindet op i klassen. Ved særlige lejligheder

kunne der ellers vanke ørefigner, derom senere.

Efter første time sang vi morgensang. Der blev valgt en sang fra sangbogen *Arvesølv*. Nogle fra klassen blev stillet op foran kateketret som forsangere. Det kunne ske, at tonen sank ganske betydeligt, efterhånden som sangen skred frem. Så pegede frk. Juhl på en, der var i stand til at hæve tonelejet og få sangen til at fortsætte i dette leje.

Som det var almindeligt dengang, kunne vi få vers for, som vi så skulle lære udenad derhjemme. Det var ikke ret sjovt. Engang skulle jeg lære *I sne står urt og busk i skjul*. Det var slemt nok at skulle lære den, men da min mor fandt på at høre mig i den, kunne det ikke blive mere træls, troede jeg. Men da vi så blev uenige om udtalen af *frosne rude*, syntes jeg, at målet var fuldt. Min mor mente, at min udtale ikke var rigsdansk nok, mens jeg på min side holdt på, at det var alt for skabagtigt at sige "fråsne" med lukket ålyd, som hun i fuldt alvor ville have mig til. Den dag i dag griber jeg mig i at sige det sådan, som hun ville have det, selvom det nok aldrig bliver gangbart Koldingsprog.

Mellem timerne var der frikvarter. Man opholdt sig i skolegården, skulle have tiden til at gå på bedste vis. Og hvilke lege havde vi? Lege som på alle skoler til alle tider. Skiftende efter årstider og efter, hvad der var sagen lige for tiden. Der blev spillet bold, nogle gange marmorkugler eller hønseringe, andre gange hoppede pigerne i hinke-ruder eller i sjippetov. Det sidste kunne de af og til godt lokke drengene til også at gøre. Knap så udbredt var yo-yo-spillet, men det krævede også mere håndelag. Om vinteren forsøgte vi at holde rutsjebaner glatte,

men pedellen saboterede anstrengelserne med aske.

Af og til kunne den fredelige leg ændre karakter og ende med slagsmål. Så kom gårdvagten hastende for at stoppe det. Albrecht-sen haltede med stive skridt, men kunne gå stærkt. Vi troede, han havde træben. Ham havde vi respekt for, han var streng og kunne slå en proper næve, men han var retfærdig, som det hed. Han fik hurtigt skilt slagsbrødrene ad. En anden gårdvagt var frk. Hansen, hun var lavstammet og ret trivelig. Vi kaldte hende *Trille*. Nogen havde lavet et lille vers om hende, som vi dog ikke sang åbenlyst: "Trille, Trille, tyk og fed, hopper som en gum-miged". Poulsen, som også var "gårdvovse"

som vi så opfindsomt kaldte det, var udstyret med et øgenavn, nemlig *Snøfte*. Hvorfor ved jeg egentlig ikke, men man kan vel gætte.

Øgenavne fandtes også blandt eleverne. Jeg husker ikke så mange, men nævner et par stykker: Navnet *Pølse* var mindst to udstyret med. Den ene var søn af en slagter og en kraftig fyr. Den anden var mere end kraf-tig. Senere gjorde de sig begge gældende, den ene inden for sport, den anden i restau-rationsbranchen. *Kæmpe* var til trods for navnet lille, men havde et uforholdsmæssigt stort, noget kantet hoved. Han var en flink fyr. Hans storebror, som faktisk ikke lignede ham ret meget, blev selvfølgelig kaldt *Store Kæmpe*. Der var en, der gik under navnet

Sct. Nicolai Skoles gård midt i 1950erne med toiletterne over mod Langelinie til venstre. I baggrunden Blæsbjerggade.

Hejse. Hvad det kom af, aner jeg ikke. Hans lillebror gik i min klasse, han hed bare Frederik. Selv havde jeg æren af øgenavnet *Hvalrossen*. En nærliggende forklaring var selvfølgelig mit efternavn, men det kan også have spillet ind, at jeg var ret velnæret. For resten havde jeg også den ære at få tildelt et "kælenavn". Frk. Juhl ville givetvis ikke være gået med til at kalde det et øgenavn, for det var hende, der en gang imellem kaldte mig *professor*. Og det var ikke, fordi jeg var klog, men fordi hun fandt mig særdeles distræt.

En af drengene i min klasse må have syntes, at jeg var noget blød i det. Han kom fra et hjem, hvor man agtede Joe Louis højt. Og så gjorde han sig bemærket ved at blive sparket så grundigt af en hest, at han brækkede en arm. Han boede i den nordlige ende af Vestergade. Tilknyttet huset var der hestestald. I dag lyder det vel meget mærkeligt, at man havde heste i byen, så tæt på centrum. Nå, men han syntes jeg skulle lære at bokse, og at han skulle være min læremester. Det gik godt en tid, og jeg gjorde vist også gode fremskridt. Så en dag blev vi uvenner. Vi skulle slås efter skoletidovre ved de bunkers som stadig fandtes ved siden af Rutebilstationen. Jeg husker kampen som jævnbyrdig, ingen af os gjorde skade på den anden, men det trak ud uden afgørelse, og til sidst overgav jeg mig for at få en ende på det. Mine følelser var noget blandede, da min ældre søster, som gik på gymnasiet, ved middagsbordet om aftenen grinende fortalte, at hun havde set opløb over for skolen, og da hun kom derhen "var det sørme min lillebror, der var oppe at slås med en rødhåret dreng". Blandede var følelserne, fordi det selvfølgelig

var pinligt at få det frem for familien, men samtidig lidt tilfredshed med at de hørte, at sådan kunne jeg altså også opføre mig. For resten blev jeg hurtigt igen gode venner med den rødhårede dreng.

Kunne drengene slå på hinanden, så kunne de voksne minsandten også slå på drengene – og i mere sjældne tilfælde på pigerne. Lussinger hørte til dagens orden dengang. Hvis en lærer ikke kunne sætte sig i respekt ved personlig autoritet, kunne han ty til lussinger. Spanskrøret hørte man om, men jeg har aldrig set det brugt. Hvordan gjorde man sig fortjent til en lussing? Ved at være fræk eller ved at læreren troede, man havde været fræk, for de tog det ikke særlig nøje, om bevismaterialet var i orden. Nogle af lærerne havde den raffinerede taktik at sige, at man kunne vælge mellem en svedetime eller en lussing. Jeg husker ingen dreng, der havde mod til at vælge svedetimen. For nok var man ræd for lussingen, men den hån, der ville blive én til del, hvis man valgte at sidde efter, var langt værre.

Skolens pedel hed Prinds, og han var en meget venlig og flink mand. Min erindring om ham er dog smertelig, eftersom han var den, der gav mig den mest minderige serie lussinger i min tid på Sct. Nicolai Skole. Pludselig ved slutningen af et frikvarter kom han farende og klappede i den grad til mig. Det værste ved det hele var, at jeg ikke anede, hvad jeg havde gjort. Men det fandt jeg ud af. Som tidsfordriv havde jeg revet et stykke papir i bitte små stumper, hvorefter jeg havde ladet det hele flyve. Det havde han set. Selvfølgelig har det provokeret ham, men i dag ville det næppe have retfærdiggjort en sådan handling over for et barn.

Man hører så tit, at lussinger ikke skader, men alene det, at jeg næsten 60 år senere husker det med bitterhed, vidner vel om, at det ikke var omkostningsfrit. Det værste var nok, at straffen virkede helt ude af proportion med graden af forseelse. De ørefigner, jeg husker, var de ørefigner, som syntes ufortjente og derfor krænkende. Alle de andre, har jeg virkelig ikke gjort mig den ulejlighed at holde styr på.

Skoleinspektør L. Lomholdt.

Nu vi er i gang med persongalleriet, kan vi vel godt fortsætte: Lomholdt var skoleinspektøren. Som sådan en mand med autoritet. Det var vi ikke blinde for. Det var i betragtning af 5 år på skolen ikke meget man fik med ham at gøre, men jeg husker ham alligevel på en positiv måde, idet han står for mig som en voksen, der ikke talte ned til børnene. Han stod for instruktionen af skolekomedien, som blev spillet af 4. klasserne. Det år, hvor jeg gik i 4. klasse, spillede jeg med. Jeg var en politibetjent, som fulgte pantefogeden. Min rolle må have tangeret teaterhistoriens mindste rolle. En replik havde jeg: "Lad os hellere gå hen på kroen, stedet her løber ingen steder". Fra øvetimerne husker jeg, at Lomholdt kunne tale om ting, der optog ham, således var han begejstret inde på noget om jazz, og de muligheder, som han så i denne form for musik. Han fortalte om nogle meget musikalske bluessangere, han havde hørt, som var i stand til at improvisere over tilfældige tekster på en spændende måde. Når man tænker på, hvor lidt agtelse borgerskabet den gang havde for jazz, de talte hånligt om swing-pjatter, så kan man vel godt sige, at han havde et progressivt forhold til det og var mere fordomsfri end mange andre voksne.

Nu hvor det musiske er omtalt, vil jeg fortælle, at der på skolen i et par år var en ganske ung sanglærer, der hed Hjort. Han udpegede mig til at synge en sang solo ved juleafslutningen og gav mig nogle ekstratimer. Jeg tror, jeg havde en ganske god stemme, så længe den var sopran, men efter overgangen har det ikke været noget at prale af. Arrangementet omkring juleafslutningen var sådan, at forældrene aftenen før var inviteret

til at høre og se de forskellige indslag i gymnastiksalen, der i dag kaldes Nicolai Scene. Da det var min tur, og klaveret satte i, var jeg så lammet af nervøsitet, at jeg ikke kunne få en lyd frem. Pianisten spillede så et helt vers, og da det gik op for mig, at jeg ikke slap derfra uden at have leveret varen, kom jeg da i gang. Og fik bifald. Mon ikke enhver 8-årig, der gik på scenen, ville få det af en flok forældre, næsten uanset om det var godt eller skidt. Næste dag slap jeg for kvælningsfølelserne og kom igennem sangen uden besvær. Og så havde vi juleferie.

Men efter ferien, da vi kom tilbage til skolen, skete der noget mærkeligt, hvis dybere psykologi jeg aldrig har forstået. Et par af de store piger i 5. eller 6. klasse havde set sig gale på mig: "Der er ham med tøjstemmen, han skal have nogle bank". Piger, der er 3-4 år ældre, er altså ret meget større og stærkere end en dreng på otte. Jeg havde ikke tiltro til at kunne hamle op med dem og følte mig truet, så jeg undgik dem så vidt muligt. Men en gang havde de taget opstilling ved den lille dør, der vender ud mod Skolegade, som jeg var nødt til at passere, for at kunne komme hjem fra skole. Hvad skulle jeg gøre? Heldigvis faldt det mig ikke ind at sladde. Jeg løste problemet ved at tage min skoletaske i begge hænder, løbe mod udgangen og idet jeg nærmede mig, slog jeg ud efter dem med tasken. De trådte faktisk til side, og ud kom jeg med heftig hjertebanken, men lidt stolt af mig selv.

Mellem lærerne var der en lille flok ældre lærerinder, som jeg husker som "fromme damer". Nogle mere end andre. Der var frk. Krogh, der var frk. Sigumfeldt Christensen og vistnok også tidligere omtalte Trille. På

den tid talte man ikke om indoktrinering som noget slemt. I hvert fald holdt de sig ikke tilbage fra at bruge religionen som et middel til om muligt at få os til at være ordentlige. Engang skulle frk. Krogh i en eller anden ekstraordinær situation holde styr på et par klasser, nemlig vores parallelklasse og os. Vi begyndte timen med et fadervor. Der gik ikke mange sekunder efter bønnen, før en af drengene fra den anden klasse brændte en svovlduftende ed af. "For fanden i helvede", sagde han – og det syntes hun ikke om, bestemt ikke. Med himmelvendte øjne spurgte hun, hvordan han dog kunne sige sådan noget lige efter, at vi havde talt til Gud i bønnen. Oplevelsen var mærkelig. Faktisk følte jeg mig noget splittet, for jeg forstod godt hende, men jeg var lige så sikker på, at det gjorde drengen ikke – og det gjorde han heller ikke. Det var i bogstaveligste forstand spildte Guds ord på Ballelars.

I årene omkring 1950 kom der en del unge lærere til. De havde en lidt mere moderne måde at anskue tingene på, men revolutionerende nyt var der nok ikke tale om. Det skulle da lige være sådan noget som *klassens time*, som Gangelhoff, der blev klasselærer for vores parallelklasse indførte. Det oplevede vi engang, hvor vi blev parkeret derinde en time, medens egen lærer havde forfald. Der kunne man godt blive misundelig, det var noget med perspektiv.

Omtrent samtidig kom Lasthein og hans kone til skolen. Hende husker jeg mest for en kedelig egenskab, set med elevøjne. Havde man gjort noget, hun ikke syntes om, kunne hun på mesterlig vis skamme en ud ved at sige: "Det havde jeg bestemt ikke ventet af dig, jeg har ellers opfattet dig som

Sct. Nicolai Skoles lærere på lærerudflugt først i 1950erne. Damen i midten med håndtaske er G. Sigumfeldt Christensen. Til højre for hende i lys kjole Inger Hebo Jensen.

en ordentlig dreng”. Så stod man der. Nu havde man endelig taget sig sammen til at være lidt fræk, og så skulle man gøres flov. Hr. Lasthein havde vi til *tegning*, det var ikke så længe førend det kom til at hedde *formning*. Han var mere progressiv end de voksne, vi ellers kendte, når det drejede sig om billedkunst. For ham var det ikke vigtigt, om det lignede, han så anderledes på det. Jeg husker, at han engang sagde: “Det dér er der mange voksne der ikke kan gøre bedre”! Selv syntes jeg, det var noget klatteri, og må have tænkt, at hvis det kunne stille ham tilfreds,

så kunne jeg da hurtigt kradse noget ned. Men det var en misforståelse. Han bebrejdede mig i klare vendinger, at jeg havde sju-sket med det. Hvem der dog forstod sig på voksne.

Der var en verden uden for Sct. Nicolai Skole, men der måtte vi ikke komme i skoletiden. Det forhindrede ikke, at vi kunne løbe over til slikmutter i Skolegade eller om til bageren på Låsbybanke. Om kontrollen ikke var særlig effektiv, ved jeg ikke, men der var sjældent nogen, der blev grebet. Det eneste jeg husker, som kunne gøre det lovligt at

være uden for skolen i skoletiden, var at blive udset til at hente ler til formningstimen. To mand med en spand og en våd gulvklud blev sendt af sted til Lervarefabrikken, der lå et stykke nede i Låsbygade. Der fik vi spanden fyldt op med ler, som vi så skulle have med tilbage til skolen, hvor det blev brugt til modellering. Turen var en tidsmæssig balancegang. På den ene side skulle det ikke gå for stærkt, når man nu var sluppet uden for murene. På den anden måtte man tage sig i agt for ikke at smøle alt for meget med tiden, så man blev skældt ud.

På et punkt var mulighederne forskellige fra i dag. Det var ikke udelukket at få ekstraordinære fridage. På dage hvor vejrliget var ekstremt, skete det at vi fik fri. Om vinteren kunne det udnyttes til kælketure eller en tur på skøjter i Byparken eller på Slotssøen. Marielundsøen var lumsk og tiltrak os ikke på samme måde. Om sommeren kunne det være så varmt, at det ikke var til at holde ud at være på skolen. Fik vi så fri, kunne vi lige klare at tage cyklen ud til Søbadeanstalten i Tved, hvor en dukkert kølede os lidt ned. På kongens og dronningens fødselsdage var der skolefrihed, og som noget kuriøst kan jeg fortælle, at vi fik fri fra skole, da undervisningsministeren døde. Det var Hartvig Frisch.

Skolebygningerne får kun nogle få bemærkninger. Langt det meste af tiden havde vi timer i den høje røde bygning i den sydlige del af skolen. Men i de små klasser fik vi på visse dage undervisning i bygningerne over mod Blæsbjerggade. Jeg kan næsten fornemme, at den kalkede bygning, hvor skoletandlægen og lægen holdt til, emmede af dårligt indeklima. Men jeg husker det mere, som

om der var flere dage, hvor jeg kastede op og måtte gå hjem fra selve Blæsbjergskolen.

Langs den vestlige afgrænsning af skolegården var der en række toiletter, nok en 10-15 stykker. Små ulækre aflukker, kantet af asbestplader og møgbeskidte både på gulv og vægge. Der var træk og slip, men i daglig tale blev de kaldt lokummer. De var så uhumske, at mange hellere gik rundt med ondt i maven af forstoppelse, end at de gik på wc der. Kun i nødstilfælde, når man ikke kunne holde sig længere, overvandt man klaustrofobien og forrettede skyndsomst sit ærinde.

Til højre for disse toiletter var der et pissoir. Et 5-6 meter langt åbent rum, som dog var forsynet med en skærm, som var slået op på to søjler, således at man ikke kunne kigge derind. Langs bagvæggen var der en tisserende. Væggen var over denne til en vis højde malet mørkegrøn. På den lysere væg herover sås altid spor efter strålerne, når der havde været konkurrence i højdetis. Det står for mig, som om vinderne har haft formidable evner i den disciplin. De kunne vande væggen til det dobbelte af egen højde. Den slags kunne aftvinge respekt.

Til en afrunding af historien vil jeg fortælle, at jeg efter at være kommet tilbage til byen en dag i en forretning i Helligkorsgade så en meget gammel dame, som trods alt virkede bekendt. Idet hun var ud for mig, spurgte jeg, om det ikke var frk. Juhl? "Jo", sagde hun, "hvem spørger"? Hun var meget svagtseende. Da jeg forklarede, hvem jeg var, sagde hun ganske roligt: "Jeg havde regnet med, at du havde aflagt mig et besøg". Og således fik hun mig endnu en gang til at stå tilbage som en skoledreng med røde ører.

QUO VADIS - TIL TJENESTE

AF JOHANNES KIRK SØNDERGAARD

Den 15. oktober 1972 var en skelsættende dag for mig og min kone Christa. Jeg havde på det tidspunkt været ansat i politiet i ni år, og jeg var 30 år. Vi havde denne aften besøg af Birgit Norholdt fra Dansk Missions-selskab, og vi blev åndeligt vakte.

Hele mit liv har jeg holdt med taberne, de fattige, de udskudte og alle i vanskeligheder. I frikvartererne i skolen, når de store slog de små, og som ung, når nogen blev mobbet. Det har fulgt mig lige siden, at hjælpearbejdet er vigtigt. Derfor har det været naturligt for mig at leve tæt på misbrugerne, taberne, de fattige, de syge, de fængslede og andre, der har det dårligt. Vi skal vinde deres tillid og være opmærksomme på deres behov, følge med i deres kampe og hjælpe dem der, hvor fristelserne og vanskelighederne er. Når den tillid er etableret som noget naturligt, kan man både bede sammen og give personlig støtte i deres vanskelige perioder.

Noget af det vigtigste i hjælpearbejdet er at være sammen med misbrugerne og – uden at være naiv – give kærlighed, når de unge mindst fortjener den samt at kende deres problemer og flugtveje, så vi i overført betydning kan stå ved deres “bagdør”, når de engang imellem fristes til at vende tilbage til misbruget. Venter vi på taberne dér ved “bagdøren” med “en buket roser” for at vise dem vores kærlighed med praktisk hjælp til

genopretning, når de er på vej ud i misbrug eller på vej tilbage efter misbrug, så står vi samme sted og på samme måde, som Faderen i lignelsen om den fortabte søn.

I politiet arbejdede jeg blandt de unge tabere. Jeg vidste med ét, hvad jeg skulle. Det var åbenbart for enhver, hvor lidt penge og humanisme hjalp taberne. Her var jeg sammen med folk, som trængte til frihed og håb, men som var på vej i afgrunden. Selv om jeg altid havde holdt med taberne, så havde jeg tidligere nøjedes med at give dem et klap på skulderen og sagt: “Du skal se, det går nok alt sammen”. Jeg vidste godt, at det ikke var nok. De havde ikke en chance. De var både bundet og låst fast i meget dårlige vaner, som de bare ikke kunne slippe. Når de kom ud af arresten med deres plasticpose i hånden, gik de den samme rute om og om igen. Ned på beværtningen eller til en pusher for at hente den første dosis. Måske lige rundt om bstanden for at tanke op økonomisk, og så var de ude på glidebanen igen uden reelle muligheder for at ændre noget. En eftermiddags- eller aftenkonsultation var ikke tilstrækkeligt til, at de kunne ændre deres livsbaner. Disse unge misbrugere måtte plantes om i et nyt miljø, så deres liv kunne få nogle gode frugter. Nu så jeg mit ansvar. De havde behov for en ny chance, så de kunne lære at leve – og sejre.

Problemerne var åbenbare og synlige for enhver, når kriminelle, misbrugere og psykisk syge blev løsladt lige til gaden uden netværk af nogen art. Det måtte ændres, men hverken politikere eller kriminalforsorgen satte noget i gang, der kunne bryde den onde cirkel for disse mennesker.

Selvom jeg i al min tid som politimand og tilsynsførende for Kriminalforsorgen talte og skrev imod den form for ligealdighed, var der ingen reelle reaktioner og tiltag for at miljøændre eller arbejdsmotivere de indsatte. Man hjalp dem ikke, mens de sad i arresterne til at få fast arbejde, fast bopæl og et sikkerhedsnet af mennesker, de kendte, når de skulle løslades.

ET BEHANDLINGSPROJEKT TAGER FORM

Min kone og jeg mødte en gruppe folkekirkekristerne i Kolding, som ville gøre noget. De holdt møder i deres hjem og læste i Bibelen sammen med en hel del unge og sammen gik de på gademission. Vi gik med ind i deres missionsarbejde og lovsangsaftener, og de støttede straks vores plan med hjælp til unge misbrugere, der havde brug for hjælp. Flere aviser skrev om vores initiativ og om, at vi havde misbrugere boende i vort hjem på Langagervej 24 i Kolding. Det medførte blandt andet, at folk rundt om i landet uopfordret sendte store og små pengebeløb til os. Hver en krone og hver en gave blev noteret med navn og adresse i en lille bog, som vi har endnu. Vi brugte ikke af disse penge. De blev alle sat i banken. Takket være min løn fra politiet var der altid mad nok også til de unge misbrugere, vi havde åbnet vort

Christa og Johannes Kirk Søndergaard, 1976.

hjem for. I de år boede der hele tiden nogle unge hos os.

Kontakterne til forskellige misbrugere blev udbygget, og arbejdet udviklede sig hen imod etablering af et regulært behandlingshjem. Min kone, Christa og jeg var klar over, at med de mange unge, der ønskede hjælp i deres misbrugsproblemer, så var vort hjem for lille til, at vi dér kunne imødekomme det store behov, der var i Kolding. Taberne, misbrugerne var som "vilde heste", som først var pålidelige, når de var blevet tæmmede. Det

var hårdt belastede misbrugere, vi tog os af. De fleste kom fra brudte hjem. Der var ikke blot tale om utilpassede unge med teenageproblemer, men unge i oprør. Deres adfærd var teenages-trodsalderen ganget med ti plus en knallert, et misbrug og et stereoanlæg oven i.

Flere fra vores gruppe gik på gademission adskillige gange ugentlig. Vi købte nogle bibler og stillede os op ved et medbragt bord i Jernbanegade i Kolding, hvor der var mest gående trafik. Vi fik kontakt med rigtig mange mennesker.

Da vi havde vores gang i Folkekirken og Indre Mission, henvendte jeg mig til indremissionæren i Kolding og spurgte ham, om IM kunne tænke sig at stå bag vort påtænkte behandlingsprojekt for unge i misbrug, men hverken han eller folk i KFUM & K, KFUMs Sociale Arbejde eller Blå Kors ville gå så langt. Vi kunne godt mærke, at de etablerede grupper i Folkekirken tog afstand fra vores gademission.

De præster, vi fandt forståelse hos, var sognepræsterne Erik Langkjer og Harry Sørensen, begge Kristkirken/Immanuelskirken i Kolding, og Åge Møller-Sørensen i Seest Kirke. De forstod de unges situation og kunne tale med dem. Der skete også i disse år en åndelig fornyelse inden for Folkekirken. I et landsdækkende blad skrev den tidligere formand for Indre Mission i Danmark, nu afdøde pastor emeritus Christian Bartholdy begejstret om vores gruppe.

I denne periode blev også Kristeligt Folkeparti stiftet. Partiets landsformand, Jens Møller, var i 1974 partiets topkandidat til byrådet i Kolding, og jeg var nummer to på den samme opstillingsliste. Her regnede jeg med

at blive, men så blev Jens Møller valgt ind i Folketinget, og pludselig var det mig, der var spidskandidat på Kristeligt Folkepartis liste og blev medlem af byrådet. Vel nok fordi Jens Møller havde gjort et godt forarbejde, og fordi folk kendte mig fra gaden eller fra indsamling af underskrifter mod den fri abort.

BEHANDLINGSHJEM I LÆSSØEGADE 6

Som medlem af byrådets socialudvalg skulle jeg en dag være med til at beslutte, hvad et netop nedlagt tidligere børnehjem, Læssøegade 6, skulle anvendes til. Det faldt sammen med, at alle i vor kristne gruppe havde ønsket sig et behandlingshjem til vort arbejde, fordi der på det tidspunkt boede flere hos os privat, end vi kunne klare i et almindeligt hjem.

Straks, da jeg gik op ad trapperne og ind i huset, overbeviste Gud mig om, at dette var stedet, Gud ville bruge til at hjælpe unge mennesker fri af misbrug. Den smukke, hvide patriciervilla var så iøjnefaldende velegnet til et fortsat behandlingsarbejde. Villaen havde status af socialt hjem og var som sådan allerede godkendt af Kolding Kommune som behandlingssted. Ejendommen var på alle måder ideel for os og de mennesker, som vi var kaldet til at tage os af. Navnet "Quo Vadis" latinsk for "Hvor går du hen?" kom til mig i en drøm og alle i gruppen var enige i, at det var et godt navn.

Vi fik huset til ejendomsvurderingen af Kolding Kommune. Med møbler, senge, sengetøj, service, telefon, gulvtæpper og gardiner og så videre. Fra den 29. januar 1974 til den 1. november 1974 havde forskellige

Huset i Læssøgade 6 i 1984, da Huset fyldte 10 år.

mennesker sendt os i alt 36.962,45 kr., derfor kunne vi klare udbetalingen og købe huset af Kolding Kommune for 250.000 kr. med 30.000 kr. i udbetaling. Alt var lagt til rette for os.

Hele vores gruppe af kristne var parate til at kæmpe for sagen. Min kone og jeg var ledere af behandlingsarbejdet i Quo Vadis, og mens de unge medarbejdere boede og levede i huset i Læssøgade, boede vi stadigvæk med vore børn i vort eget hus på Langager-

vej. Jeg havde fortsat mit arbejde i politiet, som jeg holdt af og fungerede udmærket i, samt politihundearbejdet med mange udkald – også om natten. Endvidere havde jeg byrådsarbejdet for Kristeligt Folkeparti, som krævede megen tid. Desuden var jeg stadig tilsynsførende for Kriminalforsorgen. Det hele var utroligt spændende, men vi blev klar over, at jeg for at overleve måtte overlade opgaven i byrådet til min suppleant i Kristeligt Folkeparti. Den beslutning med-

førte, at arbejdet med at hjælpe mennesker, der var i problemer, fik større fokus. Det var et rigtigt valg.

En februardag i 1977, mens jeg var på arbejde på Kolding Politistation, var det daglige lederpar af Quo Vadis på arbejde i Huset. De boede med deres børn i eget hus, men arbejdede ellers i dagtimerne i behandlingshjemmet med de folk, som boede der. Hen på dagen ringede den daglige leder til mig på politistationen og fortalte, at der netop var kommet en alkoholiker til huset, som gerne ville have hjælp. Han var københavner, en bums og lugtede langt væk af at være "gået op i svejsningerne".

Straks, da lederen sagde dette til mig i telefonen, var jeg overbevist om, at det ikke var en alkoholiker, men en journalist, der på falsk grundlag ville snige sig ind i Huset. Det viste sig ganske rigtigt at være en journalist fra Ekstrabladet. Hele forsiden på næste dags avis og begge midtersider var fyldt med opdigtede beskrivelser af det, han kaldte: "24 hektiske timer i Quo Vadis". Sandheden var, at han højst havde opholdt sig 24 minutter i huset!

Da Quo Vadis behandlingshjem, Huset, Læssøgade 6, havde kørt i to år og da der var mange unge misbrugere, der søgte vor hjælp, var vi klar over, at arbejdet med mennesker manglede et fastboende lederpar. Der var brug for en "mor og far" til kontinuerligt at være i huset. De fleste af vore misbrugere havde tidligere været i behandlingstilbud, hvor der blev anvendt vidt forskellige terapiformer og teorier. Omkring 95 % af vore beboere/misbrugere kom desuden fra familier med enlige forsørgere. Derfor havde de brug for at lære at leve i et hjem, hvor de

kunne få et nyt liv med nye vaner og et godt selvbillede. Husets daglige rytme skulle være så tæt på dagligdagen i et almindeligt hjem, som den kunne. Det var primært, fordi de savnede et hjem, at de kom til os.

Min kone og jeg valgte at påtage os opgaven. Vi havde ikke tidligere været parate, fordi vi hele tiden havde ment, at det vigtigste var, at vore børn syntes om en sådan opgave. Men vores piger gav udtryk for, at de gerne ville flytte ind i huset, og derfor flyttede hele familien ind i september 1977. Vi solgte vort hus i Kolding til mine forældre og mageskiftede hus, så vi fik deres sommerhus ved Hemmet Strand. På den måde fik vi mulighed for at holde fri i en hel anden landsdel. Vi boede i Huset i 17 år. Vi havde et lille værelse, der var vores soveværelse, stue og kontor. Vi sad i kø sammen med husets øvrige beboere op ad trappen, når vi skulle i bad eller på toilet. Vi fik først vort eget badeværelse i 1986. I 1994 flyttede vi i eget hus i Vonsild.

Arbejdet i Quo Vadis blev inddelt i 3 faser: Søge-op-arbejdet, hvor vi opsøgte misbrugerne i deres eget miljø. Bygge-op-arbejdet, hvor tiden blev brugt på samtaler, hjælp til problemløsning og beskæftigelse samt fokusering på genoprettelse af selvværd og indlæring i at leve i et fællesskab. Endvidere Følge-op-arbejdet, der bestod af undervisning, stabilisering og social tilpasning. Mottoet var "Ikke rus – men knus".

Vejle Amt godkendte i 1985 Quo Vadis som døgnopholdssted for unge i misbrug. Quo Vadis blev hurtigt Vejle Amts Familieafdelings kæledægge, fordi vi arbejdede både i kærlighed og med konsekvens. Vores første tilsynsførende i Vejle Amt fortalte tre mæne-

QUO VADIS

- en tryk sag 📄

Folder, der fortalte om Huset og behandlingsformen.

der efter amtets godkendelse, at han ved den lejlighed havde udtalt, at et behandlingshjem af vor type med en så kristen profil ikke

burde eksistere på landkortet. Den holdning havde han totalt ændret efter to besøg i Huset. Han havde talt med beboere og medarbejdere og set, hvad der var sket med de unge. Han roste os for at være det første sted i amtet, der tog beboernes pårørende med i behandlingen som familierelaterede opgaver. Amtet sørgede også for, at såvel langtidsmedarbejdere som ledere fik en rimelig løn.

Det var den fælles indsats i form af gode, aktive medarbejdere, der gav succes. Det er klart, at det ikke var alle beboere, der blev sat fri, men rigtig mange er i dag ude af deres misbrug, fordi vores medarbejdere ville bruge deres tid og liv på at hjælpe dem. Medarbejderne ofrede deres privatliv og boede normalt på værelse med misbrugerne for at give tryghed. I dag er flere af disse gamle beboere og medarbejdere ledere og initiativtagere i forskellige kristne organisationer i Danmark, medlemmer af menighedsråd og ansat i socialt arbejde. Nogle er blevet missionærer, også i udlandet. Andre er blevet teologer eller lærere. Uden alle disse mennesker havde der ikke været noget Quo Vadis. I bogen om Quo Vadis "Hvor går du hen?", som blev udgivet i 1981, fortælles om otte mennesker, der blev frelst og hjulpet fri af deres afhængighed og ind i et nyt liv. Arbejdet udviklede sig helt overvældende. På et tidspunkt var vi 22 mennesker i Huset. De tre var børn, syv var medarbejdere/ledere, og 12 var beboere.

FLERE INITIATIVER

På grund af en vision, Gud havde givet mig, besluttede jeg mig for i 1978 at træde ud af

politiet for at hellige mig arbejdet for de udstødte. Jeg ville gøre mere for det opsøgende arbejde. Vi havde i forvejen en god indgang til de forskellige misbrugs- og kriminelle miljøer. Vi havde fra starten foretaget opsøgende aktiviteter hos narkomanerne i deres lejligheder og huler, og de vidste, at vi kom for at hjælpe dem,

Over for rockerne havde jeg som politimand min helt egen fremgangsmåde. Når de holdt i flok på deres motorcykler et sted i byen, og jeg ønskede at snakke med dem, tog jeg min kasket af, knappede jakken op, stak en hånd i lommen og slentrede lige ind midt i flokken og henvendte mig til lederen. Da de ikke havde mulighed for at vippe kasketten af mig bagfra, og jeg jo var aldeles ufarlig med den ene hånd i lommen, fik jeg normalt en god snak med hele flokken, så atmosfæren var god også til næste besøg. Alt dette måske også fordi næstkommanderende i rockergruppen, som de kaldte "Jesus", på et tidligere tidspunkt havde boet nogle dage i vort private hjem, fordi han var eftersøgt af en udenbys rockergruppe, der ville ham til livs.

Bogcaféen og "snak"-baren Quo Vadis blev etableret i Låsbygade 41 i en tidligere slagteriforretning i 1979. På et tidspunkt fik den nærliggende kommunistiske bogcafé besøg af en masse rockere, der havde set sig gale på dem. Store politistyrker kom med udrykning og anholdt 51 rockere. Hurtigt fandt folkene fra den kommunistiske bogcafé og andre hen i Quo Vadis snak-bar, hvor de fik et par timers fred og ro. Det var både rockere og kommunister, der her fandt en helle, mens kampene var på sit højeste i gaden. Det var bemærkelsesværdigt at opleve,

at vi i Quo Vadis-arbejdet op gennem årene havde både Vejle Amts Familieafdelings fortrolighed – og de forskellige udstødte grupper, narkomanernes, alkoholikernes, de kriminelles og rockernes.

En familie fra Kolding forærede os 15.000 kr. til en bus – en rullende kaffebar-bus – vi fik penge til en mere, og begge busser blev indrettet som rullende kaffebarer og brugt i vores mission og i det, vi kaldte "søgeoparbejdet", fordi vi i de situationer ofte fik god kontakt med misbrugere.

I 1976 kørte jeg forbi Klostergade 28, en ejendom på 954 etagem², hvor der var indrettet en pornoforretning. Ejendommen indeholdt adskillige lejligheder, en afdeling med 12 enkeltværelser samt to butikslokaler, lige til vort behov. Jeg var ofte forbi stedet under vores patruljekørsel, og flere gange sagde jeg til mine kolleger: "Den ejendom, tror jeg, Gud giver os engang". I 1979 blev ejendommen kondemneret af Kolding Kommune og dermed gjort ubeboelig på grund af manglende brandsikring, isolering og vedligeholdelse.

Ejendommen havde en gunstig beliggenhed midt i Kolding by. Vi kunne under istandsættelsen bruge den til arbejdsprøvning af beboere og senere som udslusningssted i vort opfølgingsarbejde. Tre af ejendommens syv lejligheder var så meget i orden, at de midlertidigt måtte benyttes til beboelse, men ellers var hele ejendommen tom. Vi fik mulighed for at overtage ejendommen den 1. juni 1979. Den blev indrettet til beboelse både i udslusningsfasen for gamle beboere og for medarbejdere samt til et godt besøgt krisehjem, et bogcenter og en snak-bar, hvorfra vi gik på gademission. Takket være en lang

Quo Vadis, Klostergade 28, 1995.

række forskellige fonde lykkedes det at få bygningen i Klostergade renoveret. Desuden fik vi støtte fra stat og kommune, da ejendommen blev en del af et byfornyelsesprojekt.

Herudover fik vi en fiskekutter i foråret 1980. Vejen Højskole-Kibbutz overtog vi 1. februar 1981, og senere fik vi Quo Vadisgården ved Ringkøbing Fjord. En mand fra Kolding gav os 20.000 kr. kontant til fiskekutteren. Folk fra Hvide Sande hjalp os med at gøre den sejlklar og kampdygtig til mission i Danmark. Disse vestjyder, der med livet som indsats reddede mennesker på havet, kunne se behovet for en sejlede kaffebar, der kom med et godt budskab. De udførte et kæmpearbejde med at indrette fiskekutterens lastrum til en flot salon/kaffebar. En kort overgang var der også Quo Vadis

hjelpearbejde i Randers, før det blev til et selvstændigt behandlingsarbejde, der fik navnet Shalom.

QUO VADIS-FONDEN

I dag er der foretaget væsentlige indskrænkninger i døgnbehandlingen af unge misbrugere, skønt det aktuelle behov er steget betydeligt. Det offentlige har gennem længere tid gjort det vanskeligt for misbrugere at få behandlingstilladelse med døgnophold på især kristne behandlingssteder, fordi det påstås, at man dér indoktrinerer med kristne holdninger. Det var bl.a. baggrunden for, at Quo Vadis måtte ophøre som døgnbehandlingshjem.

Efter 1997 havde Quo Vadis underskud pga. for få beboere, jeg måtte selv trække

Quo Vadis fiskekutter i Kolding Havn, 1982.

mig tilbage pga. sygdom, og en ny bestyrelse forsøgte at videreføre behandlingsarbejdet, men det viste sig umuligt trods flere, gode forsøg. Behandlingshjemmene Quo Vadis-gården og Huset i Læssøgade blev solgt.

Den 1. september 2004 blev Quo Vadis Behandlingshjem ændret til en fond. Quo Vadis-ejendommen, Klostergade 28, Kolding, indgik som et økonomisk aktiv i fonden sammen med overskuddet fra salget af Læssøgade 6 og gården. Fondens formål er bl.a. at hjælpe mennesker med misbrugsproblemer til at komme i behandling. Det sker med renterne af de penge, der blev til overs efter salg af behandlingsstederne og de lejendtgæfter, der kommer ind gennem udlejning Klostergade-ejendommen.

I Klostergadeejendommens butikslokaler arbejder unge fra Indre Mission og Luthersk Mission (LM) fortsat med evangeliserende og opsøgende arbejde i Café Genesis. De unge går på gademission fredag og lørdag aften og nat ligesom de lørdag eftermiddag cykler ud til de steder, hvor misbrugere og hjemløse opholder sig, tilbyder dem kaffe, kage, suppe og frugt m. m og får nogle gode samtaler med dem.

De resterende kristne centre kæmper i dag en meget hård kamp for at overleve. Nogle behandlingssteder har desværre været nødt til at nedtone eller indstille arbejdet, men Shalom Behandlingshjem i Randers eksisterer stadig.

KOLDING MUSIKSKOLE GENNEM FIRE ÅRTIER

AF PEDER HANSEN

I 2008 kan Kolding Musikskole fejre 40 års jubilæum og samtidig 25 års jubilæum for den konservatorieforberedende overbygning, Musikalsk Grundkursus (MGK). I den anledning har jeg taget mod opfordringen til at skrive om musikskolens historie, hvilket jeg gør med glæde, da musikskolen har været en væsentlig del af mit liv og arbejdsliv fra 1970-79 som lærer i musikskolen og fra 1. august 1979 til 31. marts 2008 som leder/musikskolechef.

Musikskolens oprindelige navn var Kolding Musikskole af 1968. Det ændredes i 1979 til Kolding Kommune Musikskole og ved kommunesammenlægningen i 2007 til Kolding Musikskole. Men Musikskolen er fortsat en kommunal institution.

I forbindelse med Musikskolens 20 års jubilæum tog jeg initiativ til udarbejdelsen af et jubilæumsskrift, hvor en lang række personer skrev et indlæg om Musikskolens start og betydning for Kolding Kommunes musik- og kulturliv. Med dette skrift i hånden er det derfor muligt at beskrive optakten til det, der i dag er en af Danmarks største musikskoler.

Fhv. skoledirektør Nikolaj Nielsen skrev bl.a.: "Initiativtager til skolens oprettelse var lærer Bo Winther, aktiv såvel ved den frivillige musikundervisning som ved tilrettelæggningen og forberedelsen af skolekoncerterne

med Sønderjyllands Symfoniorkester. Bo Winthers tanker om skolens drift og arbejdsform vandt gehør hos skolemyndighederne, og på Skoleudvalgets forslag til budget for 1966/67 var der til skolens start afsat et beløb omfattende den del af lærerlønningerne, der stod tilbage efter elevbetaling, samt et beløb til indkøb af instrumenter til udlån. Forslaget kunne imidlertid ikke godtages i byrådet, og det samme blev tilfældet med et tilsvarende forslag året efter. Men forud for byrådets behandling af budget for året 1968/69, hvor forslaget til etablering af en musikskole også var med, havde flere kommunalpolitikere deltaget i et fælleskommunalt seminar med bl.a kommunernes kulturelle opgaver som et af emnerne. Hjemkommet herfra havde skoleudvalgsformand Svend Christensen følgende kommentar: "Nu tror jeg, vi får Musikskolen igennem ved budgetbehandlingen". Og – som så ofte før – formandens vurdering holdt stik.

Skolemyndighederne anmodede derpå Bo Winther om at gå i gang med skolens etablering, og han påtog sig straks denne ikke helt enkle opgave. Inden sommerferien 1968 havde han modtaget de første 100 tilmeldinger, og i løbet af det første år nåede elevtallet op på ca. 200.

Fra år til år steg tallet på elever, på lærere og på discipliner og aktiviteter, og i løbet af

Bo Winther, initiativtager til og leder af Kolding Musikskole 1968-1979.

de første 5-6 år var man nået dertil, at 8-10% af folkeskolens elever også var elever i Musikskolen. Fra 1974 åbnedes der – efter adskillige anmodninger derom – adgang for elever fra gymnasiet og private skoler. Væksten kunne fortsætte, og det gjorde den. Fremragende ledelse, specialuddannede lærere, solid forældreopbakning, arrangementer af enestående kvalitet skabte respekt om skolen såvel i som uden for Kolding”.

Det var fhv. skoledirektør Nikolaj Nielsens beretning om Musikskolens tilblivelse.

Måske var Nikolaj Nielsen for beskeden. Svend Christensen omtaler også starten på musikskolen i Kolding i sine erindringer, og han giver Nikolaj Nielsen æren for dens etablering.

Bo Winther blev Musikskolens dynamiske leder gennem de første 11 år samtidig med, at han var lærer og senere viceskoleinspektør på Riis Toft Skole. Han skrev bl.a følgende i jubilæumsskriftet for 20 år siden:

“Riis Toft Skoles 25 års jubilæum var nok den direkte årsag til, at vi i dag har en musikskole i Kolding. Skolens kor opførte – assisteret af orkestermedlemmer fra byen – jazz-oratoriet “De 24 timer” med solister og kor fra elevskaren. Kort efter denne begivenhed, som blev meget omtalt, henvendte jeg mig til daværende skoledirektør Nik. Nielsen og fremførte nogle synspunkter om undervisning af elever i forskellige instrumenter. Jeg hørte i første omgang ikke noget, men en dag i 1964 (så vidt jeg husker) ringede Nik. Nielsen til mig og bad mig komme med et oplæg til udvidet musikundervisning – specielt med henblik på instrumentalundervisning.

Tre år gik. I november 1967 fik jeg nemlig et helt uventet brev, hvori Nik. Nielsen og den daværende skoleudvalgsformand Svend Christensen anmodede mig om fra 1. august 1968 at igangsætte og lede den kommende Kolding Musikskole. Skoleudvalget havde til projektet afsat 70.000 kr til skolens start. Vi påbegyndte undervisningen på en række instrumenter. Der var selvsagt problemer med at skaffe lærere til de forskellige instrumenter, og da vi ikke på noget tidspunkt ville påbegynde undervisning, uden at have de bedste lærerkræfter, blev det hele styret

af muligheder for lærerkræfter. Den dygtigste lærer skulle findes, ellers ingen undervisning på det pågældende instrument. Elevtallet steg op gennem årene og var på ca 700, da jeg fratrådte efter 11 års lederskab.

Det var 11 spændende år, men krævende – og det var med blødende hjerte, jeg skulle vælge mellem Riis Toft Skole og Musikskolen. Men jeg valgte Riis Toft Skole og havde indtil 23. november 1987 – da skolens nedlæggelse var en realitet – ikke fortrudt mit valg, idet jeg fra publikumssiden har fulgt og set “barnet blomstre”.

Så vidt et uddrag af Bo Winthers indlæg i jubilæumsskriftet for 20 år siden.

Undervisningen foregik decentralt på byens skoler, og det hele blev administreret fra Bo Winthers private bolig. Bo Winthers holdning var, at Musikskolens lærere skulle have en høj faglig kompetence, og derfor var instrumentallærerne primært konservatorieuddannede – i modsætning til en række andre musikskoler, som blev grundlagt i 60erne og 70erne, ofte med gode lokale amatørmusikere som undervisere.

Det er min vurdering, at dette kvalitetskrav, som vi har fastholdt gennem de næsten 29 år, jeg var leder, er baggrunden for det høje faglige niveau, som Kolding Musikskole er kendt for og samtidig årsagen til, at Kolding Musikskole i 1983 fik etableret den konservatorieforberedende overbygning (MGK). Mere herom senere.

I 1979 havde Musikskolen som nævnt ca. 700 elever, og Skoleudvalget besluttede, at der skulle ansættes en fuldtids leder. Dette var på ingen måde en kritik af Bo Winthers ledelse, men nærmere en økonomisk betinget beslutning, idet skolens leder gennem de

første 11 år var aflønnet med en procentdel af lærerlønnen, og da skolen var vokset betydeligt gennem de første år, var det således en økonomisk fordel at opslå en fuldtids lederstilling. Dette er min vurdering.

Den 1. august 1979 startede jeg som leder med kontor på Skoleforvaltningen i Ålegården. Her skulle Musikskolens sekretær, Bente Egholm og jeg dele kontor med skolebiblioteksinspektøren. En fejl disponering fra forvaltningens side, som medførte, at vi i løbet af kort tid blev flyttet til et arkiv på loftet, hvor man skulle ud på et rodet loftsrum for at nå vores kontor. Herfra administrerede vi Musikskolen indtil 1. august 1983. Fra denne dato og frem til 1. januar 1994 havde vi kontor og undervisningslokaler på Sct. Nicolai Skole, som fra dette år var nedlagt som folkeskole.

Peder Hansen, leder af Kolding Musikskole 1979-2008. Foto: Kolding Folkeblad, maj 1986.

De første suzuki violin elever fra en fællestime instrueret af Sys Mathiesen, 1979/1980.

Musikskolen overtog kontorerne og de fleste af undervisningslokalerne i den store røde bygning, en klar forbedring, selv om skolen ikke havde været vedligeholdt i de sidste mange år, og selv om belysningen i lokalerne var utilstrækkelig. På et tidspunkt skrev nogle studerende fra Journalisthøjskolen en artikel om Musikskolen under overskriften "Masser af mug og musik". Om det var medvirkende til, at lokalerne blev malet og lyset forbedret er ikke utænkeligt.

I slutningen af 1980'erne blev det besluttet at nedlægge Riis Toft Skole som folkeskole p.g.a. det faldende børnetal og for at

frigøre ca. 20 mio. kr til det øvrige skolevæsen ved salg af bygningerne. Det gav selvsagt megen røre og mange protester fra forældre-kredsen, at man således valgte at lukke en meget velfungerende skole. Dette sammen med en række andre "begivenheder" var vel medvirkende til, at Socialdemokratiet ved det efterfølgende kommunevalg blev halveret fra 12 til 6 mandater i byrådet.

Det lykkedes imidlertid ikke at sælge Riis Toft, som i de følgende 5 år stod tom – nogle vil mene som et monument over forkerte politiske beslutninger – og det var nok Musikskolens held, at Byrådet havde behov for

at vende det, der i befolkningens øjne var en fejl disponering, til en succes historie inden næste byrådsvalg.

Det blev derfor besluttet at renovere og ombygge Riis Toft Skole til de institutioner, som i dag fortsat har til huse i den gamle skole. Man ombyggede og restaurerede for over 20 mio. kr og fik en ny børnehave til 80 børn, en flot central skoletandklinik, lokaler til kommunens uddannelsestjeneste og 26 undervisningslokaler samt administration og koncertsal til Kolding Musikskole, som derved fik ca. halvdelen af skolen.

Musikskolen har således siden 1/1 1994 haft egne lokaler på Riis Toft. Det har skabt en flot ramme om den centralt placerede del af undervisningen til glæde for elever, lærere og administrativt personale. Det har ikke mindst givet baggrund for et rigt musikskolemiljø og endelig sat Kolding på Danmarks-kortet som en af de byer, der har de bedste musikskolelokaler.

Småbørnsundervisning februar 2008.

I jubilæumsåret 2008 får flere end halvdelen af Musikskolens ca. 2000 elever undervisning på Riis Toft, hvor også den største del af det samlede ugentlige antal undervisningstimer finder sted. Men den decentralt placerede undervisning, som foregår på 24 skoler og på 9 institutioner samt på afdelingen i Christiansfeld, er fortsat en meget vigtig del af musikskolens undervisning.

Indtil 1990 hørte Musikskolen ind under Skoleudvalgets ressortområde, men fra 1. januar 1990 overflyttedes Musikskolen til Kulturudvalget/Kulturforvaltningens regi. Det er min opfattelse, at denne ændring i det politiske/administrative tilhørsforhold i en periode satte mere focus på Musikskolen og bl.a sammen med en indsats fra det daværende Musikskolenævn var medvirkende til, at det lykkedes, at få de gode lokaleforhold på Riis Toft.

MUSIKALSK GRUNDKURSUS (MGK)

I august 1983 fik Kolding Musikskole oprettet en tre-årig konservatorieforberedende overbygning "Musikalsk Grundkursus", som blev landets 2. MGK.

Forhistorien var, at jeg på en musikskolelederkonference i starten af 1982 hørte forstanderen på Holstebro Musikskole fortælle om deres MGK-overbygning, som var startet i 1976 som forsøg med tilskud fra Statens Musikoråd, og som nu var gjort permanent.

Flere kolleger fandt foredraget og emnet meget interessant, og det satte nogle tanker i gang. Min daværende kollega i Vejle var også med på konferencen og sagde umiddelbart derefter: "Det holder du fingrene fra, for det vil jeg have til Vejle". Derefter gik vi

begge i gang, men i Vejle var der ikke den politiske opbakning.

Jeg søgte stat, amt og kommune om penge til start af det første hold fra 1. august 1982, men der gik imidlertid 1½ år, før vejen var banet, og det var i den sammenhæng Vejle Amts Undervisnings- og Kulturudvalg, som skulle overbevises om, at placeringen i Kolding var den rigtige. Men med en energisk indsats – bl.a. fra formanden for amtets musikudvalg, organist Søren Hedegård Sørensen fra Horsens – lykkedes det at få startet MGK i Kolding fra 1. august 1983 med et forsøgshold. Efterfølgende måtte der så flere forhandlinger til m.h.t. start af nyt hold, idet amtet mente, at forsøgsholdet først skulle afsluttes og evalueres, før nyt hold kunne startes. Det lykkedes dog efter nogle forhandlinger at få hold nummer 2 i gang fra januar 1985, og derefter var MGK i Vejle Amt sat på skinner som overbygning på Kolding Musikskole.

Amtet fulgte i de første år med stor interesse udviklingen af MGK, og som daværende viceamtsborgmester og formand for amtet undervisnings- og kulturudvalg, Vagn Ry Nielsen, senere udtalte. “Det var en vanskelig fødsel, men det blev et smukt barn”

Koldings fortrin i forhold til amtets øvrige musikskoler var, at vi dels kunne dokumentere at være den mest udbyggede musikskole med mange sammenspilsmuligheder, dels havde vi konservatorieuddannede lærere på de fleste instrumenter, og endelig havde vi fra samme år netop fået egne lokaler på Sct. Nicolai. I ansøgningen til Statens Musikråd anførte jeg også, at Musikskolen havde et flygel. Det viser bl.a., at der også med hensyn til musikskolens instrumenter

er sket meget siden, da Musikskolens faste instrumentarium nu bl.a. rummer 10 flygeler og 28 klaverer og mange andre instrumenter og elektronisk grej.

Ca. 340 elever har i de forløbne 25 år gået på den 3-årige MGK-overbygning i Kolding, og heraf er 194 optaget på landets musik-konservatorier. Blandt dem har flere nogle af de mest attraktive stillinger i de professionelle danske orkestre inden for alle genrer, og mange andre underviser på landets forskellige musikskoler.

Men MGK er ikke kun konservatorieforberedende. Der er to formål: 1) at forberede til en videregående musikuddannelse 2) at give unge, som ønsker at blive gode amatør-musikere den bedst mulige baggrund, og netop dette amatør-sigte er efter min mening meget væsentligt for at styrke kvaliteten i dansk amatør-musikliv. Udgiften til MGK fordeltes med 1/3 til stat, amt og Kolding Kommune, men fra kommunesammenlægningen 1. januar 2007 er den fulde finansiering overgået til Staten i 2007 med et budget på 2,4 mio. kr. Samtidig ændredes MGK fra at være forbeholdt elever fra Vejle Amt til at have frit optag fra hele landet, som nu – efter mange års udbygning – har 18 MGK skoler. På MGK er undervisningen gratis for eleverne. Søgningen til MGK i Kolding har varieret fra ca. 35 og op til 60 ansøgere pr. år.

UDVIDET LINJE

Som resultat af den store søgning til MGK har der ofte været mange kvalificerede ansøgere, som ikke kunne optages, og derfor oprettedes i 1996/97 en “udvidet linje”, som

Kolding Musikskoles 1. MGK-hold. I første række fra venstre Dorthe Bennike (fagot), Gitte Song Johnsen (altblokfløjte), Randi Bech Christensen (accordeon), bagved Michael Broch Pedersen (trompet), Henrik Termansen (klassisk slagtøj), Henrik Knopper (fagot), Heinrich Christensen (kirkeorgel) og Eva Østergaard (tværfløjte). Foto: Fotografen, 1983.

var et tilbud til de elever, der var blevet erklæret "egnede" ved optagelsesprøverne, men som af ressourcemæssige grunde ikke kunne optages på MGK. På udvidet linje kunne disse elever få undervisning i de samme bifag som på MGK med den store forskel, at de selv skulle betale for soloundervisning i hovedfag og klaver. Elevtallet har derfor varieret fra ca 15-30 elever på udvidet linje,

og mange af disse elever er efterfølgende optaget på MGK.

Udvidet linje betød, at der ud over de 30-35 elever fordelt på tre årgange på MGK nu også var en tilsvarende gruppe på udvidet linje og dermed 50-60 elever på et højt instrumentalt niveau, hvilket har kunnet mærkes både i orkestrene og i det musikalske miljø, som udfolder sig på Musikskolen.

TALENTLINJEN

I 1998/99 oprettedes talentlinjer på musikskolerne i Fredericia, Horsens, Kolding og Vejle med støtte fra de regionale kulturfor-søg.

Ideen til oprettelse af talentlinjen var in-spireret af en studietur til Finland i midten af 1990'erne i Nordisk Musikskolelederråds regi. Jeg var på det tidspunkt formand for Dansk Musikpædagogisk Forenings musikskolelederudvalg og som sådan medlem af Nordisk Musikskolelederråd (NMR).

På denne studietur oplevede jeg sammen med kolleger fra de øvrige nordiske lande, hvilket fantastisk flot niveau – især blandt strygerne – der var på de finske musikskoler, som vi besøgte. Min finske kollega i NMR gav udtryk for, at samfundet ikke havde råd til at dyrke bredden, et synspunkt, som jeg var og er helt uenig i. I Finland testede man elever i 6-8 års alderen, og kun de udvalgte elever fik herefter en intensiv musikunder-visning. Herved opnåede man det flotte re-sultat, som han med rette var meget stolt af.

Denne studietur fik mig til at overveje, hvordan vi i Danmark kunne forbedre un-dervisningen for de særligt talentfulde og specielt interesserede elever – uden at det gik ud over den gode undervisning af “bred-den” i musikskolerne. På den baggrund søgte jeg Statens Musikoråd og Kolding Kommune om ressourcer til at starte en talentlinje, dog uden positivt resultat i først omgang,

Men da de regionale kulturforsøg blev en realitet, lykkedes det at få oprettet talentlinjer på de fire købstadsmusikskoler i Vejle Amt, og samtidig oprettede Køge Musiksko-le ligeledes en talentlinje, som Koldings ta-

lentalinje har udvekslet med ved årlige ta-lenttræf. Siden er talentlinjer blevet en na-turlig del på flere danske musikskoler.

I Kolding har søgningen til talentlinjen været meget stabil gennem alle årene, og der går ca. 30-35 elever fordelt på tre årgange. Aldersgruppen er 11-15 år ved optagelsen, og ud over 45 min. undervisning i hovedin-strumentet er der en ugentlig lektion i teori og hørelære samt sammenspil i forskellige ensembler. I de første 5-6 år var der desuden 20 min. undervisning i klaver eller for elever med klaver som hovedfag 20 min. gratis un-dervisning på et andet instrument. Det var efter min bedømmelse den rigtige model, men af ressourcemæssige grunde har det væ-ret nødvendigt at indføre betaling for dette ekstra bifagsinstrument. Elever på talentlin-jen betaler i forvejen 45 min. solotakst for hovedfaget. Det er i jubilæumsåret ca. 6.500 kr. pr. år, og skal man derudover have ek-stra bifagsklaver eller andet instrument, vil prisen blive ca. 9.000 kr. pr. år, hvilket vil synes for dyrt for mange familier.

Men talentlinjen har sammen med udvi-det linje og MGK klart været med til at ska-be det gode musikskolemiljø og den relativt høje standard i orkestrene, og mange elever har via talentlinjen fået lyst til at gå videre på MGK. Nogle af eleverne fra de første hold på talentlinjen har efter MGK nu også af-sluttet en konservatoriuddannelse, så resul-taterne taler for sig selv.

MUSIKBØRNEHAVEN

I 2001 oprettedes Musikbørnehaven, som har lokaler på Riis Toft. 20 børn får her 10 ugentlige lektioner i musik med Musiksko-

En del af concert bandet fra nytårs- og jubilæumskoncerten januar 2008.

lens lærere som undervisere. Der er afsat en fuldtidsstilling til at varetage denne undervisning, og ud over den faste gruppe på 20 børn udvælges hvert år 5 andre børnehaver, som på Musikskolen får 2 timer ugentlig undervisning. Det betyder, at mellem 150-200 børn hvert år deltager i denne undervisning. Ved udvælgelsen af de 5 "tilkoblede" børnehaver tages bl.a. hensyn til, at det er institutioner, som har børn med anden etnisk baggrund samt områder, der ikke i forvejen har en stor repræsentation i Musikskolen. Lønudgiften refunderes af Børne- og Uddannel-

sesforvaltningen. Administrativt henhører Musikbørnehaven under daginstitutionen i Tved.

Der er i 2008 etableret en meget spændende legeplads til Musikbørnehaven, naturligvis med udgangspunkt i udendørs "musikinstrumenter".

KOLDING-ENSEMBLERNE

Den 20. april 2002 afholdtes en præsentationskoncert på Kolding Teater, hvor 12 nye ensembler præsenterede et alsidigt program

spændende fra klassik musik til folkemusik og rytmisk musik. Kolding-Ensemblerne består af lærere på Musikskolen som ud over at være uddannede musikpædagoger også er professionelle musikere. Det var med henblik på at udnytte den musikermæssige kompetence, at vi tog initiativ til oprettelse af disse Kolding-ensembler – også set i det perspektiv, at Kolding ikke har andre professionelle ensembler, som f.eks. basis-ensemblerne i Randers og Esbjerg m.fl. Flere af Kolding-ensemblerne er blevet benyttet ved receptioner, udstillingsåbninger og koncerter, og der er nu er i alt 18 ensembler præsenteret i en fælles brochure.

SAMMENSPIL, KOR, ELEVKONCERTER

I Statens Musikråds rammeplan for musikskoleundervisning fra 1995 står bl.a: "Sammenspil er musikskolens omdrejningsakse". Kolding Musikskole har i mange år levet op til denne intention, idet ca. 10% af det samlede antal undervisningstimer bruges på sammenspil og kor. Kor bruger dog kun en lille del af det samlede timetal, idet Musikskolen har to børnekor og et MGK-kor.

Det tilstræbes at have sammenspilstilbud til elever fra begynderniveau og op til det viderekomne niveau indenfor såvel klassisk som rytmisk musik. Erfaringen viser tydeligt, at deltagelse i sammenspil og det sociale liv i forbindelse hermed, herunder koncertrejser i ind- og udland, er med til at fastholde elevernes interesse og udvikle deres musikalske niveau.

Koncertrejser er gennem årene gennemført bl.a. til alle Kolding Kommunes 10 venskabsbyer, herunder bl.a. 5 koncertrejser til

Øverst: Musikskolens tværføjteensemble med Erik Meyland som dirigent ved indvielsen af Hotel Koldingfjord i maj 1990. Nederst: Kolding Musikskoles saxofonorkester spiller på en skole under et besøg i Anjo i oktober 2007 med Kasper Pihl som dirigent.

venskabsbyen Anjo i Japan, som også har besøgt Kolding fire gange. Disse koncertrejser er klart med til at give eleverne meget værdifulde oplevelser, og forberedelserne op til sådanne rejser hæver elevernes og dermed orkestrenes niveau betydeligt, ligesom det styrker interessen at møde andre unge fra andre kulturer og spille sammen med dem.

Musikskolen afholder årligt et meget stort antal elevkoncerter af forskellig art, og målet er, at alle elever mindst en gang om året

skal have mulighed for at spille/syng ved en sådan koncert. Men mange elever, specielt i orkestre og sammenspilsgrupper samt kor, deltager i mange koncerter i løbet af året. Koncerterne spænder fra små cafékoncerter over 12-14 skolekoncerter for alle kommunens 1. og 3. klasser, hvor princippet er, at børn spiller for børn, til de store årtidskoncerter, hvoraf nytårskoncerten med professionelle solister og den store børnekoncert for aldersgruppen 7-9 år samler fuldt hus på Kolding Teater. I alt afholder Musikskolen på årsbasis ca. 100 elevkoncerter af forskellig art.

Men Musikskolen har også været arrangør af spektakulære begivenheder som f.eks. i 1991 en workshop med Ellingtons Big Band med Mercer Ellington som dirigent. Den slags arrangementer har givet de medvirkende elever en oplevelse for livet.

Det største og mest krævende arrangement i min tid som leder fandt sted i Kr. Himmelfartsferien 1994, hvor Musikskolen i samarbejde med DMpF (Dansk Musikpædagogisk Forening) og Nordisk Musikskolelederråd, som jeg var formand for i 1992-94, afholdt den første nordiske musikskolefestival med deltagelse af 40 orkestre, i alt 900 elever fra alle de nordiske lande inkl. Grønland, Færøerne og Ålandsøerne. Arrangementet fandt sted på Kolding Teater, og der var koncerter mange steder i byen, indkvartering på Dyrehaveskolen og Kolding Seminarium med hjælp fra 40 frivillige fra Beredskabskorpset. Til lejligheden var komponeret et fællesværk på basis af melodier fra de deltagende lande – værket blev kaldt "Nordiske toner for 9000 nordiske fingre", og dette værk blev opført ved afslutningskoncerten på Kolding Teater med komponisten

Et 1000-mandsorkester af elever fra Kolding Musikskole uropførte i november 1985 Peder Holms komposition "Hedebys Gengangere" i Kongreshallen. Foto: Ludvig Dittmann.

Butch Lacy som dirigent. Arrangementet blev en storslået succes og satte Kolding på det nordiske musiklandkort. To år senere deltog nogle af musikskolens orkestre i et tilsvarende arrangement på Færøerne, dog kun med halvt så mange deltagere. Men siden er tilsvarende fælles-nordiske arrangementer desværre ikke gennemført.

I den europæiske musikskoleorganisation EMU's regi er siden 1985 gennemført 10 ungdomsmusikfestivaler, og orkestre fra Kolding Musikskole har deltaget i flere af disse store begivenheder.

STØTTEFORENING OG BESTYRELSE

Musikskolen fik i 1982 en forældreforening på initiativ af Olaf Hermansen. Denne forening har senere skiftet navn til Musikskolens Støtteforening, og bestyrelserne har gennem alle årene været til meget stor hjælp ved afviklingen af de store arrangementer,

Forældreforeningens formand Olaf Hermansen og Peder Hansen foran Musikskolen i Skolegade i maj 1991. Foto: Orla Lund.

hvor der ofte er behov for praktisk hjælp. Musikskolebestyrelsen har ligeledes ydet en stor indsats for at fastholde Kolding Musikskoles position som en af landets bedste musikskoler. Bestyrelsen har bred repræsentation af forældrevalgte og medarbejderrepræsentanter samt repræsentanter for skolelederne og Kolding Musikråd.

Den 1. august 2004 blev Lunderskov og Vamdrup fælleskommunale Musikskole sammenlagt med Kolding Musikskole, og derfor var det ved kommunesammenlægningen 1. januar 2007 "kun" den resterende del af Christiansfeld Kommune samt Vester Nebel, der yderligere blev sammenlagt.

ØKONOMI

I jubilæumsåret 2008 har Kolding Musikskole et bruttobudget på 16-17 mio. kr. på udgiftssiden, og et indtægtsbudget på ca. 7 mio. kr. fordelt på godt 5 mio. kr. i elevbetaling og 2 mio. kr. i statstilskud. Dertil et separat budget på 2,3 mio. kr. til MGK.

Det har været belastende for Musikskolens budget, at statstilskuddet er faldet fra 23% af lærer-lederløn i 1994 og til knap 14% i 2008. Derudover har Musikskolen i flere budgetter været pålagt store reduktioner, som har gjort det vanskeligt at fastholde det høje kvalitetsniveau. Således allerede i 1983, hvor en besparelse på 338.000 kr betød forøgelse af holdstørrelserne og højere elevbetaling. Denne "øvelse" har desværre gentaget sig flere gange gennem årene, og senest med besparelser i 2007 og 2008 på i alt 900.000 kr. Det er mit håb, at denne negative udvikling vil blive vendt, så Kolding Musikskole igen får mulighed for at udvikle

sig, hvilket vil være nødvendigt, hvis den fortsat skal kunne bevare sit meget positive omdømme på landsbasis.

SYDDANSK TALENTKONKURRENCE

Siden 2005 har Musikskolen på initiativ af daværende kulturdirektør, Stefan B. Andersen, arrangeret en syddansk talentkonkurrence for klassiske instrumental-elever fra regionens musikskoler. Konkurrencen foregår på 2 niveauer, et for musikskoleelever og et for MGK-elever.

Der har været mellem 40 og 50 deltagere, og disse er ved den indledende runde blevet bedømt af 4 konservatorielærere, som har haft den svære opgave at finde de ca. 10 deltagere, som kunne gå videre til finalekoncer-

Foto fra MGK 2008.

ten i Riddersalen på Koldinghus. Det er min vurdering, at dette arrangement er meget værdifuldt, idet det skærper elevernes interesse for den klassiske musik og giver de særligt talentfulde elever nogle udfordringer, som kan bringe dem videre. Udgiften er afholdt af Kultur- og Fritidsforvaltningen, og der har de første år været sponsorer, som har bidraget til den samlede præmiesum på 30.000 kr.

MUSIKSKOLEN 2008

Musikskolen består i jubilæumsåret 2008 af ca. 2000 elever samt 70 lærere. Administrationen bestod ved indgangen til 2008 af tre sekretærer, en småbørnskoordinator, en deltids bibliotekar, en serviceleder, en serviceassistent og to afdelingsledere samt souschef og musikskolechef.

Ved udgangen af februar måned forlod Arne Gaardsted Jørgensen, Musikskolens souschef siden 1. august 1994, Musikskolen for at tiltræde en stilling som leder af Den Kreative Skole i Fredericia, og undertegnede gik på pension fra 1. april 2008. Herefter konstitueredes de to afdelingsledere Hans Erik Jensen og Hans Henrik Bay som henholdsvis musikskolechef og souschef og fra 1. juni tiltrådte Jens Bloch som ny musikskolechef. Jens Bloch kommer fra en stilling som leder af Give Musikskole

Når jeg ser tilbage på de mange år som leder af Kolding Musikskole, er der utroligt mange positive oplevelser, og generelt har det været en stor tilfredsstillelse at være chef for et meget kompetent og engageret personale. Det har ligeledes været en stor tilfredsstillelse at se Musikskolen udvikle sig – i

Kolding Musikskoles personale i begyndelsen af 2008.

nogle tilfælde på trods af økonomiske besparelser, i andre tilfælde p.g.a. positiv politisk opbakning. Men den største glæde er oplevelsen – gennem hundredvis af arrangementer – af elevernes spilleglæde fra det elementære niveau og helt op til konservatorieniveau. De har alle fået en flig af musikkens forunderlige univers med i deres bagage takket være nogle fremsynede og visionære politikere og embedsmænd, som i midten af

1960'erne lagde grunden til Kolding Musikskole.

Tak til alle elever, forældre, politikere og personale, som har været med til at gøre Kolding Musikskole til det, den er i dag.

Og held og lykke fremover til Musikskolen!

QVÆRAS VIATOR – DU SPØRGER VANDRINGSMAND? – Latinskolens indvielsestavle i nyt lys

AF JESPER RATJEN

Den 26. marts 1732 var en festdag i Kolding. På kirkegården foran Sct. Nicolai kirkedør var forsamlet en “høyfornem og anseelig” flok indbudte honeratiores. De stod med ryggen mod kirken, for de betragtede den “nye-ligen bygde og dejlige skole”, som lå foran deres øjne. Til bygningens “Zirat og Prydelse” havde byens kgl. tolder til dagen skænket en forgyldt “knap” til at lyne i solen fra hver af bygningens fire gavlspidser.

DRONNING DOROTHEAS SKOLEHUS ER SAMMENSTYRTNINGSTRUET

Dér i det nordvestre hjørne af kirkegården havde der allerede ligget en skole i godt halvandet hundrede år; – siden 1566, hvor dronning Dorothea på Koldinghus den 7. august havde overladt lensmanden Morten Svendsen at lægge grundstenen til en skolebygning, som hun bekostede. *Dronning Dorotheas skolehus* havde været en grundmuret 2-etagers bygning med kamtakkede gavle og bolig til to hørere (lærere) i overetagen. Desværre var bygningen lagt på en “morad-sig og sumpig Plads”, således at skolehuset i begyndelsen af 1720erne var blevet så faldefærdigt, at “hverken Rector, Hører eller Discipler tør vove deris Lif derudi; staar derfor aldeelis forladt og øde”, som Ribe-biskoppen Laurids Thura (far til skolens rektor 1723-26

Albert Thura) bl.a. skrev til kong Frederik 4. i 1725. Der var overhængende fare for sammenstyrtning ved den mindste vind, så undervisningen af skolens godt 30 disciple (elever) måtte foregå ude i byen på hørernes og rektors private logier, sådan som det i øvrigt var sædvane om vinteren, fordi den gamle skole, ligesom det blev tilfældet med den nye, ikke kunne opvarmes.

DER SØGES ØKONOMISK STØTTE

Det var byens råd og byens præster, som i 1725 havde opfordret borgerne til at give økonomisk opbakning til nedrivning af det gamle skolehus, “som i nærværende u-brugelige Stand ej forsvarlig kand henstaae og bortfalde” og opførelse af et nyt hus på mere fast grund. Kirkekassen, som skolen egentlig sorterede under, havde knap midler til kirkenes vedligeholdelse, så 60 borgere gav i en henvendelse til Kongen deres underskrift på, at en lovet kongelig tilbagebetaling af en transportskat fra 1719 måtte bruges til “dette gudelige Brug”. Man erklærede sig endvidere overbevist om, at de 41 i mellemtiden afdøde eller fraflyttede skattebetalere “formedelst Ære og Nytte af bemeldte Skole” også ville have skænket deres tilgodehavende til skolebyggeriet. Kun manglede tilslutning for halvdelen af skattebeløbet “hos

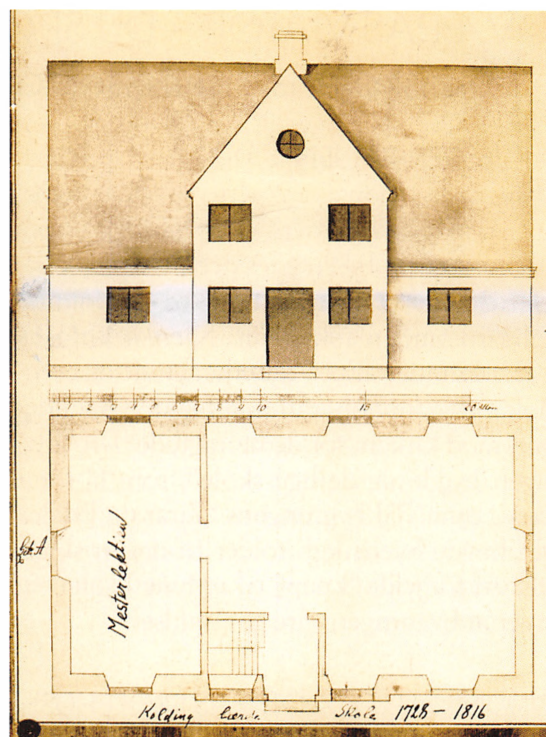

nogle vanskelige Borgere og Indbyggere, der enten icke forstaaer eller høyt nok skatter dette uforbegiengelige Verck”, men man håbde på, at Kongen ville bevilge hele beløbet, i alt 600 rdl. til formålet. Endvidere anmodes Kongen om at beslutte sig, inden bygningen af sig selv styrter sammen og bliver en stenhob, for så vil de genbrugelige materialer blive ødelagt og genopførelsen koste langt mere. Sådant var det altså også dengang! Selv om dette andragende blev sendt til Kongen med taktisk henvisning til “Sal. og Høyloflig Ihukommelse Dronning Dorothea”, var der åbenbart ikke positiv respons, for i 1728 besluttede man sig til at gå i gang med byggeriet alene “paa Credit og paa Guds Forsyn og Naade”.

DEN NYE SKOLEBYGNING

Den nye skolebygning var blevet opført samme sted som den gamle, men nu sat på et solidt kampestensfundament og med alentykke mure af røde “Flensborgsten”. Stueetagens langsider havde hver fire blyindfattede vinduer og gavlene ét. Indgangsdøren var midt på langsiden. Med indgang direkte fra kirkegården. Øverste etage var en dobbeltkvist med to vinduer til kirkegården og to mod skolens have bagved. På kvistetagen havde hver af skolens tre hørere et læseværelse med kakkellov og et lille sovekammer.

Undervisningslokalet i stueetagen var temmelig tarveligt: Bortset fra et lille indgangsrum med trappe op til første sal, var stueetagen ét stort rum. Et fag mod vest var dog adskilt som “mesterlektie”. Mesterlektionen var skolens øverste klasse. Her var det

1728-skolehuset med grundplan.

rektor selv, som underviste. Adskillelsen til resten af skolen bestod kun af en lav mur med et gitterværk på. På katederet, med lyset i ryggen fra gavlvinduet i vest, tronedes rektor med udsyn over hele skolen. Gennem døråbningen og gitterværket kunne han se og høre, hvad der foregik i det større fællesrum, hvor undervisningen af de tre nederste “lektier” (klassertrin) foregik under ledelse af hver sin hører. Borde og bænke var kun rækker af planker fastgjort på pæle. Sådant var indretningen af “En af de smukkeste og netteste Skoler i det danske Kongerige”.

Opførelsen af det nye skolehus havde i vid udstrækning involveret byens borgere, som

havde bidraget med kørsel af materialer, men næst Gud var det især borgmester Jens Riis fortjeneste. Trods nogle kontante gaver manglede man alligevel i 1728, da bygningen stod færdig, penge til at betale håndværkerne, så indvielsen måtte udskydes, indtil man havde skaffet den fornødne sum. Først efter 4 års forløb lykkedes det at skaffe et lån fra Ribe stifts enkekasse, og så var tiden endelig kommet for skolehusets indvielse.

Skoleinventariet – kateder, borde og bænke – som i forfaldsperioden havde været deponeret i kirken, blev genopstillet. Til lejligheden var også fremstillet to høje, rektangulære sortmalede tavler, hvorpå med guld var skrevet en fortegnelse over skolens hidtidige rektorer. De flankerede rektors sæde ved katederet.

INDVIELSESFESTEN DEN 26. MARTS 1732

Til indvielsesfesten i skolen den 26. marts 1732 var indbudt en “høyfornem og anseelig” forsamling, som først måtte høre på en latinsk tale af Ribe-biskoppen Mathias Anchersen (søn af skolens rektor 1668-1683, siden biskop i Ribe, Ancher Anchersen) og derefter en ligeledes latinsk tale af skolens rektor Jacob Ørsted. Til sidst trådte skolens forrige rektor Albert Thura (1723-1726), nu sognepræst i Lejrskov og Jordrup, frem med en versificeret tale på dansk, hvori han sammenlignede sit tidligere rektorat ved den sammenstyrtningsruede skole med et ægte-skab med en kær, men mere og mere frysende og pjaltet hustru, men “Nu kand jeg see igjen med Lyst min første Bruud, At være nippert klæd, som før saa pjaltet ud”. Thura havde også skrevet en “Lykønsknings-ARIA

til Kolding Skoles Indvielse”, som priste den “nyeligen bygde og deylige Skole” og ønskede for den: “Gud give, Du maa staa, Til Colding med Verden selv skal forgaa!”

Skoleindvielsen har været en stor dag for Koldings bedre borgerskab og egnens honoratiores. En jubeldag, hvor byens årelange bestræbelser for at skaffe Koldings latinske skole et nyt hus endelig var blevet kronet med succes. Denne dag måtte markeres for eftertiden! Albert Thura udgav på tryk sine versificerede indlæg samt et rids af skolens historie i “Lyk-Ønskningsstale til Colding Byes Kongelige Skoles Indvielses Høytiid...” (1732).

INDVIELSESTAVLEN

Samme Albert Thura er også til stadighed, først af rektor Tauber i “Breve fra Kolding” fra 1822, blevet tillagt forfatterskabet til den elegante latinske tekst, begyndende med ordene “Sta viator” (Stands vandringsmand), der var indhugget i den store kalkstenstavle, som blev indmuret over skolens indgangsdør. Teksten skildrer skolens oprindelse og den højtidelige stund i marts 1732, hvor man var samlet for endelig at kunne indvie den helt nye skolebygning. I “guld på sort” ses skolen desuden fremstillet allegorisk som en “laurbærkranset jomfru” med attributterne: Fakkelt og bog. Hun omgives af medaljoner med dronning Dorotheas kontrafej og valgsprog “ales van godt” (alt kommer fra Gud) efter aversens (forsiden) og reversens (bagsiden) af en guldmedalje fra 1560. Ovenover det hele pranger den nu regerende monark, Christian 6.s, kronede monogram omgivet af palmeblade.

Stands vandringsmand, og betragt den laurbærkransede unge pige, der her er afbildet, bærende i sin højre hånd en fakkelt, i venstre en bog.

Du spørger måske, vandringsmand, hvem hun vel kan være.

Svaret lyder: Det er Koldings kongelige skole, der foran sig holder evangeliets lys og kundskab om verden.

Født i året 1542 blev den lige fra vuggen opfostret af hans majestæt kong Christian den tredjes allernådigste dronning DOROTHEA, som med priselig gavmildhed gav den dens første ydre skikkelse.

Den blev jævnligt støttet ved kongelige tilskud og i voksen alder opretholdt til denne dag som myndling af Kolding kirkekasse, under kærligt og utrætteligt tilsyn af sammes forstandere.

Omsider, da den var medtaget af ælde og overalt brystfældig af alders svaghed, påtog byens vise øvrighed sig at give den en ny dragt, idet man overlod udgifterne til Guds forsyn i tillid til ordet: HERREN VIL DRAGE OMSORG DERFOR.

I fortrøstning hertil lagde man da hånd på værket og gav i året 1728 – rektor var dengang den ansete Jacob Ørsted –

Skolen en klædelig ny skikkelse, dels for skolens egne midler, dels takket være adskillige milde gaver, alt efter påbud af den ædle Christian Carl von Gabel, højtanset stiftamtmand over Ribe Stift, under ledelse af Hans Højærværdighed provst Laurids Leeh og sluttelig med samtykke af hans Højærværdighed biskop Mathias Anchersen, der ved skolens højtidelige indvielse den 26. marts 1732 i en tale symbolsk smykkede pigen med en blomstrende laurbærkrans og indviede hende til Apollo.

Foto af indvielsestavlen: Hans-Kurt Gade.

Oversættelsen af tavlens indskrift fra latin til dansk ved lektor Christian Liebing.

HVORDAN DET SIDEN ER GÅET

Indvielsestavlen eksisterer den dag i dag i bedste velgående. Nu ikke mere indmuret over indgangsdøren til 1728-skolen, der trods sine roste kvaliteter i indvielsesåret blev ombygget i 1816 og siden nedrevet, da den i 1845 blev erstattet af den nuværende bygning, der med amtmand Orla Lehmanns ord i sin indvielsestale var "Indrettet som et lille jysk universitet".

Den gamle indvielsestavle passede man godt på, og den fik forskellige placeringer i den nye bygning. I fire årtier var den dog indmuret i facaden ud mod Nicolai Plads indtil den i 1908 igen blev flyttet indenfor for at beskytte den mod vejrliget, og da Kolding Gymnasium – for det er denne skole, der er tale om – i 1975 flyttede ud til nye bygninger på Nørremarken, blev "Thuras indvielsestavle" flyttet med ud og opsat i et "historisk hjørne" ved administrationskontorerne, hvor den nu kan beses. Gymnasiets bygninger på den historiske skoleplacering på Nicolai Plads, blev efter en indre ombygning og skæmmende vinduesudskiftning, indtaget af Social- og Sundhedsforvaltningen.

THURA OG P. ST.

"Thuras indvielsestavle"! Det troede man, fordi det gav god mening i betragtning af Albert Thuras stadige interesse for skolen og hans evner og lyst til at udtrykke sig ækvilibristisk på dansk og latin. Som argumentation fremfører Georg Bruun (1927), at Albert Thura i sin indvielsestale havde brugt en nu smukt klædt kvinde som allegori for

skolen, ligesom den på indvielsestavlen var afbildet som en laurbærkranset, kjoleklædt kvinde med bog (kundskab om verden) og fakkel (evangeliets lys) i hænderne.

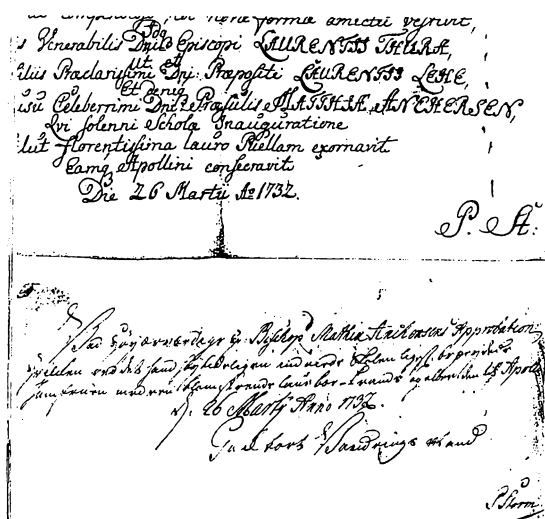
Jo, det gav god mening, og rektor Tauber (1818-1822) lagde i sine "Breve fra Kolding" (1822) for med på tryk at tilskrive Thura æren af forfatterskabet, hvilket har været accepteret i efterfølgende lokal- og skolehistoriske skildringer. At teksten er signeret P.St. har åbenbart ikke givet anledning til korrigerende overvejelser. Rektor Georg Bruun formoder (1927 og 1928), at det er "Poul Staal, en i Viuf boende billedhugger", som i anden forbindelse er nævnt af lokalhistorikeren, kæmner I. O. Brandorff i Vejle Amts Aarbog 1908, initialerne hentyder til. – Og så har sjælen vel ro? Nej!

For 1) Har det virkelig været kutyme, at billedhuggere signerede deres håndværk så fremtrædende? Desuden: 2) Som ikke-latinkyndig kan man ikke bedømme og er derfor ikke så forblændet af tekstens elegance, at man ikke kan tænke sig andre forfattermuligheder end personligheden Albert Thura. Til spørgsmålet om billedhuggersignatur svarer Kunstakademiet på forespørgsel i september 1995 "at det ikke var skik at stenhuggere signerede indskrifttavler, epitafier o.l." og Redaktionen af Nationalmuseets værk "Danmarks Kirker" svarer: "at det forekommer mest sandsynligt, at der er tale om en forfattersignatur. Mindetavler og gravskrifter med forfattersignatur optræder med jævne mellemrum i 1700-tallet". Ikke sandt? Der er noget muggent ved den hidtidige opfattelse.

Henvendelsen til ovennævnte institutioner var forårsaget af et tilfældigt, men hel-

digt fund i arkivpakken “Kolding Rådstuearkiv 1725, 1783-1808, 1837-38” på Landsarkivet i Viborg. I pakken lå en tydeligvis, efter skriften at dømme, samtidig afskrift og oversættelse af teksten på indvielsestavlen. “P.St.” var her “oversat” til “P. Storm”.

Sammenstilling af dokumentslutningerne: P.St.
= P. Storm.

HVEM VAR SÅ “P. STORM”?

Opslag i Knud Moseholms og Aksel Nellemanns grundige personalhistoriske værk: “Kolding studenter indtil 1856” fra 1988, fortæller, at tre brødre: Hans, Søren og Jens Pedersen Storm var blevet studenter fra Kolding Skole i 1719. De var sønner af provst, sognepræst i Egtved, Peder Hansen Storm og hustru Margrethe Sørensdatter Munck. Aha! Her kom der en “P. Storm” ind i billedet! – Kunne “P. St.” være provsten fra Egtved?

I værket “Egtved sogn” (1978) nævner forfatteren John Kvist provsten Peder Hansen Storm, som var sognepræst i Egtved fra 1696 til sin død i 1742, fra 1733 med sin svigersøn i præstekaldet som successor dvs. efterfølger. Han var en præst, som ifølge sagnene kunne mere end sit fadervor. John Kvist nævner også, at der i Egtved Kirke hænger en mellemting mellem en præstetavle og et epitafium, hvor Peder Hansen Storm har ladet sætte en lang, latinsk indskrift, som henvender sig til den vejfarende.

Indledes teksten mon her, ligesom på indvielsestavlen, med ordene “Sta viator” – “Stands vandringsmand”? Et skyndsomt besøg i Egtved Kirke bekræfter formodningen/forhåbningen. Ganske vist oplyser de latinkyndige, at denne indledningsopfordring ikke var ualmindelig på de romerske gravsten som var opstillet langs byernes hovedindfaldsveje – Men alligevel!

Aha! Nu har vi: Passende initialer. Lang latinsk tekst på stentavle med identiske indledningsord. Endvidere kan man hos John Kvist læse, at Peder Hansen Storm i sin ungdom har været huslærer for biskop Ancher Anchersens søn (Mathias) i Ribe. Nu var Mathias selv biskop i Ribe og var vært og førstetaler ved skoleindvielsen i Kolding i 1732. Mon ikke biskoppens tidligere lærer, den lærde provst fra Egtved har været inviteret til at overvære højtideligheden? – Og følt sig inspireret?

Er indiciene stadig for svage til endegyldigt at tillægge provst Peder Hansen Storm forfatterskabet til teksten på “Thuras indvielsestavle”? De latinkyndige vil ikke lade Thuras forfatterskab fare, idet de finder Egtved-teksten fra 1720 “tung og krukke” i

modsætning til den 10 år senere Koldingteksts elegance. Vi må så vente og håbe på, at mere håndfaste beviser skal dukke op. Der går 12 år!

BRIKKERNE FALDER PÅ PLADS

Redaktionen af Nationalmuseets værk "Danmarks Kirker" er nået til Kolding og skal beskrive Sct. Nicolai Kirke og de gennem tiderne tilhørende institutioner. Herunder latinskolen, som indtil 1809 var en del af det geistlige hierarki. I den forbindelse spørges der: "Eksisterer skoleindvielsestavlen fra 1732 stadig"? – Ja da! Den er opstillet i et "historisk hjørne" uden for administrationskontorerne på Kolding Gymnasium.

Redaktionen kunne i øvrigt fortælle, at der i "Kolding Kirkeinspektionsarkiv" på Landsarkivet i Viborg i pakken "Regnskaber 1738-1752 (med lakune 1739-1746)" ligger et regningsbilag fra 1738 fra en billedhugger i Horsens, som har udført arbejdet på den sten, som blev opsat over latinskolens dør. I redaktionen har man undret sig over, at et andet bilag oplyser, at stenen er fragtet fra Kolding til Egtved præstegård for at udhuges og derefter fragtet tilbage igen.

– Jamen, det har vi sandelig en god forklaring på! Ikke sandt?

HVAD KIRKEREGNSKABET FORTÆLLER

Hvis begrebet "regnskabsbilag" lyder ked-sommeligt, er det en vrangforestilling, for regnskaber kan være utrolig oplysende og spændende kilder, som bl.a. i dette tilfælde. Det viser sig, at det først var 6 år efter skoleindvielsen, i juni 1738, at indvielsestavlen

blev udfærdiget. Sammenstilles oplysninger fra to regnskabsbilag, nemlig: Billedhugger Jørgen Arentsen Slache's "Memorial. Hvad ieg Hafer Arbeidet for Edle og Velviise Borgemester og Raad paa dend steen til Latinske Skolle" [bilag nr.14] og kirkeværge Jacob Nielsen Farver's "Optegnelse paa hvad ieg har udgivet af Kierkens penge siden afvigte 1 Juni Maanet" [bilag nr.20], fås et godt billede af det meste af processen.

Dybt givet paa sin eig for i givet af ...
1738
Kolding d. 20 july
1738
Kirkeinspektions regningsbilag nr. 20. Optegnelse paa hvad...

MED SOM ØJENVIDNER

Den 6. april 1738 er billedhugger Jørgen Arentsen Slache rejst fra Horsens til Kolding for at aftale akkord på arbejdet med at udhugge stenen til opsætning over Latinskolens dør og får af kirkeværgen refunderet udgiften til vognleje med 2 Mk. 12 Sk. Ved samme lejlighed har han vel beset den sten, som var fundet til formålet. Det er en grå-brun kalksten, som måler 150 cm i højden; 85 cm i bredden og er 11 cm tyk. Stenmaterialet er tidligere fejlagtigt af Sigurd Müller angivet som værende "lys Granit" og smukt sleben og af Georg Bruun som "Brun Sandsten". (Kirkeregnskabet nævner ikke nogen udgift til selve stenen, så kunne det tænkes at være en udtjent gravplade, som er fundet til formålet?). Efterfølgende får Niels Jensen 2 Mk. "for Steenen At Kiøre fra Colding til Ægtvad Præstegaard At huges".

Jørgen Arentsen Slache var en 50-årig snedker og billedskærer, men med borgerkab som billedhugger i Horsens. Han var udlært i Horsens på faderens billedskærerværksted, som han havde overtaget efter dennes død. Han kendes for en del arbejder i Horsens Klosterkirke samt nogle af Horsens-egnens kirker. Hans værksted, med adskillige lærlinge, synes i 1730erne at have manglet større opgaver, skriver Weilbachs kunstnerleksikon (1998). Nu var han så blevet engageret fra Kolding til en mindre, men betydningsfuld(!) opgave.

I Egtved præstegård, nok under sognepræst Peder Hansen Storms ivrige supervision, hugger Jørgen Arentsen Slache 1265 bogstaver, som han efter den indgåede akkord skal have 1 Sk. for pr. stk., ialt 19 Rd. 3

Mk., og "for Bildet Efter Accort" (dvs. kvinden med bog og fakkel) 4 Rd. 2 Mk., "for Kongens Krone og Nafn i trech, for Dronningens Potret og Myndt" 3 Rd. Regningsbeløbet 28 Rd. 3 Mk. "Som er baade for Mesteren og hans folch, deris Løn, Kost og befordring", udbetales ham af kirkeværgen i Kolding mod kvittering den 1. juli 1738.

Den 29. juni betaler kirkeværgen "Een Vogn for at Kiøre den Udhugne steen som blev opsat over den Latiinske skolledør som kom fra Ægtved hvor den blev Udhuggen" 3 Mk.

Stentavlen var temmelig tung (den vejer omk. 350 kg), så "3de Karle som løftede ermelte Steen af Vognen og bar den ind i den Latiinske Skolle" modtog samme dag i alt 6 Sk. for deres ulejlighed. Dagen efter fik man fat i "2de Rytte[re] som løftet ermelte Steen op [paa] Stelladset ved skollen" og måtte betale dem 6 Sk. 1. juli hjalp begge vægttere stenhuggeren én dag med at opsætte stenen og fik hver 1 Mk. Og "Christen Murmester for 1 dags arbeid ved ermelte steen" 1 Mk. 10 Sk.

Sådan blev vi næsten øjenvidner til indvielsestavlens tilblivelse og opsætning og kan bevidne, at den blev til i Egtved præstegård, som var sognepræst Peder Hansen Storms bopæl, og at den smukke håndværksmæssige udførelse skyldes, ikke Poul Staal fra Viuf, men billedhugger Jørgen Arentsen Slache fra Horsens.

LIDT AFSLUTTENDE TANKESPIND

Godt nok fik Kolding en ny latinskolebygning i 1728, men det var ikke den eneste nye skole, der i de år var blevet bygget på Kolding-egnen. I årene 1724 -1727 var der nem-

Kolding Gymnasium ca. 1900. Indvielsestavlen kan ses til højre for indgangen, der dengang var umiddelbart over for indgangen til Sct. Nicolai Kirke. Til højre tavlen på muren.

lig bygget ikke færre end 25 rytterskoler i Koldinghus Rytterdistrikt. Deraf én i Seest, Harte, Eltang, Bjært og Almind samt i Veerst, Vrå og Egtved. Som bekendt var det kongen, Frederik 4.s hensigt "at bygge skoler op, de fattige til gavn". Altså danske almueskoler.

Kunne det tænkes, at den fine tavle med kongemonogram over rytterskoledøren i Egtved har irriteret/inspireret provsten til at mene, at den flotte latinskole i Kolding, som jo også var en "kongelig" skole, ikke skulle stå tilbage, men have en mindst lige så smuk tavle over døren med kongemonogram og i denne forbindelse en lovprisning på latin? Det fik den!

LITTERATUR OG KILDER:

Tauber: Breve fra Kolding, 1822.

Sigurd Müller: "Indbydelsesskrift til Afgang- og Aarsprøven 1888 i Kolding Latin- og Realskole". (1888)

Parmo C. Tang Petersen: Kolding Lærde Skoles Historie, 1914.

Georg Bruun: Seks Rektorer, 1927.

Georg Bruun: Dronning Dorotheas Skolehus, 1928.

Karen Margrethe Carstens & Aksel Nellemann: "Kolding Studenter 1885-1934", 1957.

Karen Margrethe Carstens & Aksel Nellemann: "Kolding Studenter 1935-1959", 1974.

Christian Liebing: Thuras Indvielsestavle, Fra Skolehus til amts gymnasium, 1992.

Aksel Nellemann & Knud Moseholm: "Kolding studenter indtil 1856", 1988.

Landsarkivet for Nørrejylland: Kolding Råd- stuearkiv 1725, 1783-1808, 1837-38. (D 14 – 669)

Landsarkivet for Nørrejylland. Kolding Kir- keinspektionsarkiv 1738-1752 (C 625 – 15).

FORSVARBRØDRENE I KOLDING

AF SVEND AAGE SØRENSEN

Forsvarsbrødrene for Kolding og Omegn blev stiftet den 7. april 1879 på Hotel Danmark af 23 forhenværende soldater. Forbilledet var De Danske Våbenbrødreforeninger, men her kunne man kun blive medlem, hvis man havde været tjenstgørende enten i Treårskrigen 1848-50 eller i krigen 1864.

Den første forsvarsbroderforening var stiftet i Horsens i 1875. Man syntes, at unge soldater skulle have et mødested, der kunne videreføre det kammeratskab, de havde fået i soldatertiden, og de kunne så også støtte hinanden i tiden efter. Enhver, der havde tjent i den danske hær eller marine, kunne blive optaget som medlem, og derfor var det et bredt udsnit af befolkningen, der udgjorde medlemsskaren, men fædrelandskærlighed var en betingelse. Den lokale forening (selskabet), blev officielt stiftet den 8. april, som var Kong Christian 9.s fødselsdag, og havde som første formålsparagraf at "virke hen til, at enhver våbenfør dansk mand anser det for en hæder at bære våben for sit fædreland såvel i krigstid som i fredstid". Indskuddet til foreningen var i begyndelsen 2 kr. samt 50 øre i kontingent pr måned.

N. P. Jørgensen, restauratør på Kolding Banegård, tog initiativ til foreningens oprettelse og fik medlemsnummer 1. Første formand var garver N. C. Madsen, kasserer var arrestforvarer C. V. Ferslev, der boede på Kol-

ding Rådhus ud mod Vestergade. Rådhuset var den gang også byens arresthus.

Ud over det almindelige medlemskontingent blev der opkrævet 50 øre til fanen og musikkassen, men for fanens vedkommende kom man hurtigt ud af det, idet en dansk mand i Aabenraa, buntmager Martin Peter Nielsen forærede foreningen et stort dannebrogssflag. I 1870, da danskerne i Sønderjylland i anledning af den fransk-tyske krig blev udkommanderet til at forrette grænsevagtstjeneste, havde buntmager Nielsen håbet, at de danske soldater skulle gæste Aabenraa og i den anledning købt et stort smukt flag for dermed at hylde sine landsmænd, når de indtog byen. Det glippede imidlertid, og ved en lejlighed lod han til en koldingborger falde en bemærkning om, at han næppe nogensinde fik brug for flaget. Men hvis der i Kolding var en forening, der kunne anvende det, stod det til rådighed. Koldingborgeren kom i tanke om forsvarsbrødrene, der gerne tog imod flaget. Som tak for flaget udnævntes buntmager Nielsen til æresmedlem. På flaget maledes et skjold med et par slyngede egegrene under navnet De danske Forsvarsbrødre for Kolding og Omegn. Fanens indvielse fandt sted den 26 juni 1879 ved en større højtidelighed, hvortil Våbenbrødrene i Kolding og Kolding Sangforening var indbudt. På Akseltorv slog

borgmester Schjørring det første søm i for Kongen, restauratør N. P. Jørgensen det andet for fædrelandet og N. C. Madsen det tredje for foreningen, og man marcherede derpå med musik og fane til Marielund, der i dagens anledning velvilligt var overladt til selskabet. Her afholdtes en stor folkefest med dans, fyrværkeri m.m. Festpladsen var oplyst med kulørte lamper og blus. Denne fane var foreningens samlingsmærke indtil 1929, da den blev afleveret til Museet på Koldinghus.

Velvilje til at give gaver til foreningen var stor. Slagtermester Ørum gav i februar 1880 en gave på 100 kr., der efter giverens ønske skulle anvendes til en bolig for ældre trængende forsvarsbrødre og dissers enker. Det blev begyndelsen til foreningens byggefond, og fra 1881 bestemtes det, at der af hvert månedskontingent skulle henlægges 10 øre – 5 øre til byggefonden og 5 øre til fornøjelseskassen.

Forsvarsbrødrene oprettede også deres egen sygekasse. Den begyndte sin virksom-

Forsvarsbrødre ca. 1895.

hed den 1. april 1880. I starten kunne man få en sygehjælp på 45 øre pr. dag, men senere forhøjedes den til 1 kr., og det nødvendiggjorde en forhøjelse af det månedlige kontingent med 10 øre til 60 øre. I 1880 trådte Lånekassen i virksomhed. Den har hjulpet mangen en broder over en vanskelig tid med beløb fra 20 til 200 kr., som det i nogle tilfælde var svært at få tilbagebetalt.

Foreningen arrangerede mange fester og udflugter for medlemmerne. Bl.a. kan nævnes en udflugt til Esbjerg og Fanø i maj 1885. Man mødtes kl. 4.30 om morgenen på Kolding Banegård. Jernbanebilletten kostede 2,30 kr., sejlturen 75 øre, fællesspisningen 1,50 kr. og kaffe m.m. 50 øre. Det var andre priser end i dag! Den 8. april 1888 holdtes stiftelsesfest og fødselsdagsfest for kongen. Der serveredes skildpadde og steg for 1,35 kr. pr. kuvert iberegnet øl og snaps.

Siden 1892 har der været afholdt præmieskydninger i foreningen. Ved den første præmieskydning henvendte man sig til Krigsministeriet og bad om lån af 25 Remingtonrifler. De blev beredvilligt stillet til rådighed, og efter endt skydning blev de udstationeret hos medlemmerne. Senere blev 15 af riflerne sendt tilbage, mens de resterende 10 blev anbragt hos medlemmerne, der skulle sørge for at rengøre riflerne. Præmieskydningen blev efterfulgt af et bal, og det blev en tradition. Dog måtte skydningerne aflyses i 1940 og nogle år under besættelsen. Skytteafdelingen er i dag det store trækplaster, når der skal hverves nye medlemmer. Forsvarsbrødrenes skytter deltager i mange stævner rundt i landet på både 15 m og 200 m.

Fra 1896 ses det, at der ved ballerne skulle betales 50 øre for hver ekstra dame medlem-

merne havde med! Denne passus går igen mange gange, så det må have været nogle livlige baller. I 1899 afholdt man et maskebal for medlemmerne med damer – her kostede de ekstra damer 75 øre, og festen fortsatte til kl. 4.

I 1889 meldte en større del af foreningens mere konservative medlemmer, bl. a. farver Utzon, handskemager P. Meier, købmand Aagaard og litograf M. Neuhausen sig ud af foreningen og dannede en konkurrerende forening "Forsvarsbroderforeningen af 1889". Den nye forening rejste mindesmærket for Niels Kjeldsen nord for Blåkjærskov. I august 1891 afholdt våbenbrødrene en oplæsningsaften i deres bygning Kronborg, Jernbanegade 54, hvor overskuddet tilfaldt monumentet for Niels Kjeldsen. Monumentet blev afsløret den 18. oktober 1891. Da den nye forsvarsbroderforening senere igen blev nedlagt, blev det Forsvarsbrødrene, der overtog pasningen af mindesmærket. Det var proprietær Berg og hans hustru, der i mange år varetog denne opgave.

Forsvarsbrødrene har afholdt en lang række fest- og mindedage. Foreningens stiftelsesdag, den 8. april, Christian 9.s fødselsdag blev i gamle dage fejret med procession gennem byen med musik og fane og som regel med efterfølgende bal eller fællesspisning. Selskabet deltog også altid i våbenbrødrenes fester i forbindelse med de nationale mindedage. Forsvarsbrødrene har også altid deltaget i fester til ære for Kongehuset. Der var fakkeltog i Kolding i anledning af Christian 9.s 25 års regeringsjubilæum den 15. november 1888 og fanetog ved hans guldbryllup den 26. maj 1892. Der var også fanetog gennem byen, da borgmester Schjørring havde

Mindesmærket for Niels Kjeldsen, der rejstes i 1891 og er placeret ved vejen mellem Kolding og Vejle lidt nord for Blåkjærskov. Foto: J. Inge-mann.

25 års embedsjubilæum den 28. maj 1894 og et fakkeltog, da han i 1902 havde 25 års jubilæum som borgmester.

Ved foreningens eget 25 års jubilæum i 1904 samledes man på Højskolehjemmet i Jernbanegade. Herfra gik man i procession med et 12 mands orkester til "Kronborg", hvor man afhentede de våbenbrødre, der endnu kunne være med. Derfra gik processionen til Rådhuset, hvor man hentede By-

rådet. Ved middagen var der 9 musikere og ved det efterfølgende bal 7 musikere.

En af de markante formænd i begyndelsen af 1900-tallet var fabrikant S. Winkler. Han havde først en forretning i Østergade og byggede senere en stor uldvarefabrik på Parcelvej. S. Winkler fraflyttede Kolding i 1907, mens hans fabrik eksisterede til o. 1970, og i bygningerne havde Teknisk Forvaltning og Skole- og Idrætsforvaltningen i mange år derefter administrationslokaler. Da S. Winkler forlod byen, skænkede han Forsvarsbrødrene 500 kr., der blev grundlaget for en understøttelsesfond, der i mange år uddelte julehjælp til trængende forsvarsbrødre eller deres enker.

Ved generalforsamlingen i 1928 oprettedes en julesparekasse. Rentebeløbet af de indkomne penge er blevet brugt til at understøtte trængende brødre og til at afholde et juletræ for børnene.

En af de mest engagerede medlemmer i foreningen har været danselærer Michael Madsen. Han bidrog første gang til foreningens arrangementer i 1928, blev medlem af bestyrelsen i 1934 og formand i 1936. Han største fortjeneste var, at han startede foreningens blad "Appel" og var dets første redaktør.

Forsvarsbrødrene har altid deltaget i Valdemarsdagen i Kolding, som våbenbroderen hospitalsforstander Jens Jensen tog initiativ til. I 1934 bidrog man til at redde det traditionelle flagoptog gennem byen, da komiteen for festens afholdelse ikke havde økonomi til at fortsætte. Forsvarsbrødrene trådte til med en bevilling på 100 kr. Broder grosserer Ernst var i en lang årrække formand for Valdemarsdagskomitéen. I 1940

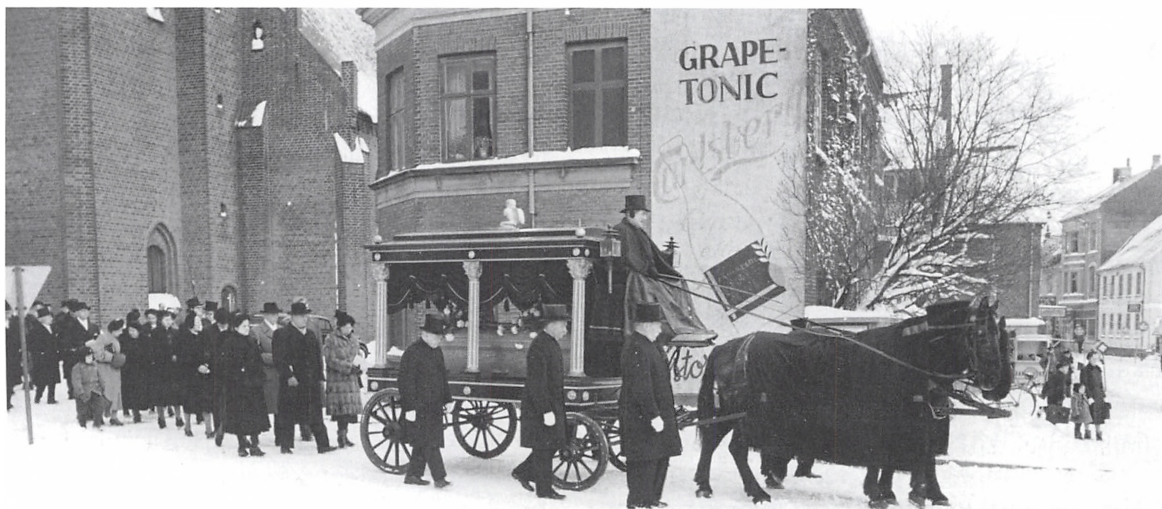
måtte man ændre arrangementet, da tyskerne forbød børneoptøget gennem byen. I stedet blev festen afholdt i Sct. Nicolai Kirke, hvor der uddeltes flag til børnene.

Forsvarsbrødrene deltog med fane og deputation, da den sidste veteran fra 1864, C. Gerthsen fra Ødis blev begravet på Ødis Kirkegård den 2. juni 1939. I april 1940 besøgte forsvarsbrødrene i Kolding de fem soldater fra Haderslev, der var blevet såret ved den tyske besættelse den 9. april, bl.a. vores eget medlem, slagtermester Bertel Bertelsen. Hver af de fem soldater fik overrakt en spiseske med inskriptionen "For tapperhed. 9. april 1940 DFB Kolding".

I 1942 skrev konsul Chr. Eff som sidste (æres)medlem af Koldingafdelingen af Vå-

benbrødrene til formanden for De danske Forsvarsbrødre i Kolding, at han nu efter en beslutning, der var truffet i 1931, havde overdraget våbenbrødrenes protokol til Museet på Koldinghus. Han havde afsluttet protokollen med følgende udtalelse:

"Jeg føler det som en kær pligt til afslutning i denne protokol at bringe selskabet De danske Forsvarsbrødre, Kolding Afdelings medlemmer en hjertelig tak for den veneration, de gennem årene nærede for og de hædersbevisninger de ved enhver given lejlighed udviste mod de gamle våbenbrødre. Takket være denne kærlighed blev samtlige våbenbrødre fulgte til deres sidste jordiske hvilested på militær vis under fuld musik og egen fane, båren af en forsvarsbroder, da

Konsul Chr. Eff føres i Kolding Borgerlige Begravelseskasses ligvogn med engel på toppen fra Sct. Nicolai Kirke ledsaget af forsvarsbrødre i februar 1953.

ingen våbenbroder længere var i stand her-til, og fulgt af forsvarsbrødre i stort tal”.

Chr. Eff, der takket være sit store arbejde for våbenbrødrene, var blevet æresmedlem i deres forening, blev nu også æresmedlem hos forsvarsbrødrene. Han kvitterede for dette ved at tildele foreningen flere legater. Da han døde den 6. februar 1953 besluttede bestyrelsen, at forsvarsbrødrene skulle vise ham den sidste ære ved at følge båren med fuld musik ledsaget både af våbenbrødrenes og forsvarsbrødrenes faner. Efter højtideligheden i kirken blev rustvognen ledsaget til den nye kirkegård, og byorkestret, der gik i spidsen, spillede sørgemusik hele vejen.

Besættelsen satte en stopper for mange af selskabets aktiviteter. Bl.a. måtte man undvære den årlige præmieskydning, der var blevet en fast tradition, og hvor medlemmerne marcherede med musik og faner fra Akseltorv til Munkensdam. Selskabet rammes hårdt, da broder, redaktør N. E. Therkilsen blev dræbt ved schalburtagen på Kolding Folkeblad i september 1944.

Efter krigen kunne der sidst på sommeren 1945 afholdes to store skydninger. Foreningen fik 70 geværer fra tyskernes efterladenskaber og mange tusinde patroner dertil.

Den 12. august 1945 afholdtes en stor fredsfest på Koldinghus. Med musik og alle soldaterforeningsfanerne gik man fra Bane-gårdspladsen til Koldinghus, hvor udenrigsminister Christmas Møller talte. Før og efter talen sang kgl. operasanger Frans Anderson. Festen sluttede med festfyrværkeri arrangeret af broder kunstfyrværker Diedrichsen.

I 1946 tog bestyrelsesmedlem, broder, asurandør Sv. E. Andersen initiativ til opret-

telse af et sangkor. Koret har medvirket ved foreningens fester, ved skydninger og ved arrangementer udenbys. Sangkoret består i dag af en lille stabil kerne på 14 medlemmer, som tager ud på plejehjem og i kirker, når de bliver budt. En koncert i Vorbasse Kirke er en årligt tilbagevendende begivenhed.

Et meget stort arrangement i foreningens historie var opførelsen af friluftsteaterforestillingen N. H. A. Schougaards “Sit løfte har han holdt” i Koldinghus Slotsgård i august 1948. Stykket var skrevet i anledning af kampene ved Fredericia og Kolding under Treårskrigen og blev spillet af forsvarsbrødrene og deres damer. Forestillingen, der led under dårligt vejr, blev et par gange senere opført ved andre anledninger. Forsvarsbrødrene opførte desuden flere amatørforestillinger inden døre på Alhambra og Industrien i årene efter krigen, men det faldt efterhånden bort.

På 100 årsdagen for Slaget ved Kolding den 23. april 1949 blev der nedlagt krans på forskellige krigergrave, både her i byen og i omegnen. På Taulov Kirkegård afsløredes en mindesten, skænket af stenhuggermester Oskar Jensen, Kolding, for de syv gardehusarer, der ligger begravet der. Det var en smuk højtidelighed, mange faner deltog, der var gudstjeneste i kirken og forsvarsbrødrenes sangkor sang “Slumre sødt i Slesvigs jord”. I højtideligheden deltog hofjægermester E. Castenskiold, Kongstedlund, som var sønnesøn af løjtnant L. Castenskiold, der ledede gardehusarernes angreb ved Fynsvej den 23. april 1849.

Ved selskabets jubilæumsdag den 8. april 1954 blev den mangeårige formand, Michael

Forsvarsbrødrenes 75 års jubilæumsdag den 8. april 1954. Formanden Michael Madsen sidder nr. 2 fra højre. Til venstre for ham Sv. E. Andersen, der blev hans efterfølger og var formand 1955-1975.

Madsen, benådet med dannebrogsmændenes ridderkors under en reception på Rådhuset, hvor oberst Gabel Jørgensen fra Haderslev dekorerede formanden. I anledning af jubilæet marcherede en æresgarde i gamle uniformer med regimentsmusik gennem Kolding.

I 1955 afløste assurandør Sv.E. Andersen Michael Madsen på formandsposten. Det var et naturligt valg, da han havde siddet i bestyrelsen i 10 år, de sidste år som næstformand, og han havde som nævnt ovenfor

også været initiativtager til medlemsbladet og sangkoret.

Sv. E. Andersen var desuden aktivt engageret i byggeriet af Forsvarsbrødrenes Stiftelse, Dyrehavevej 100-106, der kunne indvies den 7. juli 1960. Stiftelsen er et godt aktiv for selskabet. Stiftelsen blev bygget for at medlemmerne havde mulighed for at leje en billig bolig, men lejlighederne er små, så i dag søges de ikke så meget af medlemmerne selv som af yngre mennesker. Det gør så, at der ofte er udskiftninger. Stiftelsens selskabs-

lokale bruges flittigt til generalforsamlinger og jubilæumsfester, til øvelseslokale for sangkoret m.m.

Siden Sv. E. Andersens tid har vognmand Knud Bentzen haft formandsposten (1975-1980), derefter blev det Knud Erik Høyer (1980-1989) og Marcus Harbek (1989-2000). Nuværende formand er Bernt H. Sielemann.

Grev Ingolf er æresmedlem af selskabet og deltog sammen med grevinde Sussie i 120 års jubilæumsfesten i 1999, der afholdtes på

Grundstensnedlæggelsen til Forsvarsbrødrenes Stiftelse, Dyrehavevej 100-106 i april 1960. Foto: P. Thastum.

Koldinghus. Da Den Danske Brigade mindedes med en stor udstilling på Koldinghus i 1998, stod selskabet fanevagt ved udstillingen.

Selskabet er repræsenteret ved mindehøjtideligheden i Christiansfeld for slaget ved Kolding 23. april 1849, og står siden 2000 for flaghejsningen ved den flagstang i Byparken, som Bertram Knudsen i 1945 skænkede til Kolding Kommune. Her er der hvert år flaghejsning den 5. maj.

Kongeskydningen afholdes hvert år på Staldgården. Sangkoret har til opgave at afhente skyttekongen ved kongeskydningen.

Selskabet har mærket en stigende tilslutning, hvilket er naturligt da der ikke indkaldes så mange til tjeneste mere, men alle, der har tjent ved hjemmeværn, lottekorps, m.m. kan optages.

LITTERATUR:

Selskabet De Danske Forsvarsbrødre for Kolding og Omegn 1879-1904.

Selskabet "De danske Forsvarsbrødre for Kolding og Omegn" 1879-1954, jubilæumsnummer af Appel.

TRE GODE LÆRERE FRA KOLDING GYMNASIUM

AF SVEN ARVID BIRKELAND

*Farvel du Skole graa af Aar!
Farvel i tusind Minder!
Vi fra Dig ud i Livet gaar,
Men mangt os til Dig binder.
Hav Tak for hvert et stille Savn,
For Lærdom, Aand og Pligter!
Vi aldrig glemme vil dit Navn,
Vi aldrig Skolen svigter.*

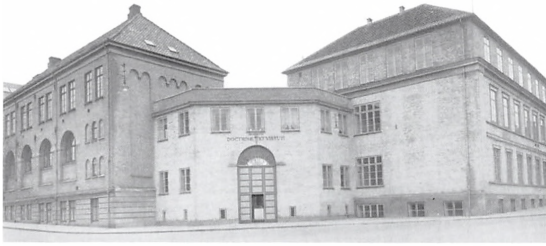
Sådan skrev en ukendt Kolding-student omkring 1908¹⁾. Selv om stilen svarer til årstallet, kendetegner verset alligevel på mange måder de følelser, som jeg 50 år senere forlod Kolding Gymnasium med som student i 1958. Ved translokationen dengang sad der en gruppe 50 års jubilarer, og vi unge tænkte: "sikke nogle gamle fyre". En af disse har måske været forfatter til verset. I år er jeg så selv én af disse jubilarer, og jeg har derfor ladet tankerne gå tilbage til de tre år på Kolding Gymnasium. Venerationen for den gamle skole har jeg bevaret. De tre år gav mig en viden om faglige emner, og dannede også grundlag for den videre uddannelse, som for mig blev den lægevidenskabelige ved København Universitet.

Takket være gode kammerater i en dejlig lille klasse og fantastisk dygtige lærere blev de tre år en god oplevelse. Dette ses af, at klassen fortsat kan mødes til jubilæerne også nu, da den sidste af vores lærere er død. Og

så går snakken, som om de mellemliggende år er forsvundet! Skolen slap heller ikke forbindelsen til sine gamle elever. Den fulgte også med under studiet. Jeg korresponderede således med fysiklæreren, A. Friis Mathiasen til han døde i 1964, og med rektor, Knud Moseholm, lige til han døde 92 år gammel.

Skolen fik elever fra Kolding by og fra et mægtigt opland. Hver morgen ankom et væld af unge med busser fra hele egnen til den gamle rutebilstation, der lå lige over for Gymnasiet. Derfra vandrede vi ind gennem portbygningen, hvorover indskriften lød: DOCTRINAE ET VIRTUTI. Denne latinske sentens er ofte blevet oversat som "For lærdom og dyd" i betydningen "borgerdyd", men i Koldingbogen fra 1987 redegør Christian Liebing og Knud Moseholm for, at det snarere skal oversættes ved: "skolen er til for at give sine elever kundskaber og derigennem udvikle og styrke deres karakter." Dette formål levede skolen til fulde op til – også i min tid.

Jeg kom fra Vamdrup Realskole, hvor jeg havde taget præliminæreksamen, eller som det officielt hed: "almindelig forberedelseseksamen". Denne privatskole havde ca. 150 elever. Det var derfor en voldsom overgang at starte på gymnasiet, der rummede både mellemskole, realklasser og tre årgange gymnasieklasser. Skolegården var et mylder af

Kolding Gymnasium efter ombygningen i 1937-38.

mennesker, og i starten stod jeg ret betuttet midt i alt dette virvar. I frikvartererne gik eleverne rundt og rundt om lindetræet, mens de snakkede sammen eller stod i grupper rundt om i skolegården. Nogle af drengene (rygerne) holdt til i og omkring "Børsen", der var navnet på drengenes toiletter, men ingen måtte så meget som sætte en fod på skoletrappen, før gårdvagten var over dem med et rap.

I 1955 startede to matematisk-naturvidenskabelige og en nysproglig klasse. I min klasse var tilmeldt 26, men sorteringen var hård, og kun 12 nåede op i 2. G. De forblev til gengæld i klassen tiden ud. Det gav et ganske særligt sammenhold, at vi var så få.

Kolding Gymnasium var en af byens solide institutioner, og rektors translokationstale blev altid bragt i Kolding Folkeblad. Lærerne var yderst kompetente, og mange af dem havde selv forfattet lærebøgerne.

FYSIKLÆRER A. FRIIS MATHIASSEN

Tre lærere fortjener en særlig omtale, da de kom til at betyde meget for mig og de øvrige i klassen. Vores klasselærer var A. Friis Ma-

thiasen. Han var en fremragende pædagog og gik helt sine egne veje. Han var utilfreds med de eksisterende lærebøger i fysik og skrev derfor sit eget lærebogssystem.

De første mange timer brugte han på at forklare, hvad en videnskab var. Ikke sådan at han fortalte os det, nej, vi skulle selv finde frem til definitionen. Han skrev selv i indledningen til sin fysikbog:

Det er videnskabens opgave at samle erfaringer, at udtrykke disse erfaringer klart ved hjælp af hensigtsmæssige ord, grundbegreber, hvis nøjagtige betydning fastsættes ved definitioner, og at ordne erfaringsmaterialet på en overskuelig måde.

Nogle videnskaber har hidtil måttet nøjes med at katalogisere deres erfaringer kronologisk, alfabetisk eller på andre lidet frugtbare områder og har da også kun haft ringe betydning for vor erkendelse, dvs. vores evne til at kunne træffe formålstjenlige beslutninger.

I andre videnskaber har man med held bestræbt sig for at ordne erfaringerne i grupper på en sådan måde, at der for de erfaringer, der hører til samme gruppe, gælder fælles regler (lov-mæssigheder). F.eks. ordner man i grammatikken ordene i ordklasser og undergrupper, således, at hver gruppe indeholder de ord, der følger de samme bøjningsregler, og i kemien søger man at danne grupper af stoffer med beslægtede egenskaber. På tilsvarende måder søger man i fysikken at ordne de fysiske hændelser i sådanne grupper, at hændelser i samme gruppe kan betragtes som specielle tilfælde af en for hele gruppen gældende regel (lov-mæssighed eller sætning). Denne ordningsproces fortsætter stadig videre, idet man ved passende valg af definitioner og hensigtsmæssige formuleringer af sætningerne søger at samle flere sætninger i en enkelt

mere omfattende sætning og så fremdeles. Fysikken søger således at sammenfatte vores viden om fysiske hændelser i det mindst mulige antal sætninger. Disse grundsætninger, af hvilke de tidligere fundne mere specielle sætninger og isolerede erfaringer kan udledes ved hjælp af logikken, kaldes aksiomer. Den her skildrede metode til ordning af et erfaringsområde kan betegnes som en logisk katalogisering. Selve logikken er læren om, hvorledes vi ud fra forudsætninger (præmisses), der stemmer med erfaringen, kan drage slutninger (konsekvenser), der også stemmer med erfaringen. Ved ordningen af et erfaringsområde kan det undertiden være nyttigt at opstille formodninger, hypoteser, hvis rigtighed ikke kan afgøres direkte. Hvis en sådan hypotese sætter os i stand til at bringe orden i et stort erfaringsområde, og hvis ingen af dens konsekvenser strider mod erfaringen, har den samme værdi som direkte erfaringer og kommer til at virke som et aksiom. Videnskabens historie viser mange eksempler på hypoteser, som senere har kunnet gøres til genstand for direkte undersøgelse og derved er blevet til direkte erfaringer.

Det er den teoretiske fysiks opgave at samle vor fysiske viden i de færrest mulige og simplest mulige aksiomer. Det er imidlertid klart, at jo bedre denne opgave løses, jo længere bliver den kæde af ræsonnementer og beregninger, der fører fra aksiomerne til besvarelsen af det specielle problem. Det vil derfor ofte ved løsning af den enkelte konkrete opgave blive en alt for omstændelig sag at tage udgangspunkt i de dybest liggende aksiomer. Samtidig med at man arbejder hen imod at indordne vore fysiske erfaringer i ét altomfattende aksiomsystem, opretholder man derfor en vis deling af fysikken i forskellige grene med hvert sit aksiomsystem; dette har også den fordel, at man kan beherske én af disse grene uden at be-

Fysiklærer A. Friis Mathiasen, foto fra bogen Kolding Studenter 1935-59.

høve at være orienteret inden for det moderne teoretiske grundlag for fysikken som helhed.

Når man skal meddele en videnskabs resultater, er der to veje at vælge imellem: Man kan begynde med at fremsætte aksiomerne og heraf udlede de mere specielle konsekvenser. Dette er den deduktive metode i modsætning til den induktive fremstilling, hvor man begynder med at fremsætte de simple iagttagelser og slutter med at samle disse i aksiomer. Enhver videnskab må naturligvis i sin arbejdsform hovedsagelig være induktiv.

Vi lærte således hos ham ikke bare fysik, men også grundlæggende principper, som vi kunne bruge, når vi skulle læse videre på universiteter og læreanstalter, og det var jo det videre forløb for en stor del af studenterne den gang.

A. Friis Mathiasen var rektors stedfortræder. Han kom kun til morgensang, når han fungerede som sådan, og så sang vi altid hans yndlingssalme: "Se, nu stiger solen af havets skød". Han var ansat på skolen i 39 år og døde i 1964 efter en længerevarende lungelidelse.

Rektor Moseholm skrev i nekrologen:

Lektor A. Friis Mathiasen var de klare standpunkters mand, han kunne ikke gå på akkord. Til det sidste var han parat til at bryde en lanse for sit fag, hvis vilkår under den nye skolelov han fandt utilfredsstillende. I sin undervisning pløjede han dybt, altid på vagt over for overfladiskhed. Fra talrige samtaler med gamle elever ved jeg, hvilken afgørende betydning hans fysikundervisning har haft for dem, ikke bare fagligt ved det fortræffelige grundlag, han gav dem for videregående studier, men også menneskeligt ved den filosofiske problemstilling, han indførte dem i. Jeg ved også fra forskellige censorer, hvor berigende det kunne være at følge hans eksamination ved studentereksamen.

Da han døde seks år efter, at vi havde forladt skolen, sendte vores klasse en krans til hans bære i respekt for hans store indflydelse på vores gymnasieliv.

HISTORIELÆRER KAREN MARGRETHE CARSTENS

Karen Margrethe Carstens beherskede en række fag: historie, oldtidskundskab, dansk og religion. Hun havde skrevet sin egen hi-

storiebog i fire bind. Hun forstod som få at gøre historien levende og startede før andre på at inddrage tekster, billeder og ekskursioner i undervisningen. Da eleverne i en mellemkoleklasse havde om Hannibals togt over alperne og åbenbart ikke vidste, hvad en elefant var, kravlede hun op på katederet og anbragte sig på albuer og knæ og fremstillede således en elefant, som hun i kraft af sin størrelse ikke var ganske ulig med. Hun tog os med på talrige ekskursioner. Disse ekskursioner var et fast mønster på gymnasiet. Ud over deres faglige indhold fremmede de på glimrende måde en øget forståelse og samarbejde mellem lærere og elever. Til ekskursionerne hørte en tur til Sydslesvig (historie), en tur til København og Bornholm (historie, kultur, geologi), en tur til Jelling og en tur til egnens kirker (historie). For at fremme forståelsen for, hvad en højskole var, fik 3.G'er en dag på Askov Højskole, hvor vi deltog i hele dagens program. Frk. Carstens var med overalt og var en fremragende formidler. Hendes historietimer foregik på den måde, at hun hastigt gennemgik lektien ved at spørge, om der "var noget" på side 45? "Nå ikke", på side 46? "Nå ikke", og så fremdeles, hvorefter hun tog fat på virkelig at formidle historie. Karen Margrethe Carstens tog også del i byens liv og var medlem af byråd, menighedsråd og børneværnsudvalget.

DANSKLÆRER CARL JOHAN OLSEN

Lille-Olsen eller rettere Carl Johan Olsen var en ypperlig fransklærer, men det var hans undervisning i dansk stil, der påvirkede mig på livstid. De danske stile skrev vi kun på venstre sider, og på højre fulgte så hans

Lærerkollegiet ved Kolding Gymnasium i 1958.

Bageste række fra v: Chr. Liebing, Hejlskov Larsen, Friis Mathiasen, Erik Kristensen, Henry Jørgensen, Johs. Hjorth (med briller og slips), Aksel Nellemann, Jakobsen, Schiøtt, Asbjørn Rasmussen, Martens (vikar) Koppel Olsen (med briller). Næstbageste rk. fra v.: Gunnar Engberg, (med korslagte hænder), Aase Bruun, Kaj Lemberg Nielsen, Frederik Thykier, Arnold Stoklund, (inspektør), Karl Johan Olsen, Torben Emmeluth (lidt nede), Mariager (vikar), Normann Jørgensen (briller og slips), Thomsen (oversergent). Næstnederste rk. Fra v.: Karen Margrethe Carstens, Erik Mortensen, Gunhild Madsen (vikar), Lis Hansen, Fru Emmeluth, Else Jørgensen.

Nederste rk. Fra v.: Sven-Erik Jensen, Hanna Kristensen, (g.m. Erik K.), Knud Moseholm (rektor) fru Mortensen (g.m. Erik M.) fru Munk, Erling Stilling.

forslag til et bedre sprog. Han mestrede som ingen anden at gennemgå de sproglige formuleringer og omforme et knudret, indviklet eller højtravende sprog til ganske enkle, korte udsagn. Hans spørgsmål lød altid: "Hvad er det, du vil fortælle?" Når man så havde svaret, sagde han: "Så skriv da det!".

Også de andre lærere var fremragende pædagoger, men der blev forlangt meget af eleverne, og det var da som nævnt kun 12 ud af 26 i vores klasse, der stod distancen. Mandefaldet var langt fra så stort i parallel matematiker klassen og den nysproglige klasse.

GYMNASIEFORENINGEN SVADA

Gymnasiet var også ramme om en række sociale aktiviteter. Gymnasieforeningen hed "Svada" og indbød til interessante diskussioner, foredrag, teaterture, ekskursioner og fester. Rektor og lærerne kom også til Svadas arrangementer. Under de højspændte storpolitiske begivenheder i 1956 med det engelsk-franske-israelske angreb på Ægypten efter Nassers nationalisering af Suezkanalen og det samtidige oprør i Ungarn kom John Danstrup og klarlagde de udenrigspolitiske forhold for en tætpakket sal. En anden gang kom teaterhistorikeren Tage Hind fra Askov og fortalte. Da ruten fra Askov til Kolding gik gennem Andst, hvor jeg boede, var jeg med i bilen og derfor også med til "Nachspiel" hos rektor i hans lejlighed på skolen. En gang arrangerede Svada bustur til en udstilling af mosaikker fra Ravenna i Flensborg.

Og så var der festerne, hvor specielt julefesten med juleevnen var spændende. Her fik lærerne deres sag for, og til den kom også de gamle elever på besøg. Skolebladet hed "Lyset" og udkom regelmæssigt med blandede artikler og indlæg – også med kritik. Skolen havde adopteret et skib S/S Halland fra Dansk-Fransk Dampskibsselskab, og vi fik regelmæssige budskaber fra kaptajn Messmann. Rektor var tilknyttet Foreningen Norden, og hvert år kom en elev fra hver af 2.G'erne på et nordisk gymnasiaststævne på Hindsgavl. Jeg var så heldig at komme med fra min klasse, og det blev en oplevelse for livet med de mange unge fra alle de nordiske lande og fra Sydslesvig og interessante foredrag, bl.a. af nationalbankdirektør Bramsnæs.

I den første uge af februar afholdtes skolekomedien og skoleballet. Her kom de gamle elever på besøg.

MAJFESTEN

En af de helt store begivenheder var Majfesten. Dens oprindelse gik tilbage til Caspar Markdanners tid. Der blev en dag i maj valgt en majdronning, en junker og en baron hentet fra hver af de tre mellemskoleklasser. Majdronningen med følge blev præsenteret i fuldt skrud omkring i klasserne; der var kransegilde med et omfattende ceremoniel om aftenen, og næste dag kom udflugten til Skamlingsbanken. Skolen gik gennem byen til Kristkirken og drog derefter i busser til Skamlingsbanken. Ved hjemkomsten sidst på eftermiddagen bar hver elev en bøgegren, og i spidsen var majdronningen i sin bærestol. Det var et smukt optog gennem gaderne med mange tilskuere.

Til udflugten hørte også den gamle skole-sang:

*Så lad da Kolding Skole
beholde sine stole
og bøger lidt i fred;
vi samles i en skare
og vil i dag forklare
den lyst, vi frydes ved.*

*Da skovens pragt og ynde
Forvolder, vi begynde
At føre maj i by,
Thi skal man nu fornemme
Vor skoles glade stemme
Med svar fra himlens sky.*

REKTOR MOSEHOLM

Skolen var præget af rektor. Knud Moseholm blev 92 år gammel. Lektor Liebing skrev i nekrologen:

Som lærer og leder var han af "den gamle skole", dog langt fra uden evne til at forny sig efter tidens krav. Selv var han pligtopfyldende til det yderste og forventede af sine elever ansvarsbevidst arbejde. De betragtede ham afgjort med respekt, men vidste også, at de i ham havde en beskytter, når det kneb. Hans egen baggrund i landsbysamfundet betød, at han viste stor forståelse for elever fra et gymnasiefremmed miljø og økonomisk svage hjem. Hertil hører også, at han medvirkede til, at skolen tidligt fik en HF-linie, hvis trivsel lå ham stærkt på sinde. Men at det i 1960'erne ikke lykkedes at få Kolding gjort til universitetsby var ham en skuffelse. Han virkede i årevis for denne sag, der kun blev til en spæd begyndelse.

Hans lokalhistoriske interesse gjorde ham til medredaktør af trebindsværket "Kolding i det tyvende århundrede". Men særlig dybtgående blev hans arbejde med Kolding Gymnasiums personalthistorie: Sammen med vennen Aksel Nellemann skrev han bogen "Kolding Studenter indtil 1856", et værk uden sidestykke i dansk skolehistorie, oven i købet efterfulgt af et bind om skolens lærere.

Personligt var Moseholm fordringsløs. Derimod var han ved festlige lejligheder generøs i sin vennesele gæstfrihed og elskede – ligesom sin gennemmusikalske hustru Lilli – at se mennesker omkring sig.

Hans lange arbejdsfyldte otium kronedes på 90-årsdagen med en velfortjent hædersgave fra Veluxfonden "i beundring for Deres foretagsomhed højt oppe i årene".

Knud Moseholms liv blev langt – og det blev godt. Meget lykkedes under hans hænder, og gamle elever, medarbejdere og den store vennekreds vil i dag mindes ham med glæde og oprigtig taknemmelighed.

TRANSLOKATIONEN

Sidste skoledag for 3.G'erne var både festlig og spændende. Det var den dag, da skemaet for mundtlig eksamen kom, og man fik at vide, hvilke fag, man skulle op i. 3 G'erne gik op i øverste etage over gymnastiksalene og kastede flødekarameletter og papirposer med vand ned til de øvrige elever. Derefter gik de i fantasifulde optog gennem gaderne og endte tilbage på skolen. Senere fik vi taget mål til studenterhuerne. Derefter fulgte læseferien og alle eksaminerne.

På translokationsdagen gav Saxildhus morgenkaffe til studenterne. Så fulgte selve translokationen med tale ved rektor og overrækkelse af eksamensbeviserne. Forældrene var med. Bagefter kørte vi i hestevogn gennem byen og aflagde besøg i hjemmene. Vi 12 i min klasse havde lejet et folkevognsrugbrød og kørte rundt til hjemmene ude i oplandet og overnattede i et sommerhus.

En sang husker jeg fra skoletiden: "Frydeligt med jubelkor", der er oversat fra "In vernalis temporis". Sangen kaldes også "Morten Børups Majvise". Den var oprindeligt på latin, fra 1577 og hed "Carmen vernale". Morten Børup skrev denne forårssang til sine disciple på latinskolen i Århus. Den danske oversættelse er fra 1895 af Fr. Moth.

*Frydeligt med jubelkor
hilses vårens komme,*

svalen melder trindt på jord:
"Frostens tid er omme!"
Land og hav og lundens træer
herligt prydes fjernt og nær,
– nye skabnings-under!
Kraft på ny vort legem får,
lægt er nu hvert hjertesår
i de glade stunder.

Jordens rige blomsterpragt,
skovens grønne smykke,
fuglesangens tryllemagt
fylder os med lykke;
Havets storme rased ud,
luften hærges ej af slud,

duggens perler rene
samler solens stråleglans
i en dejlig perlekrans
rundt på græs og grene.

Hvor dog Gud er mild og vis!
Hvor er verden fager!
Hvor dog alt til Herrens pris
ånd og tanker drager!
Han har stort og småt på jord,
urten, som på marken gror,
form og farve givet.
Efter nat vi dagen nu
hilse vil med frejdig hu,
takke Gud for livet!

Studenterårgangen 1958.

Det gymnasium, jeg kendte, er ikke mere. De gamle bygninger huser nu Social- og Beskæftigelsesforvaltningen i Kolding Kommune, og der er opført et nyt gymnasium uden for byen med masser af gymnasieklasser. Ved jubilæerne 25, 40 og 50 år møder vi trofast frem og taler om gamle dage, men også om nutiden. Gymnasieundervisningen er også meget forandret, som det nu må være med det store elevindtag. Men nostalgien og venerationen for den gamle skole og skoletiden er fortsat til stede hos os gamle elever.

Kilder:

1. Kolding Studenter 1885-1934. Udarbejdet af Aksel H. Nellemann. Med historisk indledning ved Karen Margrethe Carstens. Johs. Barkholts Boghandel, 1957.
- Kolding Studenter 1935-59 af samme forfattere, 1974.

Majfesten i 1956. Optøget går gennem Søndergade på vej tilbage til skolen. Foto: Nordisk Pressefoto.

DET GAMLE VESTERGADE

AF ERIK BROCH HANSEN

For ældre mennesker er det især med vemod, når byen skifter ansigt. Gamle huse og gader, som man i et langt liv har sat pris på og knyttet minder til, nedrives eller undergår store forandringer. Således har det været siden tidernes morgen. Således har det altid været. Ved den store trafikomlægning og etablering af P-pladser i centrum af Kolding for 40 år siden, blev en af byens ældste gader saneret. Allerede fra den sene middelalder havde Vestergade, der udgik fra Kirketorvet, været en central gade i byen. Omkring 1900 boede de mest velhavende på gadens vestlige side. Oppe ved kirken lå byens posthus, og i den nedre del havde små håndværkere, malere, skomagere, snedkere samt et pensionat og en pantelåner deres virke. Aller nederst i gaden ved Rendebanen boede en kreaturhandler samt slagtermester Rasmussen i et bindingsværkshus. Han var en velhavende mand, ejede store arealer i nærheden af vandværket og var foregangsmand, der lod indrette et slagtehus til de af byens hjemmeslagtere, der ikke selv havde et slagterum, og slagtede under meget primitive forhold.

Vandforsyningen foregik før 1886, da byen fik kommunalt vandværk, fra Vestergades fællespumpe, der stod ud for pumpemager Jørgensens ejendom. Her kom tjenestepigerne ofte med deres store træspande, hvor lyden fra den håndbetjente pumpe kunne

høres dagen lang. Pumpen var gadens naturlige samlingssted, hvor de sidste nyheder og sladder blev diskuteret, og de unge af begge køn mødtes. Gadens beboere var vant til at høre hestenes hovslag mod stenbroen på alle tider af døgnet.

I 1600-1700 tallet lå Vestergade i Koldings udkant og var ligesom Østergade et sted, hvor de velhavende holdt til med mange tjenestefolk i smukke bindingsværkshuse. Husene på den vestlige side stødte op til kornmarker og engarealer. Vestergade munde ud i Rendebanen, hvor man spandt reb, her fulgte vejen Kolding Å, og man kunne herfra se op ad ådalen til landsbyen Harte i det fjerne. På hjørnet af Vestergade og Rendebanen lå o. 1900 et rigtigt gammelt bindingsværkshus, der tilhørte madam Kruse. Hun var enke efter brændevinsbrænder H. C. Kruse og var en livlig gammel dame, der ofte gik tur om aftenen. Naboen var Mads Nielsen, der kørte posten til posthuset i gaden fra jernbanen, og på hans sidste tur ved ti-tiden om aftenen havde han for vane at give et trut i posthornet, når han kom til Vestergade, hvilket madam Kruse absolut ikke syntes om, og som hun kunne give ramsaltede bemærkninger om. I Vestergade havde stentrykker Orm og senere Grün deres trykkeri. Naboen var direktør for Kolding Sparekasse, prokurator Zahn. Han ejede sto-

Vestergade set mod nord op mod Arresthuset og bagved slotsruinen, ca. 1880.

re arealer – kaldet Zahns Toft, der omfattede nuværende Sct. Jørgensgade, Dr. Fichs Vej, Zahnsgade og sygehusområdet for enden af Sct. Jørgensgade, nu Syddansk Universitet. Nabo til Zahn var sagfører J. L. Hansen.

A. D. BURCHARTH ÅBNER MALERFORRETNING

Den 2. maj 1861 åbnede Arendt Dahl Burcharth en butik i Vestergade nr. 20 for salg af malerverer, tapeter m.m. som nabo til sagfører J. L. Hansen. Burcharth var født 1833 i Bogense og kom efter konfirmationen i malerlære. Da han nogle år senere havde fået svendebrevet, tog han – traditionen tro – på en længere tur på "valsen" som malersvend

til Tyskland og Østrig. Det varede hele 7 år og var et godt supplement til hans uddannelse.

Endnu i 1860 havde Kolding ikke rundet et indbyggertal på 4000, men man var inde i en tidsepoke, hvor småstæderne langsomt viklede sig ud af århundreders puppe og begyndte en fremgang hånd i hånd med den vågnende teknik og et større udsyn hos den enkelte. I 1861 gennemførte indenrigsminister D. C. Monrad planen om at forsyne Danmark med jernbanelinier, der også omfattede Kolding, og det var også året, hvor Kolding Gasværk blev indviet. Byens gasgadelamper blev tændt første gang den 22. september 1861. Kommunalbestyrelsen besluttede i 1862, at alle byrådsmøder skulle offentliggøres i byens avis – Kolding Avis – så alle kunne følge med i, hvad der foregik. I 1863 kunne A. D. Burcharth starte sit første udsalg i butikken, men så kom krigen.

KRIGEN 1864

De engelske planer om Slesvigs deling blev kategorisk afvist fra dansk side, og allerede ved juletid i 1863 blev Holsten besat frem til Ejderen af en prøjsisk – østrigsk hærledning. Overfor general de Meza, med den danske hær opmarcheret ved Dannevirke, forlangte den tyske hærledning Sønderjylland rømmet, hvilket der fra dansk side bestemt blev afvist. Den 1. februar 1864 overskred de tysk-østrigske tropper Ejderen og besatte området op mod Dannevirke. Da vi pludselig kom til at stå over for Europas bedst udrustede militærmagt med nye riflede geværer og kanoner, som Otto von Bismarck udenom regeringen havde skaffet midlerne til, viste

det sig hurtigt, hvor lidt vi kunne stille op og være nogenlunde jævnbyrdige. Den 7. februar 1864 besatte fjenden Flensborg og fortsatte nordpå for at indtage hele det sydjydske område. Kolding blev besat af preussiske tropper den 18. februar. Efter en meget tapper kamp den 18. april 1864 på Dybbøl skanse led danskerne et meget smerteligt nederlag. Efter tabet af Norge i 1814 og slaget på Dybbøl Banke i 1864 havde Danmark i løbet af kun 50 år mistet en stor del af sine besiddelser og var nu reduceret til et lille land i Norden. Efter Dybbøls fald indledtes de forhandlinger, der førte til Sønderjyllands afståelse til Tyskland. Dog blev de otte sogne indlemmet i Danmark, og Kolding fik dermed et opland mod syd. Kolding by blev rømmet af tyskerne den 25. november 1864 og blev nu i endnu højere grad end tidligere grænsen mod syd, ikke længere til Hertugdømmet Slesvig, men til hele Tyskland.

NYE TIDER I KOLDING

I året 1866 blev Kolding Banegård indviet, og byen jublede, nu havde man fået datidens vidunderligste opfindelse, jernbanen, til byen. Efter folketællingen 1. februar 1870 havde Kolding et indbyggertal på 5.400, hvilket var en stigning med næsten 2.000 siden 1855. Ud over de to allerede eksisterende pengeinstitutter – Kolding Sparekasse og Låne- og Diskontokassen – oprettede den store hovedstadsbank “Landmandsbanken” i 1872 en filial i byen, og året efter stiftedes Kolding Folkebank. Jo, der skulle være en økonomisk baggrund for det vågnende erhvervsliv. Andet fulgte med i opgangstiderne. Det forenede Dampskibs-Selskab (DFDS) begyndte i

1873 at sejle på Kolding, og i 1874 kunne jernbanen Lunderskov-Varde åbnes.

De gode tider fik det nye kommunestyre til at bygge et nyt råd-, ting- og arresthus, der bedre passede til en by med ambitioner end det gamle. Ved udgravningen til arresthuset ud mod Vestergade kom man ind på den gamle kirkegård, der indtil 1806 havde ligget omkring kirken, og der var i byen stor ophidselse over de mange skeletter, der blev gravet frem, men byggeriet blev gennemført, og den 5. august 1875 kunne byrådet holde sit første møde i den nye byrådsal.

Også A. D. Burcharth var med i byens voksende udvikling i disse år. I 1876 rejste han en mellembygning med lager og fabrik i Vestergade 20. I 1885 endnu en nybygning mod Skolegade, hvor han helt på moderne vis indmurede en flaskepost med meddelelse om sit firmas trivsel. Dokumentet er senere blevet fremdraget, og vidner både om forretningsmæssige ambitioner og god og ærlig mesterånd. Han skriver bl.a. “Mine Forretninger der ved Guds Hjælp stadig ere gaaet fremad, har følgende Personale...”. Og under opremsningen af sit ikke så ringe antal medarbejdere, medtager han sine to heste, som for ham hører med til medarbejderstaben og derfor har krav på at blive nævnt. “Grundstenen lagde jeg til denne Bygning paa min 52 aars Fødselsdag, Fredag den 22. Maj 1885, og min Hustru, Mette Marie, født Jensen’s 45 aars Fødselsdag”. Han husker således at tage sin hustru med, og hun bidrog også med 9 børn i ægteskabet.

I 1880ernes Kolding oplevede befolkningen mange nyskabelser, bl.a. et nyt sygehus, en ny banegård, et flot hotel på Axeltorv, telefonens indførelse og et vandværk. Mange

A.D. Burcharth & Søn. Lak- Fernis og Farvefabrik, 1909.

af de gamle bindingsværksgårde blev revet ned for at give plads for nye grundmurede huse. Jernbanegade var i 1877 blevet ført igennem til Axeltorv, og også her opførtes både i den smalle og brede del af gaden flotte lejlighedskomplekser.

KOLDING OMKRING 1900

I 1894 gæstede en digter byen, nemlig forfatteren Holger Drachmann. Han boede hos vennen restauratør Bølling, der var vært på skovpavillonen i Marielund, hvor Naturskolen nu ligger. Opholdet varede til 1895, og han fik sin egen bæk opstillet i Marielunds-

skoven Til hans omfattende prosaproduktion hører også det populære eventyrspil "Der var engang", der blev opført på Det kgl. Teater 1887. Drachmann bosatte sig som bekendt senere i Skagen, hvor han døde i 1908 og ligger begravet tæt ved Grenen.

A. D. Burcharths Fernis- og Lakfabrik kunne 1895 præsentere en helt ny type hurtigtørrende gulvlak, der vakte stor glæde hos landets husmødre, der tidligere havde måttet vente mange timer på, at gulvet tørrede efter en fernisering. Nu kunne en stue eller et køkken tages i brug få timer efter lakeringen. Fabrikant A. D. Burcharth blev 1896, som en af byens ansete borgere, ud-

nævnt til æresmedlem af Industriforeningen og i 1899 æresmedlem af Malermesterforeningen. Virksomheden var i fortsat udvikling, og produktionen var nu så stor, at den blev solgt langt ud over byens grænser, hvor bl.a. Norge og Island blev aftagere. Da alderen efterhånden trykkede en smule, valgte A. D. Burcharth at overdrage virksomheden til sin 28-årige søn Mathias Häusermann Burcharth, der på nogenlunde samme tidspunkt blev viet til Anna Andersen, en datter af grosserer Conrad Andersen. Hun blev derefter kaldt Lis Burcharth og fødte i en sen alder en søn. Arendt Dahl Burcharth døde i 1905, 72 år gammel.

LUNGETUBERKULOSE OG 1. VERDENSKRIG

Tuberkulosen kom først alvorligt til Danmark i slutningen af 1800-tallet, hvor der blev konstateret ca. 6.000 nye tilfælde om året. Det var en frygtet sygdom, der også blev kaldt brystsyge, hvoraf næsten 35 % havde dødelig udgang. I 1901 blev Nationalforeningen til Tuberkulosens bekæmpelse stiftet, og i 1904 kunne man købe det første julemærke, som kostede 2 øre og indbragte 67.000 kr. det første år. Disse penge skulle hvert år komme til at redde mange menneskeliv, og nu kom der gang i planerne om at opføre et specielt sanatorium for børn med tuberkulose. Snart kappedes man overalt i landet om at blive hjemsted for et "Julemærkesanatorium". Fra Kolding pegede bl.a. grosserer Conrad Andersen og konsul Jacob Ræder på Louisehøj på Kolding Fjords nordside. Julemærkesanatoriet, der blev stort og flot, kunne 1911 modtage de første små tu-

berkulose-patienter, der her genvandt helbredet.

Omtrent samtidig fik Kolding sit første biografteater med dramatiske stumfilm, nervepirrende scener optaget i fredsommelige træbarakker i Valby og afspillet i Adelgade i Kolding. I 1912 flyttede A. D. Burcharth & Søn farvehandelen fra Vestergade til Jernbanegade/Østergade-hjørnet for at give plads til kontorlokaler, der var hårdt brug for i Vestergade-ejendommen.

Den Første Verdenskrig brød ud to år efter, og selv om det lykkedes for Danmark at holde sig ude af krigen, fik det stor betydning for den dansksindede befolkning i Slesvig-Holsten, hvis sønner blev tvunget til tysk militærtjeneste og efter kort tids rekrutuddannelse blev sendt til øst- eller vestfronten, og mange mistede livet. Allerede en måned efter krigsudbruddet forsvandt 1 kr. mønterne og blev afløst af sedler. Metal blev en mangelvare. Der indførtes eksportforbud for en række livsnødvendige varer. Der var varemangel, dyrtid og boligsituationen var så dårlig, at kommunen måtte bygge kommunale lejligheder. Efter tyskernes nederlag og krigsafslutningen den 11.11. 1918, kl. 11.00 kunne man fejre Genforeningen med Sønderjylland i 1920 ved storslåede fester i Kolding, hvor der boede mange sønderjyder.

Kolding Kommunes ambitiøse anlægsprogram for at nedbringe arbejdsløsheden under Første Verdenskrig, førte i 1920'erne til høje skatter – endog en ekstraskat, men på trods af det blev en lang række offentlige bygninger bygget i 1920'erne, bl.a. Kristkirken og nedenfor på Haderslevvej – Købmandsskolen. Bronzefigurene "Flid" og "Sparsomhed"

antydte tidens værdier – selv om de unge også dansede den i 1926 “indførte” Charleston.

I Vestergade blev der også festet – den gamle fru Zahn, der var enke efter prokurator Zahn i nr. 14, fyldte 100 år i februar 1928. Vestergade var smukt pyntet med flag og blomster. To af gadens beboere, snedkermeister Damgard og M. H. Burcharth, arrangerede en særlig hyldest til den gamle dame med tre skud fra nogle gamle kanoner, som Burcharth havde stående i sin gård. Der blev råbt tre gange hurra og et hornorkester spillede, hvorpå den gamle dame kom frem på trappen. I 1930 blev Koldings postkontor, der igennem mange år havde ligget i Vestergade 22 og siden i Vestergade 4-6, flyttet til Banegårdspladsen. Bygningen blev derefter nedrevet, da Torvegade blev ført igennem til Katrinegade.

MELLEMKRIGSÅR OG KRIGSÅR

Radioen var ved at holde sit indtog i Danmark. I 1923 begyndte Lyngby radio at sende pressenyheder, men i 1925 overtog staten radio-udsendelserne i Danmark samtidig med, at nu skulle lytterne betale for udsendelserne. Noget, der var af stor betydning, var forbindelsen landsdelene imellem, og her var Lillebæltsbroen af stor betydning. Den blev indviet den 14. maj 1935.

Verdenskrisen, der fulgte efter børskrakket i New York i 1929, medførte stor arbejdsløshed også i Danmark, op imod 32 % af landets arbejdende befolkning var ramt. De, der havde et job, klamrede sig til dette, selv om lønningerne faldt med 8%. Det var svære år for mange. Da man var ved at overvinde kri-

Vestergade pyntet i anledning af enkefru Zahns 100 års fødselsdag den 28. februar 1928. Fru Zahn boede i nr. 14.

sen, blev Danmark besat af tyskerne den 9. april 1940, og Kolding blev hovedkvarter for den tyske administration af Syd- og Sønderjylland. På et tidspunkt opholdt op mod 20.000 soldater og civile tyskere sig i Kolding. Sukker, kaffe og flere importvarer blev hurtigt rationeret. Store forsvarsanlæg blev lagt i en ring omkring Kolding, som udgjorde den såkaldte “Nordvold”, der bestod af pigtrådsspærringer og en ca. 10 meter dyb spærregrav. Samtidig boredes der dybe huller i havnekajerne, der kunne rumme sprængstof og sprænge hele havnen i luften, hvis de allierede rykkede frem mod byen fra land eller søsiden. Gestapo havde slået sig ned på Staldgården, hvorfra de udøvede deres terroregime. Politiet blev sat ud af spillet i 1944, og byen oprettede et midlertidigt vagtværn til at løse særlige opgaver indtil krigens slutning den 4. maj 1945. I krigens sidste år og efter befrielsen, var der tyske flygtninge i Kolding helt frem til 1949.

VESTERGADES FORANDRING

Før og efter anden verdenskrig var der sket store forandringer i Vestergade. Sygekassen Kolding, der var en sammenslutning af flere sygekasser, havde overtaget Vestergade nr. 18 ved siden af A. D. Burcharth & Sønns Farve- og Lakfabrik. Genboen Carl Dinnsen etablerede en læderhandel i faderens tidligere ejendom med en gros salg til skomagere m.v. Det store glasfirma Thorvald Petersen i Odense oprettede en filial i nr. 14, hvor kornhandler Roose havde haft til huse. Datteren Birthe Petersen blev gift med Erik Moland, der var søn af Emil Moland fra Kolding-glasfirmaet af samme navn. Skomager

Vandel havde en god forretning i gaden, hvor også frisør Niels Svenningsen startede i 1951, godt hjulpet af sin kone Birthe. Svend Ankers købmandsforretning på hjørnet af Vestergade/Sct. Jørgensgade benyttedes af hele kvarteret. Endvidere var der i Vestergade både en møbelforretning, en bedemand samt Lumbyes kontorartikler og trykkeri.

Burcharths firma var kommet nogenlunde igennem krigsårene, selv om man var nødt til at benytte "uædle" råprodukter. Folk stod i kø for at købe dem af mangel på bedre. Sønnen Mogens Burcharth var trådt ind i firmaet efter en uddannelse på fabrikken, i udlandet og i en farvehandel i Århus. Nye tider krævede nye produkter. I 1953 døde

Vestergade set mod nord. I baggrunden bagsiden af Kolding Rådhus, en ombygning af det gamle arresthus. Foto fra maj 1963 af Gudrun Hechmann.

Mathias Häusermann Burcharth efter 53 års virke, og den 24-årige søn Mogens Burcharth overtog ledelsen af den gamle fabrik. Fabrikken havde stadigt sin største produktion inden for fernis og hurtigtørrende gulvlakker og bonevoks, der blev solgt igennem kolonial grossister. Derfor skulle dette marked gerne fastholdes trods en stigende konkurrence. Sofus Bernth Sørensen, der var virksomhedens repræsentant, besøgte farvehandlere overalt i landet.

MIN ENTRÉ I FIRMAET A. D. BURCHARTH I 1954

Firmaet valgte i november 1953 at søge en ung medarbejder, der kunne fastholde og styrke salget og deltage i bogholderiet. Denne stillingsannonce bragte mig til Kolding. Jeg var født i Århus i 1933, havde min barndom i Risskov, var handelsuddannet og udgået fra Handelsskolen i Århus. Efter 1½ års militærtjeneste ved Dragonregimentet sluttede jeg som stabsordonnans ved Nato-hovedkvarteret i Rendsborg. På dette tidspunkt var der mange ansøgere til få stillinger. Alligevel lykkedes det for mig straks efter militærtjenesten, at tiltræde en stilling på et af Indenrigsministeriets administrationskontorer i Århus, men at sidde på en kontorstol dagen lang var ikke mig.

Jeg blev antaget, og ankom med "damptog" den 2. januar 1954 til Kolding Banegård. Firmaet havde i forvejen skaffet et værelse til mig på Trompeterbakken 3, møbleret med nogle ældgamle møbler og ingen bad/toilet, men sådan var det dengang. Dette blev kort tid efter udskiftet med et bedre i nr. 1.

Mit første møde med opgaven i Vester-

gade viste sig at være lidt speciel. A. D. Burcharths kontor lignede nærmest et museum. Kontormøblerne var meget gamle, høje skrivepulte med en såkaldt "barstol" uden ryglæn, og for det meste var man tvunget til at stå op det meste af dagen. Det var nærmest et chok for mig at konstatere, at der ingen kontormaskiner fandtes af nogen art på kontoret bortset fra en skrivemaskine fra 1930'erne. For som prokurist Henry Refsholm sagde, det var hurtigere at regne med hovedet end med disse nymodens maskiner! Hele firmaets produktion blev også de efterfølgende år transporteret med hestevogn.

Nå, men det bliver nok snart bedre, tænkte jeg, lønnen var 600 kr. om måneden før skat, og det dækkede lige udgiften til værelset og noget at spise. Endvidere var aftalen, at jeg fik 3% i provision af mit direkte salg til købmænd – via grossisten. Da jeg som 21-årig var fuld af gå på mod, var det provisionen, der tiltalte mig, for her kunne der måske være nogle penge at hente!

Kontorarbejdet bestod for det meste i debitor-bogføring af fakturerede salgsbeløb med pen og blæk. Hovedbogen var næsten en halv meter lang, og med sine utrolige mængder af sider vejede den som bare pokker. Desuden var der telefonomstilling med en "stikledning" til de enkelte telefoner, firmaet disponerede over. Arbejdstiden var 8-17.30 og lørdag til kl. 13.00. Efter nogle dage blev jeg udstyret med en lædermappe, der indeholdt tomme fernisdunke og bonevoksdåser.

Min første salgs-konsulentrejse gik til Odense. Jeg fik en liste over købmændene i byen fra en telefonbog, og så skulle firmaets produkter præsenteres. Det blev en lang og anstrengende dag til fods igennem byens

A.D. Burcharths museumsagtige kontor med gamle, høje skrivepulte og "barstol" uden ryglæn tvang personalet til at stå op det meste af dagen. Der var ingen kontormaskiner. Fotografierne på væggen viser til venstre firmaets grundlægger A.D. Burcharth og til højre sønnen Mathias Häusermann Burcharth. Foto fra 1957.

mange gader, og da jeg hen på eftermiddagen konstaterede, at hælene på begge mine sokker var slidt af, valgte jeg at slutte. Fynboerne var ikke sådan at handle med, dog konstaterede jeg, at provisionen denne første dag beløb sig til 6 kroner, så lidt havde jeg da fået ud af det, selv om det krævede et par nye sokker!

Så fik jeg stillet en ældre Vespa scooter til rådighed. Den kørte ganske udmærket, indtil jeg kom i nærheden af Brenderup på Fyn, så var der et eller andet, der gik i stykker, og

jeg måtte trække en otte-ni km, inden jeg fandt en mekaniker. Der blev ikke repræsenteret eller solgt meget den dag. Noget senere på måneden blev det besluttet, at jeg kunne få stillet en Fiat 1400 til rådighed som firmabil, men absolut kun i arbejdstiden! Helt glad ved jobbet var jeg nu ikke, for det første år blev der foruden den faste løn på 600 kr. mindre end 100 kr. i provision om måneden. Der var mange sælgere ude med tasken, og konkurrencen var tilspidset. Jeg valgte dog at blive, da stillingerne dengang ikke hang

på træerne, og måske var der alligevel en fremtid i firmaet, når dette rationaliserede lidt hen ad vejen. Da firmaet tilbød mig 25 øre pr. km i kørselstilskud i egen bil ansøgte jeg ministeriet om tilladelse til køb af ny bil. Dette blev bevilget grundet mit sælgerjob. De få bilforhandlere i Kolding solgte ikke Volvo 444, så jeg måtte til Vejle for at købe den for 12.000 kr.

Dengang spiste man på pensionater, og for mit vedkommende var det hos en tidligere husholdningslærer på Borrehus, frk. Breddahl, der boede i Fredericiagade. Her traf man også nye kammerater. Jeg havde i forvejen truffet Eli Andersen, Diesella, der var pilot i fritiden og havde en mindre flyvemaskine. Det blev til et godt venskab, og vi tog på flere flyture, hvor vi startede på en mark ved Dalby. Når det var isvinter, benyttede han fjorden ved Strandhuse som landings- og startbane. Han omkom desværre nogle år senere ved et fly-styrt på Lolland.

Foruden salgskonsulentarbejdet til mere end det halve Jylland, der foregik de første fire dage i ugen, var fredag og lørdag afsat til bogføring på kontoret. I det nye år passerede provisionen de 125 kr. om måneden, og ved en yderligere indsats og kort middagspause forøgedes denne med 50% det følgende år. Kundebesøgene i de større byer blev sat op til 20-23 besøg pr. dag, og igen steg provisionen. Et større sortiment, der omfattede møbelpolitur- og teaktræsolie og siden maling i salgs-stativer forøgede indtægten noget, men ikke nok. Eftersom jeg var blevet gift med en ung dame fra Vamdrup og blevet far til både en søn og datter og også havde bygget hus, dækkede en samlet indtægt på i alt 900. kr. pr. måned før skat ikke udgifterne.

Da der ikke var sket nogen modernisering på kontoret efter 7 års ansættelse, og da jeg forgæves havde forsøgt at få en lønstigning, rejste jeg i 1960 til en anden produktionsvirksomhed i samme branche, hvor min indtægt det næste år blev fordoblet.

EFTERSKRIFT

Efter salg af nogle arealer og ejendomme i Slotssøområdet havde A. D. Burcharth & Søn planer om udflytning af fabrikken og købte 1960 en større grund på Gl. Donsvej i Bramdrupdam. Her blev en 3000 m² fabriksbygning indviet året efter i forbindelse med virksomhedens 100 års jubilæum. Man satte nu i højere grad på produktion af industrialinger. I 1964 blev Hans Jürgen Müller ansat som laboratorietekniker, hvilket de følgende år fik stor betydning for virksomhedens produktion og salgsmuligheder. I juni måned 1981 blev han administrerende direktør og overtog virksomheden efter Mogens Burcharth, der som 52-årig flyttede til Spanien. Efter 43 år i virksomheden solgte Hans Jürgen Müller fabrikken i 2007. Den nye ejer Preben Kjærgaard er bosiddende i Kolding og er også ejer af tilsvarende virksomheder.

Bygningerne i den gamle Vestergade blev brudt ned i slutningen af 1960'erne og frem til 1973. Der ønskedes en gennemgribende sanering af området, og der var planer om et stort rådhus- og kulturhus, men de blev ikke til noget, og området var i mange år kun en parkeringsplads. I 1980'erne byggedes Cityarkaden og senere Midtgården. En tidligere fornem gammel gade med mere end 300 års historie bag sig er borte.

KOLDING NÆRRADIO

– DEN FØRSTE LOKALRADIO I KOLDING

AF GUNNAR STORM THOMSEN

“Lokalradio, det kan vi ikke lave i fagbevægelsen”. Ordene kom fra Tage Andersen. Som formand for Arbejdernes Fællesorganisation i Kolding (AFO) fik han i efteråret 1981 en opfordring fra formanden for Arbejdernes Oplysningsforbund AOF i Kolding, Carl Johan Madsen, om at være med til at etablere en lokal radiostation. Tage Andersens forbehold havde baggrund i fagbevægelsens egne avislukninger. Arbejdernes Oplysningsforbund (AOF) Kolding havde en meget skærpet opmærksomhed på de elektroniske mediers muligheder efter Folketingets vedtagelse af en forsøgslov, der gav mulighed for at “spredde” radio og fjernsyn i enkelte lokale områder, bl.a. ved hjælp af trådløs teknik. AOFs daghøjskole Mødestedet havde allerede i sit årsprogram 1981 startet mediekurser.

Trods sin kontante udmelding var Tage Andersen dog blevet lun på mulighederne for lokal radiodrift og var medunderskriver på en ansøgning til Kulturministeriet i januar 1982. I samme ansøgning var også Arbejdernes Fællesorganisation i Fredericia, der ville opstarte lokal-tv. Der blev ansøgt om 400.000 kr. til forsøgene over 3 år.

Da ansøgningspuljen blev behandlet i Kulturministeriet var der ikke nogen tilladelse til Kolding-ansøgningen, og helt frem til sommeren 1983 var der ikke modtaget

noget tilsagn. LO havde på landsplan presset på for at få tilgodeset ansøgninger fra arbejderbevægelsen, idet der i udpræget grad var givet tilladelser til forskellige interesseorganisationer bl.a. religiøse foreninger.

I november 1983 kom sendetilladelsen men uden økonomisk støtte fra Kulturministeriet. Der blev også tildelt sendetilladelse til Apostolsk Kirkes radio i Kolding. Betingelsen for en sendetilladelse indebar, at der skulle dannes en forening, hvis eneste formål skulle være lokal radiovirksomhed. Dermed kunne hverken AOF eller Arbejdernes Fællesorganisation drive en radiostation. Et udvalg med repræsentanter fra de to organisationer skulle derfor udarbejde en model for en lokal radiostations drift og organisation.

Arbejdernes Fællesorganisation og AOF indbød 28. marts 1984 til en stiftende generalforsamling. Foruden byens 35 fagforeninger var også indbudt Arbejdernes Andelsboligforening og boligselskabet Lejerbo samt Arbejdernes Radio- og Fjernsynsklub. I oplægget fra det nedsatte udvalg blev der lagt vægt på, at en kommende radio skulle basere sit virke på arbejderbevægelsens idegrundlag og være en modvægt til den lokale borgerlige presse med direkte adresse til de to aviser i byen Kolding Folkeblad og Jydske Tidende. Man mente, at der kunne findes nyheder frem, som aldrig ville finde vej til avi-

sernes spalter. Indtægter skulle skaffes ved salg af sendetid og ved bingospil. Og så selvfølgelig tilskud fra den lokale fagbevægelse. Der blev lagt et budget for det første år på 1,3 mio. kr.

På mødet var der enighed om at danne et andelsselskab med andele à 2.000 kr. pr. stk. En startkapital på 80.000 kr. blev stillet til rådighed af Arbejdernes Fællesorganisation i Kolding. Vedtægter blev godkendt, og radioen navngivet *Kolding Nærradio af 1. maj 1984*. Der blev givet tilsagn til en andelskapital på 20.000 kr. fordelt på andele à 2.000 kr. samt oprettelse af en kassekredit i Arbejdernes Landsbank på 100.000 kr. Hver andelshaver kunne få to stemmer på generalforsamlingen uanset antallet af andelsbeviser. På forhånd skulle stifternes organisationer AFO og AOF hver sikres en repræsentant ud af de 7 bestyrelsespladser.

Første bestyrelse for Kolding Nærradio fik Tage Andersen, AFO, som formand og Frank Hein, SID, som kasserer. På de 4 øvrige bestyrelsespladser valgtes Harry Jensen, SID, Gunnar Storm Thomsen, typograferne, Holger Paaske, Arbejdernes Radio- og Fjernsynsklub og Leif Pedersen, SID Chaufførerne. Carl Johan Madsen blev udpeget af AOF. Bestyrelsen konstituerede sig efterfølgende med Carl Johan Madsen som næstformand og Gunnar Storm Thomsen som sekretær.

Studiet blev efterfølgende indrettet i lejede lokaler på adressen Brostræde 2. 145 kvadratmeter var til rådighed for administration og teknik. "Senderen på 10 watt vil via mast på taget ved studiet kunne række 10-15 km i radius og høres på den tildelte frekvens 101,2 mhz på FM-båndet", hed det. Startdato blev sat til 1. maj 1984 med en ti-

mes sendetid hverdage fra kl. 17 til 18. Der skulle deles sendetid med Apostolsk Radio, der i løbet af foråret indrettede studie i lokaler under deres kirke på Lykkegårdsvej. Deres radiostart var planlagt til juni måned.

Brug af lokalradio var titlen på et week-endkursus som AOF arrangerede for Kolding Nærradio i april 1984. Både opsøgende journalistik og teknisk kunnen blev stoppet ind i hovederne på deltagerne, og det blev gjort af kompetente journalister fra regionalradioen i Vejle amt Kanal 94, Erik Sander og Jens Gaardbo. Deltagere var især fagforeningsfolk og kursister fra AOFs daghøjskole Mødestedet. Der var en vis stolthed ved at høre resultatet af amatørernes optagelser, da båndene blev gennemlyttet. Men panderynker set hos journalisterne antydede, at der var et stykke vej endnu til den fornødne kvalitet. Men, som de sagde: Hvor der er vilje, er der håb.

På grund af tidnød frem til premieren 1. maj 1984 blev der købt teknikbistand fra den professionelle lydmand Bjarne Mazur, inden Rudi Pedersen indtog pladsen ved teknikken.

Journalist Ole Tronhus skiftede i løbet af april måned arbejdsplads fra Kolding Folkeblad til Kolding Nærradio. Dermed opfyldte radioens bestyrelse målsætningen om at ansætte en uddannet journalist. Ole Tronhus havde tidligere været ansat hos regionalradioen Kanal 94. Sammen med en redaktionsgruppe fik han ansvaret for det, der skulle ud til lytterne.

NÆRRADIOEN GÅR I LUFTEN

Og så kom premieren 1. maj 1984. Dagen

startede med en velbesøgt reception om formiddagen i lokalerne i Brostræde. Med mobilt udstyr blev optøget og arrangementet omkring fagbevægelsens 1. maj-demonstration gennem byen til Byparken fulgt af nyhedsredaktionen. Derefter blev der klippet og mixet i en hektisk atmosfære. Fra kl. 17 blev lytterne delagtiggjort i dagens begivenheder i en times udsendelse.

Der var tilslutning fra 21 andelshavere fra radioens start. Foruden fagforeninger var det Arbejdernes Andelsboligforening, Boligselskabet Lejerbo, Malernes Andelsselskab og

Arbejdernes Radio- og Fjernsynsklub. Det var især en række mindre fagforeninger, der ikke havde besluttet sig for at deltage i Kolding Nærradio, men det skortede ikke på opfordring fra både AOF og Arbejdernes Fællesorganisation om at deltage økonomisk og aktivt. Der var brug for pengene.

Etableringen af stationen i Brostræde og det indkøbte radioudstyr tærede på finanserne. Det stod klart, at der måtte skaffes flere indtægter. Loven forbød reklamefinansiering og kommerciel sponsorvirksomhed, så andre midler måtte findes.

Journalist Ole Tronhus og Kolding Nærradios formand Tage Andersen på arbejde. Foto fra 1984 i Kolding Folkeblads arkiv.

Kjeld Hjelm og Dorthe Bronée, formand og næstformand i Kolding Nærradios Venner. Foto: Kolding Folkeblad.

En arbejdsgruppe anført af Dorthe Bronée, Kjeld Hjelm, Frank Hein og Holger Paaske fik til opgave at stable en støtteforening på benene med det formål at starte bingospil på radioen og lave kulturelle arrangementer for medlemmerne. Den 30. juni 1984 blev Støtteforeningen Kolding Nærradios Venner stiftet. Kjeld Hjelm fra slagteriarbejderne blev formand, og Tove Markussen fra Husligt Arbejderforbund blev kasserer. Dorthe Bronée fra SID blev næstformand. Bingospil

på lørdage skulle afvikles, når der blev bedre modtageforhold i Kolding. Det forventede man ved en flytning i løbet af august måned af antennen fra Brostræde til vandtårnet på Gøhlmannsvej.

Der måtte også mere viden om det nye radiomedie ud til borgerne. Sammen med Kolding Ugeavis blev der omdelt en pjece, der reklamerede for bingospillets premiere 22. september 1984 og skulle skaffe flere medlemmer. Loven påbød, at der kun måtte spilles bingo af medlemmer af støtteforeningen, og det kunne man blive for 100 kr. om året. I spillet udløste 6 tal i en vandret række en præmie på 100 kr. Udtrækning af præmier på medlemsnumre var også lokkemad til spillelystne borgere i Kolding og opland. Næsten alle bladkiosker og supermarkeder ville sælge bingohæfter. Der kunne af forhandlerne opnås 1 kr. pr. solgt hæfte. Købere af bingohæfter skulle erlægge 10 kr. pr. hæfte. Så var der også 5 spil at deltage i. Udbringningen af bingohæfterne blev organiseret af støtteforeningen med et net af frivillige hjælpere, men på længere sigt blev omdelingen foretaget af en vognmand. De mest hørte stemmer blandt bingoværterne var fra starten Hanne Nørager og Villy Ullerup på skift med Dorthe Bronée og Frank Hein. Og det hele fungerede kun, fordi der sad friske folk ved telefonen og tog imod de glade vindere blandt lytterne, og fik dem omstillet til studiet.

Det daglige arbejde fordrerede større opmærksomhed og derfor blev radioens formand Tage Andersen, der var vagtmester i de kommunale lokaler på Klostergården, fra august 1984 ansat som forretningsfører på fuld tid. Han skulle også passe sit byrådsar-

bejde for Socialdemokratiet. Da en kontorhjælp samtidig blev afskediget, kom det til en konfrontation med dennes fagforening HK. Det blev efter forhandling løst ved et tilsagn om genansættelse, når økonomien var til det.

Radioens indtægtsside var til stadighed en stor udfordring for bestyrelsen. I løbet af radioens første år blev der produceret en række indtægtsgivende virksomhedsportrætter. Kreativiteten var lige til kanten af loven, der forbød direkte virksomhedssponsoring. Men lytterne måtte gerne få mere viden om Elektrogeno, Laurids Knudsens Maskinfabrik, H. Daugaard Ekspedition, Sparekassen Bikuben, Arbejdernes Landsbank, Slotsmøllen, Merrild Kaffe, Nordchokolad og H. Overbeck – for at nævne et pænt udsnit af deltagende erhvervsvirksomheder i Kolding. Radioen blev mere kendt og ved årets udløb kunne støtteforeningen udvise et overskud på 157.000 kr. og et medlemstal omkring 1.000.

DE UUNDVÆRLIGE FRIVILLIGE

Mange personer lagde på frivillig basis kræfter og talenter til udsendelser af både faglig og underholdende art efterhånden som sendetiden blev udvidet, men på programsiden havde lokalnyhederne den største prioritet.

Programmet Kanal Gearløs præsenterede takket være et par journalister og musikbibliotekarer utraditionelle vinkler på de lokale kulturbegivenheder hjemme og ude i verden krydret med forfatterportrætter og bog anmeldelser. "Ring, lyt og gæt" var godt nok kopieret fra DR, men ikke mindre populært af den grund. Der var musikønsker fra lyt-

terne mod betaling, og der var udsendelser med plader, som studieværterne bestemt ikke syntes om. Sportsredaktionen havde et fortrinligt samarbejde med de fleste klubber i byen. Lytterne blev ikke analyseret i målgrupper, men langt de fleste havde en fornemmelse af, hvilke målgrupper, de henvendte sig til.

Alle blev organiseret i en brugergruppe, der fik indflydelse på udpegningen af redaktionsudvalg og bestyrelsesrepræsentant. Mange brugere fik gennem deres arbejde på radioen øjnene op for forskellen på teoretisk demokrati og rigtig nærdemokrati. Medbestemmelse var ikke et modeord på Kolding Nærradio, men en realitet. Radioen fungerede som et socialt netværk med et stort indbygget ansvar og med respekt for hinanden. Tonen kunne være hård, men venligt ment. Flere brugere havde behov for "at lære" overholdelse af både mødetid og sendetid.

En hel del arbejdsledige fik via kommunens beskæftigelsessekretariat mulighed for at lære noget om livet på en radiostation. Nogen afslørede større talent end andre. Når arbejdsperioden var omme, var der nogle, der blev ved med at komme som frivillig arbejdskraft. Et par folkeskoler sendte elever i erhvervspraktik på radioen. Så helt skæv var "oplæringen" nok ikke. Ved en (af mange) brugersammenkomster blev der lavet en sang, hvor et af versene fik noget med om radioens grundholdning. Melodien var den med en lørdag aften:

*Her vi har en radio, hvor alle kan få lov
at sige deres mening, hvis de sku' ha' behov.
Vi giver ordet ganske frit til alle og enhver,
så hvis du gerne høres vil, er du velkommen her.*

UDSKIFTNINGER I MEDARBEJDERSTABEN

Første tekniker Rudi Pedersen blev afløst af Kim Bronée i februar 1985. Journalist Ole Tronhus og radioen sluttede samarbejdet efter et år, og fra maj 1985 blev journalist Børge Guldbrandt Andersen ansat. Han kom fra Århus, hvor han havde arbejdet med radio-mediet hos Byens Radio.

"Uro på sendefrekvensen 101,2 mhz". Sådan var overskriften på et tidspunkt i Kolding Folkeblad. Der var ikke enighed mellem Kolding Nærradio og Apostolsk Kirkes

Radioen havde godt 40 frivillige. En del af dem er her opstillet til fotografering på trappen til Brostræde-lokalerne. Set fra nederste venstre hjørne står Carl Riisgaard (LP-Top 10), Bruno Kjær (LP-Top 10), Poul Erik Nielsen (bestyrelsesmedlem i Støtteforeningen), Holger Paaske (bestyrelsesmedlem i KNR og Støtteforeningen) Dorthe Bronée (næstformand i Støtteforeningen og bingo-vært), Tove Markussen (kasserer i Støtteforeningen), Jesper Olsen (KGB) Torben Møller (Nyhedsredaktionen), bag ham Kjeld Hjelm (formand i Støtteforeningen), bag ham Gunnar Storm Thomsen (bestyrelsesmedlem i KNR og Støtteforeningen), ved siden af ham Yrsa Pedersen (bestyrelsesmedlem i Støtteforeningen), lige over hende står hhv. Karl Johan Kruse (LP-Top 10 og udspil) og Lizzie Poulsen (sekretær i Støtteforeningen), nok et trin op er det Thorkild Hansen (medlem af Redaktionsudvalget), og Emmy Hansen (kontorass. på KNR). Over hende står Tage Andersen (formand for KNR) og læner sig mod gelænderet. Lidt bag ham står Villy Ullerup (bingovært og hilsen-program), pigens med bold er Trine Jensen (sporten), og pigens med ketcher er Marianne Hjort (sporten), herren med fuldskæg og bold er Per Jensen (sporten), over ham står Tommy Weng (bestyrelsesmedlem i KNR), ved Pers venstre skulder er det Leif Jensen (sporten), over ham er det Jan Rasmussen (sporten), og de to herrer øverst er fra venstre Verner Krat (udspil) og Lars Bonde (KGB).

Radio Kolding om de af kommunens kulturudvalg tildelte sendetider, og samtidig bragte Kolding Folkeblad kun Radio Koldings program. Måske fordi der var indgået et samarbejde mellem avisen og Radio Kolding om,

at avisens redaktion leverede nyheder til radioen. Kolding Nærradios modspil blev en aftale indgået med Jydske Tidende og Kolding Ugeavis om morgennyheder oplæst af journalist Helle Juhl, tidligere ansat hos Kolding Folkeblad. Og radioens program blev trykt i avisen. Der blev også indgået aftale om et 4 sider indlæg om Kolding Nærradio trykt i Kolding Ugeavis. Det blev omdelt til alle læserne 11. september 1985. Det resulterede i en pæn tilgang af medlemmer til støtteforeningen.

Fra den 1. november 1985 blev det besluttet at udvide redaktionen med en halvdagsstilling. Efter ansøgning blev Annelise Risager ansat. Det gav knurren i organisatoriske kredse, idet hun var ledig cand. jur. Til gengæld havde hun som frivillig bruger på radioen vist stor interesse for radioarbejdet. Redaktøren forsvarede ansættelsen, og det formildede i nogen grad journalisternes faglige organisation. Tage Andersen forlod byrådsarbejdet ved årets udgang, men det hul blev med det samme udfyldt af arbejdet på radioen.

Støtteforeningens arbejde var fortsat omfattende og udelukkende baseret på frivillig arbejdskraft, og der var nu over 4.000 medlemmer. Støtteforeningens bestyrelse blev enige om at ansætte formanden Kjeld Hjelm som konsulent. Dorthe Bronée overtog formandsposten. Konkurrencen på bingoområdet var også blevet større, da Radio Kolding havde startet bingospil lige før jul i 1985. Men det forlød, at Kolding Nærradio havde de bedste præmier og de bedste studieværter. TV Syd barslede også med planer om at sende bingo i tv. Det var ikke noget, der fik bifaldet frem hos de lokale radiofolk.

Der kom flere og flere mennesker i lokalerne i Brostræde. Pladsmangel prægede det daglige arbejde, og det var svært at overholde et vedtaget ordensreglement. Efter bedste demokratiske principper var der repræsentation fra både støtteforening, brugere og redaktionsudvalg, når Nærradios bestyrelse holdt møder. Mange mennesker og mange meninger at holde styr på. Tage Andersens temperament blev ofte sat på prøve.

Efterhånden var flere faste redaktioner med til at udfylde sendefladen. Social brevkasse, faglig orientering, løst og fast fra fagbladene, jazzudsendelser, LP-Top 10, gæt en sang, lokal sport og musikhilsner. Musikbibliotekarerne tog sig af Musikmagasinet KURT, der afløste Kanal Gearløs. Som et meget lyttet program tog man fredag aften fat på satiren i KGB. Det var ikke sovjetiske efterretningssager, der var på programmet. Nej, det var især koldingensiske begivenheder udsat for skarpe tunger og megen humor i Købmand Gruesens Bagbutik. Kolding Nærradios ansvarshavende redaktør havde en skærpet opmærksomhed på specielt disse udsendelser på grund af en del lyttreaktioner. De fleste var dog af positiv karakter.

Der måtte gøres noget ved de trange forhold i Brostræde-lokalerne. Til kommunen blev der fremsendt ønsker om at få større og bedre lokaler, og en fælles ansøgning sammen med Apostolsk Kirkes Radio Kolding blev positivt modtaget af kommunens kulturudvalg, mens der var uenighed i de politiske grupperinger. En del af Klostergårdens bygning 7 langs Klostergade var udset til formålet, men byrådet havde endnu ikke fastlagt hele strukturen for det samlede antal bygninger i den tidligere FDB-fabrik.

MERE KONKURRENCE PÅ FREKVENSEN

Med Kolding Folkeblad i ryggen blev der i foråret 1986 dannet en lytterforening, der ville starte Kanal Kolding. Foreningen bestod endvidere af to sportsforeninger og to oplysningsforbund. Chefredaktør Lars Gregers Hansen, Kolding Folkeblad, blev formand og i bestyrelsen sad bl.a. Jørn Rodh Thomsen, KIF, Peter Hermansen, BGIF, Peter Giødesen, FOF og Kurt Mogensen fra LOF. Økonomien ville man basere på bingo-spil og medlemskontingenter.

Det var ikke kun mellem rivalerne på det lokale radioområde, at der kunne være uoverensstemmelser. Specialarbejderforbundet SID i Kolding, der var en af de store bidragydere til Kolding Nærradio, blev i en nyhedsudsendelse kritiseret af borgmester Per Bødker Andersen, som anklagede SIDs socialrådgiver for at politisere omkring kommunens ventelister i forhold til SID-medlemmers børnepasningsproblemer. Da SIDs formand Kristian Skov ville forsvare socialrådgiverens udlægning, blev han af en medarbejder på Kolding Nærradios nyhedsredaktion forment adgang til dette i en direkte nyhedsudsendelse. SID anklagede medarbejderen for at "beskytte" borgmesteren politisk. En efterfølgende trussel fra SID-formanden om at "lægge stationen på is" ved at stoppe for økonomiske bidrag og trække aktive SIDER ud af radioarbejdet fik hurtigt radioens bestyrelse på banen med en undskyldning til SID. Samtidig oplyste man, at medarbejderen ville fratræde i løbet af kort tid. Og så var man venner igen. Episoden kom den lokale trykte presse for øre, og den for dem delikate historie krydrede deres lokalsider.

LOKALRADIONÆVNET

I 1986 blev lokalradioforsøgene afløst af en permanent lov, der påbød kommunen at oprette et lokalt radionævn, der skulle forestå godkendelse af sendetilladelser og tildeling afsendetid samt overvåge radiostationernes programvirksomhed. Nævnet skulle bestå af seks foreningsrepræsentanter og fem repræsentanter udpeget af Byrådet.

Kommunen indkaldte i marts måned interesserede foreninger og organisationer til et møde i Klostergården for at få udpeget de seks foreningsrepræsentanter til nævnet. Folk bag både Radio Kolding og Kolding Nærradio lagde vægt på at blive repræsenteret. Trods rimelig enighed i forsamlingen og kun få sure bemærkninger fra et par deltagere omkring valgopstillingen, så kunne man dog ikke fremkomme med en samlet indstilling til Byrådet. Udpegningen måtte derfor blive Byrådets ansvar, og efter indmeldinger fra forskellige radiointeresserede organisationer kom det lokale radionævn til at bestå af Tage Andersen, AFO, Thor-kild Hansen, AOF, Holger Paaske, Arbejdernes Radio- og Fjernsynsklub, der alle kunne tilskrives tilknytning til Kolding Nærradio. Desuden blev valgt Niels Arne Buus, Carl Sørensen og Heinz Zielke, der alle havde en vis sympati for Radio Kolding. Byrådets partier valgte Misse Tastesen og Else Damgaard fra Socialdemokratiet og fra Venstre blev det Lars Møller Sørensen. Derudover valgtes Kirsten Andersen for de Konservative og Per Jensen for SF. Misse Tastesen blev formand. Jens Møller fra Kristelig Folkeparti stemte imod byrådets indstilling, da hans parti var det eneste fra by-

rådet, der ikke blev repræsenteret i nævnet.

Det blev lokalradionævnet, der i efteråret 1986 skulle fordele sendetiderne.

Kanal Kolding skulle også tilgodeses. Alle ville have de samme gode sendetider om dagen og først på aftenen, men det lykkedes for nævnet at fordele tiden med seks timer dagligt til både Radio Kolding og Kolding Nærradio og fire timer ugentligt til Kanal Kolding, som var deres opstartsønske.

I loven blev det fortsat pålagt radiostationer at bånd alle udsendelser, i daglig tale kaldet sladbånd. De skulle anvendes, hvis sager i nævnet krævede nærmere dokumentation for eventuelle lovovertrædelser. For at få mere tid til det daglige arbejde på radioen afgik Tage Andersen som formand for den koldingensiske fagbevægelse i november måned. Hvervet blev overtaget af frisørernes formand Jette Storm Thomsen.

Tegning af Paul Nielsen i det lokale satirehæfte Koldingere 'n 1986. Kolding Nærradios Tage Andersen står på broen, mens Kolding Folkeblads chefredaktør Lars Gregers Hansen sidder i den lille båd.

RADIOSTUDIER I KLOSTERGÅRDEN

I midten af januar måned 1987 kunne Radio Kolding og Kolding Nærradio flytte ind i meget velegnede lokaler i Klostergården efter indgåelse af lejeaftale med kommunen. Der blev holdt et åbent hus-arrangement søndag den 22. februar, som var særdeles velbesøgt. Lytterne skulle nu finde lokalradioerne på en ny frekvens, idet der blev skiftet fra 101,2 mhz til 99,5 mhz. Kanal Kolding havde sine egne lokaler hos Kolding Folkeblad i Jernbanegade. Måske var det derfor, at et par avisartikler havde megen fokus på kommunens økonomiske rolle i indretningen af lokalerne på Klostergården.

Kolding Nærradio kom ud af 1986 med et driftsoverskud på 30.000 kr. men der blev skubbet et underskud på ca. 300.000 helt fra opstarten med over i 1987-budgettet.

Der var ikke nogen af stationerne, der kunne prale af gode indtægter. Konkurrencen om lytternes gunst var hård. Der blev sendt bingospil fra alle 3 stationer, og det skabte en del forvirring for lytterne.

Det var også en ekstra udfordring for den nyvalgte formand for støtteforeningen, Yrsa Pedersen. Ønsket om nye indtægtsmuligheder fik Kolding Nærradio til at lave specielle arrangementer for støtteforeningsmedlemmerne. Man lagde mange kræfter i kulturelle arrangementer, som KGB-redaktionen stod for, i bl.a. Folkestuen og i Den blå Sal på Klostergården. Der var lokal solistoptræden ved SF-byrådsmedlem Villy Søvnald med guitar, et revyhold af brugere lavede revyindslag med titlen "Ud med Schlüter", og elever fra musikskolen lod deres talenter få frit spil. For udsendelsesafvikling var Lars

Bonde og Frank Løkkegaard veloplagne værter. Ved juletid var der direkte morgenudsendelser med inviterede gæster fra Klostergården eller fra morgenbesøg hos virksomheder. Her styrede især Gitte Thielsen, Annelise Risager, Annette Gregersen og Hanne Nørager de morgenfriske løjer. Det hele blev sendt direkte ud til lytterne.

Nyhedsredaktionen blev udvidet med en medarbejder mere, da den aktive bruger Frank Løkkegaards blev ansat og optaget i Dansk Journalistforbund. Målet var mere opsøgende arbejde "ude i marken". Bl.a. blev der sendt direkte fra LO-Kongressen i Bella-Centret i København, hvor lokale fagforingsrepræsentanter kom til mikrofonen for at berette om deres oplevelser på kongressen. Samme kongres bevilgede i øvrigt 20 mio. kr. til medievirksomheder i fagbevægelsen, men på forhånd var pengene så godt som øremærket til et par tv-stationer.

Flere fagforbund fik produceret udsendelser, som blev distribueret til forskellige radiostationer, hvor forbundene betalte for sendetiden. Der var på Kolding Nærradio enighed om, at de lokalt producerede udsendelser var at foretrække, men pengene fra forbundene var velkomne. På sendefloden var der også faste udsendelser for iranere og handicap-udsendelser under titlen "Hjuls-pin". Arbejdernes Andelsboligforening orienterede via radioen om de lokale boligforhold, og socialrådgivere fra fagbevægelsen gav indblik i de ofte svært tilgængelige sociale lovbestemmelser.

Kolding Nærradio fik hovedrollen i en 30 minutter lang video, som skulle bruges i medieundervisningen på arbejderhøjskolerne gennem Fagbevægelsens Interne Uddannel-

ser FIU. Koldingjournalisten Lars Birger Nielsen var instruktør. Han kendte radioen fra sin deltagelse i flere udsendelser i radioens første år. Videoen omhandlede stationens opstartsfasen og støtteforeningens rolle. Den koldingensiske fagbevægelse så filmen ved den årlige generalforsamling i Nærradioen.

Fagbevægelsens radio- og tv-stationer havde samlet sig i interesseorganisationen FAEM, der stod for Fagbevægelsens Elektroniske Medievirksomheder. Tage Andersen delte gennem FAEM sine erfaringer fra radioetableringen med andre stationer, og journalist Børge GuldbRANDT blev bevilget orlov fra Kolding Nærradio for at bestride et konsulenthverv hos FAEM. Han valgte efter orlovsperioden at tage hjem til Århus igen, og i den mellemliggende tid var der ansat journalister på skift for kortere perioder, indtil Frank Løkkegaard blev redaktionel leder.

SKAL DER OGSÅ VÆRE LOKALE TV-STATIONER?

På et tidspunkt i foråret 1987 forlød det, at Radio Kolding og Apostolsk Kirke ville søge sendetilladelse til lokal tv. Det fik bestyrelsen for Kolding Nærradio "op af stolen". I løbet af kort tid blev den koldingensiske fagbevægelse samlet, og efter en orientering om mulighederne og økonomien var der enighed om at nedsætte et udvalg til oprettelse af et medieselskab med samdrift af både radio og tv. Det LO-støttede selskab AEM Invest kunne være en mulig bidragsyder. Der måtte påregnes udgifter for ca. 3,5 mio. kr. Fra flere mødedeltageres side blev der udtrykt bekymring for økonomien, især på baggrund af Kolding Nærradios gældsforpligtel-

Klostergården, hvor flere lokalradioer holdt til efter 1987.

ser. Der blev dog givet grønt lys for, at AOF og AFO kunne søge sendetilladelse – den var gratis. For at forberede tv-produktions-siden blev der aftalt kursusforløb mellem AOF og Kolding Højskole, der kunne stille udstyr til rådighed. En stiftelse af et selskab skulle afvente den endelige udformning af en permanent tv-lov.

I foråret 1987 blev der givet sendetilladelse til en ny radiostation. Radio Fri var navnet. Tidligere folketingsmedlem for Centrumdemokraterne i Sønderjylland, der også var tidligere forretningsfører hos Radio Kolding, Carl Hahn, stod for sendetilladelsen. Bestyrelsen, som han også var formand for, bestod desuden af klubrepræsentanter fra sportsklubber i Harte, Seest og Vonsild. Formanden for Kolding Handelsstandsforening, Karsten Blom, var med som privatperson. Man håbede at få opbakning fra det lokale handels- og foreningsliv. I visse kroge i byen talte man om, at radioen især skulle være talerør for Carl Hahns uhæmmede lyst til at

udtrykke sig i medierne. Der viste sig hurtigt uenighed om økonomien, og efter en del juridiske tovtrækkerier skiltes parterne inden der kom lyd ud i æteren.

Så var der til gengæld succes for aktive brugere på Kolding Nærradio. Til en landskonkurrence udskrevet af AOF om bedste måde til formidling af en af fagbevægelsens mærkesager – Betalt Frihed til Uddannelse (BFU) – havde ni erfarne radiobrugere produceret et 24 minutters indslag som et hørspil. Blandt 50 indkomne forslag blev det til en førstepræmie på 15.000 kr. For pengene ville man hvile ud på en ferietur til Malta. Flere fagforeninger supplerede efterfølgende med tilskud til rejsens deltagere.

Der blev mellem radiostationerne aftalt et antennesamarbejde med en mast placeret hos Kolding Radio Teknik på Vejlevej i Bramdrupdam. Det forbedrede modtageforholdene, og samtidig kunne der sendes i stereolyd. Pengene til Kolding Nærradios andel af stereosenderen blev indsamlet ved frivillige bidrag fra andelshaverne.

Selv om man fandt sammen omkring sendekvaliteten, så blev konkurrencen til gengæld skærpet, fordi man bl.a. underbød hinanden omkring pris for sendetider. Det var ikke gavnligt for økonomien på nogen af radiostationerne. Kolding Nærradio måtte stadig konstatere manglende likviditet til at ansætte tilstrækkeligt personale i både administration og teknik. Samarbejdet med kommunen om lediges beskæftigelse afhjælp til en vis grad personalemanglen.

Da Jørgen Ruby ved årsskiftet 1987-88 kom til radioen, betød det et kvalitetsmæssigt løft ved arbejdet i teknikrummet. Sammen med den faste tekniker Kim Bronée

Tekniker Kim Bronée i lydstudiet. Foto i Kolding Folkeblads arkiv, 1989.

kunne der lægges mere vægt på oplæring af brugerne til forbedring af lyttekvaliteten. I perioder var der praktikanter fra medieskolen på Esbjerg Højskole.

REKLAMER I LOKALRADIOEN

Folketinget lagde sidste hånd på nye ændringer af medielovgivningen, men et folketingsvalg i maj udskød beslutningerne. Til gengæld gav valgudsendingerne en pæn indtægt til radioen. I juni 1988 var det en realitet, at der nu måtte reklameres i lokale radio- og tv-stationer i 6 minutter pr. sende-

time. Til gengæld skulle 10 procent af reklameindtægterne gå til en fond, hvorfra ikke-reklamefinansierede radio- og tv-stationer kunne søge støtte. Endvidere var man momspligtig af reklameindtægterne. I samme lov blev der mulighed for, at den trykte presse kunne engagere sig i lokal radio og tv-drift. Det var forhold, der ikke gav Kolding Nærradio tro på en økonomisk stabil fremtid, men man tog alligevel imod udfordringen.

Kolding Nærradio og Radio Kolding udbyggede bofællesskabet på Klostergården med dannelsen af et selskab, der skulle stå for reklameindtægter ligeligt fordelt mellem de to stationer. Kolding Media Reklame blev 1. august 1988 stiftet som et anpartselskab med indskud på 40.000 kr. fra hver station. Nærradioen havde formandsposten ved Tage Andersen, mens det daglige forretningsførehverv blev varetaget af Radio Koldings Torben Andersen. Forventningerne var en fordeling af et budgetteret overskud til hver station på ca. 1,4 mio. kr. det første driftsår. Trods disse udsigter var det ikke alle fagforeninger, der var lige begejstret for fagbevægelsens engagement i Kolding Media Reklame. Det var en tand for kommercielt.

Nærradioens redaktionelle leder Frank Løkkegaard fratrådte i august til et lederjob hos Radio Vojens. Annelise Risager, der kendte "lugten i bageriet", blev udpeget som afløser, og hun fik god hjælp til arbejdet af Gitte Thielsen. En del radioarbejde, som ledige kunne deltage i, blev indskrænket på grund af a-kasselovgivningens rådighedsbestemmelser.

Der var grøde i den lokale elektroniske medieverden. I efteråret 1988 var der startet TV-udsendelser over et lukket antennenet i

Munkeboområdet med Niels Elming som leder, og der var god gang i det kommunale videoværksted ved Nørremarksbiblioteket.

KOLDING NÆRRADIOS SIDSTE ÅR

Ved indgangen til 1989 var der ikke tilgået reklamekroner i det forventede omfang fra medieselskabet til Kolding Nærradio, og kassekrediten måtte holde for. Trods stigende indtægter var der et driftsunderskud på 1988-regnskabet. Afgifter til komponistretigheder og deres musikudgivelser via KODA og Gramex, og indbetaling til den nye lokalradiofond gav lavvande i kassen.

Tage Andersen bebudede sin afgang til 1. april 1989. Bestyrelsen fandt ud af, at det ikke skulle opfattes som en aprilsnar fra Tages side. Han havde ydet sit bidrag i radioens tjeneste, og nu skulle der være tid til en mere rolig tilværelse som efterlønsmodtager og kommende pensionist.

På opfordring sagde jeg, som på det tidspunkt var sekretær, ja til at afløse på stationslederposten. Under hensyn til radioens økonomi ville det blive på fritidsbasis ved siden af jobbet som typograf på Jydske Avis-tryk i Vonsild.

Mandag den 13. marts 1989 blev der sagt farvel og goddag ved en reception i Klostergården. Fremmødet viste, at Kolding Nærradio havde mange venner. Næstformand Carl Johan Madsen blev konstitueret som formand indtil generalforsamlingen i maj. På denne overtog jeg også formandsposten, da Carl Johan Madsen ønskede at udtræde af bestyrelsen.

Der blev nu iværksat bestræbelser for at sammenlægge Radio Kolding og Kolding

*Chefskifte på Kolding Nærradio i marts 1989.
Foto Birgitte Heiberg, Kolding Folkeblad.*

Nærradio. Bevarelse af de frivillige brugeres tilknytning var et ultimativt krav fra Kolding Nærradios side. I drøftelser om frekvensens samlede programudbud deltog også Kanal Kolding ved den nytiltrådte chefredaktør Tage Rasmussen, Kolding Folkeblad.

Kolding Nærradio ændrede sine vedtægter ved en ekstraordinær generalforsamling i juni måned. Der skulle ikke længere være fast repræsentation fra hhv. Arbejdernes Fællesorganisation og Arbejdernes Oplysningsforbund. Det skulle på lidt længere sigt medvirke til en selskabsomdannelse fra anpartsselskab til aktieselskab. Men sådan gik det ikke. Reklameindtægterne fra Kolding Media Reklame tilflød ikke i det forventede omfang, og for at klare dagen og vejen måtte kassekreditten hæves. Heldigvis arbejdede en række af de frivillige brugere uanfægtet videre på deres udsendelser. Der kom både

musik og snak hjem fra redaktionen på Midt-fynsfestivalen, og der var faste udsendelser fra flere fagforeninger. Radioen dækkede også en festlig indvielse 1. september 1989 af genopbygningen af Koldinghus. Nyhedsredaktionen fik interview med arkitektparret bag genopbygningen Inger og Johannes Exner. Det gav bare ikke penge nok i kassen.

Først i september måned kunne bestyrelsen ikke finde grundlag for at fortsætte driften, og på en ekstraordinær generalforsamling i Kolding Nærradio 14. september 1989 konstaterede forsamlingen, at der ikke i fagbevægelsen var vilje til at indskyde yderligere kapital, at grundkapitalen var tabt, og at fortsat drift kun ville øge underskuddet. Man besluttede at indgive konkursbegæring, og sidste udsendelse kunne høres den 18. september, samme dag som skifteretten tog boet under behandling.

Efter en afskedshilsen til lytterne drejede pladetallerkenen med Kim Larsens sang og musik "Om lidt bli'r her stille, om lidt er det forbi".

Artiklen er blevet til med gode input fra de aktive brugere (frivillige) Carl Riisgaard, Lars Bonde, Bruno Kjær og Ole Sørensen.

BOGENS FORFATTERE

Søren Agerskov, født 1952 i Aaby, opvokset i Kolding, boede i byen fra 1956 til 1971 og har stadig familiemæssig tilknytning her. Cand. scient. pol. fra Aarhus Universitet. I dag kontorchef i Kulturministeriets Administrationscenter.

Per Andersen, født 1956, cand. scient., direktør for IDC Nordic A/S. Lokal- og slægts-historiske arbejder især om Sønderjylland og Koldingegnen.

Richard Andersen, født 1918. Kæmner i Lejrskov-Jordrup Sognekommune 1950-1970 og i Lunderskov Kommune fra 1971 til 1985. Medlem af Lunderskov Kommunalbestyrelse 1970-71. Mangeårig leder af Lunderskov Kommunes Lokalhistoriske Arkiv.

Lorenz Asmussen, født 1929 i Christiansfeld, realeksamen fra Christiansfeld Private Realskole, efterfølgende officersuddannelse. Formand for Hærens Antagelseskommission, tjenstgørende i NATO- og FN-stabe og enheder. Tidligere landsformand for FN-Soldaterforeningen i Danmark. Medstifter og præsidiemedlem af FN-museet i Frøslev. Bosat i Christiansfeld, medlem af Brødremenheden.

Sven Arvid Birkeland, født 1939 i Vesterbølle, Himmerland. Boede som dreng i Andst. Student fra Kolding Gymnasium 1958. Læge, dr.med., seniorforsker på RCT (Re-

habiliterings- og Forskningscentret for Torturofre, København).

Paul Frederiksen, født 1939. Uddannet som håndsætter (typograf) ved Konrad Jørgensens Bogtrykkeri. Har boet i Kolding og i Dons og bor nu i Vester Nebel.

Erik Broch Hansen, født 1933. Handelsuddannet og sergent ved Jydske Dragonregiment. 1954-66 bogholder og salgskonsulent. 1966-1985 direktør for Scan Boat Marine A/S m.v. 1986-1996 skribent i Spanien. 1997-1999 bosiddende i USA. Fra 1999 igen bosiddende i Kolding.

Peder Hansen, født 1944 i Søllinge på Fyn. Læreruddannelse fra Kolding Seminarium 1970. Ansat som lærer på Dyrehaveskolen i Kolding fra 1970-1976, 1976-1979 øvelses-skolelærer samme sted. Underviste desuden i perioden 1970-79 på Kolding Musikskole. Fra 1979-2008 musikskoleleder/ musikskolechef på Kolding Musikskole.

Aksel Høi-Hansen, født i 1937 i Haderslev. Har boet i Kolding siden 1959. Statsautoriseret revisor, udtrådt som partner af PricewaterhouseCoopers 1. januar 2001. Formand for bestyrelsen for Museet på Koldinghus siden 1999.

H. C. Jensen, født 1943 på Fyn. 1972-1986 lærer på Sct. Michaels Skole i Kolding og bosat i Bramdrupdam. 1986-1995 skolein-

spektør ved Christiansfeld Skole, 1995-2003 skoleinspektør ved Povlsbjergskolen i Vojens. Fra 1987 bosat i Christiansfeld. 2002-2006 byrådsmedlem i Christiansfeld Kommune, fra 1. november 2008 byrådsmedlem i Kolding Kommune.

Jesper Ratjen, født 1944. Cand.scient. Adjunkt/lektor i geografi ved Kolding Gymnasium 1973-2005. Naturmedarbejder ved Vejle Amt 2005-06. Projektansat naturkonsulent ved Kolding Kommune 2007; ved Fredericia Kommune 2008. Formand for Trekantområdets Slægtshistoriske Forening.

Steffen Riis, født 1939 i Thisted. Tandlægeuddannelse i København og senere praktiserende tandlæge på Fyn. I 2003 flyttet til Kolding, aktiv i Koldinghus – Forening af Slægtsforskere. Har især studeret spaniernes ophold i Danmark i 1808 og forholdene i Kolding på den tid.

Kjeld Rossen, født 1940 i Kolding. Nysproglig student fra Kolding Gymnasium i 1959. Efter lægeuddannelse på Aarhus Universitet arbejdet på sygehusene i Aabenraa, Sønderborg og Herning. Fra 1977 til 2005 praktiserende læge i Kolding. De første 14 år i kompagniskab med broderen Jes Rossen, de sidste 14 år i kompagniskab med Peter Luxhøi.

Johannes Kirk Søndergaard, født 1942. Ansat ved Politiet i København 1963-1967, i Kolding 1967-1981. Tilsynsførende for Børneværnet i Kolding og for Kriminalforsorgen i Danmark. Grundlægger af Quo Vadis hjælpearbejdet og leder i 25 år. I dag pensionist. Har skrevet bogen "Jeg har en ven, der kan gå på vandet", 2007, "# – I Guds Navn", 2008 og været medforfatter til bogen "Karismatisk fornyelse i Danmark", 2008.

Jytte Sørensen, født 1933 i Assens på Fyn. Opvokset og kontoruddannet i Kolding. Har senere arbejdet i bank i Haderslev og som bogholder i Rødding. Bor i dag i Vamdrup og er bl.a. aktiv i ældrearbejdet.

Svend Aage Sørensen, født 1920. Udlært maler hos Nis Georg Schmidt, Kolding. Selvstændig malermester i Kolding i mere end 50 år og har haft mange tillidsfag inden for fagets organisationer. Medlem af Forsvarsbrødrene i Kolding i mere end 50 år, bestyrelsesmedlem i længere periode.

Gunnar Storm Thomsen, født 1942 i Kolding. Uddannet som typograf hos Fr. Lumbye, Rendebanen, Kolding. Var i 40 år ansat på Jydske Tidende/Jydske Avistryk. Har været formand for Typografernes Fagforening og Arbejdernes Fællesorganisation/LO Kolding. Var medlem af Kolding Byråd fra 1994 til 2007 for Socialdemokraterne. Er formand for bestyrelsen i Kolding Byferie og er startet på pensionisttilværelsen.

Erling Winther, født 1942 i Hobro. Shippinguddannet i Kolding, Hamburg og London. Marketingmedarbejder hos Fritz Hansen Møbler og Danfoss 1968-1974. Eksportstipendiat i Hannover for det danske Industriministerium 1974-1976. Erhvervschef i Kolding Erhvervsråd 1976-1995. Direktør for Kolding Erhvervsudvikling (i dag benævnt Business Kolding) 1995-2006.

Niels-Jørgen Østergaard, født 1944. Vice-skoleinspektør på Munkevænget Skole fra 1978 til 2004. Har skrevet bøgerne "Kolding Lærerkreds gennem 125 år" og "Besættelse og Befrielse" om besættelsestiden, den sidste sammen med Jesper Hansen. I 2007 udgivet bogen "Snogen – sabotøren, der blev Gestapo-håndlanger", på forlaget historie-nu.dk.

Kolding

Kolding
Kommune
Stadsarkivet